mihail bulgakov

«Tipărit la timp, romanul **Garda albă** ar fi trebuit să-şi ocupe locul binemeritat alături de capodoperele literaturii sovietice consacrate revoluţiei şi războiului civil, care, cronologic, îl urmau (cu excepţia primei părţi, **Surorile,** din trilogia lui Alexei Tolstoi **Calvarul,** care a putut fi şi a fost în atenţia lui Bulgakov): **Torentul de fier** de Serafimovici, **Ceapaev** de Furmantov, **Înfrîngere** de Fadeev şi altele, seria continuîndu-se peste decenii cu **Doctorul Jivago** de Pasternak. Într-un anumit sens, romanul lui Bulgakov prevesteşte **Donul liniştit** al lui Mihail Şolohov. Bulgakov nu a avut însă decît şansa de a se afirma postum, romanul său a apărut doar în revistă şi incomplet.»

ALBERT KOVÁCS

editura minerva

Vol. I-II Lei 15

1303

mihail bulgakov

mihail bulgakov

garda albă

Clubul cărţii digitale 2024

Ilustrația copertei : *Vasile Socoliuc*

mihail bulgakov

garda albă

ROMAN

TRADUCERE DE ALEXANDRU CALAÏS
PREFAȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC DE ANA-MARIA BREZULEANU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1988
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

МИХАИЛ БУЛГАКОВ
БЕЛАЯ ГВАРДИЯ
роман
избранная проза, издательство
„Художественная литература"
Москва, 1967

ИЗБРАННАЯ ПРОЗА
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
МОСКВА
1966

PREFAȚA

„Manuscrisele nu ard". Rostite de Woland, ipostază modernă a Satanei, învestit cu puteri justițiare și propulsat în lumea „nebună" a fetișurilor contemporane, cuvintele acestea ies din matca romanului *Maestrul și Margareta* și capătă semnificația duratei peste veacuri a valorii artistice autentice. Ele definesc creația marilor demiurgi-artiști, care au rămas în zestrea eternă a omenirii, indiferent de avatarurile biografice ale destinului lor de om. Ele definesc însăși creația lui Mihail Bulgakov, care, neînțeles de contemporani, a reapărut, aproape exploziv, în conștiința urmașilor săi, la mai bine de două decenii după moarte. Înfrigurarea precipitată care, începînd cu anul de grație 1962 [1], caracterizează procesul neîntrerupt și azi de tipărire a textelor și manuscriselor în Uniunea Sovietică, dar și dincolo de granițele ei, se dovedește a nu fi o simplă modă. Căci astăzi, la finele secolului XX, gustăm cu satisfacție sporită și adîncă emoție estetică paginile mereu proaspete și vii ale aceluia care a știut să ne transmită, printre lacrimi și cascade de rîs homeric, încrederea într-o esență pozitivă, indestructibilă, a structurii umane.

[1] În 1962, editura „Iskusstvo" din Moscova îi publică în volum o parte din piesele de teatru, iar la editura „Molodaia gvardia", colecția „Oameni de seamă", apare pentru prima dată biografia romanțată *Viața domnului de Molière*.

Mereu proteic pe tot parcursul activității scriitoricești de peste douăzeci de ani, Mihail Bulgakov îmbrățișează o mare varietate tematică, îndeosebi este tentat de dezbaterea problemelor „blestemate“, vizînd „condiția umană“ : omul în confruntarea sa cu istoria și cu sine însuși, problema binelui și a răului, a trădării și a ispășirii, a vieții și a morții, a destinului artistic, a implicațiilor progresului tehnic, problema pericolului existenței și proliferării subterane a unor forme anacronice sociale, dar și umane. În registrul emoțional scriitorul străbate, fără exagerare, toată gama trăirilor sufletești, de la nota profund tragică la rîsul dezlănțuit, la acel rîs, despre care Umberto Eco afirma în vremea noastră că „este dat numai omului, este semnul raționalității lui“.

Prozator și dramaturg totodată, Mihail Bulgakov trece de la un gen la altul fără nici o dificultate, ispitit deopotrivă de amîndouă, dovedind în același timp și deosebite valențe poetice. În proză se afirmă și ca romancier de marcă, dar și ca maestru al prozei scurte, în care include cu aceeași vervă și rudele mai sărace de la „periferia“ genului : foiletonul satiric și umoristic, cronica, reportajul. Foarte variate ca tematică și modalități artistice, piesele de teatru se refuză etichetărilor rigide, restrictive ale genului : dramă, comedie, farsă, tragedie. După cum remarca Albert Kovács (în *Postfața* la volumul Mihail Bulgakov, *Teatru*, București, 1986, p. 641) „nici termeni compuși, dubli, cum ar fi *tragicomedie, tragedie satirică, farsă tragică*“ nu reușesc să acopere sau să definească complexitatea textului dramatic. Însuși autorul le numește în majoritate „piese în patru acte“, cu excepția lui *Ivan Vasilievici*, subintitulată „comedie în trei acte“, și a „molierianei în trei acte“, *Jourdain cel scrîntit.*

Din punct de vedere stilistic Bulgakov vădește atît de multe și diverse posibilități, toate atît de remarcabil puse în valoare, încît cu greu am putea să-i aflăm egal în galeria marilor creatori. Deși în opera lui se perindă pe parcursul celor douăzeci de ani de muncă personaje, idei, umbre, simboluri, mereu aceleași și mereu transfigurate sub alte chipuri, alcătuind împreună, pe drept cuvînt, „universul bulgakovian“, ușor de recunoscut, arsenalul poetic definitoriu pare inepuizabil. „Polistratificarea și policromia stilistică“, împletirea dimensiunii reale cu cea a fantasticului, în care oniricul nu e neglijat, semnificația polivalentă a simbolurilor, pregnanța detaliului, care stimulează perceperea vizuală și auditivă, diversitatea și alternarea planurilor narative, exploatarea pînă la epuizare a posibilităților sugestive ale cuvîntului, ritmicitatea și topica frazării, compoziția polifonică, jocul nestăvilit al imaginilor, hiperbola satirică și grotescul, ironia, utilizarea ingenioasă a travestiului și a măștilor — toate acestea îl desemnează pe Bulgakov nu numai ca pe un creator de excepție, dar îl și proiectează în structura complicată a întrepătrunderii rodnice dintre tradiție și inovație.

Itinerariul creației lui Mihail Bulgakov își are ca punct de plecare anul 1919, an în care scriitorul, cu o diplomă de medic în buzunar și cîțiva ani de slujire pe altarul lui Hipocrat, cedează definitiv vocației sale literare. Debutează deci la o mare răscruce a crugului istoriei, cînd războiul mondial, revoluția și războiul civil declanșează mutații radicale nu numai în plan politic, social și economic, dar și în plan cultural. Devastată de război, bîntuită de frig și de foame, amenințată de forțele politice ale Europei, dar și de ultimele zvîcniri ale bandelor contrarevoluționare, Rusia Sovietică face eforturi supraomenești să restabilească un echilibru. Actul creației artistice devine în mod necesar „o armă de luptă“, trebuie să se supună comandamentului social și să creeze modele exemplare, este obligat să toarne în tipare clare și precise conștiința cititorului. „Noua ideologie“ impusă literaturii, fără prea multe antecedente, sacrifică, poate întemeiat, dar cu cruzime, valori ale trecutului. În acest climat deconcertant Bulgakov se înscrie ca spectator și participant, cu încărcătura unor vechi și nobile tradiții intelectuale, specifice mediului din care descinde.

Dacă primele sale piese (1920) vor repurta un succes răsunător pe scena provincială a Vladikavkazului, succes explicabil și prin „foamea de repertoriu“ a acelei vremi, lucrările ulterioare vor intra în conul de umbră al opacității în receptare, al denigrării directe sau aluzive, chiar al negării categorice. Pare paradoxal, dar scriitorul, neamețit de primele aplauze, exigent cu sine însuși pînă la autodesființare, își va distruge hotărît primele texte

(„Ele trebuie să-şi încheie cît mai repede existenţa“ — spune el). În schimb, pentru celelalte lucrări, mai vitregite de soartă, va alege drumul martiriului „întru adevărul“ de sine ştiut, asemenea Maestrului. Ne apare astfel chipul nealterat al unei autentice conştiinţe artistice, care a ştiut să decanteze vremelnicul de etern, care a refuzat afecţiunea şi aprobarea publicului de o clipă, optînd pentru dragostea îndepărtată a cititorului necunoscut din vremurile viitoare. Scriitorul rămîne neclintit în faţa acuzaţiilor criticii oficiale a RAPP-ului[1], continuă să scrie satiră într-un moment în care genul era contestat ca atare (ca avînd grave implicaţii politice)[2], renunţă la prietenia şi sprijinul lui Konstantin Stanislavski, cînd acesta îi solicită imperios modificări în text, resimţite de autor ca „mutilări“ ale gîndului. Suportă cu stoicism ca opera să-i fie etichetată ca : „grămadă de absurdităţi ideologice“ (B. Donski în *Leningradskaia pravda* din 27 oct. 1926), „operetă cu mare vărsare de sînge“, „profund antisocială“ (I. Elsberg în *Na literaturnom postu*, nr. 3 din 1927), iar el însuşi să fie numit „lepădătură burgheză“[3]. Chiar dacă în momente critice A. Lunacearski şi M. Gorki îi iau apărarea, relevînd forţa creatoare şi modalitatea originală de a aborda realitatea, concluzia rămîne aceeaşi, deşi puţin îndulcită : „Puterea sovietică nu are nevoie de arta bulgakoviană“ (cum se exprimă Lunacearski). Bulgakov merge însă constant pe drumul său, cu conştiinţa tragică a adevărului că „manuscrisele nu ard“.

Opacitatea în receptare a textului lui Bulgakov, fie el proză sau teatru, este explicabilă. Simplismul premeditat impus pe atunci, din considerente politice, artei şi literaturii, tradus printr-un fel de „pat procustian“ al formulei artistice, nu corespundea şi nu putea supune bogăţia de expresie, ideatică şi formală, a scriitorului. Căci el aducea şi împletea în ţesătura deconcertantă a momentului trăit experienţa literară a trecutului, îmbogăţită de căutările fascinante în plan estetic de la începutul secolului XX. Într-un moment în care se promova ideea alcătuirii unei literaturi absolut noi, cu accent preponderent pe conţinutul ideologic, corespunzător unei etape istorice insolite, Bulgakov afirma prin creaţia sa continuitatea şi obligativitatea factorului estetic. Căci, spune el într-o discuţie literară din 1924, „după apariţia lui Tolstoi, cititorului rus nu i se mai pot oferi opere scrise în aşa fel ca şi cînd Tolstoi n-ar fi existat niciodată“. În fond, Revoluţia despicase în două o lume din punct de vedere politic, fapt cu adînci repercusiuni în evoluţia artei ; dar dacă era în puterile ei să construiască, ce-i drept, cu dificultate, un nou sistem politic şi social, era practic imposibil să ridice din nimic o artă cu totul nouă. Acceptate sau nu, vizibile sau subterane, urmele experienţei literaturii trecute se insinuează în plămada scrierilor noi[1]. Iar timpul, în necruţătoarea lui dreptate, a păstrat şi a ocrotit, în pofida intemperiilor, valoarea autentică, adică „manuscrisele“ Maestrului.

---

[1] Constituit în 1925, RAPP (Asociaţia rusă a scriitorilor proletari) a practicat o critică scolastică şi a aplicat principiile „sociologismului vulgar“. Dovedită în 1931 ca ineficientă, asociaţia a fost oficial dizolvată în 1932.

[2] În acest sens se poartă discuţii controversate şi vehemente îndeosebi între anii 1923—1930, cînd partizanii satirei repurtează victoria asupra detractorilor.

[3] Informaţiile din presa vremii ne sînt oferite de Teza de doctorat a Izoldei Vîrsta, *Dramaturgia lui Mihai Bulgakov* (text în limba rusă), Bucureşti, 1975.

[1] Este de remarcat faptul că în comentariul critic românesc al anilor '30, privind fenomenul literar sovietic, aflăm afirmarea acestei idei, a curgerii continue a celor mai bune tradiţii ale literaturii ruse în pofida modificărilor aduse de Revoluţie. Astfel Elena Eftimiu, în articolul său *Romanul slav modern* (din *Adevărul literar şi artistic*, 1935, nr. 759, 23 iun., p. 6) observa pertinent că noile creaţii continuă într-o nouă conjunctură şi o nouă modalitate artistică tradiţiile romanului clasic rus. Romanul *Petersburg* de Andrei Belîi — spunea ea — „continuă lanţul început de Puşkin, de Gogol şi Dostoievski“. În romanele lui Şolohov, Leonov, Gladkov, autoarea surprinde „în alegerea subiectelor“ „ceva ce îi apropie de Tolstoi“. N. Gogol reprezintă un alt punct de referinţă : „Cu Mihail Zoşcenko şi Isaak Babel pătrundem în adevărata existenţă a Rusiei de azi, ai cărei eroi au ceva asemănător eroilor lui Gogol, oameni mici cu griji mari, care le chinuiesc sufletul“.

Clubul cărţii digitale 2024

*

S-a vorbit în critică despre stratul realist, „înclinat spre analiza psihologică exactă“ [1] din edificiul creației lui Bulgakov. Pușkin, Lermontov, Lev Tolstoi răzbat în universul bulgakovian nu numai în șlefuirea clasică și „firescul“ expunerii, care transmit sentimentul de trăire reală și facilitează pătrunderea discretă a personajului fictiv, sublimat treptat în prezență vie, în viața noastră de zi cu zi. Marii Maeștri există în paginile lui Bulgakov și ca statornice puncte de referință : chipul Elenei Turbina amintește de cel al Lizei din *Dama de Pică*, Șpolianski „seamănă grozav cu Evgheni Oneghin“, versurile din celebrul *Borodino* al lui Lermontov răsună în paginile *Gărzii albe* pentru a rechema ecouri ale marilor fapte de glorie, biblioteca din casa Turbinilor, „mirosind tainic a ciocolată veche“, „adăpostesc pe Natașa Rostova și pe Fata Căpitanului“ etc. Mai mult, însăși personalitatea lui Pușkin este readusă în contemporaneitate printr-o reformulare modernă, care accentuează ideea însingurării fatale a geniului („piesa în patru acte“ *Ultimile zile. Pușkin*).

Ruda cea mai apropiată a scriitorului, părintele lui spiritual, rămîne însă Nikolai Gogol. Firele care îi unesc pe cei doi sînt complexe și multiple și ar putea constitui subiectul unei întregi disertații. Formele comicului, ale satirei, imixtiunea fantasticului în real, dizolvarea personalității umane în obiectele anexe înconjurătoare, tristețea inefabilă degajată de rîsul năvalnic — toate acestea descind în universul lui Bulgakov din încăpătoarele falduri ale „mantalei“ lui Gogol. În spiritul esteticii înaintașului său, ca replică la acuzația că în opera sa nu există „personaje pozitive“, Bulgakov avansează ideea că principalul său personaj „cinstit și nobil“ este „rîsul“, investit cu patosul negării Răului și Urîtului. Scriitorul simte chiar nevoia să actualizeze tipuri din repertoriul gogolian, cum se întîmplă în nuvela *Aventurile lui Cicikov*. Propulsat în prezentul anilor '20, prin intermediul puterilor nelimitate ale „visului“ (convenție literară cu multiple semnificații), celebrul achizitor de „suflete moarte“ Cicikov parvine spectaculos în lumea haotică a degringoladei economice din perioada NEP-ului, cu toate că „fișa lui personală“ e deosebit de compromițătoare. S-ar mai putea aminti în sprijinul ideii de permanență a lui Gogol în conștiința scriitorului și adaptarea pentru scenă a romanului despre același Cicikov, *Suflete moarte*, care a trezit discuții aprinse și controversate în cadrul MHAT-ului (Teatrul Academic de Artă din Moscova) în legătură cu viziunea originală a scriitorului.

Întrețesută cu linia clasică autohtonă, aflăm în universul bulgakovian generoase urme și ale tradiției literaturii clasice universale. Și în acest context Goethe se află pe loc de mare cinste, și la nivelul subteran al textului, dar și ca element formal. Ultima ipostază a Diavolului din creația lui Bulgakov, Woland, își află strămoșul direct în Mefisto al lui Goethe, chiar dacă deslușim în comportamentul său filiații și cu alte reprezentări apărute în literatură. Însuși Woland pare a confirma preponderența stratului faustic din obîrșia sa, afirmînd după un timp de gîndire că „aș putea zice că sînt german“. Caracterul punitiv al venirii lui pe pămînt — una din ideile centrale ale romanului *Maestrul și Margareta* — ne este dezvăluit chiar din motto-ul care deschide cartea : cîteva versuri din *Faust* de Goethe. S-ar putea, de asemenea, urmări o serie de corespondențe revelatorii între cele două triptice : Mefisto-Faust-Margareta (Goethe) și Woland-Maestrul-Margareta (Bulgakov), observînd cu ușurință modul ingenios în care scriitorul rus prelucrează în laboratorul său intim motivul faustian : pe de o parte ni se relevă cîte ceva din sensurile filosofice ale textului lui Goethe, pe de alta, Bulgakov reformulează într-o manieră modernă, apropiată sensibilității noastre, mituri ce se dovedesc a fi eterne. Astfel, în viziunea lui Bulgakov, Margareta este factorul activ, ea este cea care încheie pactul cu Diavolul pentru a-l putea însoți și ocroti pe omul iubit. Iar Maestrul, departe de setea de cunoaștere a lui Faust, reprezintă imaginea creatorului de geniu, a cărui esență umană este vulnerabilă.

Dacă Goethe cu al său *Faust* pătrunde subteran în structura ultimului roman al lui Bulgakov, în primul, *Garda albă*, el tute-

[1] Vezi prefața lui K. Simonov la *Maestrul și Margareta*, prilejuită de publicarea în premieră a romanului în paginile revistei *Moskva* în 1966—1967. Textul prefeței este tradus de Dan Demetrescu în *Secolul 20* (1967, nr. 9, p. 139—141).

lează discret, fără intervenții spectaculoase, traiectoria sufletească a fraților Turbin, de-a lungul celor cîteva luni de tulburată istorie. Astfel, în salonul casei lor, loc în care fiecare obiect își are semnificația și relația proprie cu membrii familiei, pe pian se află permanent partitura operei lui Gounod, *Faust*, deschisă la pagina ariei lui Valentin, care ne deplasează în alt registru tematic : război... părăsirea căminului... ocrotirea lui... dramă familială...

Prezența lui Molière în sfera preocupărilor lui Bulgakov, el însuși autor de comedii și remarcabil satiric, ar putea părea, la o primă privire, de la sine înțeleasă. Și totuși Molière îl interesează pe scriitorul rus nu neapărat în calitatea sa de maestru al comicului, ci ca artist de excepție, sortit să parcurgă biografic avatarurile opacității celor din jur, ale invidiei și intrigii, într-un cuvînt să înfrunte „cabala bigoților", care în final reușește să ucidă omul, dar nu și creația lui. Acesta este sensul de bază și al piesei *Cabala bigoților (Molière)*, și al biografiei romanțate *Viața domnului de Molière*. Privit din acest unghi, al jertfei conștiente pe altarul nestins al propriei sale creații, destinul lui Molière se încrucișează cu cel al lui Pușkin (piesa *Ultimele zile. Pușkin*), cu cel al Maestrului (romanul *Maestrul și Margareta*), care își va regăsi „în eternitate" manuscrisele arse într-un moment de slăbiciune și neputință, cu cel al lui Maxudov (din *Roman teatral*). Prin ideea că arta autentică nu numai că nu poate fi distrusă, dar ea justifică truda și sacrificiul autorului ei, însuși Bulgakov se circumscrie seriei marilor creatori prezentați. Și poate în exemplul lor și-a aflat propria tărie.

Nici „molieriana în trei acte" *Jourdain cel scrîntit* nu reprezintă sub pana lui Bulgakov relevarea mijloacelor comice ale celebrului autor de comedii francez. Textul lui Molière *Burghezul gentilom* este pentru el doar pretextul epic pentru a face o sclipitoare demonstrație de forță în stăpînirea desăvîrșită a procedeelor teatrale moderne : teatru în teatru, interferența dintre scenă și realitate, actorul în ipostaza sa dublă de om și interpret, jocul măștilor, semnificațiile bogate ale limbajului etc.

Și totuși, dragostea pentru textul propriu-zis al lui Molière, cunoașterea și recunoașterea virtuților comicului molierian, ni se

revelă în gestul simplu, de cuminte smerenie, de a traduce piesa acestuia *Avarul* (în 1935).

Din galeria marilor Maeștri ai lumii Bulgakov îl aduce în contemporaneitate și pe Cervantes. Alegerea nu e întîmplătoare și se plasează către sfîrșitul vieții, în deplină maturitate creatoare. Cînd în 1937 i se propune să dramatizeze, la alegere, un text din Zola, Maupassant sau Balzac, Bulgakov își manifestă dorința de a se ocupa de *Don Quijote*. Căci prin accentele noi și modificările operate asupra textului lui Cervantes, Bulgakov dorea în mod vizibil să transmită cititorului, în contururi clare, o altă idee dragă lui, aceea a purității și permanenței idealului de dreptate, bine și frumos, întruchipată de veacuri în legenda lui Don Quijote. Dar dacă Cervantes sublinia prin eroul său impactul ireconciliabil dintre ideal și realitate — pentru Don Quijote moartea iluziei înseamnă propria lui moarte — Mihail Bulgakov în dramatizarea sa afirmă necesitatea purtării în noi a marilor idealuri, dar într-o formă „împămîntată" — am spune. „Idealul" nu mai este termenul antinomic al cotidianului meschin, ci devine elementul, care, în mod obligatoriu, trebuie asociat vieții reale, ca susținător al ei, pentru ca în felul acesta ea să capete sens. În textul lui Bulgakov idealul „secolului de aur" nu moare odată cu Don Quijote, ci se transmite mai departe, îmbogățit cu virtuțile realității. Don Quijote recunoaște murind că Antonia, Doamna cea reală a lui Sansón Carrasco este „mai minunată decît Dulcineea", pentru că „Doamna dumitale trăiește, este vie". Asemenea lui Carrasco, și Ivan Bezdomnîi (din *Maestrul și Margareta*) va prelua ștafeta Maestrului și o va purta mai departe, poate nu la înălțimea acestuia, dar păstrîndu-i nealterată semnificația. Ivan Bezdomnîi înțelege mesajul Maestrului și prin aceasta se ridică deasupra mediului ambiant sufocant, modelabil însă în speranța scriitorului.

Dacă marile teme ale literaturii clasice tradiționale răzbat, la diferite nivele, în creația lui Bulgakov, efervescența căutărilor și realizărilor în domeniul estetic la începutul secolului XX în literatura rusă va contribui substanțial la alcătuirea acelui „univers bulgakovian", în care plasticitatea imaginii, proteismul metamorfozărilor insolite, interferența realului cu fantasticul, reinter-

pretarea modernă a mitului, preocuparea pentru condiția existențială a omului, epuizarea posibilităților semantice ale cuvîntului copleșesc și astăzi cititorul. Astfel dacă sensul punitiv al apariției Diavolului și chiar elemente ale înfățișării lui ne trimit spre reprezentările clasice, metamorfozările rapide, dedublările, onctuozitatea vicleană a mișcărilor, ironia mușcătoare, impertinența agresivă, falsul aer de respectabilitate succedat imediat de gestul zeflemisitor sau lubric îl apropie de imaginile prezente în creația lui Feodor Sologub, Leonid Andreev, Maxim Gorki și, bineînțeles, a lui Dostoievski, punct permanent de referință pentru simbolismul rus. Tangențe cu Alexei Remizov, Leonid Andreev, Zinaida Hippius, Valeri Briusov și alții vom afla nu numai în remodelarea mitului în forme moderne, dar și în tonalitățile biblice ale discursului poetic. Viziunea lui Bulgakov asupra relației dinamice dintre om și obiectele înconjurătoare (care, mai statornice și mai obiective decît făptura fragilă a omului, îl însoțesc, fie încurajîndu-l și apropiindu-l, fie rîzînd de neputința lui, fie asistîndu-l uneori comprehensiv și plin de compasiune) îl apropie de Leonid Andreev. Și toate aceste trăsături (lista ar putea fi continuată) sînt învăluite în umbra de neliniște, caracteristică pentru „criza vieții, a ideii și a culturii" — în terminologia lui Andrei Belîi —, specifică începutului de secol, dar existentă și în perioada postrevoluționară de după 1917, în alte forme, cu grave implicații și cauzalități de ordin politic și social.

Sentimentul de neliniște, degajat de textul lui Bulgakov și transmis cititorului, este doar un element de atmosferă ambiantă, prin care opera scriitorului se transferă în contemporaneitate. Privită retrospectiv, creația acestuia, deși refuzată de epoca sa, îi aparține prin nenumărate fibre, văzute și nevăzute. Tematic, dar și stilistic, scriitorul se înregimentează vremii sale, este „un erou al timpului" său. Născută în perioada tulbure interbelică, însumînd toate semnele ei, creația lui Bulgakov, prin strălucire — profunzime — umanism, o transcede, străbătînd vremurile.

Problema intelectualității și a atitudinii sale față de Revoluție (prezentă și în „cronica" familiei Turbin din *Garda albă*) îl va apropia pe Bulgakov de Alexei Tolstoi, Ilya Ehrenburg, Boris Lavreniov, Maxim Gorki. Tema emigrației, a „celor două Rusii", va alinia piesa lui Bulgakov *Fuga* în seria unor creații contemporane în proză, ca de exemplu : *În impas* de V. Veresaev (1922), *Însemnările unui naiv* de A. Avercenko (1922), *Schimbarea* de Marietta Șaghinian (1923), *Aventurile lui Nevzorov, sau Ibicus* de A. Tolstoi (1924). În plan satiric, vom găsi apropieri, și în planul metaforei, cu V. Maiakovski, Ilf și Petrov, Valentin Kataev, Iuri Oleșa etc. Texte remarcabile, aparținînd literaturii de anticipație *science-fiction*, cu valoare de avertisment, ca *Insula purpurie, Inimă de cîine, Ouă fatale*, sînt scrise aproape concomitent cu celebrele romane ale lui Alexei Tolstoi, *Aelita* (1922—1923) și *Hiperboloidul inginerului Garin* (1925—1927), dezvăluind astfel o altă direcție prolifică a literaturii sovietice.

Semnele epocii se infiltrează în textul bulgakovian și prin metafore și procedee stilistice. Denumită uneori în critică „epopee a viforniței", *Garda albă* preia și dezvoltă, în specificul vremii, această metaforă, demonetizată deja de prea multă folosire în literatura postbelică a anilor '20 și '30. Din haina ei de maximă strălucire la A. Blok (poemul *Cei 12*) ea pătrunde într-o serie întreagă de romane sovietice — *Anul gol* de Boris Pilniak (1921), *Torentul de fier* de Al. Serafimovici (1924), *Răzmerița* de D. Furmanov (1925), *Armata de cavalerie* de I. Babel (1926) etc. —, cu semnificația ei generală de val năprasnic al Istoriei, care mătură din calea lui ceea ce este perisabil și vetust și, totodată, purifică și naște esențe pozitive.

Sub acțiunea puternică a evenimentului istoric (în romanul *Garda albă* ni se prezintă detaliat năvala asupra Kievului a trupelor lui Petliura), imaginea clasică a lumii se pulverizează în nenumărate secvențe scurte, sacadate, care se derulează prin fața cititorului într-un ritm amețitor. Imaginile nu se mai succed logic una după alta, ci se învălmășesc în fulgerări întretăiate, amintind *flash-back*-ul cinematografic. Acest procedeu al „montajului cinematografic", larg răspîndit în literatura sovietică de început, își are sorgintea, cum s-a observat în critică, nu neapărat într-o relație directă cu tehnica cinematografică (pe atunci la începuturile

ei), ci este un transfer în plan estetic al mutaţiilor produse de evenimentul istoric.

La Bulgakov acest procedeu îl vom afla nu numai în scrisul de coloratură istorică, ci şi în textul satiric şi comic. E de ajuns să amintim ritmul din ce în ce mai alert al acţiunii nuvelei *Diavoliada*, unde fantasticul cuprinde tentacular zone tot mai largi ale realului. Totul se transformă într-un delir coşmaresc, dar şi hilar (cîtă vreme ţinta satirică rămîne încă vizibilă), în care gesturile de normalitate devin tot mai sporadice, dispărînd definitiv o dată cu sîmburele de luciditate a protagonistului învins. În *Maestrul şi Margareta* aflăm aceeaşi cavalcadă de forme a intruziunii supranaturalului în real, implicînd destine individuale, dar şi colectivităţi ; se nasc mereu, ca într-o reacţie în lanţ, imagini noi, neaşteptate şi imprevizibile, de un comic dezlănţuit, dar şi de un grotesc macabru. Sînt mereu vizate păcate mari şi mici, vicii de formă, aparenţe false, clişee şi automatisme, sub care esenţa umană se volatilizează, dar nu numai atît. Uneori explozia debordantă de imagini pare a se desprinde de obiectivul vizat, continuîndu-şi gratuit jocul, pentru simpla plăcere a fantazării[1].

★

Referinţele frecvente la *Maestrul şi Margareta*, de-a lungul prezentării universului atît de vast şi, totodată, atît de unitar al lui Bulgakov, se nasc spontan, dintr-o firească necesitate, întrucît romanul acesta nu este numai ultima lucrare a scriitorului, dar reprezintă corolarul tuturor virtuţilor sale, ideatice şi estetice. K. Simonov sublinia acest fapt (în prefaţa citată), afirmînd că „romanul este scris ca şi cum autorul, simţind că va fi ultima lui operă, a vrut să-i ofere cititorului toată bogăţia sufletului său şi a paletei

[1] Acest aspect al comicului bulgakovian a fost remarcat în exegeza critică. Astfel Mihai Novicov observa că la Bulgakov „zborul fanteziei devine joc, literatura devine ludică. La Gogol fantasticul e un mijloc de potenţare a satirei, la Bulgakov satira se profilează doar ca un pretext pentru dezlănţuirea imaginaţiei. Ironia devine romantică.“ (în articolul *Satira şi fantasticul* din *Revista de istorie şi teorie literară*, 1972, nr. 3, p. 501).

sale de artist, toată acuitatea viziunii sale satirice, tot clocotul nestăvilit al fanteziei sale, toată profunzimea spiritului său de observaţie psihologică“. Mai mult, în destinul Maestrului aflăm prefigurată conştiinţa tragică, dar şi mesajul propriului destin al autorului. Semne sînt multe şi uşor descifrabile.

Avatarurile „manuscrisului“ Maestrului, nu numai neacceptat, dar şi neliniştitor pentru critica oficială (ea scrie cronici distructive în fond la un text nepublicat) ne trimit uşor cu gîndul la opera de mari proporţii a lui Bulgakov, rămasă în cea mai mare parte în manuscris în timpul vieţii lui. De asemenea, în invitaţia lui Woland făcută Maestrului de a scrie în continuare eventual despre Aloizi Mogarîci, dacă a epuizat „tema acestui procurator“, putem desluşi trecerea în creaţia lui Bulgakov de la registrul grav al problemelor existenţiale (Omul şi Istoria, Binele şi Răul) spre registrul satiric, vizînd aspectele contemporaneităţii. Gama trăirilor Maestrului în zborul său de adio deasupra Moscovei — „întristare dureroasă“, „dulce nelinişte“, pentru un scurt răstimp „un simţămînt adînc de obidă“, urmat de „o trufaşă nepăsare, apoi presimţirea liniştii eterne“ — urmăreşte de fapt traiectoria destinului creator al lui Bulgakov, care, bolnav, orb, făcea asupra textului romanului ultimele retuşuri, cu conştiinţa morţii apropiate.

Romanul este un exemplu generos de operă deschisă, care invită la nenumărate interpretări. Însăşi construcţia lui complicată, supraetajată, constituie şi acum un inepuizabil subiect de discuţie. Cele trei planuri distincte — legenda lui Isus şi-a lui Pilat din Pont, satira societăţii contemporane şi tema „Maestrului“ — se întrepătrund într-o aparentă dezordine, care scoate însă în evidenţă elementele corespondente dintr-un strat în altul şi semnificaţia lor.

Satana (alias Woland) pare chemat din planul mitic în cel real de însuşi aspectul uzat şi degradat al lumii existente, în care esenţele umane autentice sînt sufocate şi se pierd în dosul aparenţelor false de ordine. El interferează toate cele trei planuri, este forţa care răscoleşte, răstoarnă şi reaşează lucrurile pe locul potrivit. In *Epilog* mai toate personajele intrate în contact cu Woland, după dispariţia acestuia, vor trece din funcţiile pe care le ocupau înainte în mod abuziv în cele care li se cuvin.

Clubul cărţii digitale 2024

Potențarea semnificațiilor se produce și prin dispoziția planurilor narative. Dacă relatarea isprăvilor Satanei în lumea infernală a ordinii aparente și expunerea baladescă a destinului Maestrului aparțin vocii autorului-narator, care observă, povestește, intervine, legenda lui Pilat din Pont și a lui Ieshua Ha-Nozri — romanul Maestrului adică — se întrupează treptat din vocile personajelor „iluminate" de mesajul textului. Niciodată pus în gura Maestrului, romanul trăiește prin „suporterii" săi : Woland, prin esența lui supranaturală, sugerează caracterul de transcendență al artei ; a doua parte a legendei apare în „visul" lui Ivan Bezdomnîi, viitorul „ucenic" și „discipol" al Maestrului ; iar ultima parte ni se va face cunoscută prin lectura Margaretei, „soția de taină" a Maestrului, cea care „și-a pus întreaga viață în opera" lui.

Personajele din planul mitic își vor afla pandant în planul real, acțiunea și temele devenind astfel tot mai unitare. Drumul lui Ieshua spre moarte în numele „adevărului său", bunătatea și blîndețea lui corespund destinului Maestrului, artistul de excepție, vulnerabil și muritor doar în ipostaza sa de om. Levi Matei, „dăbilarul" care renunță la avantajele materiale pentru a-l însoți pe Ieshua, își va afla corespondent în chipul Margaretei, care renunță și ea la viața îndestulată, dar searbădă, pentru a-l ocroti pe Maestru chiar și în „eternul refugiu". Preluînd mesajul Maestrului și continuîndu-l, Ivan Bezdomnîi constituie o altă replică a lui Levi Matei, rămas în lume să poarte învățătura lui Ieshua. Pe Iuda, emblemă a trădării, îl vom regăsi nu numai în meschinul denunțător Aloizi Mogarîci, dar, într-o formă generalizată, în însăși „cabala" lumii literare, coalizată împotriva „manuscrisului" Maestrului. Și iată-l, în sfîrșit, și pe Pilat din Pont, de veacuri încremenit în propria sa formulare — „lașitatea este cel mai îngrozitor dintre vicii" —, asociat, ca termen antinomic, cu Ieshua, care „născocise un lucru atît de uluitor de prostesc, cum că toți oamenii au inimă bună". În planul real recunoaștem „lașitatea" lui Pilat, avînd însă circumstanțe atenuante și iertată în final — din singurătatea milenară, bîntuită de remușcări, este dus alături de Ieshua pentru a-și continua convorbirea neterminată în

plimbarea lor eternă „pe raza de lună" —, în oportunismul mulțimilor și acceptarea servilă a fetișurilor din societatea contemporană, păcate „pedepsite" hilar de Woland și suita lui (amintim secvența spectacolului de „magie neagră" de la Teatrul de Varietăți sau scena corului, intonat fără putință de stăvilire, al funcționarilor de la „filială").

Se discută mult în romanul *Maestrul și Margareta* în ce măsură apariția lui Woland e reală și se ajunge cuminte la concluzia că fenomenul Woland poate fi explicat prin hipnoză. La fel de mult se comentează în romanul *Garda albă* în ce măsură Petliura e „mit" sau „realitate". Aparținînd „mitului" sau „realității", Woland și Petliura au în cele două romane rolul de a scoate conștiințele din matca lor obișnuită, de a le tulbura și de a le determina să privească realitatea din unghiul altor criterii valorice, mai constructive. Dacă în *Maestrul și Margareta* stihia purificatoare e prezentată în tonalități predominant satirice, în *Garda albă* ea se înscrie în registrul grav al temei : Omul și Istoria.

★

Scris în perioada 1922—1924, romanul *Garda albă* [1] poate fi considerat prima operă majoră a lui Bulgakov, fapt confirmat și de cuvintele acestuia la terminarea lui : „Țin la acest roman mai mult decît la oricare din lucrările mele". Acțiunea romanului prezintă desfășurarea evenimentelor pe parcursul a cîtorva luni din istoria crîncenă a Kievului (decembrie 1918 — începutul lui februarie 1919), evenimente la care Bulgakov fusese martor și participant : fuga din 14 decembrie 1918 a „marelui hatman al Ucrainei", P. P. Scoropadski, marionetă a trupelor germane de ocupație, trecerea devastatoare timp de 47 de zile a trupelor lui Petliura și apariția Armatei Roșii.

Centrul de greutate cade însă pe prezentarea valului de urgie asupra Orașului al „haidamacilor" lui Petliura, întrupat parcă din

[1] Prima și a doua parte a romanului sînt publicate în *Rossia* în 1925, după care revista își încetează apariția. Circumstanțele în care a scris Bulgakov romanul *Garda albă* și piesa *Zilele Turbinilor*, jucată pe scena MHAT-ului, vor fi parțial transpuse artistic în *Roman teatral*, în 1937.

„ura sălbatică“ de veacuri a „mujicilor“. Așa cum ivirea lui Woland din ultimul roman produsese o decantare a Binelui de Rău, a valorii de non-valoare, tot astfel și apariția terifiantă a lui Petliura va scoate la iveală și va potența semnificațiile principale ale textului: oportunismul și trădarea hatmanului și a acoliților săi, crahul militar, dar mai ales spiritual al albgardiștilor și — contrapunctic —, insinuîndu-se treptat, ideea sensului regenerator al Revoluției. Deși acuzat de critica vremii că ar face „apologia gărzilor albe“, textul lui Bulgakov se înscrie, fără îndoială, în seria romanelor despre Revoluție, dar ca element complementar celorlalte, care așezau în prim plan chipul comandantului comunist de oști, al comisarului sau cel colectiv al gărzilor roșii. La Bulgakov adevărul Revoluției este confirmat nu prin prezentarea făuritorilor ei, ci din unghiul opus, al adversarilor, din care unii conștientizează treptat ineficiența idealului lor, infirmat de Istorie. Dar Revoluția se simte mereu prezentă în magma romanului, planează deasupra tuturor destinelor, prin simboluri clare sau în subtext. Și acest lucru e realizat prin procedeul des întîlnit în creația bulgakoviană ulterioară, acela „al caracterizării evenimentelor și eroilor în absența sau în prezența lor mută“ (cum îl definește Albert Kovács).

Pus față în față cu Istoria, intelectualul se află la răspîntie de drumuri și întrebarea „Ce-o să fie mai departe ?“ (a lui Nikolka Turbin) nu-și poate afla rezolvare decît după răspunsul la: „Pe ce cale trebuie să merg ?“. Din acest punct de vedere *Garda Albă* este un text deschis și propune posibile atitudini. Dar dacă romanul doar sugerează și deschide drumuri, în dramatizarea lui, *Zilele Turbinilor*, se concentrează soluții clare, iar piesa *Fuga* se constituie tematic ca epilog al primelor două. Cele trei lucrări se încheagă într-un triptic pe tema raporturilor intelectualului cu Istoria, temă la care scriitorul nu va mai reveni, cu gîndul parcă împăcat: în această problemă și-a exprimat punctul de vedere.

„Cronica“ familiei Turbin, cu bogate tradiții intelectuale, se desfășoară în planuri intercalate cu evenimentele care au tulburat Orașul. Acțiunea se poartă în casa lor, dar și în apartamentul inginerului Vasili Lisovici, la comandamentele ofițerilor albi și

la cele ale lui Petliura, în palatul hatmanului, pe străzile unde se dau lupte și unde se aud vocile polifonice ale mulțimii, nedumerite sau înspăimîntate, colportînd tot felul de zvonuri senzaționale. Ni se perindă prin fața ochilor atitudini și chipuri episodice, dar reprezentative. Atenția însă se concentrează asupra celor trei frați Turbin, Elena și mezinul Nikolka, uniți și prin vorbele testamentare ale mamei: „Să trăiți în bună înțelegere“. Spre deosebire de alte romane ale epocii, în care se insista asupra conflictului dintre generații sau asupra destrămării familiei sub impulsul evenimentului istoric, în cazul de față, deși evoluțiile psihologice vor fi diferite, frații vor rămîne alături, se vor ocroti reciproc și vor întîmpina împreună orizonturile unei lumi noi, încă neclare.

Deși contrapunctică, compoziția romanului se păstrează în liniile simetriei. În prima parte și în cea de a treia vom întîlni îndeosebi Turbinii în căminul lor, unde fiecare obiect participă la mișcările lor sufletești: „soba smălțuită olandeză“, „pendula neagră din sufragerie“ și „ornicul de bronz“ din camera Elenei, „lampa cu abajur verde“, „storurile crem“ etc. În legăturile, ce par eterne, cu trecutul se strecoară însă treptat neliniștea: veștile din Oraș, de pe front, fuga soțului Elenei, înrolarea fraților. Însăși petrecerea cu prietenii — în spiritul unei tradiții statornicite — pare deplasată pe fondul evenimentelor, beția e ușor exaltată, iar discursurile și cîntecele monarhice sună în gol.

Partea a doua, dominată de urgia devastatoare a lui Petliura asupra Orașului, va prezenta nu numai trecerea fraților prin purgatoriul purificării, dar și a celorlalte personaje „satelite“, episodice sau anonime, individuale sau colective. Modalitatea artistică va fi aceea, enunțată deja, a „montajului cinematografic“, utilizat într-o manieră nu atît originală, cît mai ales convingătoare prin talent și forță expresivă.

Cu insistență autorul va urmări trăirile emoționale ale lui Nikolka, prezența cea mai statornică din roman. Încercarea focului îl poartă de la starea inocenței, cînd „încă n-ajunsese să înțeleagă că tot ce se întîmplă în viață așa trebuie să fie și e totdeauna spre bine“, în cea a maturității gîndirii. Aruncat arbitrar

în luptă cu un detașament de douăzeci și opt de iuncheri, subofițerul Nikolai Turbin la început e nedumerit de lipsa de coerență a încleștării, apoi este ademenit de visul copilăresc al unei morți glorioase. Contactul cu colonelul Nai-Turs, care moare într-adevăr eroic încercînd să salveze viețile celorlalți, îi revelă brusc fața autentică a morții și singurătății. Din starea de „frică" va aluneca ușor în cea de „furie" și „disperare", care îi dau putere să se salveze din iadul morții și să ajungă la liman, adică în pragul propriei case, unde îl întîmpină scena idilică a rîsului nevinovat al copiilor jucîndu-se cu sania — ipostază ideală a ceea ce ar fi trebuit să însemne viața. Colonelul Nai-Turs, ale cărui cuvinte, fapte și moarte trezesc conștiința lui Nikolka, ar putea fi considerat personajul „satelit" al acestuia, proiecția în viitor a ceea ce ar fi putut fi Nikolka la vîrsta maturității. Însuși Bulgakov afirma că Nai-Turs este un personaj abstract. „Cum ar fi trebuit să fie un ofițer rus în imaginația mea"[1].

Căminul Turbinilor revine în a treia parte a romanului. Este locul unde se adună din nou frații și prietenii obișnuiți ai casei lîngă „Elena cea aurie", simbol al devotamentului, al ocrotirii și al iubirii. Pe tot parcursul romanului ea nu părăsește nici o clipă spațiul intim al căminului familial, mișcările ei grațioase se petrec numai în interiorul lui, ea deschide ușa, întîmpină, mîngîie, zîmbește, hrănește, așterne patul, spală și alină răni, se roagă. În casă, acum „colbuită" (sugerîndu-se depărtarea de trecut), atmosfera nu mai are sprinteneala din prima parte. Se vorbește în șoaptă sau se tace, se merge alunecînd fără zgomot, nu numai pentru a se păstra liniștea în jurul lui Alexei, grav bolnav, ci parcă pentru a ocroti toate sufletele ostenite de experiența trecută. Căci — spune autorul — „turlele, neliniștea și armele omul le-a zămislit dintr-un singur îndemn pe care el însuși nu și l-a înțeles prea bine : să apere căminele și sufletele omenești"[2].

[1] *Apud* Lidia Ianovskaia, *Tvorceskii put' Mihaila Bulgakova (Drumul creator al lui Mihail Bulgakov)*, Moscova, 1983, p. 108.

[2] Sensul profund al „căminului", ca simbol al iubirii și liniștii, este confirmat și în ultima lucrare a lui Bulgakov, unde Maestrul este răsplătit pentru suferința lui nu cu „lumina", ci cu „odihna", „liniștea" (în rusește *„pokoi"* în sensul de „liniște").

Remodelarea și renașterea structurii personajelor este evidențiată prin intermediul „visului" fiecăruia dintre ele, în ceasul de moarte al lui Petliura, cînd „steaua căreia îi zice Marte, aflată deasupra Orașului, explodă fără veste în cerul cuprins de ingheț, zvîrli în jur flăcări și bubui îngrozitor". Visul lui Alexei e scurt, zbuciumat, plin de năluci ; în timpul lui, Alexei simte atingerea morții. După experiența trăită, ochii lui vor fi „lipsiți de bucuria caldă a surîsului", iar „gîndurile" îi vor fi „limpezi", dar „severe". Visul inginerului Vasili Lisovici este „rotund, fără nici o noimă" (ca și porecla lui — Vasilisa) despre purceii care îi devastează imaginara grădină de castraveți. Căci „urgia Istoriei" în fond n-a însemnat pentru el decît pericolul de a-și pierde agoniseala. În visul Elenei, marcată de grija pentru suferința fraților, răzbate teama de a nu-i pierde și, totodată, se strecoară discret nostalgia unui trai tihnit și armonios alături de Șervinski. Deschiderea încrezătoare spre lumină se va produce în visul micuțului Petka Șceglov, sub forma unui „uriaș glob de cleștar", pe care el, „rîzînd de plăcere, îl cuprinse cu brațele. În jur zburară stropi scînteietori".

Dacă în roman personajele par a fi purtate de evenimente, iar acțiunea are aerul unei predestinări, confirmată și de conotațiile biblice, mai ales din textul Apocalipsului, dar și de simbolica polivalentă a „stelelor", piesa *Zilele Turbinilor*, obligată de rigorile restrictive ale genului, va concentra elementele constitutive în esențe mai clare, va preciza concis atitudini umane, va elimina digresiunile, descrierile, aluziile biblice. Piesa are un pronunțat caracter social, iar nota de fatalitate din roman se va sublima în determinism istoric, în legitate socială.

Locul acțiunii nu mai este numit generic Orașul, semnificînd pămîntul natal, cel mai frumos, pentru că îi aparții, ci devine un punct geografic delimitat, spațiu istoric devastat de etapele războiului civil — Kievul. Protagonistul piesei, colonelul Alexei Turbin, contopește tragic în sine trei din personajele romanului : doctorul Alexei Turbin, Nai-Turs și Malîșev. Căpitanul Studzinski va ocupa un loc mai important, devenind oponentul atitudinii lui Mîșlaevski. Prin semnificația celor trei personaje Bulgakov

afirmă cu gravitate că destinul individual trebuie raportat la destinul poporului și că existența omului poate fi justificată numai prin implicarea ei în destinul Patriei [1].

In piesă, Alexei Turbin trebuie să moară nu numai pentru că viața lui se identificase cu o cauză perimată. Tragismul destinului său constă în faptul că el înțelege că opțiunea lui fusese o eroare, idealul său se prăbușește pentru că nu coincidea cu cel al poporului : „Poporul nu e cu noi. E împotriva noastră. Așa că totul s-a terminat ! Sicriu ! Capac !". Mîșlaevski hotărăște să-și închine viața și experiența acumulată „noii Rusii", nu din cameleonism, ci pentru că, în spiritul ultimelor cuvinte ale lui Alexei, vrea să se alăture „poporului" în „Patria" sa. Tot el este acela care contraargumentează opțiunea lui Studzinski pentru „fuga în străinătate", alături de resturile armatelor albe, prefigurînd crahul emigrației (denunțată sever în *Fuga*) : „E nevoie acolo de voi ca de a treia roată la tun. Vă vor scuipa în bot oriunde vă veți duce, de la Singapore pînă la Paris". Iar întîmpinarea lui Nikolka a Armatei Roșii, în acordurile *Internaționalei*, cu cuvintele „seara de azi e un mare prolog la o nouă piesă istorică" sugerează posibilitatea adeziunii și interioare a celui mai tînăr la noua eră istorică.

Zădărnicia totală a emigrației din piesa *Fuga* (subintitulată *Opt vise*), prezentată insolit, din nou pe multiple planuri, este prefigurată nu numai în cuvintele lui Mîșlaevski, nu numai în conștientizarea lui Studzinski, că refuzul „Noii Rusii" echivalează cu un „epilog". Ea apare încă din primele pagini ale *Gărzii albe*, în metafora „lămpii cu abajur", simbolul căldurii căminului, dar în sens mai larg și al Patriei : „Niciodată, niciodată să nu dați

[1] In creația lui Bulgakov cei mulți sînt aceia care confirmă nu numai atitudini politice, ci și actul creației artistice. În piesele despre Pușkin și, respectiv, Molière, cei doi creatori de geniu mor însingurați, victime ale urzelilor „cabalei". Dar amîndoi sînt confirmați de marele public, căci piesa lui Molière este aplaudată frenetic de mulțime, iar Pușkin este însoțit pe ultimul drum de mii de oameni. Am mai putea adăuga că înseși piesele lui Bulgakov, scoase din repertoriu sau care au stîrnit polemici aprinse în presă, au avut un deosebit succes la public.

jos abajurul de pe lampă ! Abajurul este un obiect sacru. Niciodată să nu fugiți de pericol, precum șobolanii în necunoscut. Rămîneți lîngă abajurul vostru să vă cuprindă somnul ori să răsfoiți o carte — în jur n-are decît să urle furtuna — și așteptați să vină și la voi cineva". Atitudinea scriitorului față de cei ce au apucat drumul exilului voluntar se vede clar și în enumerarea categoriilor sociale din „gloata", care „se strecoară" prin porțile Orașului : „Fugeau bancheri încărunțiți împreună cu soțiile lor, fugeau talentați oameni de afaceri /.../, proprietari de imobile /.../, industriași, negustori, avocați, oameni de stat. Fugeau ziariști lacomi, venali și lași din Moscova și Petersburg. Cocote. Doamne de înaltă moralitate din familiile aristocratice. Fiicele lor gingașe și desfrînate, cu chipuri palide și buzele date cu carmin. Se refugiau de acolo secretari ai directorilor de departamente și tineri pederaști. Fugeau prinți și vagabonzi, poeți și cămătari, jandarmi și actrițe ale teatrelor imperiale".

Intruparea cea mai elocventă însă a ideii de „fugă", ca trădare a Patriei, o aflăm în chipul generalului, din piesa *Fuga*, Roman Hludov, legendar pentru cruzimea și față de adversari, dar și față de ai săi. Boala, febra, halucinațiile, născute din tortura interioară a remușcărilor, îl vor purifica și-l vor conduce spre hotărîrea luată în deplină cunoștință de cauză de a se întoarce acasă, unde îl așteaptă pedeapsa capitală, ispășind astfel cu demnitate vina față de Patrie. „Acum sînt vindecat" — spune el — „Nu sînt un gîndac de bucătărie să înot prin găleți".

*

Privit în ansamblu, discursul poetic al lui Bulgakov, din proză sau teatru, se detașează printr-o formă aparte, inconfundabilă. Imaginea artistică se remarcă nu numai prin poezia metaforei, ea pare a se desprinde din text într-un cortegiu de sunete, arome și culori, stimulînd percepția noastră vizuală, auditivă, olfactivă. Detaliul nu încarcă textul, ci îi conferă pregnanță, viață proprie. Simbolurile polivalente, dar ușor descifrabile, aruncă punți între universul finit și cel infinit.

Clubul cărții digitale 2024

Poate cea mai importantă din romanul *Garda albă*, simbolica „stelelor", este cea care leagă microcosmosul lumii pămîntene de cosmos, îi conferă prelungiri în eternitate. Întreaga acțiune se desfășoară sub semnul, anunțat din primele pagini, al celor „două stele : steaua păstorilor — Luceafărul de seară, precum și Marte cel sîngeriu și tremurător". Ele indică cele două planuri semnificante și în sens filosofic, al idealului de pace și liniște — „steaua păstorilor" — și cel al evenimentului istoric — steaua lui Marte. Sub steaua lui Marte se prăvale urgia petliuriștilor, stea care „explodează" cînd Petliura dispare. Se reface însă și se transformă „într-o stea roșie în cinci colțuri", asemănătoare aceleia de pe chipiul și haina soldatului din Armata Roșie. Privirea acestuia îndreptată spre cer, privire care „străbătea căi de milioane de verste, fără a se abate o clipă de la steaua cea vie, cu licărul ei roșietic" adaugă idealului Revoluției ideea de durată și caracter vizionar. Și nu numai atît. Strălucirii lui Marte i se alătură și lumina caldă a „stelei păstorilor — Luceafărul", sugerîndu-se astfel că victoria Revoluției, obținută cu prețul vărsării de sînge, conține în ea și promisiunea nedefinită a instaurării unei atmosfere de liniște și armonie pe pămînt. Căci — spune Bulgakov — „juca în ape roșii și Luceafărul de seară, iar jos, în cerneala albastră a luminii, sclipea în pieptul omului, ca un ecou, o altă stea. Era o stea micuță și tot în cinci colțuri".

Dar „stelele-n cer" conferă nu numai aureolă de ideal și speranță acțiunii oamenilor, ele sînt și măsura cosmică a zădărniciei Răului în „clipa cea repede ce ni s-a dat". „Paloșul va pieri" — își încheie retoric Bulgakov pledoaria întru afirmarea binelui, frumosului, armoniei și dreptății (pledoarie prezentă în întreaga lui creație) : — „dar stelele pe cer vor dăinui și atunci cînd jos, pe pămînt, nu va mai rămîne nici măcar umbra înfăptuirilor noastre. Nu se află nimeni pe fața pămîntului care să n-o știe. Și atunci de ce nu vrem să ne îndreptăm privirea către stele ? De ce ?".

Deși ancorată într-un spațiu și timp, determinate istoric, întreaga creație a lui Mihail Bulgakov se convertește în speranța unui ideal de lumină. În pofida unor destine tragice, a unor experiențe devastatoare în plan psihic, posibilitatea frumosului și a binelui, neîntinate de compromis, este afirmată cu convingere și imperios solicitată întregii omeniri. Subjugat de farmecul iradiant al textului, cititorul de azi îl iubește pe Bulgakov și pentru această confirmare, de actualitate și acum, în lumea noastră „nebună", agresată de pericole poate mai mari. Și sîntem convinși că îl va iubi și în această carte, pe care avem bucuria să le-o oferim într-o versiune românească fluentă și poetică.

ANA-MARIA BREZULEANU

TABEL CRONOLOGIC

1891 *3/15 mai* Se naşte la Kiev Mihail Afanasievici Bulgakov. Tatăl său, Afanasi Ivanovici Bulgakov, este profesor de dogmatică la Academia teologică din oraş.

Apar: *Portretul lui Dorian Gray* de Oscar Wilde, *Tess d'Urberville* de Th. Hardy, *Poeme şi drame lirice* de Hugo von Hofmannsthal, *Gösta Berling* de Selma Lagerlöf.

1892 Apare piesa lui G. Hauptmann, *Ţesătorii*.
Moare Walt Withman.

1893 Apare cartea lui D. S. Merejkovski, *Despre cauzele decăderii şi despre noile curente în literatura rusă contemporană*, considerată manifest al simbolismului rus.
M. Maeterlinck publică *Pelléas şi Mélisande*.

1894 Apar: *Cartea junglei* de R. Kipling, *Quo Vadis* de H. Sienkiewicz.

1895 Apar: *Maşina timpului* de H. G. Wells, *Oraşe tentaculare* de E. Verhaeren, *Duhul pămîntului* de F. Wedekind.

1896 Apar: studiul filosofic *Materie şi memorie* de H. Bergson, *De profundis* de Oscar Wilde.

1897 Apar: *Fructele pămîntului* de André Gide, *Omul invizibil* de H. G. Wells, *Cyrano de Bergerac* de E. Rostand.

1898 1-3 martie Se desfăşoară la Minsk lucrările Primului Congres al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia.
Premiera piesei *Pescăruşul* de A. P. Cehov.
Apare prima culegere de *Schiţe şi povestiri* de M. Gorki.
Emile Zola publică pamfletul *J'accuse*.

1899 Premiera piesei *Unchiul Vania* de A. Cehov.
Apare romanul lui Lev Tolstoi, *Învierea*.

1900—1909 În acest interval M. Bulgakov urmează cursurile gimnaziului Alexandrovski din Kiev.

1900 Apar: eseul lui H. Bergson, *Rîsul*; piesa lui A. Strindberg, *Dansul morţii*.

1901 Se formează grupul de pictori „Mir Iskusstva" (Serov, Nesterov, Vrubel, Maliavin, Somov etc.) promotori ai unei arte moderne.

Th. Mann publică *Casa Buddenbrook*.

1902 Apare lucrarea lui Lenin, *Ce-i de făcut?*
Andrei Belîi debutează oficial cu *Simfonia a doua, dramatică* la editura „Skorpion".
Premiera piesei lui M. Gorki, *Micii burghezi*, la Teatrul Academic de Artă (MHAT), în regia lui K. Stanislavski.
Decembrie Premiera piesei *Azilul de noapte* de M. Gorki, la MHAT.
Apare *Estetica* lui Benedetto Croce.

1903 Congresul II al P.M.S.D.R.

1904 17 ianuarie Premiera piesei lui A. Cehov, *Livada cu vişini*, la MHAT.
27 ianuarie Începe războiul ruso-japonez.

Mai Apare la Geneva lucrarea lui Lenin, *Un pas înainte, doi paşi înapoi.*
2 iulie Moare A. P. Cehov.
Apare primul volum de versuri al lui Alexandr Blok, *Versuri despre frumoasa Doamnă.*

1905 9 ianuarie Are loc masacrul demonstranţilor în faţa Palatului de iarnă, cunoscut în istorie sub numele de „Duminica sîngeroasă".
12—27 aprilie La Londra are loc Congresul III al P.M.S.D.R.
5 septembrie Se încheie războiul ruso-japonez. Rusia este învinsă.
Premiera piesei lui Gorki, *Copiii soarelui*, la Petersburg.

1906 10—25 aprilie La Stockholm are loc Congresul IV al P.M.S.D.R.
Apare eseul lui Lev Tolstoi, *Despre Shakespeare şi dramele lui.*

1907 In Rusia se înscăunează regimul de opresiune politică, cunoscut sub numele de „reacţiunea stolîpinistă".
Apare romanul *Mama* de M. Gorki.

1908 Apare articolul lui Lev Tolstoi *Nu pot să tac.*

1909 M. Bulgakov intră la Facultatea de Medicină a Universităţii din Kiev.

Apare *Manifestul Futurismului*, redactat de Marinetti.

Maeterlinck publică *Pasărea albastră.*

1910 7 noiembrie Moare Lev Tolstoi.
Apare Manifestul pictorilor futurişti.

1912 Apar: *Zeilor li-i sete* de A. France, *Moartea la Veneţia* de Th. Mann.

1913 Bulgakov se căsătoreşte cu Tatiana Nikolaevna Lappa.

Apare *Sentimentul tragic al vieţii* de Unamuno.
1914 Iulie Izbucneşte Primul Război Mondial.

1915 Apare poemul lui Vl. Maiakovski, *Norul în pantaloni.*

1916—1917 Bulgakov termină strălucit Facultatea de Medicină şi pleacă voluntar pe frontul de sud-vest. După cîteva luni este mobilizat ca medic de ţară în satul Nikolski din gubernia Smolensk. Experienţa de viaţă din această perioadă va fi cuprinsă în povestirile din seria *Însemnările unui tînăr medic*, care vor fi tipărite în *Krasnaia Panorama* şi în *Mediţinskii Rabotnik* între anii 1925—1927. În toamna lui 1917 va fi transferat la Spitalul orăşenesc din Viazma, ca şef al secţiei de boli infecţioase şi venerice.

1916 Se publică primul ciclu de poezii al lui Serghei Esenin.
Apar: *Introducere în psihanaliză* de S. Freud, *Psihologia inconştientului* de C. G. Jung.
Aprilie Apare romanul lui A. Belîi, *Petersburg.*

1917 27 februarie Începe Revoluţia burghezo-democratică din Rusia.
7 noiembrie Victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie.

1918 Se întoarce la Kiev pentru specializare. Aici trăieşte etapele războiului civil din Ucraina. Mobilizat pentru o zi, în 13 decembrie 1918 în armata Hatmanului (în 14 decembrie acesta fuge din Kiev) şi pentru două zile (tot ultimele) de trupele petliuriste, doctorul M. Bulgakov participă la o parte din evenimentele descrise în romanul *Garda albă.*

3 martie Prin pacea de la Brest-Litovsk, Rusia Sovietică iese din războiul imperialist.

Apar : *Misterul Buf* de Maiakovski, poemul *Cei 12* de A. Blok, poemul *Christos a înviat* de A. Belii.

1918—1920 **Popoarele Rusiei Sovietice fac față intervențiilor militare străine și războiului civil.**

1919 Probabil mobilizat de armata lui Denikin, Bulgakov pleacă la Rostov-pe-Don (la Groznîi), unde ca medic este martorul unor lupte sîngeroase.

1920—1921 Renunță la medicină în favoarea literaturii. În *Autobiografia* din 1924 M. Bulgakov notează : „Odată, noaptea, în anul 1919, într-o toamnă tîrzie, călătorind cu o hurducătură de tren, am scris la lumina unei feștile, înfiptă într-o sticlă de gaz, prima povestire scurtă".
Desfășoară o asiduă activitate artistică și publicistică în Vladikavkaz (astăzi Ordjonikidze), unde este numit responsabil la secția literară a Comitetului de cultură, apoi decan la o facultate a Universității populare (în 1921). Scrie piese pentru Teatrul din Vladikavkaz. Primele trei, *Autoapărarea*, *Frații Turbin* și *Mirii de lut* sînt scrise în 1920, următoarele două, *Comunarzii* și *Fiii muezinului* în 1921. Dintre toate s-a păstrat numai *Fiii muezinului*, celelalte vor fi distruse de autor în 1923. În scrisoarea din 1 februarie 1921, adresată unui văr, K. P. Bulgakov, scriitorul va mărturisi : „Îmi amintesc că aproape cu un an în urmă îți scriam că am început să public. Foiletoanele mele au apărut în multe ziare din Caucaz. Apoi piesele mele au văzut lumina rampei. La început vodevilul *Autoapărarea*, apoi drama în patru acte, scrisă în grabă, naiba știe cum, *Frații Turbin*... Spectatorii aclamau «Autorul !», aplauzele nu mai conteneau... Cînd m-au chemat după actul al doilea, am pășit pe scenă cu un sentiment confuz... Priveam încurcat fețele machiate ale actorilor, sala vuia. Și gîndeam : Vezi, visul mi s-a împlinit..., dar într-un mod atît de pocit : în locul scenei moscovite, scena provincială, în locul dramei despre Alioșa Turbin, pe care o dădăcisem, un lucru făcut în grabă, necopt..." La sfîrșitul lui mai 1921 Mihail Bulgakov pleacă din Vladikavkaz. După o călătorie prin Tbilisi și Batumi ajunge la Moscova la sfîrșitul lui septembrie, unde se stabilește definitiv. Lucrează cîteva luni la Lito Glavpolitprosvet (Direcția generală politico-culturală), pînă la dizolvarea acesteia, apoi scrie foiletoane pentru revista *Torgovno-promîșlennîi vestnik*.
Lucrează la romanul rămas neterminat *Boala*, din care motive și fragmente sînt utilizate în nuvela *Morfina* (publicată în 1927 în *Mediținskii Rabotnik*).

1920 Apar : *Viața și aventurile lui Salavin* de G. Duhamel, *Kristine Lavransdatter* de Sigrid Undset, *Peripețiile bravului soldat Švejk* de Jaroslav Hašek.

1921 Începe perioada NEP-ului (Noua Politică Economică).

7 august Moare Alexandr Blok.

Apar : poemul *150.000.000* de Maiakovski, primul volum *Surorile*, din trilogia lui Alexei Tolstoi, *Calvarul*.

Se formează gruparea literară „Frații Serapion".

1922 Cronicar și foiletonist la *Gudok*, împreună cu Ilf, Petrov, V. Kataev, I. Oleșa, I. Babel, K. Paustovski. Colaborează, de asemenea, la revista *Nakanune*. În *Rupor* apar *Aventurile neobișnuite ale unui doctor*.

Maiakovski înființează LEF (Frontul de stînga al artei).

Apar : *În impas* de V. V. Veresaev, *Însemnările unui naiv* de A. Avercenko, *Anul gol* de B. Pilniak.

Apar : *Ulysses* de James Joyce, *Inimă vrăjită* de Romain Rolland, *Fabrica de absolut* de K. Čapek.

Moare Marcel Proust.

Clubul cărții digitale 2024

1923 Își distruge primele lucrări literare, nesatisfăcut de realizarea lor artistică.
Colaborează, alături de K. Fedin, Vsevolod Ivanov, Serghei Esenin etc. la suplimentul literar al ziarului *Nakanune*, ce apare la Berlin, redactat de Alexei Tolstoi. Publică foiletoane satirice și umoristice.
Almanahul *Vozrojdenie* și revista *Rossia* (nr. 5) publică *Însemnări pe manșetă*.
Lucrează intens la romanul *Garda albă*.

Apar : *Sfînta Ioana* de Bernard Shaw, *Sonete către Orfeu* de Rainer Maria Rilke.

1924 Termină romanul *Garda albă*. În octombrie notează : „Țin la acest roman mai mult decît la oricare din lucrările mele".
Divorțează de Tatiana Lappa.
În același an se căsătorește cu Liubov Evghenievna Belozerskaia.

21 ianuarie Moare V. I. Lenin.
Apar : *Torentul de fier* de A. Serafimovici, *Vladimir Ilici Lenin* de Maiakovski.
Apare *Manifestul suprarealismului* de André Breton.
Apar : *Muntele vrăjit* de Th. Mann, *Anabasis* de Saint John Perse.
3 iunie Moarte Franz Kafka.

1925 În revista *Rossia* sînt tipărite prima și a doua parte din *Garda albă*, după care revista își întrerupe apariția. În întregime romanul va apărea în U.R.S.S. după mai bine de patru decenii, în 1966.
La editura „Nedra" apare prima culegere de povestiri *Diavoliada*, care cuprinde și *Ouăle fatale*. Însemnările în urma unei călătorii în Crimeea sînt publicate în *Vecernaia Krasnaia gazeta*, cu titlul *Călătorie în Crimeea*. Revista leningrădeană *Krasnaia panorama*

îi publică prima povestire din *Însemnările unui tînăr medic*, care, începînd cu acest an pînă în 1927, vor apare în *Mediținskii rabotnik*.
În aprilie începe dramatizarea *Gărzii albe*, care va fi reprezentată cu titlul *Zilele Turbinilor*. Sugestia transpunerii scenice a romanului îi fusese dată de conducerea MHAT-ului. Prima versiune, foarte apropiată de textul romanului, avea 16 tablouri. La insistențele conducerii Teatrului va concentra acțiunea, operînd modificări însemnate sub îndrumarea regizorului Ilia Sudakov și a secretarului literar P. A. Markov. Lucrul la text se continuă în perioada repetițiilor la care participă și Stanislavski. Despre acest lucru Stanislavski va povesti într-o scrisoare din 4 septembrie 1930 : [...] din el poate să iasă un regizor. Nu este numai om de litere, ci și actor. Apreciez aceasta după felul în care dădea indicații actorilor la repetițiile *Turbinilor*".

Se înființează Asociația rusă a scriitorilor proletari (R.A.P.P.).
Apar : *Falsificatorii de bani* de A. Gide, *O tragedie americană* de Th. Dreiser, *Marele Gatsby* de S. Fitzgerald, *Procesul* de Kafka (postum), *Adam și Eva* de L. Rebreanu.

1926 *5 octombrie* Premiera *Zilele Turbinilor* la MHAT, în regia lui I. Sudakov și sub conducerea artistică a lui K. Stanislavski, urmată de o avalanșă de cronici defavorabile. Se pretinde chiar interzicerea spectacolului, care ar fi „o apologie a alb-gardiștilor". Totuși A. Lunacearski, ca și M. Gorki de altfel, a apărat piesa. În *Izvestia* din 14 decembrie el afirmă că *Zilele Turbinilor* reprezintă „un imens pas înainte pentru Teatrul de Artă". Piesa se bucură de mare succes la public : din 1926 pînă în 1941 s-au dat 987 de reprezentații. V. Sahnovski considera că *Zilele Turbinilor* a devenit pentru noua generație a

MHAT-ului un simbol al renaşterii, aşa cum a fost, la timpul său, *Pescăruşul* lui Cehov. Piesa va fi montată din nou în 1954, la Teatrul dramatic de Stat „K. S. Stanislavski" de regizorul M. Ianşin, care va păstra în esenţă rezolvarea regizorală a spectacolului MHAT-ului. În anul 1955, la Teatrul rus de Stat „Griboedov" din Tbilisi, L. Varpahovski va da piesei o nouă interpretare regizorală. *Zilele Turbinilor* figurează în repertoriul actual al teatrelor sovietice.
În 1938 piesa este pusă în scenă la „Teatrul Phoenix" din Londra.
La sfîrşitul lui octombrie Teatrul „Vahtangov" prezintă comedia satirică *Locuinţa Zoikăi*. Violent criticată, piesa este scoasă din repetiţii.
Începe elaborarea piesei *Fuga*.

Apare *Armata de cavalerie* de I. Babel.
Apar: *Răsplata soldaţilor* de W. Faulkner (primul său roman), *Castelul* de Kafka (postum).
Moare Rainer Maria Rilke.

1927 La Riga, în Letonia, apare *Garda albă*, cu masive intervenţii în text.

Apar: poemul *E bine* de Maiakovski, *Înfrîngerea* de A. Fadeev, partea a doua a trilogiei lui Alexei Tolstoi, *Anul 1918*. Începe publicarea romanului *Viaţa lui Klim Samghin* de M. Gorki.
Apar *Cuvinte potrivite* de Tudor Arghezi.

1928 Piesa *Fuga* este terminată şi se repetă la MHAT, în regia lui N. Sudakov şi I. Litovţeva, sub conducerea artistică a lui V. I. Nemirovici-Dancenko. Cu tot sprijinul lui Gorki şi al lui Lunacearski, reprezentarea ei este interzisă. Premiera va avea loc în 1957 la Teatrul „Gorki" din Volgograd, în regia lui N. Pokrovski. Din acest an piesa va fi reprezentată pe multe din scenele lumii.
Comedia *Insula purpurie*, pregătită la Teatrul de Cameră din Moscova, condus de A. Tairov, nu vede luminile rampei.

Apar volumele I-II din romanul *Pe Donul liniştit* de M. Şolohov.
Apar: *Punct şi contrapunct* de Aldous Huxley, *Opera de trei parale* de Bertold Brecht, *Amantul Doamnei Chatterley* de D. H. Lawrence.

1929 Bulgakov o cunoaşte pe Elena Sergheevna, soţia generalului Şilovski, care îi va deveni, nu după multă vreme, tovarăşă de viaţă. În această perioadă începe să lucreze la romanul *Maestrul şi Margareta*, care îl va preocupa pînă la sfîrşitul vieţii. Cartea va fi publicată în revista *Moskva*, în anii 1966—1967, cu o prefaţă de K. Simonov.
Piesa *Zilele Turbinilor* este scoasă din repertoriu.
Scrie *Cabala bigoţilor (Molière)*.
Lucrează la povestirea cu caracter autobiografic *Unui prieten tainic* (neterminată).
În Franţa apare *Anthologie de la prose russe contemporaine*, alcătuită de Vladimir Pozner pentru editura Kra. Bulgakov este reprezentat cu un fragment nesemnificativ din *Garda albă*.

Apar: *Pe frontul de vest, nimic nou* de Erich Maria Remarque, *Adio, arme* de E. Hemingway.
Mateiu Caragiale publică *Craii de Curtea Veche*.
O dată cu crahul de la Bursa din Wall Street se declanşează marea criză economică mondială, care va continua pînă în 1933.

1930 *18 martie* Piesa *Cabala Bigoţilor (Molière)* este interzisă de Glavrepertkom (Comitetul general de re-

pertoriu) printr-o comunicare succintă : „Nu se admite punerea în scenă". Bulgakov se adresează cu o scrisoare lui V. I. Stalin : „[...] Prin două rînduri într-o hîrtie oficială este înmormîntată munca mea în biblioteci, imaginaţia mea, piesa care a primit de la oameni de teatru competenţi aprecieri nenumărate — «o piesă strălucită». Solicit Guvernului Sovietic să ia în consideraţie faptul că eu nu sînt om politic, ci om de litere şi că toată creaţia mea am oferit-o scenei sovietice [...]. Solicit să fiu numit asistent de regie la Teatrul de Artă — şcoala cea mai bună, condusă de K. S. Stanislavski şi V. I. Nemirovici-Dancenko. Dacă n-am să fiu numit regizor, cer să fiu inclus în ştate pe post de figurant. Dacă nu se poate nici ca figurant, solicit locul de mînuitor de decoruri". După o convorbire telefonică cu Stalin (18 aprilie 1930) este numit în mai regizor la Teatrul de Artă din Moscova.
Lucrează la dramatizarea *Sufletelor moarte* de N. Gogol.

Apare al doilea manifest al suprarealismului.
Apar : *Paralela 42* de Dos Passos, *Pe cînd zăceam pe patul morţii* de W. Faulkner, *Omul fără calităţi* de Robert Musil.
Apar romanele *Ultima noapte de dragoste, prima noapte de război* de Camil Petrescu, *Baltagul* de M. Sadoveanu.

1931 Piesa *Cabala bigoţilor (Molière)* este acceptată pentru punerea în scenă.
Scrie piesa *Adam şi Eva.*

Izbucneşte războiul chino-japonez.
Apar : *Castelul pălărierului* de A. Cronin, *Valurile* de Virginia Woolf, *Gog* de G. Papini, *Din jale se întrupează Electra* de E. O'Neill, *Sanctuarul* de Faulkner etc.

1932 *18 februarie* Se reîncepe seria spectacolelor cu *Zilele Turbinilor.*
Ia parte la montarea piesei *Clubul Pickwick,* după romanul lui Dickens, unde interpretează un rol episodic.
În urma documentaţiei bogate şi a preocupărilor legate de piesa *Cabala bigoţilor,* scrie „molieriana în trei acte" *Jourdain cel scrîntit.*
Octombrie Se căsătoreşte cu Elena Sergheevna.
9 decembrie Premiera piesei *Suflete moarte* după romanul lui Gogol. Lucrează la montarea spectacolului ca asistent de regie, alături de regizorii Sahnovski şi Teleşova, sub îndrumarea lui Stanislavski. Piesa va rămîne în repertoriul permanent al Teatrului Academic de Artă, fiind pînă azi apreciată drept cea mai izbutită versiune scenică a romanului.

Se înfiinţează „Uniunea Scriitorilor Sovietici", prin care se pune capăt conflictelor dintre diferitele grupări existente şi se preconizează unificarea tuturor forţelor literare.
Apare volumul lui B. Pasternak, *A doua naştere.*
Apar : *O, mîndră lume nouă* de Aldous Huxley, *Lumină de august* de W. Faulkner.

1933 Scrie biografia romanţată *Viaţa domnului de Molière,* care va vedea lumina tiparului în 1962.

Hitler acaparează puterea politică în Germania.
F. Roosvelt este ales Preşedinte al S.U.A.
I se decernează lui Ivan Bunin premiul Nobel.
31 ianuarie Moare John Galsworthy.
Apare *Condiţia umană* de A. Malraux.

1934 Scrie comedia *Suprema fericire* pentru Teatrul de Satiră din Moscova.
Scrie comedia *Ivan Vasilievici.*
Martie La Teatrul de Artă încep repetiţiile cu piesa

Cabala bigoţilor (Molière). Stanislavski pretinde modificări în text, mai cu seamă în ce priveşte ultimul act. Relaţiile lui cu Bulgakov devin în această perioadă destul de încordate. Într-o scrisoare din 22 aprilie 1935 către N. Gorceakov, Bulgakov scrie : „[...] Vă înştiinţez că, dată fiind totala denaturare a concepţiei artistice şi a încercărilor de a compune o altă piesă în locul piesei mele, acceptate de teatru, refuz categoric orice fel de modificări ale piesei *Molière*".

Are loc Primul Congres al Scriitorilor Sovietici.
N. Ostrovski publică romanul *Aşa s-a călit oţelul*.
Henry de Montherlant publică *Celibatarii*.

1935 Scrie drama *Ultimele zile (Puşkin)*. Premiera are însă loc, după moartea scriitorului, la 10 aprilie 1943, la Teatrul Academic de Artă, în regia lui V. Staniţîn şi V. Toporkov. Se va păstra în repertoriu pînă în anul 1959.
Traduce *Avarul* de Molière.

Germania nazistă ocupă Renania, iar Italia fascistă cotropeşte Etiopia.
Apare *Orb prin Gaza* de A. Huxley.

1936 În ianuarie încep din nou repetiţiile cu piesa *Cabala bigoţilor (Molière)*, de astă dată conduse de V. Nemirovici-Dancenko.
15 februarie Premiera *Cabalei bigoţilor* cu un succes fulminant la public, deşi critica recenzează defavorabil spectacolul. La o zi după cronica lui O. Litovski, *Strălucire de faţadă şi conţinut fals*, din 9 martie, în *Pravda*, piesa este scoasă din repertoriu, după şapte spectacole.
Bulgakov îşi încetează activitatea la MHAT. „Era peste puterile mele să mai lucrez acolo, după distrugerea lui *Molière*" — îi scrie cîteva luni mai tîrziu fratelui său.
Se angajează la Teatrul Mare Academic de Stat ca libretist şi consultant literar. În această funcţie Bulgakov va scrie în următorii ani libretele de operă : *Minin şi Pojarski*, *Rachel* după Maupassant, *Marea Neagră* şi *Petru cel Mare*.
În noiembrie preia lucrul la manuscrisul început în 1929, *Unui prieten tainic*.

18 iunie Moare Maxim Gorki.
Izbucneşte războiul civil în Spania.
F. García Lorca este ucis la Granada.

1937 Scrie *Roman teatral*, rămas neterminat. Textul va fi publicat de revista *Novîi Mir* în anul 1965.

Picasso pictează Guernica.

1938 Vara, lucrează la dramatizarea lui *Don Quijote* de Cervantes, în baza unui contract cu Teatrul „Vahtangov". Piesa va fi reprezentată după moartea autorului, în 1941, la Teatrul „Puşkin" din Leningrad, în regia lui V. Kojici.

Armatele hitleriste invadează Austria.
Apar : *Greaţa* de Jean-Paul Sartre, *Coloana a cincea* de E. Hemingway.
Moare Carel Čapek.

1939 Scrie piesa *Batum*.
Septembrie Pe cînd vizita Leningradul cu soţia sa, se îmbolnăveşte grav. Cu toate că îşi pierde vederea, continuă să lucreze, dictînd, la romanul *Maestrul şi Margareta*.

Armatele hitleriste invadează Cehoslovacia şi Polonia. Izbucneşte cel de-al doilea război mondial.

Franța și Anglia declară război Germaniei.
3 septembrie. Moare Sigmund Freud.
Apar: *Fructele mîniei* de John Steinbeck, *Veghea lui Finnegan* de J. Joyce.

1940 *10 martie.* Moare la Moscova. Este înmormîntat în „colțul scriitorilor“ din cimitirul Novodevicie.

★

1962 Se începe publicarea operei lui Mihail Bulgakov.
Editura „Iskusstvo“ din Moscova publică în volum piesele: *Zilele Turbinilor, Fuga, Cabala bigoților (Molière), Ultimele zile (Pușkin), Don Quijote.*
La editura „Molodaia Gvardia“, în colecția „Oameni de seamă“ apare *Viața domnului de Molière.*

1963 Revista *Moskva*, nr. 5, publică povestirile: *Ștergarul cu cocoș, Vifornița, Beznă egipteană, Patruzeci.*
În colecția *Ogoniok* apare un volum de povestiri sub titlul *Însemnările unui tînăr medic.*

1965 Apare în revista *Novîi Mir*, nr. 8, *Roman teatral.*

1966 La editura „Hudojestvennaia literatura“ din Moscova apare un volum masiv de proză, prefațat de V. Lakșin. Din sumar: *Însemnările unui tînăr medic, Garda albă, Roman teatral, Viața domnului de Molière.*

1966—1967 Revista *Moskva* (nr. 11, 12/1966 și nr. 1/1967) publică romanul *Maestrul și Margareta,* prezentat de K. Simonov. Cu acest an începe atît publicarea consecventă a textelor și manuscriselor lui M. Bulgakov, cît și a comentariilor despre el, articole și volume monografice.
Anul 1967 marchează și începutul publicării masive a textelor lui Bulgakov peste graniță. E de ajuns, credem, să menționăm că numai romanul *Maestrul și Margareta* este editat, în anii imediat următori, în limba engleză (Anglia, S.U.A. — două traduceri concomitente); în limba italiană (la Torino, Bari, Milano, Florența); în limba franceză (Franța, Elveția); în limbile spaniolă, olandeză, daneză, norvegiană, finlandeză; în limba greacă au apărut două versiuni; de asemenea, s-au publicat traduceri în turcă și japoneză; în limba germană romanul a fost editat la Berlin, Frankfurt pe Main și București; a apărut la Budapesta (patru ediții), la Varșovia, Sofia, Bratislava, Praga, Belgrad, Zagreb, Liubliana, Skoplie etc. S-au realizat scenarii de film și dramatizări după roman în U.R.S.S. și peste graniță. Procesul de editare și reeditare, de cercetare a arhivelor continuă și astăzi în Uniunea Sovietică.
Cititorul român a început să ia cunoștință cu scrierile lui Mihail Bulgakov în 1967, cînd piesa *Zilele Turbinilor* a apărut în „A.T.M.“, în traducerea Monicăi Bilan și a lui Adrian Dobrescu, cu titlul: *Pentru unii prolog, pentru alții epilog.* Cîteva fragmente din *Maestrul și Margareta* apar în revista *Secolul 20*, 1967, nr. 9, precedate de traducerea prefeței lui K. Simonov. Un alt fragment din roman este publicat în *Viața românească*, 1967 ,nr. 10. Integral, romanul *Maestrul și Margareta* este publicat în 1969, 1970 la Editura Univers și reeditat în 1970, 1973 în colecția „B.P.T.“ la Editura Minerva, în traducerea Nataliei Radovici. În versiunea lui Alexandru Calaïs apar în 1969, la Editura Univers romanele: *Garda albă* și *Roman teatral, Demoniada sau Povestea unui funcționar dus la pierzanie de doi gemeni* este tradusă în *Secolul 20* (1971, nr. 8) de Tatiana Nicolescu. În 1973 Natalia Radovici traduce cîteva povestiri în volumul intitulat *Ștergarul cu cocoș.* În același an, *Secolul 20* publică *Cabala bigoților,* în traducerea lui Leonida

Teodorescu. În 1976 apare în versiunea Nataliei Cantemir romanul *Viața domnului de Molière*. Nuvela *Ouă fatale* este tradusă și prezentată de Tatiana Nicolescu în *Secolul 20*, 1978, nr. 4. Un volum masiv, cuprinzînd integral dramaturgia lui Mihail Bulgakov, apare în 1986, în traducerea Mariei Dinescu și a lui Mircea Dinescu, cu o postfață de Albert Kovács.

A.-M. B.

GARDA ALBĂ

Lui
Liubov Evghenievna Belozerskaia

PARTEA ÎNTÎI

„Întîi s-a pornit o ninsoare, apoi au prins să cadă fulgi mari. Vîntul gemea. S-a stîrnit viscol. Într-o clipă cerul negru s-a făcut una cu marea de zăpadă. Nu se mai vedea nimic.

— Hei, boierule, a strigat surugiul. E prăpăd! S-abate viforul!"

Fata căpitanului

„Și morții fură judecați din cele scrise în cărți, potrivit cu faptele lor..."

1

Măreț și înfricoșător fu anul de la Hristos 1918, iar de la începutul revoluției cel de-al doilea. Bogată în soare fuse vara și în omături iarna, și mai sus ca altcîndva se înălțaseră atunci pe cer două stele: steaua păstorilor — Luceafărul de seară, precum și Marte cel sîngeriu și tremurător.

Dar atît în cuprinsul anilor de pace, cît și în al celor însîngerați, zilele trec iute ca un zbor de săgeată, astfel că tinerii Turbini nici nu prinseră de veste cînd, aducător de geruri aspre, sosi și decembrie cel înfășurat în promoroaca-i albă, pufoasă. O, moș Gerilă al nostru, aducînd scînteieri de zăpadă și fericire! Mamă, crăiasă bună, unde ești?

La un an după ce Elena, fiica ei, devenise soția căpitanului Serghei Ivanovici Talberg, și chiar în acea săptămînă, cînd fiul cel mare, Alexei Vasilievici Turbin, se întorsese în Ucraina din grele campanii, misiuni și necazuri, revenind în Oraș, în cuibul natal, sicriul alb cu trupul neînsuflețit al mamei fu purtat pe panta abruptă a povîrnișului Alexeevski, către Podol, la mica biserică Sfîntul Nicolae cel Bun din Vzvoz.

Era în plină lună mai, cînd mamei i se cîntă prohodul; vișinii și salcîmii în floare astupaseră cu totul ferestrele ogivale. Părintele Alexandr, poticnindu-se de amărăciune și sfială, scînteia în veșmintele-i strălucitoare la lumina aurie a lumînărilor, iar diaconul, poleit cu aur de sus pînă jos, la vîrfurile cizmelor ce scîrțîiau peste lespezi, îngîna sumbru, cu vocea-i profundă, învinețindu-și gîtul și obrazul, slovele duhovnicești de veșnică pomenire mamei, care își părăsea pentru totdeauna copiii.

Alexei, Elena, Talberg și Aniuta, cea care crescuse în casa Turbinilor, precum și Nikolka, buimăcit de neașteptata moarte, cu ciuful lui căzut pe o sprînceană, stăteau nemișcați la picioarele cafenii ale bătrînului ierarh Nicolae. Ochii albaștri ai lui Nikolka, mult prea apropiați de nasul său lung ca un plisc, erau pătrunși de amețeală și deznădejde. Din cînd în cînd, și-i îndrepta către iconostas, către bolta cufundată în penumbră a altarului, unde se înălța la cer Dumnezeu — un bătrîn cu chipul enigmatic și trist. Pentru ce această durere nemeritată, această nedreptate? De ce le-a luat-o pe mama, acum cînd se aduseră iar cu toții, cînd viața le devenise parcă mai ușoară?

Zburînd spre un cer negru, acoperit de crăpături, Dumnezeu nu-i dădea nici un răspuns, iar Nikolka încă n-ajunsese să înțeleagă că tot ce se întîmplă în viață așa trebuie să fie și e totdeauna spre bine.

Slujba se sfîrși, ieșiră cu toții din biserică, trecînd peste dalele răsunătoare ale pridvorului, și o conduseră pe mama tocmai spre celăalt capăt al marelui oraș, spre cimitirul unde, sub o cruce de marmură neagră, zăcea de mult tatăl lor. Alături de el, o îngropară și pe mama... Oh... oh...

*

Mulți ani de zile de pînă la această moarte, în casa cu Nr. 13 de pe povîrnișul Alexeevski, soba smălțuită din sufragerie îi încălzise și-i crescuse la sînul ei pe Elenka cea mică, pe Alexei, fratele ei mai mare, și pe Nikolka, cel numai de-o șchioapă. Cît de ades fuseseră recitate — în dreptul zidirii smălțuite, încinse — versurile despre Dulgherul din Saardam[1]! Dinspre pendulă răsuna atunci, în răstimpuri, melodia unei gavote, și totdeauna spre sfîrșitul lui decembrie plutea mireasmă de rășină, iar pe crengile verzi, înfoiate, se topea arzînd parafina multicoloră. Ținînd isonul orniciului de bronz, cel cu gavota, din dormitorul mamei, iar astăzi al Elenkăi, cealaltă pendulă, neagră, din peretele sufrageriei, bătea orele ca dintr-o turlă străveche. Tatăl o cumpărase demult, pe cînd femeile mai purtau la rochii niște mîneci caraghioase, umflate la umeri ca niște balonașe. Astăzi, asemenea mîneci nu se mai poartă, timpul a trecut ca un licăr de scînteie; tatăl, profesor, s-a stins și el din viață, copiii au crescut, numai pendula cea neagră a rămas aceeași, bătînd orele ca dintr-un turn de veghe. Toată lumea se obișnuise cu ea

[1] Petru cel Mare.

în asemenea măsură, încît, dacă ar fi dispărut cine știe cum din perete, i-ar fi cuprins pe toți tristețea, așa cum se întîmplă cînd piere pe veci un glas iubit, iar locul pustiu îți răsare mereu înaintea ochilor. Dar, din fericire, pendula nu-i supusă morții, nemuritor e și Dulgherul din Saardam, și soba smălțuită, olandeză — asemenea unei stînci care închide într-însa înțelepciune —, încinsă și înviorătoare chiar pe vremuri de restriște.

Tocmai această alcătuire smălțuită, precum și mobilierul cu catifeaua lui ștearsă, vișinie, și paturile cu bumbițe strălucitoare, și covoarele roase, pestrițe ori de culoarea zmeurei, cu chipul țarului Alexei Mihailovici purtîndu-și pe braț șoimul de vînătoare, sau cel al lui Ludovic al XIV-lea trîntit pe malul unui lac de mătase dintr-o grădină a raiului, celelalte covoare, turcești, cu onduleurile stranii ale desenului lor oriental, care îi jucaseră pe dinaintea ochilor micului Nikolka atunci cînd acesta zăcuse pierdut în fierbințeala unei scarlatine, apoi o lampă de bronz cu abajur, dulapuri, cele mai neprețuite din cîte se află, ticsite cu cărți mirosind tainic a ciocolată veche, și care le adăposteau pe Natașa Rostova și pe Fata căpitanului, apoi șiruri de cești aurite, argintărie, portrete, portiere, toate cele șapte odăi prăfuite, pline cu lucruri fel de fel, care au ocrotit copilăria tinerilor Turbini ; toate acestea le-a lăsat mama în vremurile cele mai grele copiilor, și, aflîndu-se pe patul morții, slăbită, cu răsuflarea întretăiată, agățîndu-se de brațul Elenei, pe obrazul căreia șiroiau lacrimile, a spus :

— Să trăiți cu toții... în bună înțelegere.

*

Dar cum să trăiești ? Cum să-ți rostuiești viața ?

Alexei Vasilievici Turbin, cel mai mare dintre frați, proaspăt absolvent al facultății de medicină, împlinise douăzeci și opt de ani. Elena — douăzeci și patru. Căpitanul Talberg, soțul ei, avea treizeci și unu, iar Nikolka numai șaptesprezece ani și jumătate. Viața li se zdruncinase tocmai atunci cînd dăduse în floare. Încă mai demult se pornise o vifornită dinspre miazănoapte și se năpustea și se zbuciuma întruna, fără pic de astîmpăr, ba chiar se înverșuna tot mai aprig. După cea dintîi zguduire ce răscolise colinele de pe Nipru, cel mai vîrstnic dintre Turbini se întorsese în orașul natal ; atunci au crezut cu toții că furtuna se va potoli, că va începe viața despre care stătea scris în cărțile cu mireasmă de ciocolată. Dar viața aceea nu numai că nu voi să se arate, dar, dimpotrivă, totul în jur se făcu și mai înfricoșător. La miazănoapte urla neîncetat vifornița, iar aici, sub picioarele lor, se pornise să tot bubuie pe înfundate, să tot mormăie fără istov pîntecul răscolit al pămîntului. Anul nouă sute optsprezece se apropia vertiginos de sfîrșit, dar din zi în zi arăta să fie mereu mai înspăimîntător, mai învolburat.

*

Aveau să se prăbușească pereții, să zboare, stîrnit, șoimul de pe mănușa cea albă, să se stingă lumina lămpii de bronz, iar Fata căpitanului să fie pusă pe foc. Mama le spusese copiilor :

— Să trăiți...

Ei însă aveau să îndure chinuri și să moară.

Odată, în fapt de seară, curînd după înmormîntarea mamei, Alexei Turbin, venind la părintele Alexandr, îi spuse :

— Sîntem tare necăjiți, părinte Alexandr. N-o putem uita pe mama, și-au mai venit și aceste vremuri grele... Mai ales că abia m-am întors acasă, am crezut c-o să ne rostuim viața cum se cuvine, cînd colo...

Tăcu și, stînd în dreptul mesei, cuprins de umbrele înserării, căzu pe gînduri, cu ochii duși în zare. Crengile din curtea bisericii acoperiseră și căsuța preotului. Părea

că dincolo de pereţii micului cabinet, ticsit cu cărţi, porneşte, chiar de lîngă căsuţă, desişul unui codru primăvăratic, încărcat de taine. Răsuna în amurg vuietul surd al oraşului şi plutea o mireasmă subţire de liliac înflorit.

— Ce poţi să faci, ce poţi să faci, murmură cu sfiiciune preotul. (Totdeauna cînd trebuia să stea de vorbă cu lumea, îl cuprindea sfiala.) Voia lui Dumnezeu...

— Poate că odată şi odată toate acestea se vor sfîrşi. Poate că de aci încolo va fi mai bine ? întrebă Turbin, fără să se adreseze cuiva anume.

Preotul se mişcă în fotoliu.

— Grele vremuri, grele, orice ai spune, murmură el, totuşi nu trebuie să ne pierdem cumpătul...

Apoi deodată îşi slobozi mîna albă din mîneca întunecată a anteriului şi, aşezînd-o peste un teanc de cărţulii, o deschise pe cea de sus, acolo unde se afla un semn de carte ţesut cu fir multicolor.

— Să nu te laşi copleşit de amărăciune, rosti sfios, dar cu o deosebită convingere. E un mare păcat amărăciunea... Deşi îmi pare că ne mai aşteaptă multe încercări. Aşa e, aşa e, nişte încercări cumplite, vorbi cu tot mai multă vigoare în glas. Ştii, în ultima vreme tot stau să răsfoiesc prin cărţi, fireşte, potrivit preocupărilor mele, mai mult cărţi duhovniceşti...

Înălţă volumaşul în aşa fel ca ultima licărire a luminii prefirată prin fereastră să cadă peste pagini şi citi :

— „Al treilea înger şi-a vărsat potirul în rîuri şi în izvoarele apelor. Şi apele s-au făcut sînge."

2

Aşadar, venise decembrie, înfăşurat în promoroaca-i albă, pufoasă. Se apropia cu repeziciune de jumătatea sa. Licărul argintiu al Crăciunului se şi pornise să pîlpîie

peste străzile troienite. Anului nouă sute optsprezece avea să-i vină curînd sfîrşitul.

Peste casa cu etaj de la Nr. 13, ce vădea o iscusită alcătuire arhitectonică (dinspre stradă, locuinţa Turbinilor se găsea la etajul întîi, iar în partea opusă, ce da spre curtea micuţă, povîrnită, ajungea să se afle la parter), în grădina ce-şi făcuse loc pe sub costişa abruptă, toate crengile arborilor se lăţiseră şi se aplecaseră pînă la pămînt. Dealul era nins din belşug, micile magazii din curte pieriseră sub troiene, astfel că se înălţase acolo, ca-n basme, o uriaşă căpăţînă de zahăr. Casa era acoperită şi ea de căciula generalului alb[1] ; la rîndul de jos (spre stradă, alcătuind parterul, iar către curticică, pe sub veranda Turbinilor, un demisol), se înconjurase de o licărire slabă, gălbuie, inginerul cel fricos Vasili Ivanovici Lisovici, antipatic şi burjui sadea, iar la cel de sus stălucirǎ vesel, aprins, ferestrele Turbinilor.

Spre seară, Alexei şi Nikolka coborîseră să aducă lemne din magazie.

— Of, of, aproape că ni s-au isprăvit lemnele. Au furat şi astăzi din ele, ia te uită.

Din lanterna lui Nikolka ţîşni un con albăstrui şi se văzu limpede că, într-un colţ, placajul din perete fusese smuls, pe urmă prins la repezeală în cuie, pe dinafară.

— Diavolii ăştia ar merita un glonte, să-i bagi în sperieţi. Pe cuvînt ! Ştii ceva : hai să stăm la noapte de pîndă. Îi cunosc, sînt cizmarii de la numărul unsprezece. Ca să vezi cît îs de ticăloşi ! Doar au mai multe lemne ca noi.

— Dă-i încolo... Să mergem. Ia-le.

Ţiui lacătul ruginit, un strat de omăt se prăvăli peste cei doi fraţi ; traseră după ei săniuţa încărcată cu lemne.

[1] Imagine sugerată de o poezie a lui Lermontov în care culmile încărcate de zăpadă ale munţilor caucazieni sînt asemuite cu căciula generalului Ermolov.

Mai tîrziu, către orele nouă, smalţul de Saardam se încinsese de nu-l mai puteai atinge.

Soba cea mare purta pe suprafaţa ei lucioasă următoarele inscripţii şi desene istorice, pline de tîlc şi profundă însemnătate, făcute cu tuş, de mîna lui Nikolka, în diferite perioade ale anului nouă sute optsprezece :

Dacă ţi se va spune că aliaţii se grăbesc să ne vină
în ajutor, să nu crezi. Aliaţii sînt nişte canalii.

Ăsta simpatizează cu bolşevicii.

Un desen : mutra lui Momus. [1]
Dedesubt, o inscripţie :

Ulanul Leonid Iurievici.

Zvonuri sinistre şi îngrozitoare :
Bandele roşii vin să ne-mpresoare.

Un desen în culori : un cap cu mustaţă pe oală, purtînd o căciulă de care spînzură un ciucure albastru.
Dedesubt, o inscripţie :

Moarte lui Petliura !

De mîna Elenei şi a vechilor prieteni din copilărie ai Turbinilor — Mîşlaevski, Caracudă, Şervinski — mai fuseseră scrise în culori, cu tuş şi cu suc de vişine, următoarele :

Elena Vasilievna mult ne iubeşte,
Unora — na, altora — ba.

Lenocika, am luat bilet pentru „Aida".
Balconul Nr. 8, dreapta.

Anul 1918, 12 mai — m-am îndrăgostit.
Eşti gras şi pocit.

[1] Figură a mitologiei greceşti personificînd sarcasmul.

După asemenea cuvinte, mă împuşc.

(E desenat cu suficientă asemănare un browning).

Trăiască Rusia !
Trăiască autocraţia !

Iunie. Barcarola.

Rusia cu temei şi-aduce
Aminte de Borodino. [1]

Cu litere de tipar, de mîna lui Nikolka :

Ordon a nu se scrie chestiuni particulare pe sobă sub ameninţarea pedepsei cu moartea prin împuşcare a oricărui tovarăş, cu ridicarea drepturilor civile. Comisarul comitetului raional Podol. Abram Prujiner, croitor de bărbaţi, dame şi femei.

30 ianuarie 1918

Smalţul pictat al sobei e încins ca jeraticul, pendula cea neagră ticăie ca şi în urmă cu treizeci de ani : tonc-tanc. Fratele cel mare, proaspăt bărbierit, blond, cu chipul îmbătrînit şi întunecat încă din ziua de 25 octombrie 1917 şi purtînd un veston militar cu nişte buzunare uriaşe, pantaloni de călărie albaştri şi papuci noi, comozi, şade în poziţia lui favorită : urcat cu picioarele în fotoliu. În faţa lui, pe un scăunel, şi-a făcut loc Nikkolka, cel cu ciuful obraznic. Şi-a întins picioarele, mai-mai să atingă bufetul — e tare mică sufrageria. În picioare poartă cizme cu catarame. Chitara, prietena lui Nikolka, răsună duios, în surdină : cling... E un cling sfios, nesigur, pentru că... vedeţi dumneavoastră... deocamdată nu se ştie nimic precis. E linişte în Oraş, e ceaţă, nu e bine...

[1] Versuri din poezia *Borodino*, de M. I. Lermontov.

Nikolka poartă pe umeri epoleţi de subofiţer cu galoane albe, iar la mîneca stîngă un însemn bicolor în unghi ascuţit. (Drujina întîi de infanterie, secţia a treia. De patru zile, în curs de formare în vederea evenimentelor ce se apropie.)

Cu toate aceste evenimente, e o plăcere să stai aici, în sufragerie. E cald, confortabil, storurile de culoare crem acoperă cu totul ferestrele. Boarea încinsă a sobei îi încălzeşte pe cei doi fraţi şi-i cufundă într-o dulce toropeală.

Cel mare îşi lasă cartea şi se întinde din toate încheieturile.

— Ia zi *Releveul*...

Cling-ta-tam... Cling-ta-tam...

Cu cizme elegante
Chipie interesante,
Iuncheri-ingineri mărşăluiesc !

Cel mare porneşte să ţină isonul. Ochii îi rămîn întunecaţi, dar în adîncul lor se aprinde o flăcăruie şi inima i se încinge. Dar mai încet, domnilor, mai uşor, uşurel.

Bine v-am găsit, conaşilor,
Bine v-am găsit, coniţelor...

Chitara zbîrnîie în pas de marş, de pe coarde bate talpa compania, trec inginerii — un, doi ! Ochii lui Nikolka îşi aduc aminte :

Şcoala militară. Jupuite coloane alexandrine. Tunuri. Se tîrîie pe burtă iuncherii de la o fereastră la alta, trag cu carabinele, se apără. În geamuri — mitraliere.

Un puhoi de soldaţi (pe drept cuvînt un puhoi) au încercuit şcoala. Ce te faci, vericule ! S-a speriat rău generalul Bogorodiţin şi s-a predat înpreună cu toţi iuncherii. Ru-ş-şine...

Bine v-am găsit, conaşilor,
Bine v-am găsit, coniţelor,
Releveul să-ncepem am sosit.

Ochii lui Nikolka se înceţoşează...

Trîmbe de arşiţă peste cîmpiile însîngerate ale Ucrainei. Prin praful gros al şleahurilor înaintează colbuite companii de iuncheri. Fost-au fost toate acestea şi iată că nu se mai află. Ruşine. Aiureală.

Elena desfăcu draperiile şi în spaţiul întunecat dintre ele îi străluciră cîrlionţii roşcaţi. Fraţilor le trimise o privire blîndă, iar către pendulă una de tot îngrijată. E şi de înţeles. Pe unde o fi, într-adevăr, Talberg ? Sora are tot dreptul să fie cuprinsă de nelinişte.

Ca să nu se dea de gol, încercă să cînte şi ea, dar deodată se opri şi le făcu semn să tacă :

— O clipă. Auziţi ?

Compania îşi întrerupse marşul din toate cele şapte strune : sta-ai ! Tustrei îşi ciuliră urechile şi îndată se convinseră : într-adevăr bubuie tunurile. Din greu, surd, departe. Uite, încă o dată : bu-um... Nikolka îşi lăsă chitara şi sări în picioare. După el, gemînd, se ridică şi Alexei.

În salon — totodată şi odaia de primire — e întuneric beznă. Nikolka se împiedică de un scaun. Afară, zărindu-se prin geamuri, un adevărat decor pentru opera *Noaptea de Ajun :* multă zăpadă şi un şir de luminiţe. Tremurătoare, firave. Nikolka îşi lipi fruntea de geam. Din ochi îi dispăru arşiţa o dată cu imaginea şcolii. Acum, în pupile — o aspră încordare a auzului. De unde răsună bubuitul ? Înălţă din umerii subofiţereşti :

— Dracu ştie. Îţi face impresia că trag de pe lîngă Sveatoşino. Mă mir, nu pot fi atît de aproape.

Alexei a rămas în umbră, iar Elena e mai aproape de geam şi i se zăresc ochii licărind negru de spaimă. Totuşi, ce s-o fi întîmplat de n-a venit Talberg pînă la ora asta ?

Cel mare îi simte neliniştea şi tocmai de aceea nu scoate un cuvînt, deşi abia se stăpîneşte. E vorba de Svetoşino. Nu încape nici o îndoială. Tunurile nu-s mai departe de douăsprezece verste de oraş. Ce-o mai fi şi asta ?

Nikolka se prinse de ivăr, iar cu cealaltă mînă apăsă geamul, de parcă ar fi vrut să-i scoată din cercevea şi să dea buzna afară. Îşi turti nasul de sticla netedă.

— Tare aş vrea să plec într-acolo. Să văd şi eu ce se întîmplă...

— Te cred. Fără tine nici că se poate...

Elena vorbeşte cuprinsă de înfrigurare. E tare necăjită. Soţul trebuia să i se întoarcă cel mai tîrziu, vă daţi seama, cel mai tîrziu astăzi la ora trei după-amiază, or, acum e trecut de zece.

Tăcuţi, au revenit în sufragerie. Chitara tace şi ea, posomorîtă. Nikolka vine din bucătărie cu samovarul în braţe, acesta şuieră rău prevestitor şi scuipă. Pe masă s-au rînduit ceştile — de o formă aparte, ca nişte mici coloane modelate, pe margini cu flori pale, suave, iar pe dinăuntru aurii, poleite. Cît trăise mama, Anna Vladimirovna, acesta fusese serviciul de zile festive al familiei. Acum, copiii l-au făcut de fiecare zi. Faţa de masă, cu toată bolboroseala tunurilor, cu toată tulburarea, neliniştea şi zăpăceala acestor zile, e albă şi scrobită. Aici se cunoaşte mîna Elenei, care nu poate nicidecum să-şi schimbe firea, şi a Aniutei, cea crescută în casa Turbinilor. Duşumelele-s oglindă, iar pe masă, acum, în decembrie, într-o vază înaltă din sticlă mată, se înalţă hortensii albastre şi doi trandafiri întunecaţi, arzători, confirmînd frumuseţea şi trăinicia vieţii, cu toate că de porţile Oraşului se apropie un inamic viclean, în stare să sfărîme într-o clipită acest Oraş atît de frumos, învelit în zăpezi, şi să strivească după aceea, nepăsător, sub talpa cizmei, cioburile liniştii. Flori... Florile sînt prinosul lui Leonid

[1] *Verstă* — veche unitate rusească de măsură a distanţelor, echivalînd cu 1067 metri.

Iurievici Şervinski, locotenent de gardă, supus admirator al Elenei, prieten al unei vînzătoare de la celebra bombonerie „Marchiza", amic al unei alte vînzătoare de la micuţa florărie „Flora de Nisa". La umbra hortensiilor — o farfurioară cu ornament albastru, cîteva felii de salam, unt galben într-o untieră fragilă, străvezie, iar în coşuleţul de pîine, un cuţit de alpaca zimţat şi o franzelă lunguiaţă, albă. De n-ar fi împrejurările acestea nefericite, ai putea să iei cu multă plăcere o gustare, să bei un pahar de ceai... Oh... oh...

Călare pe ceainic, călătoreşte un cocoş de lînă, pestriţ, iar coasta lucie a samovarului oglindeşte strîmb chipurile celor trei Turbini. Obrajii lui Nikolka par acum ca ai lui Momus.

Ochii Elenei vădesc durere, iar cîrlionţii suflaţi cu flacără roşcată îi atîrnă fără vlagă peste urechi.

Talberg s-o fi împotmolit pe undeva cu trenul lui care transportă banii hatmanului şi astfel a izbutit să le strice seara. Totuşi, naiba-l ştie, oare n-o fi păţit ceva cu adevărat ?... Fraţii molfăie în silă nişte sandvişuri. Înaintea Elenei — ceaşca de ceai, răcindu-se, şi, alături de ea, *Domnul din San-Francisco* [1]. Ochii înnegurați privesc fără să vadă cuvintele :

„...bezna, oceanul, furtuna."

Elena nu mai e în stare să citească.

În cele din urmă, Nikolka izbucneşte :

— Vreau să ştiu de ce tunurile au ajuns pînă aici, la doi paşi de noi ? Doar nu-i cu putinţă să...

Se întrerupse şi, mişcîndu-se, îşi strîmbă şi mai vîrtos chipul din samovar. Pauză. Acul pendulei trece de cel de-al zecelea minut şi — tonc-tanc — se apropie de ora zece şi un sfert.

[1] Nuvelă de Ivan Bunin.

— D-aia trag tunurile, că nemţii sînt nişte ticăloşi, mormăie pe neaşteptate Alexei.

Elena îşi înalţă privirea spre cadranul pendulei şi întreabă :

— Cum ? Oare ar putea să ne lase în voia soartei ? Glasul îi e pătruns de deznădejde.

Ca la comandă, cei doi fraţi se întorc spre ea şi încep să mintă cu neruşinare :

— Încă nu se ştie nimic, zice Nikolka şi muşcă tacticos din felia de pîine.

— Am spus-o aşa, hm... ca o presupunere. Circulă tot felul de zvonuri.

— Ba nu sînt zvonuri, rosteşte cu încăpăţînare Elena, astea nu-s zvonuri, ci e adevărul adevărat. Chiar astăzi m-am întîlnit cu Şceglova şi mi-a spus că de lîngă Borodianka au fost retrase două regimente de nemţi.

— Prostii.

— Judecă şi tu, ripostează la rîndul său şi Alexei, poţi oare să crezi că nemţii îl vor lăsa pe escrocul ăsta să se apropie de oraş ? În ceea ce mă priveşte, nu-mi pot închipui să-l rabde în preajmă nici măcar un ceas. Ar fi cu totul absurd. Nemţii şi Petliura !... Doar ei înşişi nu-l califică decît ca pe un bandit. Ar fi ridicol.

— Vai, vai, cum poţi vorbi aşa ! Am ajuns să ştiu prea bine de ce sînt în stare nemţii. I-am şi văzut pe cîţiva cu funde roşii în piept. Şi pe un subofiţer beat, la braţ cu o muiere. Umbla şi ea pe două cărări.

— Asta nu demonstrează nimic. Unele cazuri de descompunere se pot întîlni chiar şi în rîndurile armatei germane.

— Va să zică, sînteţi convinşi că Petliura n-o să intre în oraş ?

— Hm... Aşa cum văd eu lucrurile, asta e cu neputinţă.

— *Absolument*. Mai toarnă-mi, te rog, un ceai. Şi nu te necăji. Cum se zice, păstrează-ţi calmul.

— Dar ce-o fi, Dumnezeule, cu Serghei ? Sînt convinsă că trenul le-a fost atacat şi...

— Şi ce ? Născoceşti, zău, tot felul de prostii ! Linia aceea e cu totul liberă.

— Atunci de ce nu vine ?

— O, Doamne ! Doar ştii prea bine cum se călătoreşte astăzi. Cred că au stat cîte patru ceasuri la fiecare staţie.

— Călătorie ca în vreme de revoluţie. O oră mergi, două stai pe loc.

Elena oftă adînc, se uită la ceas, tăcu o vreme, apoi vorbi din nou :

— Doamne, Dumnezeule ! Dacă nemţii nu făceau ticăloşia aceea, totul ar fi fost în ordine. Două regimente le-ar fi ajuns să-l strivească pe Petliura ăsta al vostru, ca pe o muscă. Nu, eu văd că nemţii fac aici un fel de joc dublu, un joc mîrşav. Şi apoi, de ce nu vin aliaţii pe care i-am tot ridicat în slăvi ? U-uf, ticăloşii ! S-au ţinut numai de promisiuni...

Samovarul, care tăcuse între timp, reîncepu deodată să ţiuie, şi cîţiva tăciuni acoperiţi cu scrum cenuşiu căzură în tavă. Fraţii priviră fără voie spre sobă. Răspunsul — iată-l acolo. Poftim :

Aliaţii sînt nişte canalii.

Minutarul ajunse la şi un sfert, pendula hîrîi cu gravitate şi bătu o dată, iar în clipa următoare îi răspunse din vestibul, de sus, de lîngă tavan, un ţîrîit subţirel, prelung.

— Slavă Domnului, uite că a sosit şi Serghei, făcu Alexei cu bucurie în glas.

— E Talberg, spuse şi Nikolka, şi fugi să deschidă.

Elena, îmbujorîndu-se, se ridică de la masă.

*

Dar nu venise Talberg. Pocniră trei uşi una după alta şi de pe scară se auzi, înfundat, glasul uimit al lui Nikolka.

Un alt glas îi răspunse. Apoi, pe scară începură a bocăni greu niște cizme potcovite și un pat de armă. Ușa din vestibul scăpă în odaie un val de frig, și în fața lui Alexei și a Elenei răsări o siluetă înaltă, spătoasă, învelită într-o manta pînă la călcîie și cu niște epoleți de campanie avînd trei stele de locotenent mîzgălite cu creionul chimic. Gluga i se acoperise de chiciură, iar arma grea, cu baioneta ei cafenie, ocupă întreg vestibulul.

— Bună seara! cîntă silueta cu o voce răgușită de tenor și trase de glugă cu mîinile țepene de ger.

— Vitea!

Nikolka ajută siluetei să-și desfacă șnururile, gluga lunecă anevoie, dezvelind plăcinta rotundă a unui chipiu ofițeresc, cu cocarda cocliită, și, îndată, peste umerii de atlet răsări capul locotenentului Viktor Viktorovici Mîșlaevski. Capul acela era tare frumos, de o frumusețe stranie, tristă și atrăgătoare, a unui vlăstar de viță veche, aleasă, și cu sîngele subțiat. Frumoși erau și ochii ageri, diferiți la culoare, cu gene prelungi. Avea nasul ușor coroiat, buze mîndre, fruntea albă, curată, fără semne deosebite. Dar iată că un colț al gurii coboară a amărăciune, și bărbia e teșită ușor într-o parte, ca și cînd sculptorului care modelase chipul acesta de nobil i-ar fi venit în minte gîndul smintit de a mușca din stratul de lut, lăsînd chipului pătruns de bărbăție o mică și asimetrică bărbie de femeie.

— De unde vii?

— De unde?

— Bagă de seamă, să n-o spargi, răspunse cu glas stins Mîșlaevski. Am acolo o sticlă de votcă.

Nikolka agăță cu grijă mantaua cea grea, din buzunarul căreia ieșea la iveală gîtul unei sticle înfășurate într-un petec de ziar. Apoi, făcînd să se clatine cuierul cu coarne de cerb, agăță și pistolul greu, închis într-o teacă de lemn. Abia atunci se întoarse Mîșlaevski către Elena, îi sărută mîna și-i răspunse:

— De lîngă Krasnîi Traktir. Dă-mi voie, Lena, să-nnoptez aici. Pînă acasă n-o să mai pot ajunge.

— Vai, Doamne, cum să nu!

Deodată, Mîșlaevski gemu, încercă să-și sufle în mîini, dar buzele nu-l ascultară. Sprîncenele albe, catifeaua încărunțită de promoroacă a mustăcioarei tunsă scurt începură să i se topească și obrazul i se umezi. Alexei Turbin îi descheie vestonul. Trăgînd de cămașa murdară, îi cercetă cusăturile:

— Mai încape vorbă?... E plină. Mișună.

— Uite ce e, Elena se agită speriată, uitînd o clipă de Talberg. Nikolka, vezi că în bucătărie au mai rămas lemne. Fă iute focul la baie. Of, ce rău îmi pare că i-am dat drumul Aniutei. Alexei, scoate-i vestonul, haide mai repede.

Ajuns în sufragerie, lîngă soba încinsă, Mîșlaevski nu-și mai putu stăpîni gemetele și se prăbuși pe un scaun. Elena porni să alerge prin casă, sunîndu-și cheile. Turbin și Nikolka îngenunchează lîngă Mîșlaevski și-i traseră din picioare cizmele strîmte, elegante, cu catarame peste carîmbi.

— Mai încet... Of, mai încet...

Obielele pătate, groaznice la vedere, căzură pe dușumea. De sub ele ieșiră la iveală niște ciorapi liliachii, de mătase. Vestonul, Nikolka i-l duse îndată pe terasa deschisă gerului, să crape acolo toți păduchii. În cămașa-i de batist, murdară peste poate, încinsă cruciș de bretelele negre, în pantalonii de călărie albaștri, cu bentițe, Mîșlaevski păru subțiratic și negru, bolnav, jalnic la înfățișare. Palmele învinețite i se lipiră de sobă, alergară peste smalțul fierbinte.

Zvon... îngroz...
Band... ne-mpres...
Îndrăgostit... mai...

— Ce ticăloşi aveţi acolo ? ţipă Turbin... De ce nu v-au dat pîslari şi cojoace ?

— Pîsla-ari, îl îngînă, plîngînd, Mîşlaevski, pîsl...

Dogoarea îi arse mîinile şi picioarele — o crîncenă durere. Cînd paşii Elenei se depărtară spre bucătărie, Mîşlaevski răcni cu furie şi lacrimi în glas :

— Tavernă !

Crispîndu-se şi hîrîind din gît, se prăvăli iar şi, arătînd cu degetul răşchirat spre ciorapi, gemu :

— Daţi-i jos, daţi-i jos, daţi-i jos...

Pluti miros înţepător de spirt denaturat, o movilă de zăpadă porni să se topească în lighean, iar păhărelul de rachiu dat peste cap de locotenentul Mîşlaevski îl ameţi îndată, crunt, tulburîndu-i privirea.

— Oare va trebui să mi le taie ? Dumnezeule... Se clătină deznădăjduit în fotoliu.

Nikolka se lăsă pe vine şi-i trase în picioare o pereche de ciorapi negri, curaţi, iar mîinile ţepene, de lemn, ale lui Mîşlaevski se înfundară în mînecile largi ale unui halat de baie. Pete roşii i se aprinseră în obraji, şi, chircit, cu lenjerie curată pe el şi cu halatul acela alb şi pufos, locotenentul Mîşlaevski, cel atins de răsuflarea gerului, se învioră şi, încetul cu încetul, începu să-şi revină. Îndată, nişte înjurături cumplite porniră să răpăie prin odaie ca grindina pe un pervaz de fereastră. Privind saşiu în jur, sudui în gura mare statul-major instalat în vagoane de clasa întîi, pe un oarecare colonel Şciotkin, pe Petliura, pe nemţi, gerul, viforniţa, şi sfîrşi prin a-i adresa vorbe din cele mai murdare însuşi hatmanului întregii Ucraine. [1]

Alexei şi Nikolka priveau cum, încălzindu-se, locotenentul îşi clănţănea dinţii, şi, din cînd în cînd, exclamau : „Măi-măi".

[1] P. P. Skoropadski (1873—1945) — În perioada 29 aprilie—14 decembrie 1918, mare hatman al Ucrainei, marionetă a trupelor germane de ocupaţie.

— Mare hatman, ai ? Maica mă-si ! mîrîia Mîşlaevski. Ofiţer din garda călare ? Stă-n palat ? Ai ? Şi pe noi ne-au trimis aşa cum ne găseam. Ai ? Douăzeci şi patru de ore pe ger şi pe zăpadă... Dumnezeule ! Am crezut că ne prăpădim cu toţii... În mă-sa ! La o sută de stînjeni un ofiţer de altul — aşa trebuie să fie o linie de puşcaşi ? Puteau să ne hăcuie ca pe nişte găini !

— Stai ! îl întrerupse, zăpăcit de înjurături, Turbin, mai întîi spune-mi cine sînt aceia de lîngă Traktir ?

— A ! Mîşlaevski făcu un gest de lehamite. Nu poţi să pricepi nimic. Ştii cîţi au plecat spre Traktir ? Pa-tru-zeci de oameni. Vine lighioana aceea, colonelul Şciotkin, şi ne spune (aici Mîşlaevski se strîmbă, căutînd să-l imite pe colonelul cel nesuferit şi vorbi cu un glas enervant, subţirel şi sîsîit) : „Domnilor ofiţeri, toată speranţa Oraşului e în dumneavoastră. Fiţi demni de încrederea strămoşului oraşelor Rusiei, aflat la un pas de pierzanie. Dacă apare inamicul, treceţi la ofensivă. Cu noi este Domnul Dumnezeu ! Peste şase ore vă trimit schimbul. Dar vă rog să economisiţi cartuşele..." (Mîşlaevski vorbi cu glasul său din totdeauna) — şi s-a cărat cu maşina, împreună cu aghiotantul. Era, frate, întuneric ca-ntr-un c... ! Ger mare. Parcă te-nţepa cu ace.

— Dar cine e acolo, Doamne ! Doar nu poate fi Petliura lîngă Traktir ?

— Dracu să-i ştie ! Mă crezi, pînă dimineaţa, să ne ieşim din minţi, nu alta. Fix la miezul nopţii, eram pe poziţii. Stam şi aşteptam să ne vină schimbul. Nu ne mai simţeam nici mîinile, nici picioarele. Schimbul, ia-l de unde nu-i. Focuri nu puteam face, că la două verste era satul. Pînă la Traktir, doar o verstă. Noaptea ţi se pare că începe tot cîmpul să mişte. Parcă s-ar apropia äia tîrîş... Zic, ce ne facem ? Dar ce poţi să faci ? Pui arma la umăr şi te gîndeşti : să trag, să nu trag ? Te bagă în ispită. Stăteam uite aşa, de ne venea să urlăm ca lupii. Tragi un chiot, îţi răspunde altul, de la, ehei, ce depărtare.

în cele din urmă, m-am vîrît în zăpadă, mi-am săpat cu patul armei un cosciug, m-am așezat acolo și am tot încercat să nu adorm. Dacă adormi, aliluia. Către dimineață m-au lăsat puterile și-am simțit că ațipesc. Știi ce m-a salvat ? Mitralierele. În zori, aud la vreo trei verste că au început să bată. Închipuie-ți, nu-mi venea să mă mai scol. Pe urmă, și un tun : dă-i și dă-i. M-am sculat, parcă aș fi avut agățat cîte un pud de fiecare picior, și mă gîndesc : „Bravo, a sosit și Petliura !" Am strîns oleacă frontul, ne-am strigat unul pe altul. Și am hotărît așa : în caz de ceva, ne adunăm grămadă, tragem într-una să ne apărăm și ne retragem spre Oraș. Ne omoară — ne omoară. Măcar să fim toți laolaltă. Închipuie-ți însă că n-au mai tras. Dimineața, cîte trei, cîte trei, am început să dăm fuga pînă la Traktir să ne încălzim. Știi cînd ne-a venit schimbul ? Astăzi, la ora două. Vreo două sute de iuncheri din drujina întîi. Și, poți să-ți închipui, toți — foarte bine îmbrăcați : cu căciuli, cu pîslari și cu o mitralieră după ei. I-a adus colonelul Nai-Turs.

— O ! Asta-i de la noi, e de la noi ! strigă Nikolka.

— Ascultă, nu-i cumva husar de Belgorod ? întrebă Turbin.

— Ba da, e husar... Mă-nțelegi, cînd ne-au văzut, să le vină rău, nu alta : „Am crezut, ziceau, că sînteți aici vreo două companii cu mitraliere. Cum de-ați rezistat ?

Cînd colo, ce crezi că a fost cu mitralierele acelea ? Spre dimineață a năvălit la Serebrianka o bandă de vreo mie de oameni și a pornit ofensiva. Din fericire, nu și-au dat seama că și acolo frontul era cam la fel cu al nostru. Altminteri, îți închipui, putea toată gloata aceea să facă o vizită și în Oraș. Noroc de ăia că au păstrat legătura cu cei de la Post-Volînski. Le-au dat de știre, iar de acolo o baterie i-a garnisit pe cei nou-veniți cu vreo cîteva serii de șrapnele. I-au potolit în așa fel, mă-nțelegi, încît n-au mai dus ofensiva pînă la capăt și au întins-o care încotro.

— Dar cine să fi fost ? Chiar de-ai lui Petliura ? Asta nu-i cu putință.

— Dracu să-i ia, parcă poți să știi ? Eu cred că or fi fost niscaiva localnici, țărani dintr-ăia cu frica lui Dumnezeu, dostoievskieni !... ah-h, mama lor astăzi și mîine...

— Doamne, Dumnezeule !

— Stați că n-am isprăvit, hîrîi Mîșlaevski, trăgînd din țigară. Care va să zică, a dat Dumnezeu să ne vină schimbul. Facem apelul, cînd colo, numai treizeci și opt de oameni. Vă dați seama : doi au degerat. Le-a cîntat cucul. Pe alți doi i-am luat cu noi și-acum o să le taie picioarele.

— Cum ? Primii doi au murit ?

— Dar cum ai crezut ? Un iuncher și-un ofițer. Stați să vedeți. La Popeliuha, un alt sat lîngă Traktir, a fost și mai frumos. Am plecat într-acolo împreună cu locotenentul Krasin. Să căutăm o sanie, ca să-i ducem pe cei doi degerați. Cătunul — pustiu, nici un suflet de om. Văd, în sfîrșit, lipa-lipa, un moș cu un cojoc pe el și cu un toiegel în mînă. Cînd a dat cu ochii de noi, să nu-ți vină a crede : l-a cuprins bucuria. Chiar atunci mi-am dat seama că ceva nu-i în ordine. Ce-o fi cu el ? zic. De ce s-o fi înveselit boșorogul ăsta cu frica lui Dumnezeu ? El într-una : „măi flăcăi" încoace, „măi flăcăi" încolo... Atunci încep și eu așa, mieros : „Să trăiești, moșule. Hai, dă-ne și nouă mai repede o sanie." Ce crezi că-mi răspunde ? „N-avem, zice. Potăile de ofițeri ni le-au luat pe toate la Post-Volînski." Îi fac cu ochiul lui Krasin și-n-treb mai departe : „Care va să zică, potăile de ofițeri vi le-au luat ? M-da. Dar flăcăii unde vă sînt ?" Și-atunci moșul o trîntește ca din pod : „Au zbughit-o cu toții la Petliura". Ei ? Ce zici de asta ? Babalîcul, chior cum era, nu și-a dat seama că purtăm epoleți pe sub glugi. Ne-a crezut și pe noi oameni de-ai lui Petliura. Ei bine, pe asta n-am mai înghițit-o... Ger cumplit... Îmi ieșisem din fire... L-am înșfăcat pe moșneag de guler, mai-mai

să-i lasă sufletul, şi-i zbier la ureche : „Au zbughit-o la Petliura ? Ia stai să-ţi trag un glonte-n burtă, să vezi şi tu cum se zbugheşte la Petliura ! Ai să mi-o zbugheşti drept în împărăţia cerurilor, potlogarule !“ Ei, şi atunci, bineînţeles, preacuviosul plugar, semănător, păstrător al tradiţiei (Mîşlaevski slobozi, ca pe o avalanşă de bolovani, o cumplită înjurătură) şi-a dat seama cît ai clipi din ochi cu cine are de-a face. Mi-a căzut, fireşte, la picioare şi-a început să se vaicte : „Vai de mine, înălţimea-voastră, iertaţi-mă, că-s bătrîn, am făcut-o din prostie, că nu mai văd bine, vă dau cîţi armăsari voiţi, uite acu vi-i dau, numai să nu mă împuşcaţi !“ Şi cai s-au găsit, şi sănii.

Şi uite aşa către seară am ajuns la Post-Volînski. Acolo, să dai să fugi. Pe linia ferată am numărat patru baterii în cap, care rămăseseră aşa cum au sosit acolo. Duceau lipsă de proiectile. În schimb, comandamente — cîte vrei. Bineînţeles, harababură peste tot, nimeni nu ştie nimic. În gîndul nostru : ce ne facem cu morţii pe care îi aduseseṁ ? În sfîrşit, am dat de un post sanitar volant şi, mă crezi, i-am depus acolo cu forţa. Nu voiau să-i primească. Cică să-i transportăm în Oraş. Măi frate, atunci chiar că ne-am ieşit din pepeni. Krasin mai-mai să-l împuşte pe unul din comandament. Ăla zice : „Folosiţi metode de-ale lui Petliura !“ Şi-a întins-o. Abia către seară am găsit, în sfîrşit, vagonul lui Şciotkin. Vagon de clasa întîi, lumină electrică... Şi ce crezi ? Sta în faţa uşii o lichea cu mutră de ordonanţă şi nu ne lăsa să trecem. Îţi dai seama ? „Dînsul, zice, doarme. Am ordin să nu las pe nimeni.“ Măi, şi cînd am izbit o dată cu patul armei în vagonul acela !... După mine, toţi ai noştri ; dă-i şi izbeşte ! Au sărit afară din toate compartimentele ca boabele dintr-o păstaie. Într-un tîrziu, iacătă-l şi pe Şciotkin. Să-l fi văzut, nu mai ştia pe unde să-şi scoată cămaşa. „Vai, se poate ? Sigur că da. Imediat. Hei, furier, ciorbă fierbinte, coniac. Îndată vă găsim şi locuri de dormit. Od-dihnă şi iar odihnă. Aţi dat dovadă de un

adevărat eroism. Dumnezeule, ce pierdere, dar ce să-i faci — război fără victime nu se poate. Uitaţi-vă şi la mine, în ce hal am ajuns...“ Cînd colo, duhnea a coniac de la o verstă. A-a-a ! Deodată Mîşlaevski slobozi un căscat răsunător şi începu să moţăie. Murmură ca prin vis :

— Ne-au dat pentru întreg detaşamentul un vagon de marfă şi-n el o sobă de tuci... O-o ! Cît despre mine, să ştiţi că am avut noroc. După tărăboiul pe care îl făcusem, se vede că a vrut să scape de mine. Zice : „Îţi dau o delegaţie, locotenente, să pleci în oraş. La comandamentul generalului Kartuzov. Să-i prezinţi raportul.“ E-e-eh ! M-am urcat pe-o locomotivă... am îngheţat... castelul Tamarei... votca...

Mîşlaevski scăpă ţigara din gură, se lăsă pe spate şi îndată începu să sforăie.

— Asta-i bună, făcu descumpănit Nikolka.

— Unde-o fi Elena ? întrebă îngrijat fratele cel mare. Lui Viktor îi trebuie un cearşaf, du-te cu el să facă baie.

Cît despre Elena, ea plîngea amarnic în odăiţa de lîngă bucătărie, unde, în spatele unei perdeluţe de stambă, în arzătorul boilerului de lîngă baia de zinc, se agitau flăcări albe peste lemnele de mesteacăn uscate, sparte mărunt. Pendula mică de bucătărie bătu, răguşită, orele unsprezece. Înaintea Elenei păru că apare aievea Talberg, răpus de ucigaşi. Nici vorbă că aceştia au atacat trenul, ca să pună mîna pe bani. Cei din escortă vor fi împuşcaţi, iar acum, în jur, pe zăpadă, sînt numai băltoace de sînge şi bucăţi de creier. Elena şedea în umbră, prin coroniţa turtită a părului îi fluturau reflexele flăcărilor, iar peste obraji îi şiroiau lacrimile. Talberg a fost ucis. Ucis...

Dar iată că soneria ţîrîi din nou, subţire, se revărsă prin toate odăile. Elena ţîşni ca o furtună prin bucătărie, prin întunericul bibliotecii şi ajunse în sufragerie. Luminile sclipiră mai strălucitoare. Orologiul cel negru bătu grăbit, ticăi, se dădu de-a dura.

Dar, după explozia de bucurie din primele clipe, Nikolka laolaltă cu fratele cel mare se potoliră numaidecît. De fapt, se bucuraseră mai cu seamă pentru Elena. Mult prea urîtă impresie le făceau celor doi frați epoleții triunghiulari, aparținînd ministerului de război al hatmanului, de pe umerii lui Talberg. În amfora vieții Turbinilor, poate chiar înainte de apariția epoleților, poate încă din prima zi de măritiș a Elenei, se iscase o plesnitură, și apa cea bună se scursese din ea pe nesimțite. Acum, vasul rămăsese deșert. Iar cea mai de seamă pricină a acelei stări de lucruri se afla poate în ochii cu două învelișuri ai căpitanului de stat-major Talberg, Serghei Ivanovici...

Of, of... Oricum ar fi fost, primul înveliș putea fi acum descifrat cu ușurință. Se putea citi aici o bucurie simplă, omenească, pe care o născuse căldura, lumina și îndepărtarea primejdiei. La o mai mare profunzime, ghiceai însă o vădită neliniște, de care altcîndva Talberg parcă nu dăduse dovadă. Ceea ce se găsea în adîncuri și mai mari, era, firește, bine ascuns, ca totdeauna. În orice caz, nu schimbase în nici un fel înfățișarea lui Serghei Ivanovici. Centura îi era și acum lată și țeapănă. Amîndouă insignele — a academiei și a universității — luceau alb, potolit. Silueta lui zveltă se răsucea sub pendula cea neagră, ca un automat. Talberg înghețase cumplit, totuși celor de față le surîdea cu amabilitate. Dar această bunăvoință vădea și ea o aceeași neliniște. Smiorcăindu-și nasul ascuțit, Nikolka o simți cel dintîi. Talberg începu să povestească vesel și fără grabă, lungindu-și vorbele, cum, aproape de Borodianka, la patruzeci de verste de Oraș, trenul care transporta bani în provincie și pe care el îl însoțise pînă la capătul călătoriei fusese atacat... de nu se știe cine! Elena, îngrozită, își strîngea tare pleoapele, își lipea obrazul de licărul alb al insignelor, cei doi frați exclamau din nou, scurt: „măi-măi“, iar Mîșlaevski sforăia gros, dînd la iveală trei dinți de aur.

— Cine erau? De-ai lui Petliura?

— Ehei, dacă ar fi fost de-ai lui — rosti Talberg îngăduitor, totuși schițînd un surîs pătruns de îngrijorare — dacă erau de-ai lui, cred că n-aș mai fi stat de vorbă aici... ă-ă... cu voi. Nu știu cine au fost. Poate niște cazaci răsculați. Au năvălit în vagoane, cu armele în mîini, și au început să urle: „Al cui e eșalonul?“ Eu le-am răspuns: „Sîntem cazaci“. S-au învîrtit încolo, încoace, pe urmă aud comanda: „Dați-vă jos, băieți!“ Și-au dispărut cu toții. Cred că erau în căutare de ofițeri. Și-or fi închipuit că eșalonul nu-i al trupelor ucrainene, ci al ofițerilor. Talberg aruncă o privire semnificativă spre însemnul de pe mîneca lui Nikolka, pe urmă se uită la ceas și adăugă pe neașteptate: Elena, vino dincolo, să-ți spun ceva...

Elena îl urmă grăbită spre odăile pe care le ocupau cei doi, în dormitorul unde, pe covorul de lîngă pat, se așezase pe o mănușă albă șoimul de vînătoare, unde lucea molcom lampa cea verde de pe masa de scris a Elenei, iar pe etajera din lemn de mahon cele două păstorițe de bronz se opriseră pe frontonul orniculul, care, din trei în trei ore, își cînta gavota.

Cu prețul unor eforturi considerabile, Nikolka izbuti, în sfîrșit, să-l scoale din somn pe Mîșlaevski. Omul porni spre baie, clătinîndu-se, se izbi de două ori cu zgomot de ușile odăilor și, vîrît în cadă, adormi din nou. Nikolka rămase lîngă el, păzindu-l să nu se înece. Cît despre cel mai mare dintre Turbini, acesta se duse, fără să știe nici el de ce o face, în salonul cel întunecos, se lipi de fereastră și trase cu urechea: de departe, înfundat, ca prin vată, parcă atît de pașnic, tunurile continuau să bubuie. Izbucneau rar și de foarte departe...

Elena cea cu cîrlionții roșcați îmbătrînise fără veste. Chipul i se urîțise. Ochii îi erau roșii. Sta cu mîinile spînzurîndu-i și îl asculta tristă pe Talberg. Acesta, domi-

nînd-o ca o coloană lipsită de viaţă de pe faţada unei clădiri de stat-major, îi vorbea fără cruţare :

— Elena, nu-i cu putinţă să procedăm altcumva.

Şi atunci, împăcîndu-se cu inevitabilul, Elena spuse :

— Ce să-i faci, te înţeleg. Desigur că ai dreptate. Peste vreo cinci-şase zile, nu ? Poate că pînă atunci situaţia se va schimba în bine ?

Abia în clipa aceea Talberg se simţi la strîmtoare. Pînă şi veşnicul său zîmbet patentat i se şterse de pe obraz. Chipul îi îmbătrîni şi lui deodată, dar fiecare trăsătură a acestuia exprima o hotărîre de nestrămutat. Elena... Elena... Ah, această speranţă nesigură, înşelătoare... Peste cinci zile... peste şase...

Talberg spuse :

— Trebuie să plec chiar în clipa asta. Trenul porneşte la ora unu noaptea...

...După o jumătate de oră totul din odaia cu şoimul de vînătoare era dat peste cap. Geamantanul zăcea pe duşumea, iar capacul lui interior, în dungi marinăreşti, sta umflat ca o cocoaşă. Elena, gravă şi trasă la faţă, cu încreţituri mici în dreptul buzelor, aşeza tăcută în valiză cămăşi, indispensabili, cearşafuri. Talberg, în genunchi, lîngă sertarul de jos al şifonierului, încerca să-i potrivească o cheie. Pe urmă... pe urmă odaia păru oribilă, ca orice odaie în care domneşte haosul pregătirilor de plecare şi care arată şi mai de nesuferit cînd abajurul e dat jos de pe lampă ! Abajurul e un obiect sacru. Niciodată să nu fugiţi de pericol, precum şobolanii, în necunoscut. Rămîneţi lîngă abajurul vostru, să vă cuprindă somnul ori să răsfoiţi o carte — în jur n-are decît să urle furtuna — şi aşteptaţi să vină şi la voi cineva.

Talberg însă era gata să dea bir cu fugiţii. Sta ţeapăn în dreptul geamantanului său greu, ferecat în catarame, călcînd în picioare petice de hîrtie, pe umeri cu mantaua lui cea lungă, pînă la călcîie, purtînd peste urechi apărătoarele negre, bine potrivite, pe chipiu o cocardă cenuşiu-

albastră a trupelor hatmanului şi, prinsă la şold, în curele, sabia.

Pe o linie depărtată a gării Oraş I Călători a şi fost trasă o garnitură de tren, încă fără locomotivă, ca o omidă lungă, fără cap. Garnitura cuprinde nouă vagoane strălucind de lumină electrică, orbitor de albă. Cu trenul acesta, la ora unu noaptea, pleacă în Germania statul-major al generalului von Bussow. Îl ia şi pe Talberg ; Talberg şi-a creat relaţii... Ministerul hatmanului nu e decît un spectacol de operetă proastă şi vulgară (lui Talberg îi plăcea să se exprime trivial, dar la obiect), ca, de altfel, însăşi persoana hatmanului. Doar o operetă, şi e cu atît mai vulgară, cu cît...

— Înţelege-mă (în şoaptă), nemţii îl lasă pe hatman în voia soartei, şi este foarte, foarte posibil ca Petliura să ocupe Oraşul... îţi dai seama ce s-ar întîmpla atunci ?...

O, Elena îşi dădea seama ! Îşi dădea seama prea bine. În martie 1917 Talberg a fost cel dintîi — notaţi, vă rog : cel dintîi — care a venit la şcoala militară cu o brasardă roşie, cît toate zilele, la mîneca hainei. Era abia pe la începutul lunii, cînd, la auzul veştilor sosite de la Petersburg, toţi ofiţerii din Oraş încă se mai învineţeau la obraz şi porneau în neştire prin săli întunecoase, să nu mai audă nimic. Tot Talberg, şi nu altcineva, a fost acela care, după un scurt răstimp, în calitate de membru al comitetului militar revoluţionar, l-a arestat pe faimosul general Petrov. Cînd însă, către sfîrşitul anului aceluia de pomină, au început să se petreacă în Oraş multe întîmplări stranii, de necrezut, cînd au răsărit acolo nişte oameni care n-aveau nici măcar cizme în picioare, în schimb purtau nişte şalvari largi, fluturîndu-le pe sub mantalele cenuşii, soldăţeşti, şi cînd oamenii aceia au declarat că nu vor părăsi în nici un caz Oraşul ca să plece pe front, pentru că pe front nu au ce căuta, ci vor rămîne pe loc, chiar aici, în Oraş, Talberg a devenit nervos şi a declarat că situaţia creată nu corespunde aşteptărilor, că nu e

decît un vulgar spectacol de operetă. Într-o oarecare măsură avea dreptate ; curînd se văzu că este vorba, într-adevăr, de un spectacol, dar nu de unul banal, ci însoțit de o mare vărsare de sînge. Pe indivizii în șalvari i-au izgonit curînd din Oraș niște regimente cenușii, răzlețe, venite de undeva de sub geana pădurilor, din cîmpia ce se întindea departe, către Moscova. Talberg a spus atunci că cei în șalvari au fost niște aventurieri și că rădăcinile se află la Moscova, chiar dacă aceste rădăcini sînt bolșevice.

Într-o bună zi însă, au intrat în Oraș, în șiruri cenușii, nemții, purtînd pe cap lighenașe metalice, ruginii, menite să-i ferească de șrapnele. Cît despre husari, căciulile acestora erau atît de zburlite și călăreau cu toții pe asemenea armăsari, încît Talberg a priceput pe loc unde se aflau, de fapt, rădăcinile cu pricina. După cîteva salve trase de obuzierele grele germane din apropierea Orașului, moscoviții au luat-o la picior, pierind pe sub geana vînătă a pădurilor, să se înfrupte din mortăciuni, iar oamenii în șalvari s-au ivit din nou, venind pe urma nemților, lucru la care chiar că nu se mai așteptase nimeni. Talberg a zîmbit dezorientat, dar nu i-a fost teamă nici atunci, pentru că în prezența nemților șalvarii erau foarte potoliți, nu îndrăzneau să omoare pe nimeni, ba chiar ei înșiși umblau pe străzi cu o oarecare sfială, avînd aerul unor musafiri care nu se prea simt în largul lor. Talberg a declarat că indivizii nu au nici un fel de rădăcini, și, timp de vreo două luni, n-a mai ocupat nici o slujbă. O dată, intrînd în odaia acestuia, Nikolka Turbin nu-și putu stăpîni zîmbetul. Talberg ședea la birou și scria pe o coală mare liniată niște exerciții de gramatică, iar înaintea lui se afla deschisă o cărticică subțire, tipărită pe hîrtie proastă, gălbuie :

Ignati Perpillo — *Gramatica limbii ucrainene.*

În aprilie nouă sute optsprezece, de Paști, s-au aprins la circ, cu un zumzet vesel, globuri electrice mate, și pînă sus, pe sub cupolă, era negru de lume. În arenă se afla

Talberg, înălțîndu-se ca o coloană voioasă, combativă, și număra voturile exprimate prin ridicarea mîinilor. Șalvarilor le venise sfîrșitul. Avea să fie într-adevăr o Ucraină, dar o Ucraină guvernată de un hatman. Se desfășurau atunci tocmai acele alegeri ale „hatmanului întregii Ucraine".

— Sîntem bine apărați de atacurile sîngeroasei operete moscovite, rostea cu emfază Talberg, aflîndu-se acasă, iar uniforma de ofițer în armata hatmanului îi lucea straniu pe fondul tapetelor învechite, atît de dragi celor din neamul Turbinilor. Pendula horcăia cu dispreț : tonc-tanc, iar apa pieri cu totul din amfora plesnită. Nikolka și Alexei nu mai aveau ce discuta cu Talberg. De fapt, ar fi fost și mult prea dificil s-o facă, pentru că, de fiecare dată cînd venea vorba de politică, Talberg se înfuria, mai ales atunci cînd Nikolka pornea să-l întrebe cu o-strașnică lipsă de tact : „Bine, Serioja, dar ce ne spuneai tot tu în luna martie ?..." Îndată lui Talberg i se iveau de sub buza de sus dinții rari, dar bine înfipți și foarte albi, în ochi porneau să-i sară mici scîntei galbene, și toate acestea dovedeau că Talberg s-a mîniat foc. Astfel, încetul cu încetul discuțiile conteniră de la sine.

Așadar un spectacol de operetă... Elena știa prea bine ce înseamnă aceste cuvinte pe buzele subțiri, disprețuitoare, de odraslă a țărilor baltice. Acum însă, opereta se pornise să amenințe cu adevărat, dar nu pe cei cu șalvari, nici pe cei veniți din Cîmpia Moscovei și nici pe vreun Ivan Ivanovici oarecare ; ea ajunsese să-l amenințe pe însuși Serghei Ivanovici Talberg. Orice om își are steaua lui, și nu în zadar astrologii de la curtea regilor alcătuiau în Evul mediu horoscoape și se apucau să prezică viitorul. O, cît erau ei de înțelepți ! Ei bine, steaua lui Talberg, Serghei Ivanovici, era o stea proastă, vestind nereușită. Lui Talberg i-ar fi mers bine dacă totul s-ar fi desfășurat cu precizie, orientîndu-se într-o direcție unică și bine de-

terminată. În acea vreme însă, evenimentele din Oraș nu urmau o linie dreaptă, ci șerpuiau în zigzaguri ciudate, și zadarnic încerca Serghei Ivanovici să ghicească ce avea să se întîmple în viitor. N-a izbutit s-o facă. În acele zile, departe de tot, la o sută cincizeci, ba poate la două sute de verste de Oraș, pe niște șine de cale ferată, scăldate în lumină albă, se afla un vagon-salon. În vagonul acela se agita de colo-colo, ca un bob într-o păstaie, un ins cu chipul bărbierit, dictînd dispoziții unor aghiotanți și furieri. Vai și amar lui Talberg dacă omul acela va intra în Oraș, or, el poate s-o facă oricînd ! Un anumit număr al ziarului *Vesti* a fost citit de toată lumea, numele căpitanului Talberg, care îl alesese pe hatman, a devenit și el prea bine cunoscut. Căci în ziarul cu pricina se găsea un articol aparținînd lui Serghei Ivanovici, iar în acel articol stăteau scrise cuvintele :

> „Petliura nu-i decît un aventurier, care, prin spectacolul său de operetă, amenință să distrugă întreg ținutul..."

— Îți dai seama, Elena, că n-am dreptul să te expun și pe tine unor peregrinări prin necunoscut. Nu-i așa că-mi dai dreptate ?

Nimic nu-i răspunse Elena, căci era mîndră din fire.

— Sper că voi izbuti să trec fără nici un fel de piedică prin România către Crimeea și ținutul Donului. Von Bussow mi-a promis tot sprijinul. Mă apreciază. Ocupația germană a devenit pe drept cuvînt un spectacol de operetă. Nemții au și început să se retragă. (În șoaptă). După calculele mele, Petliura va cădea și el cît de curînd. Forța cea adevărată să știi că vine de la Don. Or, eu nu am dreptul, pur și simplu nu am dreptul să lipsesc de acolo unde a și început organizarea unei armate a justiției și ordinei. Dacă n-aș pleca, ar însemna să-mi sacrific cari-

era ; doar tu știi prea bine că Denikin mi-a fost comandant de divizie. Sînt convins că nu vor trece nici trei luni de zile, poftim, cel mai tîrziu în mai vom reveni în Oraș. Tu să n-ai teamă de nimic. În nici un caz nu vei avea de suferit, și apoi, dacă totuși va fi nevoie, ai la îndemînă buletinul de identitate pe numele tău de fată. Am să-l rog pe Alexei să te aibă în pază.

Elena își reveni.

— Stai puțin, spuse, doar trebuie să-i prevenim și pe băieți chiar acum că nemții ne-au trădat.

Chipul lui Talberg deveni stacojiu :

— Desigur, desigur, am să le spun fără doar și poate. De fapt, poți să le spui chiar tu. Cu toate că asta nu mai are nici o importanță.

Un sentiment ciudat o încercă pe Elena, dar nu mai avu timp să și-l cerceteze, căci Talberg se și aplecase s-o sărute și, pentru o clipă, ochii săi cu mai multe învelișuri avură doar o singură expresie — aceea de tandrețe. Elena nu se mai putu stăpîni și plînse, dar încet, molcom, ca o femeie tare ce se afla, nu degeaba era fiica Annei Vladimirovna. Pe urmă, dincolo, în salon, avu loc ceremonia despărțirii de cei doi frați. Din lampa de bronz izvora o lumină trandafirie, scăldînd unul din ungherele încăperii. Pianul își arăta familiar dinții albi și partitura lui *Faust*, acolo unde cîrligele mici și negre ale notelor înaintează în rînduri strînse, iar Valentin cel cu barbă roșcată și strai multicolor cîntă :

De sora mea, eu te implor,
Milă să ai, milă de ea !
S-o ocrotești mereu.

---

[1] *Anton Denikin* (1872—1947) — general țarist, trecut de partea albilor după 1917 ; a condus, în 1918—1919, campania contrarevoluționară din Ucraina, îndreptată împotriva tînărului stat sovietic.

Pînă și lui Talberg, incapabil, în genere, de trăiri sentimentale, i se întipăriră atunci în minte acordurile negre din paginile vechi și roase ale nemuritorului *Faust*. Oh, oh... Nicicînd nu va mai sta Talberg să asculte cavatina care vorbește despre Dumnezeu cel atotputernic, niciodată n-o va mai auzi pe Elena acompaniidu-l pe Șervinski ! Și totuși, atunci cînd nici neamul Turbinilor și nici Talberg nu vor mai fi pe lume, din nou vor răsuna clapele și va ieși la rampă Valentin, în straiul său multicolor, prin loji va pluti mireasma de parfum, iar acasă la ele, femeile, peste care se va abate lumina discretă a lămpilor, vor acompania la pian pe alți cîntăreți, căci Faust, ca și Dulgherul din Saardam, este pe drept cuvînt nemuritor.

Oprindu-se chiar acolo, în dreptul pianului, Talberg povesti totul. Politicoși, cei doi frați își păstrară replicile pentru ei, străduindu-se nici măcar să nu ridice din sprîncene. Mezinul se purtă astfel din mîndrie, iar celălalt, pentru că era, de fapt, o cîrpă. Glasul lui Talberg tremură:

— Să aveți grijă de Elena. Cel dintîi din învelișurile ochilor lui Talberg configură o privire întrebătoare și îngrijorată. Pe urmă Talberg se lăsă de pe un picior pe altul, își privi lung ceasul de buzunar și rosti neliniștit : Gata. Trebuie să plec.

Elena își atrase la piept bărbatul, îi făcu repede și strîmb semnul crucii și îl sărută. Talberg îi înțepă pe cei doi frați cu periuța mustăcioarei sale negre, tunsă scurt. Apoi, cercetîndu-și portvizitul, verifică plin de grijă actele ce se găseau acolo, numără în compartimentul lor, deloc doldora, niște bancnote ucrainene și mărci nemțești și, în cele din urmă, porni spre ușă zîmbind, făcînd, de fapt, un efort să zîmbească și să-și întoarcă privirea spre cei din odaie. Cling... cling... mai întîi lumina aprinsă sus în vestibul, pe urmă, pe scară, izbiturile valizei de trepte. Elena se aplecă peste balustradă, zărind pentru ultima oară doar vîrful ascuțit al glugii militare.

La ora unu noaptea, de la peronul cinci, din bezna ticsită cu cimitirele unor reci și goale vagoane de marfă, uruind și luînd îndată viteză, luminat roșu de la gura de foc a locomotivei, porni un tren blindat, sur ca o broască rîioasă, și slobozi peste întinderi un urlet hohotitor. Înghiți opt verste în șapte minute, ajunse la halta Post-Volînski cu vacarmul, uruitul și felinarele ei, de acolo, fără să se oprească o clipă, coti peste macazuri zornăitoare pe o linie secundară și, trezind o umbră de speranță și mîndrie în sufletele iuncherilor și ofițerilor înghețați bocnă, ghemuiți în vagoane de marfă și în lungi linii de trăgători chiar în preajma haltei, se depărtă îndrăzneț, neavînd teamă de nimeni către granița cu Germania. În urma lui, peste numai zece minute, trecu pe lîngă peroane, cu o locomotivă uriașă în față, un altul, de pasageri, zvîrlind lumină prin zeci de geamuri strălucitoare. Se zăriră o clipă, înșirate peste platforme, siluetele masive, butucănoase, încotoșmănate pînă peste ochi ale sentinelelor nemțești și le fulgerară scurt baionetele negre. Acarii, cu răsuflarea întretăiată de ger, văzură cum se clatină la macazuri luxoasele vagoane de dormit, săgetîndu-le prin ferestre prelungi snopuri de lumină. Apoi totul pieri în noapte, și sufletele iuncherilor se umplură de invidie, ură și neliniște.

— Au-u... tic-căloșii !... crescu un urlet dinspre macazuri, și printre vagoanele de marfă se năpusti din nou o rafală șfichiuitoare. Viscoli amarnic în noaptea aceea peste halta înzăpezită.

Tot atunci, în vagonul al treilea dinspre locomotivă, într-un compartiment cu huse reiate, în fața unui locotenent german, ședea Talberg, zîmbind politicos, ba chiar cu umilință, și vorbea în nemțește.

— O, ja, mormăia din cînd în cînd locotenentul cel gras și își mesteca alene țigara de foi.

După ce locotenentul adormi în ungherul lui, după ce ușile compartimentelor se închiseră și prin căldura și

lumina orbitoare din vagon pluti murmurul monoton al roților, Talberg ieși pe culoar, dădu la o parte perdeluța albicioasă cu inițiale străvezii : „C.F.S.V.“ [1] și privi lung întunericul de afară. Acolo se învolburau scîntei încinse, se învolburau trîmbe de zăpadă, iar în față, locomotiva se avînta mereu înainte și urla atît de strident, atît de fioros, încît pînă și Talberg se simți tulburat.

3

În ceasul acela de noapte, jos, în apartamentul locuit de inginerul Vasili Ivanovici Lisovici, proprietarul casei, domnea liniște deplină și numai în mica sufragerie un șoarece o tulbura cînd și cînd. Șoarecele rodea preocupat și cu multă îndîrjire o coajă veche de cașcaval, blestemînd în sinea sa zgîrcenia Vandei Mihailovna, nevasta inginerului. Această Vanda, supusă blestemelor, costelivă și deosebit de geloasă, dormea adînc în umbra micului dormitor din apartamentul cuprins de frig și de umezeală. Cît despre inginerul însuși, acesta era treaz și se afla în cabinetul său mititel, plin de mobile, de cărți, cu draperii la ferestre, din care cauză avea totdeauna o înfățișare din cele mai plăcute și mai intime. Lampa cu picior, înfățișînd o prințesă egipteană, pe umăr cu o umbreluță verde înflorată, arunca prin odaie umbre străvezii, misterioase, și tot atît de misterios părea și inginerul care sta cufundat adînc în fotoliul său vechi, din piele. Misterul și nesiguranța acelor zile pătrunse de teamă și neliniște se vădeau și aici prin aceea că omul din fotoliu nu era cîtuși de puțin Vasili Ivanovici Lisovici, ci altcineva, pe nume Vasilisa... E drept, el însuși își spunea Lisovici, lumea cu care avea de-a face îi zicea Vasili Ivanovici, dar aceasta numai cu el de față. În lipsa lui, la persoana a treia, nimeni nu-i spunea altfel decît Vasilisa. Asta se petrecuse

[1] „Calea ferată de sud-vest“.

datorită faptului că proprietarul, începînd cu luna ianuarie 1918, cînd în oraș se porniseră întîmplări cu adevărat uimitoare și de neînțeles, își schimbase cu desăvîrșire scrisul caligrafic de pînă atunci, și, în locul semnăturii foarte clare „V. Lisovici“, începuse, din teamă față de cine știe ce viitoare răspundere, să iscălească tot felul de formulare, adeverințe, certificate, delegații și cartele printr-un scurt „Vas. Lis“.

Căpătînd la 18 ianuarie 1918 de la Vasili Ivanovici o cartelă de zahăr, Nikolka primi în loc de zahăr o strașnică izbitură de bolovan în spate pe strada Kreșciatik, și timp de două zile după aceea scuipă sînge. (Obuzul explodase deasupra șirului de oameni neînfricați care stăteau la rînd să cumpere zahăr.) Venind acasă și ținîndu-se de pereți, verde la față, Nikolka zîmbi, ca să n-o sperie pe Elena, umplu un lighean întreg cu cheaguri de sînge, și la țipătul înfricoșat al femeii :

— Doamne ! Ce-i asta ? !

Răspunse :

— E zahărul lui Vasilisa, naiba să-l ia ! și îndată se făcu alb ca varul și căzu pe spate. Se înzdrăveni peste două zile, dar Vasili Ivanovici Lisovici încetă să mai existe. Mai întîi cei din curtea clădirii cu numărul treisprezece, iar după dînșii întreg orașul începu să-i zică inginerului Vasilisa, și doar posesorul acelui nume de femeie continua să se recomande : Lisovici, președinte al comitetului de imobil.

După ce se convinse că zgomotele străzii încetaseră cu desăvîrșire — nu se mai auzea nici scîrțîitul, în răstimpuri, al săniilor — și după ce trase atent cu urechea la șuieratul subțire ce răsuna din dormitorul soției sale, Vasilisa se duse în vestibul, pipăi cu luare-aminte zăvoarele, lănțișorul și cîrligul, apoi reveni în birou. Din sertarul biroului său masiv, scoase patru strălucitoare ace de siguranță. După aceea, porni din nou undeva, prin întuneric, în vîrful picioarelor și curînd se întoarse, ținînd în brațe

un cearşaf şi o pătură. Trase încă o dată cu urechea, ba chiar îşi duse arătătorul la buze. Îşi scoase apoi haina, îşi suflecă mînecile cămăşii şi luă dintr-un raft o fîşie de tapet strînsă sul, un borcan de clei şi o forfecă. Ducîndu-se la fereastră, îşi puse mîna streaşină la ochi şi cercetă întunericul. Fereastra din stînga o acoperi cu cearşaful pînă la jumătate, iar pe cea din dreapta, cu pătura, fixîndu-le zdravăn cu ajutorul celor patru ace de siguranţă. Netezi cu grijă cutele, să nu rămînă undeva vreo deschizătură. Luă un scaun, se urcă pe el anevoie şi pipăi peretele lîngă raftul de sus al bibliotecii. Îşi trecu briceagul de sus în jos, apoi de la stînga la dreapta peste tapet, vîrî lama briceagului pe sub tăietură şi, în sfîrşit, dădu la iveală o ascunzătoare mică, abia cît două cărămizi una peste alta, pe care tot el o săpase în zid, noaptea trecută. Împinse uşor capacul — o subţire plăcuţă de zinc. — pe urmă coborî de pe scaun, se uită îngrijorat la cele două ferestre şi se duse să pipăie cearşaful. Din fundul sertarului de jos, deschis prin două răsuciri ale cheiţei sunătoare, apăru un pachet învelit cu hîrtie de ziar, legat cruciş cu o sfoară şi sigilat trainic cu ceară roşie. Vasilisa îl înmormîntă în ascunzătoare, acoperind-o îndată cu capacul. Şezu îndelung să croiască şi să taie fîşii înguste de tapet pînă ce le potrivi cum e mai bine. Date cu clei, acoperiră de minune tăieturile din perete : petală peste petală, pătrăţel peste pătrăţel. Coborînd de pe scaun, inginerul se convinse că zidul nu mai păstra nici o urmă a ascunzătorii. Îşi frecă însufleţit palmele, mototoli şi arse în sobiţă rămăşiţele tapetului, pe urmă răvăşi scrumul, iar borcanul cu clei îl puse la locul său, în raft.

Pe strada pustie, cufundată în beznă, o siluetă cenuşie, zdrenţăroasă, de lup hămesit, coborî fără zgomot din salcîmul unde şezuse o jumătate de oră, tremurînd în chingile gerului, dar urmărind cu lăcomie, prin deschizătura trădătoare de la capătul de sus al cearşafului, roboteala omului din odaie, care-şi atrăsese singur nenorocirea, agăţînd pînza aceea peste lumina verde a ferestrei. Sărind moale în troianul de zăpadă, silueta, porni în sus, pe stradă, apoi, din nou, aidoma unui lup hămesit, se furişă prin ulicioare lăturalnice şi, curînd, viscolul, bezna şi troienele îi înghiţiră cu totul urmele paşilor.

E noapte. Vasilisa şade şi acum în fotoliu. Prin umbra verzuie, pare un adevărat Taras Bulba. O mustaţă pe oală, stufoasă — ce fel de Vasilisa să fie asta ? La naiba ! E un bărbat în toată firea ! Un nou zornăit al cheiţei, şi în faţa lui Vasilisa, peste postavul roşu, răsar teancuri de hîrtiuţe dreptunghiulare, acoperite cu un ornament verzui, ca cel de pe dosul unor cărţi de joc. În limba ucraineană stă scris :

Bon al tezaurului de stat
50 carboanţe
circulă împreună cu biletele de bancă.

Peste ornamentul mărunt, se zăreşte figura unui ţăran cu mustaţă pleoştită, pe umăr cu o lopată. Alături de el stă şi o ţărancă, ţinînd în mînă o seceră. Pe verso, într-o ramă ovală, se zăresc, mărite, aceleaşi chipuri roşcovane. E şi aici o mustaţă pe oală, după moda ucraineană. Pe deasupra, o inscripţie ca un avertisment :

Falsificatorii vor fi pedepsiţi cu închisoarea.

Dedesubt, o iscălitură aşternută cu fermitate :

Director al tezaurului de stat, Lebid-Iurcik

Un Alexandru al II-lea de aramă, cu obrajii împodobiţi de clăbucii metalici ai favoriţilor, călărindu-şi ţeapăn armăsarul, trăgea supărat cu ochiul la opera de artă a lui Lebid-Iurcik şi cu multă blîndeţe spre lampa-prinţesă. Din perete privea cu groază bancnotele un funcţionar cu ordinul Sf. Stanislav la gît, un strămoş, pictat în ulei, al

lui Vasilisa. În lumina verzuie licăreau stins coperţile operelor lui Goncearov şi Dostoievski, iar mai jos îşi rînduise frontul negru-auriu cavaleristul de gardă Brockhaus-Efron [1]. Era linişte şi pace.

Obligaţia de cinci la sută se află în ascunzătoarea de sub tapet. Tot acolo sînt rînduite cinci „katerine" [2], nouă „petru" [3], zece „nikolai întîi" [4], trei inele cu diamante, o broşă, un ordin al Sf. Anna şi două ordine Sf. Stanislav.

În ascunzătoarea Nr. 2 îşi află locul douăzeci „katerine", zece „petru", douăzeci şi cinci linguri de argint, un ceas de aur cu lanţ, trei porttigarete (cu inscripţia „Iubitului nostru coleg", deşi Vasilisa n-a fumat niciodată), cincizeci de galbeni a cîte zece ruble, cîteva solniţe, o cutie de tacîmuri de argint pentru şase persoane, precum şi o strecurătoare pentru ceai, tot de argint (este o ascunzătoare mai mare, amenajată în magazia de lemne : doi paşi de la uşă drept înainte, un pas în stînga, şi încă un pas de la semnul făcut cu cretă pe o bîrnă din perete. Totul e învelit într-o muşama smolită la cusături şi aşezat în cutii de fursecuri „Einem", la doi arşini [5] adîncime).

Cea de-a treia ascunzătoare e rostuită în pod — pornind de la horn, o jumătate de stînjen spre nord-est, sub un căprior, în lutul zidului : un cleşte de zahăr, o sută optzeci şi trei monede a cîte zece ruble, precum şi obligaţii în valoare de douăzeci şi cinci de mii.

Lebid-Iurcik e pentru cheltuielile curente.

Vasilisa zvîrli o privire peste umăr, ceea ce făcea totdeauna cînd număra bani, apoi, scuipîndu-şi peste degete, porni să numere bancnotele. Pe chip i se pogorî duhul sfînt. Deodată, îngălbeni :

— Asta e falsă, e falsă, mormăi cu ură în ucraineană, clătinînd din cap. Apoi, în ruseşte : ce necaz, fir-ar să fie !

---

[1] Dicţionar enciclopedic rus.
[2], [3], [4] Bancnote de diverse valori.
[5] Veche unitate rusească de lungime, echivalînd cu 0,711 metri.

Ochii lui Vasilisa se întristară subit ca la o vită pe care o duci la abator. La treizeci de bancnote, una falsă. După alte zece, încă una, trecînd de cincizeci, două, iar de optzeci, alte trei la rînd, dintr-acelea pentru a căror fabricare Lebid-Iurcik ameninţă cu închisoarea. În total sînt o sută treisprezece hîrtii, dar, poftim ispravă, opt dintre ele sînt false de-a binelea. Ţăranul înfăţişat acolo e cam trist, or, el trebuie să fie vesel, snopul de grîu nu vădeşte nici el acele semne misterioase, dar sigure — o virgulă întoarsă şi două puncte alături — pe care le poţi deosebi dincoace, şi, pe urmă, unde mai pui că însăşi hîrtia e cu mult mai bună decît cea a lui Lebid-Iurcik. Vasilisa privea bancnotele la lumină, iar de pe partea cealaltă, Lebid se întrezărea într-adevăr, cum nu se poate mai fals.

— Mîine îi dau birjarului una, îşi spuse Vasilisa cu glas tare, tot am să iau o birjă, iar celelalte or să rămînă de bună seamă pentru tîrguieli. Le aşeză cu grijă deoparte pe cele false, destinate birjarului şi tîrguielilor, iar teancul cel gros îl închise din nou în sertarul cu broasca sunătoare. Îndată, tresări. Deasupra capului său, dincolo de tavan, alergară paşi repezi, iar liniştea fu spulberată de rîsete şi glasuri înfundate. Vasilisa îi spuse lui Alexandru al II-lea :

— După cum vedeţi, îşi fac de cap...

Glasurile de sus se potoliră. Vasilisa căscă, îşi netezi mustaţa de cîlţi, dădu jos cearşaful şi pătura din ferestre şi aprinse în salon, unde lucea tulbure pîlnia gramofonului, o mică lampă de noapte. După zece minute, bezna coborî peste întreaga locuinţă. Vasilisa adormi buştean lîngă nevastă-sa, în dormitorul cu pereţii umezi şi coşcoviţi. În jur mirosea a şoareci, a mucegai şi a plictiseală fornăitoare şi somnolentă. Şi iată că i se arătă lui Vasilisa în vis însuşi Lebid-Iurcik venind călare pe un armăsar. În urma lui se arătară nişte Hoţi din Tuşino înarmaţi cu guri de lup şi se duseră drept la ascunzătoarea din perete. Un valet de roşu se căţără apoi pe un scaun, îl scuipă pe Vasilisa peste mustaţă şi-i slobozi un foc de pistol în burtă.

Vasilisa, năclăit de o sudoare înghețată, sări în sus urlînd, și cel pe care îl auzi mai întîi fu șoarecele care trudea cu întreaga sa familie la punga cu pesmeți din sufragerie. Abia după aceea, de dincolo de tavan și de plușul covoarelor, îi ajunseră la urechi inginerului zvonul melodios al unor coarde de chitară, rîsete...

Apoi, tot de acolo răsună un glas, cîntînd cu o neobișnuită forță și patimă, și îndată chitara porni în pas de marș.

— Să elibereze apartamentul, asta-i singura soluție — se zbătu între cearșafuri Vasilisa — altminteri nu mai e de trăit. Zi, noapte, n-ai liniște niciodată.

Cîntînd în cor, trec iuncherii
Din școala de-ofițeri de gardă !

— Deși, în caz de ceva... Trăim astăzi niște vremuri groaznice. Poți să știi cine are să vină în schimb ? Pe cîtă vreme ăștia-s ofițeri, în caz de ceva sînt în stare să te apere... Zît ! țipă Vasilisa la șoarecele ce nu mai voia să se astîmpere.

Chitara... chitara... chitara...

*

În sufragerie — lustra, sclipind din toate cele patru lumini. Legănătoare flamuri de fum albastru. Draperiile crem acoperă cu totul geamurile verandei. Pendula nu se mai aude. Peste albul feței de masă, mănunchiuri proaspete cu trandafiri de seră, trei sticle de votcă, alte sticle subțiri, nemțești, de vin alb. Printre ele, pahare înalte cu picior, mere multiplicîndu-se în marginile sclipitoare ale fructierelor, felii de lămîie, firimituri, multe firimituri, ceai fierbinte, aburind...

Pe un fotoliu, paginile mototolite ale revistei umoristice *Maimuța dracului*. Prin capetele încinse, negură legă-

nătoare, purtîndu-le cînd înspre ostrovul de aur al unei bucurii fără rost, cînd înspre valurile tulburi ale neliniștii. Prin negură, se întrezăresc cuvinte obraznice :

Cu profilul nud nu-ncaleci un arici !

— E amuzantă porcăria asta... Auziți, tunurile au tăcut. Care va să zică, *spirite de glumă*, naiba să mă ia ! Votcă, votcă, neguri dese. Ti-ri-ri-ram ! Zi-i, chitară.

Să nu pui pepenii la prins,
Americanii au învins.

Undeva, printre perdelele de fum, Mîșlaevski izbucnește în rîs. E amețit de-a binelea.

Un Breitman face glume breze,
Dar unde sînt senegalezii ?

— Așa e ? Unde le sînt regimentele ? Unde ? insistă cu vorba împleticită Mîșlaevski.

O oaie bea un ceai fierbinte,
Rodzianko fi-va președinte.

— Totuși sînt talentați ticăloșii, ce-i al lor, e-al lor !

Elena, care nici nu fusese lăsată să-și revină după plecarea lui Talberg... — vinul alb nu face să-ți piară cu totul durerea, numai ți-o amorțește — Elena, zic, șade în fruntea mesei, la capătul ei mai îngust, într-un fotoliu. La celălalt capăt e Mîșlaevski, alb și pufos, în halatul lui de baie și cu pete pe obraz de la votcă și de pe urma cumplitei sale oboseli. Are cearcăne sîngerii în jurul ochilor. I le-au zugrăvit acolo gerul, spaima, votca și o neostoită ură. De-a lungul mesei s-au așezat, de o parte a ei, Alexei și Nikolka, de cealaltă, Leonid Iurievici Șervinski, fost loco-

ţenent într-un regiment al ulanilor de gardă, astăzi aghiotant pe lîngă comandamentul prinţului Belorukov, iar alături de el Feodor Nikolaevici Stepanov, artilerist, zis şi Caracudă, conform vechii sale porecle de la liceul Alexandrovski.

Mititel, bine legat şi, într-adevăr, semănînd grozav a caracudă, Caracudă se întîlnise nas în nas cu Şervinski numai la vreo douăzeci de minute după plecarea lui Talberg, chiar la poarta Turbinilor. Amîndoi se încărcaseră de sticle. Din pachetul lui Şervinski îşi scoteau gîtul patru butelci de vin alb, din cel al lui Caracudă, două, de votcă. Şervinski mai purta în braţe un uriaş buchet de flori, împachetat în trei rînduri de hîrtie, de bună seamă trandafiri, destinaţi Elenei Vasilievna. Chiar aici, la intrare, Caracudă se repezise cu o noutate : dacă poartă pe epoleţi acele tunuri de aur, e că răbdarea omului are şi ea o limită. Trebuie să pornească cu toţii la luptă. La ei, la universitate, cursurile oricum s-au dus de rîpă, iar dacă Petliura îşi va băga nasul în Oraş, chiar că se va da totul peste cap. Aşa că trebuie să se înroleze cu toţii. Cît despre artilerişti, să se ducă neapărat la divizionul de mortiere. Comandantul acestuia e un colonel, unul Malîşev, iar divizionul e minunat, au şi început să-i zică divizion studenţesc. El, Caracudă, e disperat că Mîşlaevski s-a înrolat în drujina aceea de netoţi. A făcut o prostie. S-a grăbit, vezi Doamne, s-o facă pe eroul. Acum dracu îl ştie pe unde o mai fi. Poate că l-au şi omorît pe undeva, prin împrejurimile Oraşului...

Cînd colo, iacătă-l şi pe Mîşlaevski, chiar acolo, de faţă ! Trecînd în penumbra din dormitor şi oprindu-se înaintea ramei ovale, presărată cu frunze de argint, Elena cea aurie îşi pudră în grabă obrajii, apoi ieşi să-şi primească mănunchiul de trandafiri. Ur-ra ! Toată lumea e prezentă. Tunurile de aur ale lui Caracudă se estompară cu totul în faţa epoleţilor de cavalerist cu licărul lor palid şi a pantalonilor albaştri, bine călcaţi, ai lui Şervinski. La vestea dispariţiei lui Talberg, prin ochii lui obraznici bucuria

începu să salte ca o minge. Micul ulan îşi simţi pe loc vocea mai în formă ca oricînd şi, într-adevăr, în odaia cea cu lumină trandafirie se prăvăli pe dată un nemaipomenit uragan de sunete melodice. Şervinski înălţă un epitalam zeului Himeneu [1]. Doamne, şi cum mai cînta ! Chiar că nimic pe lume nu-i mai de preţ decît o asemenea voce. Fireşte, acum s-au înfiinţat în Oraş tot felul de comandamente, e războiul acesta idiot, sînt şi bolşevicii, şi Petliura, mai e şi împlinirea datoriei, dar mai tîrziu, cînd totul va reintra în normal, el, Şervinski, va pleca din armată, deşi are atîtea relaţii la Petersburg, doar ştiţi prea bine că are nişte relaţii, tot una şi una... şi va alege scena. Va cînta la „Scala“ din Milano şi la Bolşoi Teatr din Moscova atunci cînd la Moscova, în Piaţa teatrului, bolşevicii vor sta spînzuraţi de felinare. La Jmerinka, însăşi contesa Lendrikova se îndrăgostise de el, pentru că atunci cînd şi-a cîntat epitalamul, a izbutit să atingă în loc de FA pe LA de sus şi l-a ţinut astfel nu mai puţin de cinci măsuri. Spunînd : „cinci“, Şervinski însuşi îşi coborî un pic fruntea şi-i privi oarecum mirat pe cei din jur, de parcă nu el, ci altcineva i-ar fi şoptit-o la ureche.

— M-da, cinci măsuri... Bine, domnilor. Acum să mergem la masă.

Şi iată, în jur, flamurile, fumul de ţigară....

— Dar unde sînt senegalezii ? Răspunde-mi dacă poţi, domnule ofiţer de stat-major. Lenocika, bea-ţi vinul, prinţesă de aur, bea-ţi vinul. Să ştii că totul se va sfîrşi cum nu se poate mai bine. El a procedat admirabil, plecînd din Oraş. În scurtă vreme va ajunge la Don şi se va întoarce la noi împreună cu armata lui Denikin.

— Vor veni şi senegalezii, făcu o mişcare Şervinski, sunîndu-şi pintenii, vor veni negreşit. Dar acum daţi-mi voie să vă comunic o noutate cît se poate de importantă : chiar astăzi am văzut pe Kreşciatik nişte sîrbi care um-

[1] Zeu protector al căsătoriei, în mitologia greco-latină.

blau cu cartiruirea. Asta înseamnă că poimîine sau cel mai tîrziu peste două zile, vor sosi în Oraş două regimente de sîrbi.

— Măi, o fi adevărat?

Obrajii lui Şervinski se făcură stacojii:

— Hm! Te cam întreci cu gluma. De vreme ce ţi-am spus că i-am văzut chiar eu, ce rost mai are să mă întrebi?

— Phua! Numai două regimente? Ce contează două regimente?

— Nu zău? Atunci am să vă spun şi altceva. Însuşi prinţul mi-a comunicat astăzi că în portul Odesa au sosit două vase de transport care debarcă trupe greceşti, împreună cu două divizii de senegalezi. [1] E de ajuns să mai rezistăm o săptămînă, şi cu nemţii nu mai avem treabă.

— Nişte trădători!...

— Cînd s-ar adeveri toate astea, să pui, frate, mîna pe alde Petliura şi să mi-l vîri cu capul în ştreang! Ah, ce funie i-ar trebui ăstuia!

— Cu mîna mea l-aş împuşca!

— Încă un pahar. În sănătatea domniilor voastre, domnilor ofiţeri!

Gîl-gîl peste cap, şi ceaţa nu se mai destramă. E ceaţă, domnilor, e negură. Turnînd pe gît trei pahare pline, Nikolka dădu fuga la el în odaie, să-şi caute o batistă şi, ajuns în vestibul (cînd nu te vede nimeni, poţi fi tu însuţi), se lipi de cuier. Iată, colo, sabia lui Şervinski, cu aurul mînerului strălucind. I-a dăruit-o un prinţ din Persia. Lama îi e din oţel de Damasc. Ba nu i-a fost dăruită de nici un prinţ şi nici oţelul nu-i de Damasc, totuşi e cu adevărat frumoasă şi de preţ. Dincolo, un pistol ameninţînd din tocu-i încins în curele. E „steyer"-ul cu ţeava brunată al lui Caracudă. Nikolka puse mîna, înfierbîntat, pe tocul de lemn, atinse cu degetele pliscul de răpitoare al pistolului şi, pătruns de emoţie, fu gata să izbucnească în plîns. Voi

[1] Puşcaşi senegalezi — trupe din corpul expediţionar francez.

să pornească la luptă chiar atunci, în momentul acela. Încolo, spre Post-Volînski, peste cîmpiile înzăpezite. Căci e de-a dreptul ruşinos, e penibil... Aici e votcă şi e cald, iar acolo-i beznă, viscol, furtună, şi iuncherii degeră în noapte. La ce s-or fi gîndind cei de la comandamente? Of, drujina aceea a lor încă nici nu-i formată, studenţii nici ei instruiţi ca lumea şi nici senegalezii nu mai vor să se arate. Or fi de bună seamă negri ca o cizmă... Numai că aici, naiba să-i ia, or să degere cu toţii! Nu-s oare învăţaţi numai cu climă caldă?...

— Ba pe hatmanul ăsta al vostru, răcnea Alexei Turbin, pe ăsta l-aş spînzura cel dintîi! Şase luni şi mai bine şi-a bătut joc de noi. Oare cine a interzis să se formeze o armată rusească? Dumnealui, hatmanul! Abia acum cînd le-a ajuns cuţitul la os s-au apucat s-o alcătuiască? Inamicul e la doi paşi, iar ei ba cu înfiinţarea drujinelor, ba cu tot felul de comandamente? Băgaţi de seamă, domnilor, băgaţi de seamă să nu vi se înfunde!

— Faci panică, stimabile, spuse rece Caracudă.

Turbin se înfurie:

— Eu? Fac panică? Văd că nu vreţi să mă înţelegeţi. Nu fac nici un fel de panică, nu vreau decît să-mi vărs odată tot focul. Panică? Ba nu, poţi să fii foarte liniştit. Chiar mîine, am şi hotărît, chiar mîine mă duc să mă înrolez în divizionul acela, iar dacă Malîşev al vostru n-o să mă ia ca medic, mă duc ca simplu soldat. M-am săturat! La dracu! Eu nu fac panică, eu nu... o felie de castravete i se înţepeni în gîtlej, tuşi cu putere, se înecă, iar Nikolka îi dădu cîteva ghionturi în spate.

— Hotărîrea se aprobă, conchise Caracudă, izbind cu pumnul în masă, pe naiba ca soldat, te instalăm ca medic.

— Mîine o luăm într-acolo cu toţii, mormăi Mîşlaevski ameţit de-a binelea, cu toţii laolaltă. Tot liceul imperial Alexandrovski. Ur-ra!

— Omul acela e o canalie! continuă cu ură Turbin, doar nici el nu cunoaşte limba asta! Şi-atunci? Îl întreb

mai alatăieri pe dobitocul acela, pe doctorul Kuriţiki... Asta, vezi Doamne, a uitat din noiembrie trecut să mai vorbească ruseşte. Fusese Kurіţki, acum îşi zice Kuriţiki...[1] Aşadar, îl întreb : cum se spune în limba ucraineană la *„kot“*[2] ? Îmi răspunde : *„kit“*[3]. Zic : dar la *„kit“* ? A rămas locului, s-a holbat la mine şi n-a mai scos o vorbă. De atunci, nu mă mai salută.

Nikolka rîse cu zgomot şi spuse :

— Cuvîntul *„kit“* nu-l au în vocabular, pentru că în Ucraina nu se găsesc balene. Doar în Rusia poţi să afli de toate. De exemplu, în Marea Albă sînt balene cîte vrei...

— Mobilizare generală !... continuă cu sarcasm Turbin, păcat că n-aţi văzut ce se petrecea aseară pe la secţii. Toţi agenţii de bursă neagră au aflat despre mobilizare cu trei zile înainte de a fi declarată. E tare, nu ? Şi îndată, toată lumea ba că are hernie, ba că-i e atacat vîrful plămînului, iar cei fără de vîrf au dispărut pur şi simplu, parcă au intrat în pămînt. Or, lucrul ăsta, fraţilor, e un semn din cele mai rele. Cînd lumea şuşoteşte pe la cafenele pe seama mobilizării, iar la secţii nu se prezintă nimeni, să ştiţi că treaba-i proastă de tot ! O, canalia, canalia ! Dacă ar fi început încă din aprilie formarea unor corpuri de armată ofiţereşti, astăzi am fi cucerit Moscova. Daţi-vă seama că numai aici, în Oraş, ar fi adunat o armată de cel puţin cincizeci de mii de oameni. Şi ce armată ! Una din cele mai straşnice, de elită, pentru că toţi iuncherii, toţi studenţii, elevii, ofiţerii, doar sînt mii şi mii în Oraş, s-ar fi înrolat cu dragă inimă. Şi-atunci nu numai de Petliura nu s-ar mai fi auzit în Ucraina, dar şi pe Troţki însuşi[4] l-am fi

[1] Conform pronunţiei ucrainene.
[2] Motan (în limba rusă).
[3] Balenă (în limba rusă).
[4] Lev Davidovici Bronştein, zis Troţki (1879—1940) a fost, între anii 1918 şi 1925, conducătorul Comisariatului poporului pentru armată.

strivit la Moscova ca pe o muscă. Era un moment din cele mai prielnice, doar se zice că acolo au început să crape carne de pisică. Ticălosul ! Ar fi putut să salveze întreaga Rusie.

Chipul lui Turbin se acoperise de pete roşii, iar vorbele îi zburau din gură amestecate cu stropi subţiri de salivă. Ochii îi ardeau, duşi în fundul capului.

— Mă... să ştii că... să ştii că tu nu de doctor ai fi bun, ci chiar de ministru al apărării, să fiu al naibii, răsună glasul lui Caracudă. Surîdea ironic, totuşi cuvîntarea lui Turbin îi plăcu şi simţi că-l însufleţeşte.

— La un miting Alexei n-ar avea pereche, e un orator înnăscut, zise Nikolka.

— Ascultă, Nikolka, ţi-am mai spus de două ori pînă acum că n-ai nici un haz, ripostă Turbin, mai bine bea-ţi vinul şi taci din gură.

— Înţelege-mă, vorbi din nou Caracudă, nemţii n-ar fi permis în nici un caz formarea unei asemenea armate. Lor le e frică de aşa ceva.

— Nu-i adevărat ! ţipă cu glas subţire Turbin. Trebuia doar să avem cap pe umeri, că am fi ajuns, fără doar şi poate, la o înţelegere cu hatmanul. Trebuia să-i lămurim pe nemţi că nu mai reprezentăm nici un pericol pentru ei. Gata, războiul l-am pierdut ! Ne ameninţă acum ceva mult mai îngrozitor decît războiul, decît nemţii, decît orice pe lume. Ne ameninţă Troţki. Trebuia să le spunem nemţilor aşa : aveţi nevoie de zahăr, de pîine ? Luaţi, crăpaţi, hrăniţi-vă soldaţii. Înecaţi-vă cu de toate, numai să ne veniţi în ajutor. Lăsaţi-ne să ne organizăm, că doar e mai bine şi pentru voi, o să vă ajutăm să menţineţi ordinea în Ucraina, să nu-i cuprindă şi pe mujicii noştri cei cu frica lui Dumnezeu molima aceea moscovită. Şi-apoi, dacă am fi avut acum în Oraş o armată rusească, am fi fost apăraţi şi de Moscova cu un zid de fier. Iar pe alde Petliura.. c-h... Turbin tuşi din nou, cu furie.

— Stai ! se ridică în picioare Șervinski. Ai răbdare. Să spun și eu o vorbă în apărarea hatmanului. E drept, s-au comis unele greșeli, totuși să știți că hatmanul a avut un plan foarte bine gîndit. Ăsta-i diplomat, nu glumă ! Mai întîi — fie și un ținut al Ucrainei... După aceea însă, ar fi procedat întocmai cum spuseseși tu adineauri : ar fi organizat fără nici un fel de discuții o armată rusească de elită. Ca dovadă, duceți-vă și vă uitați ! Șervinski își ridică solemn brațul. Pe strada Vladimirskaia au și fost arborate drapele tricolore [1].

— Ați cam întîrziat cu drapelele.

— Bine. Ai dreptate. Am cam întîrziat. Totuşi prințul este convins că greșeala poate fi reparată.

— Să dea Dumnezeu, îi doresc asta din toată inima. Turbin își făcu semnul crucii, privind în colț, spre icoana Maicii Domnului.

— Planul hatmanului suna așa, rosti Șervinski cu un glas solemn și răsunător, cînd războiul ar fi luat sfîrșit, nemții și-ar fi venit în fire și ne-ar fi ajutat să luptăm împotriva bolșevicilor. După aceea, cînd Moscova ar fi fost cucerită, hatmanul ar fi venit să depună solemn Ucraina la picioarele maiestății-sale imperiale țarul Nikolai Alexandrovici.

La aceste cuvinte, în sufragerie se lăsă o liniște de mormînt. Nikolka, îndurerat, se albi la chip. Șopti :

— Împăratul a fost ucis.

— Care, Nikolai Alexandrovici [2] ? întrebă cu uimire Turbin, iar Mîșlaevski, ținîndu-și cu greu echilibrul, trase cu coada ochiului spre paharul vecinului său de masă. E limpede, pînă acum s-a ținut bine, dar iată-l că s-a îmbătat și ăsta ca o cizmă.

Elena, cu capul în palme, îl privi îngrozită pe falnicul ulan.

[1] Roșu, alb și albastru — drapelul Rusiei țariste.

[2] Nicolae al II-lea (1868—1917), fiu al țarului Alexandru al II-lea, și ultim autocrat al imperiului țarist.

Dar Șervinski nu se amețise. Făcu un semn cu mîna și rosti apăsînd pe fiece silabă :

— Ascultați și nu vă repeziți. Dar... îi rog pe domnii ofițeri (Nikolka se îmbujoră în obraji și păli din nou) să păstreze deocamdată în cel mai strict secret ceea ce le voi comunica. Ei bine, domnilor, știți oare ce s-a petrecut de curînd la curtea împăratului Wilhelm, atunci cînd i-a fost prezentată suita hatmanului ?

— Habar n-avem, făcu intrigat Caracudă.

— Eu însă cunosc foarte bine.

— Văleu ! Ăsta le știe pe toate ! se miră Mîșlaevski. Vezi, mă, că ai luat-o razna...

— Domnilor ! Lăsați omul să vorbească.

— După ce și-a sfîrșit convorbirea cu membrii suitei, împăratul Wilhelm a rostit următoarele cuvinte : „Domnilor, acum eu vă părăsesc, iar celelalte probleme le veți discuta cu..." Și-atunci, draperiile s-au dat în lături, iar în sală a intrat împăratul nostru. El a spus : „Vă rog, domnilor, să vă întoarceți în Ucraina și să vă formați acolo batalioanele. Cînd va sosi clipa supremă, eu însumi voi veni în fruntea armatelor să le duc spre inima Rusiei, spre Moscova", și ochii i s-au umplut de lacrimi.

Șervinski îi ocoli cu o privire luminoasă pe toți cei de față, apoi își dădu peste cap paharul de vin și își strînse cu putere pleoapele. Zece ochi îl fixară în tăcere și liniștea se prelungi pînă în clipa cînd ulanul se așeză din nou și își puse în farfurie o felie de șuncă.

— Stai puțin... asta nu-i decît o legendă, spuse Turbin. Am mai auzit-o.

— Toți au fost împușcați, spuse Mîșlaevski, și împăratul și împărăteasa, și moștenitorul.

— Îmi pare foarte rău că nu mă credeți. Știrea cu privire la moartea maiestății-sale...

— Este oarecum exagerată, încercă, amețit, să fie spiritual Mîșlaevski.

Elena tresări indignată, ivindu-se din straturile negurii :

— Vitea, să-ți fie rușine. Doar ești ofițer.

Mîșlaevski se înveli din nou în ceață.

— ...a fost scornită chiar de bolșevici. Împăratul a izbutit să se salveze, ajutat de monsieur Gilliard, perceptorul său credincios... adică, mă iertați, preceptorul moștenitorului, și de cîțiva ofițeri care l-au dus... ă... în Asia. De acolo au ajuns cu toții la Singapore și, mai departe, pe mare, în Europa. Astfel că în momentul de față maiestatea-sa se bucură de ospitalitatea împăratului Wilhelm.

— Bine, dar și pe Wilhelm l-au scos din pîine, începu Caracudă.

— Amîndoi se află ca oaspeți în Danemarca și, împreună cu ei, Maria Feodorovna, augusta mamă a împăratului. Dacă nu mă credeți, aflați că toate acestea mi le-a spus însuși prințul.

Inima lui Nikolka se zvîrcoli, tulburată. El ar fi vrut să creadă cu tot dinadinsul.

— Dacă așa stau lucrurile, făcu deodată, sărind înflăcărat în picioare și ștergîndu-se pe frunte de nădușeală, atunci propun un toast în sănătatea maiestății-sale imperiale ! Paharul îi sclipi în mînă, și săgeți galbene, cristaline, străpunseră vinul alb, nemțesc. Zăngăniră subțire pintenii, agățîndu-se de scaune. Mîșlaevski se săltă anevoie, clătinîndu-se și încercînd să se sprijine de masă. Elena se ridică și ea. Secera aurie a părului i se desfăcuse, și cîrlionții de pe tîmple îi căzuseră peste obraji.

— Fie ! Fie ! Fie chiar ucis, glasul i se frînse, răgușit. Totuna, am să beau. Am să beau...

— Niciodată nu i se va ierta abdicarea semnată în gara Dno. Niciodată. Dar chiar așa fiind, am căpătat acum o experiență amară și știm cu toții că numai o monarhie va putea să salveze Rusia. De aceea, dacă împăratul e mort, trăiască împăratul ! Turbin strigă ascuțit și își înălță paharul.

— Ur-ra ! Ur-ra ! Ur-ra-a ! se rostogoli prin sufragerie tunetul întreit al glasurilor.

La parter, Vasilisa sări din somn, scăldat în sudoare rece. Buimăcit, slobozi un urlet de spaimă, trezind-o și pe Vanda Mihailovna.

— Dumnezeule... Du... Du... icni Vanda, agățîndu-i-se de cămașă.

— Asta-i nemaipomenit ! E ora trei noaptea ! urlă plîngînd Vasilisa către tavanul înnegrit al dormitorului. Am să-i reclam, așa nu mai merge.

Vanda se porni și ea să se smiorcăie. Deodată încremeniră amîndoi. De sus, răsunînd cu totul limpede prin tavan, coborî spre ei o undă grea, legănătoare, peste care pluti ca un dangăt de clopot o voce de bariton cu inflexiuni metalice, de o forță cu totul neobișnuită :

...pute-ernic stăpînitor,
cîrrr-muiește glorios...

Lui Vaslisa inima i se opri în piept. Pînă și picioarele i se năclăiră de sudoare, ca la țigani. Mișcîndu-și cu greu limba ce i se uscase, izbuti să murmure :

— Să știi că ăștia au înnebunit de-a binelea... Nu-și dau seama ce nenorocire ne poate aștepta. Doar imnul e interzis ! Dumnezeule, ia te uită la ei ce fac ! Pînă în stradă se aude, pînă în stradă ! !

Dar Vanda se și prăbușise ca un bolovan peste pernă și adormise din nou. Cît despre Vasilisa, nu se culcă decît atunci cînd, sus, ultimul acord al imnului, însoțit de bufnituri surde și de strigăte, se stinse cu totul.

— În Rusia se poate doar așa : credință pravoslavnică, putere autocratică, răcnea, clătinîndu-se, Mîșlaevski.

— Așa e !

— Eu... am fost să văd *Pavel Întîi*... în urmă cu o săptămînă... continuă să mormăie cu limba împleticită Mîșlaevski, și cînd actorul a rostit aceste cuvinte, nu m-am

putut stăpîni și am strigat : „Așa este !“ Și ce credeți : lumea din jur a început să mă aplaude. Doar o canalie de la balcon mi-a strigat : „Idiotule !“.

— Ăla să știi că a fost un j-jidan răcni, posomorîndu-se, Caracudă, amețit ca și ceilalți.

Ceață. Ceață. Ceață. Tonc-tanc... tonc-tanc. Nici votcă nu mai poți să bei, nici vinul nu-ți mai intră pe gît, îl înghiți și-ți vine înapoi. În strîmtoarea îngustă a micii toalete, unde becul din tavan sălta jucînd, de parcă îl fermecase cineva, toate pluteau în ceață și se dădeau de-a dura. Mîșlaevski, palid și istovit, părea să-și verse pînă și măruntaiele. Turbin, el însuși îmbătat pînă peste poate, hidos la înfățișare, cu obrazul zgîlțîit de un tremur nervos, cu părul în neorînduială lipit de frunte, îl ținea pe Mîșlaevski să nu cadă jos.

— A-a...

În cele din urmă acesta făcu un pas înapoi de la chiuvetă, își dădu gemînd ochii peste cap și se lăsă moale ca un sac în brațele lui Turbin.

— Ni-kolka, răsună un glas prin dîre de fum și de întuneric, și abia peste cîteva clipe înțelese Turbin că strigase el însuși. Ni-kolka ! răcni din nou. Peretele alb al toaletei se legănă și se făcu verde. „Doamne-e, Doamne-e, ce greață mi-e și ce silă. Niciodată, o jur, niciodată n-am să mai amestec vinul cu votca.“ Nikol...

— A, a, horcăia Mîșlaevski, lăsîndu-se greu spre dușumea.

Dîra cea neagră se lărgi și prin ea apăru capul lui Nikolka și un epolet.

— Nikol... ridică-l, ajută-l. Ține-l de braț, uite așa.

— Ț... ț... ț... Vai, vai, murmură cu milă Nikolka, încordîndu-și puterile. Trupul aproape fără viață al lui Mîșlaevski se bălăngănea, picioarele îi fugeau în lături zgîriind dușumeaua, capul, parcă legat cu ață, spînzura neînsuflețit. Tonc-tanc. Orologiul luneca din perete și din nou se așeza în cui. Pe cești, florile jucau în mănunchiuri dese.

Peste chipul Elenei — pete încinse și o șuviță de păr legănîndu-i-se peste sprînceana dreaptă.

— Așa. Pune-l aici.

— Acoperiți-l măcar cu halatul. Doar sînt și eu aici. Fir-ați să fiți de păcătoși. Nici să beți nu vă pricepeți. Vitea ! Vitea ! Ce-i cu tine ? Vitea...

— Lasă-l în pace. Nu-l poți ajuta cu nimic. Nikolușka, ascultă-mă. La mine în birou... sus, pe raft, e o sticlă, scrie pe ea *Liquor ammonii*... Eticheta s-a cam rupt într-un colț. Caută și tu... vezi că miroase a amoniac.

— Îndată, îndată. Vai-vai !

— Arăți și tu, doctore, ca o altă aia...

— Bine, bine, lasă-mă.

— Ce-i cu el ? Nu mai are nici puls ?

— Vezi-ți, mă, de treabă. Își revine îndată.

— Un lighean ! Aduceți un lighean !

— Poftim ligheanul.

— Ă-a-a...

— Vai de capul vostru !

Lovi brusc în nas izul săgetător al amoniacului. Elena și Caracudă îi căscară gura lui Mîșlaevski. Nikolka îl ținu de la spate, iar Turbin îi turnă de două ori pe gît apa ce se albise, tulburîndu-se.

— A... hîr-r-r... o-of.. Pt-tiu...

— Aduceți un pic de zăpadă. Mai repede.

— Doamne, Dumnezeule. Cum s-o fi îmbătat oare în halul ăsta ?

O cîrpă udă oblojind fruntea, pîrîiașe de apă curgînd peste cearșaf, iar de sub cîrpă, abia zărindu-se printre pleoapele umflate, albul injectat al ochilor dați peste cap. Umbre albăstrii de o parte și de alta a nasului subțiat. Un sfert de ceas și mai bine își făcură de lucru, împingîndu-se cu coatele și agățîndu-se unul de altul, cu ofițerul cel pe deplin înfrînt, pînă cînd acesta deschise în sfîrșit ochii și hîrîi :

— Ah... dați-mi drumul...

— Așa. Bine, să-l lăsăm să doarmă chiar aici.

Se aprinse lumina în toate odăile, umblară dintr-una într-alta, pregătindu-și așternuturile.

— Leonid Iurievici, dumneata ai să te culci în odaia lui Nikolka.

— Am înțeles, să trăiți.

Șervinski, roșu-arămiu la obraz, totuși încercînd să rămînă țanțoș, își zăngăni pintenii și, înclinîndu-se, își arătă cărarea impecabilă. Brațele albe ale Elenei fluturară peste pernele de pe divan.

— Nu vă obosiți... le pot așeza și eu.

— Pleacă, domnule, de aici. Ce tot tragi de pernă ? N-am nevoie de ajutorul dumitale.

— Îngăduiți-mi să vă sărut mînușițele...

— Cu ce ocazie ?

— Ca să vă mulțumesc pentru osteneală...

— Lasă, nu-ți face griji... Nikolka, te-ai și culcat ? Ia spune-mi, cum se mai simte ?

— N-are nimic, și-a revenit, pînă dimineața îi trece.

Două culcușuri albe se iviră și în încăperea de alături, vecină cu odăița lui Nikolka, în spatele celor două dulapuri alăturate și ticsite cu cărți. Cei din familia profesorului chiar așa o și numeau : odaia cu cărți.

*

Și iată că s-au stins toate luminile. În odaia cu cărți, în cea a lui Nikolka, în sufragerie. Prin despicătura îngustă dintre draperii, un licăr vișiniu se furișează în salon, venind din dormitorul Elenei. Lumina o supără la ochi, astfel că și-a îmbrăcat lămpița de pe noptieră cu o scufiță roșie. Înainte vreme și-o punea doar atunci cînd pleca seara la teatru, cînd adieri de parfum îi învăluiau brațele, buzele și mantoul de blană și cînd pe chip i se ghicea o abia simțită irizare de pudră. De acolo, din cutioara căciuliței, Elena privea lumea așa cum o pri-

vește Liza din *Dama de pică*. Dar scufița s-a învechit repede și într-un chip ciudat, într-un singur an. Cutele i s-au mototolit, pierzîndu-și culoarea, panglicile i s-au moleșit și ele. Cum șade pe scenă Liza cea din *Dama de pică*, la fel s-a așezat acum și Elena cea roșcată peste albiturile așternutului. Numai în capot, cu mîinile căzute peste genunchi. Tălpile goale i s-au cufundat în blana de urs, veche și roasă, de la picioarele patului. Aburul trecător al vinului a pierit cu totul, iar acum fruntea Elenei o învăluie, aidoma acelei scufii, o enormă, înfiorătoare amărăciune. Prin ușa din spatele dulapului răsuna din încăperea de alături fluieratul subțire al lui Nikolka și sforăitul optimist, plin de vioiciune, al lui Șervinski. În odaia cu cărți tăcerea de mort a lui Mîșlaevski și cea a lui Caracudă. Elena, rămasă cu totul singură, nu se mai putu stăpîni. Cînd cu jumătate de glas, cînd pe tăcute, abia mișcîndu-și buzele, stătu îndelung de vorbă cu scufița pătrunsă de lumină și cu cele două pete negre ale ferestrelor.

— A plecat...

Murmură ușor, își miji ochii uscați și căzu pe gînduri. Dar nu și le putu înțelege prea bine nici ea însăși. Într-adevăr a plecat și încă într-un asemenea moment. Totuși, stați un pic, el este un om cu multă judecată și dacă a plecat, înseamnă că a făcut cum e mai bine. Căci e spre folosul tuturor...

— Da, dar într-un moment ca acesta... murmură din nou Elena și oftă din adîncul pieptului.

— Oare ce fel de om să fie ? Păru că începuse să-l iubească, ba chiar se simțise legată de el. Și iată acum o ucigătoare tristețe în singurătatea acestei odăi, înaintea ferestrelor care par niște negre guri de coșciug. Totuși, nici acum și nici în cei aproape doi ani petrecuți lîngă omul acela, de lîngă ea, nu i-a mijit nicicînd în suflet sentimentul fără de care nu poate dăinui nici măcar un asemenea mariaj strălucit, între o femeie ca Elena

cea cu părul roșu, cea cu părul de aur, și un carierist de stat-major. Un mariaj cu scufițe vișinii, cu parfum, cu pinteni și cu cît mai puține complicații, adică, lipsit de copii. Un mariaj cu un om într-adevăr de stat-major, un om prudent, un vlăstar al depărtatelor ținuturi baltice. Oare ce fel de om să fie ? Și cum să fie oare acel sentiment fără de care sufletul mi-e atît de pustiu ?

— Știu, îmi dau seama, își spuse Elena, îmi lipsește respectul. Știi, Serioja, eu nu pot să te respect, spuse din nou, cu convingere, adresîndu-se scufiței vișinii și își înălță arătătorul. Îndată, se simți îngrozită de ceea ce spusese. O înspăimîntă tot atît de mult și pustiitorul sentiment al singurătății. Dori din toată inima să-și vadă chiar în clipa aceea bărbatul. Să nu mai fie respect, să nu mai fie nimic din ceea ce a fost mai de seamă între ei, numai să revină aici, la ea, chiar acum, în aceste clipe atît de grele. Dar el a plecat. Iar la plecare cei doi frați ai ei au fost în stare să-l sărute. Oare trebuiau într-adevăr s-o facă ? Adică, stai, ce tot îndrug acolo ? Oare ar fi putut să procedeze altcumva ? De pildă, să-l roage să nu mai plece ? Dumnezeule, n-aș fi acceptat asta o dată cu capul ! Oricît de grele ar fi împrejurările, mai bine să plece definitiv, să nu-l mai văd în veci decît să-l implor să rămînă. Pentru nimic în lume ! Să plece ! N-are decît. De sărutat, l-au sărutat, dar în adîncul inimii îl urăsc și unul și celălalt. Da, așa este. Încerc mereu să mă înșel pe mine însămi, dar cînd stau să mă gîndesc mai bine, îmi dau seama limpede că-l urăsc amîndoi. Nikolka e oricum mai bun la suflet, cît despre Alexei... Ba nu. Și Alioșa e om bun, numai că ura lui are colții mai ascuțiți. Doamne, ia te uită ce gînduri îmi trec prin minte ! Serioja, cum pot oare să te văd în felul acesta ? Dar dacă va veni frontul să ne despartă ? Tu să rămîi acolo, iar eu dincoace ?...

— Bărbatul meu, rosti oftînd și începu să-și descheie capotul. Bărbatul meu...

Scufița asculta cu luare-aminte și obrajii îi luciră roșu. Apoi o întrebă pe Elena :

— Ce fel de om e bărbatul tău ?

*

— E un ticălos. Atît și nimic mai mult ! își spuse Turbin, rămas singur la două odăi depărtare de Elena. Gîndurile Elenei i se transmiseră și-l ardeau cumplit. E un ticălos, iar eu nu sînt decît o cîrpă. Dacă n-am fost în stare să-l dau afară, trebuia cel puțin să-i întorc spatele. Pleacă la dracu și lasă-ne în pace. Nu zic că-i ticălos nici măcar pentru faptul că a părăsit-o pe Elena într-un asemenea moment. Asta e, la urma urmei, o chestiune de minimă importanță, un fleac. La mijloc e cu totul altceva, și tocmai aici e întrebarea : ce anume să fie ? Ba, naiba să-l ia, că-mi dau prea bine seama ce zace în el. Of, maimuțoiul dracului, care nu are habar de ceea ce înseamnă onoare ! Tot ce spune e ca un cîntec de flașnetă. Și cînd te gîndești că e vorba de un ofițer al academiei militare imperiale. E tot ce trebuia să fie mai bun în Rusia...

Apartamentul zăcea cufundat în tăcere. Dunga luminoasă ce se strecura dinspre dormitorul Elenei acum se stinsese. Elena adormise, gîndurile i se stinseseră și ele și numai Turbin mai stătu multă vreme chinuindu-se în odăița lui, în dreptul micului său birou. Votca și vinul nemțesc îi jucaseră festa. Ședea nemișcat pe scaun, privind cu ochii înroșiți pagina unei cărți pe care o deschisese la întîmplare și citind, fără să-și dea seama ce face, unul și același șir de litere mărunte :

„Onoarea pentru omul rus e doar o silnică povară..."

Abia către mijitul zorilor se hotărî și el să se culce și adormi îndată, iar în vis îi apăru un coșmar mic de statură, cu pantaloni cadrilați și-i spuse ironic :

— Cu profilul nud nu-ncaleci un arici !... Sfînta Rusie e o țară cu izbe de lemn, o țară mizeră, dar... de temut, iar pentru omul rus, onoarea e doar o silnică povară.

— Fir-ai să fii ! țipă în vis Turbin, s-spurcatule, stai că-ți arăt eu ție ! Trase, tot în vis, sertarul biroului, își căută, pe jumătate adormit, browningul, îl găsi, voi să tragă în coșmarul dinaintea lui, îl fugări prin odaie, dar tocmai atunci coșmarul dispăru.

Apoi, vreme de vreo două ore, somnul îi curse tulbure, negru, lipsit de vise, și doar mai tîrziu, cînd, dincolo de ferestrele ce dădeau în veranda acoperită, se iviră, palide și firave, zorile, îi apăru în vis Orașul.

4

Ca un fagure cu caturi suprapuse, Orașul își ducea viața, fumegînd și zbuciumîndu-se. Superb, învelit în ger și negură, sus, pe înălțimea colinelor de pe malul Niprului. De dimineață pînă seară, spirale lungi de fum urcau spre cer din puzderia lui de coșuri. De-a lungul străzilor, vîntul stîrnea mici vîrtejuri albe, iar sub pașii trecătorului scîrțîiau, bătătorite, troienele. Cîte cinci, cîte șase și chiar cîte șapte etaje înălțau în jur clădirile de piatră. Ziua, ferestrele le rămîneau negre, iar noaptea li se aprindeau — ghirlande strălucitoare — sub bolta cea întunecat-albastră. În șiruri prelungi, cît vedeai cu ochii, sclipeau orbitor briliantele marilor globuri electrice, suspendate în vîrful unor stîlpi subțiri, cenușii. Ziua, o mulțime de tramvaie mici alergau cu un uruit familiar pe străzi, iar în interiorul vagoanelor luceau galben șiruri de scaune moi, din paie împletite, după modelul celor din străinătate. Birjele cu vizitii suduind urcau de pe un povîrniș pe altul, iar cutele largi ale mantourilor de blană — negre și argintii — făceau ca toate chipurile femeilor să pară frumoase și pline de mister.

Zăvorîte în liniște, grădinile se înălțau nemișcate sub povara albă și rece a zăpezii. Erau atît de multe grădini în Oraș, cum nu se mai afla nicăieri pe lume. Se revărsau pretutindeni, aidoma unor pete uriașe, împrejmuind alei largi, castani, rîpe întunecoase, arțari și tei.

Grădinile împodobeau și frumoasele coline de dincolo de Nipru, iar mai presus de toate, urcînd în trepte, lărgindu-și mereu hotarele, presărat uneori cu milioane de sclipiri ale razelor de soare, alteori pierzîndu-se în aburul vînăt al amurgului, își înfățișa imperiul cel veșnic marele Parc Imperial. Grinzile negre, putrezite, ale parapetelor nu mai alcătuiau obstacole la marginea uriașelor prăpăstii. Pereții abrupți, măturați de vifornița, se sfîrșeau la poale cu șiruri de terase, iar acestea coborau și mai la vale, se lărgeau din ce în ce mai mult, pînă ce piereau cu totul prin zăvoaie, însoțind șoseaua care șerpuia printre meandrele marelui rîu și a cărei panglică cenușie, încătușată, se pierdea dincolo de cețurile zării, unde nici chiar de pe înălțimile Orașului nu mai ajungea privirea, unde spumegau căruntele cataracte, unde e Secea Zaporojană, unde e Hersonesul și depărtata mare.

Iarna, peste ulițele și ulicioarele Orașului de sus, resfirat în vîrful colinelor, precum și peste Orașul de jos, prins în îmbrățișarea înghețată a Niprului, cădea o liniște deplină, ca în nici un alt oraș din lume, iar vuietul de afară al automobilelor pătrundea în interiorul clădirilor de piatră, se potolea, răsuna tot mai stins. Întreaga energie a Orașului, adunată în timpul verii însorite și bîntuite de furtuni, se revărsa atunci prin torente de lumină. La orele patru după-amiază lumina țîșnea din ferestrele clădirilor, din sclipitoarele globuri electrice, din felinarele cu gaz aerian, din cele de pe frontonul clădirilor cu numerele lor de flacără, precum și din marile vitralii ale uzinelor electrice, care te duceau cu gîndul la viitorul electric, înspăimîntător și pătruns de deșertăciune al omenirii, năpustindu-se și prin acei uriași pereți de sticlă,

dincolo de care, agitîndu-și amețitoarele roți de metal, se întrezăreau trupurile mătăhăloase ale mașinilor, pornite parcă să zguduie din străfunduri însăși temelia pămîntului. Orașul își frămînta luminile și scînteia întruna în dansul lor fermecat, strălucind toată noaptea pînă spre dimineață, iar în revărsatul zorilor se stingea cu încetul, învelindu-se din nou în trîmbe de fum și de ceață.

Dar și mai puternic, zărindu-se de la mari depărtări, strălucea crucea albă, electrică din mîinile uriașului Vladimir [1], ridicat pe colina ce-i poartă numele, și, adeseori, vara, pierdute in beznă, printre coturile și intrîndurile bătrînului fluviu, prin lăstărișul zăvoaielor, bărcile o zăreau pe neașteptate, și după lumina ei își aflau cale de apă spre Oraș, spre albastrele lui debarcadere. Iarna, crucea strălucea printre vălătucii negri ai bolții, înălțîndu-se rece și neclintită peste întinderile joase, cuprinse de umbră, care duceau spre depărtatele zări moscovite de pe malul celălalt, dinspre care se arcuiau spre Oraș două poduri gigantice. Unul din ele, Nikolaevski, greoi, prins în lanțuri cu zale negre, ducea spre cartierul aflat pe malul din față ; celălalt de o înălțime amețitoare, împungea văzduhul ca o săgeată și-l traversau în goană trenurile care soseau din acele mari depărtări, unde, cu căciula pestriță nălțată peste întinderi, își făcuse cuib misterioasa Moscovă.

*

Și iată că în iarna anului 1918 Orașul trăi o viață stranie, nefirească, așa cum de bună seamă nu va mai putea fi cunoscută nicicînd în secolul nostru, al douăzecilea. Îndărătul zidurilor de piatră, locuințele erau arhipline. Locuitorii vechi, de baștină, se restrîngeau și continuau într-una să se restrîngă, primindu-i, vrînd-nevrînd, pe cei care năvăleau necontenit spre barierele Orașului.

[1] Vladimir I, cneaz al Kievului (956—1015), fondator al Rusiei kievene.

Soseau tocmai dinspre podul cel drept ca o săgeată, din acele zări vineții, misterioase.

Fugeau de acolo bancheri încărunțiți împreună cu nevestele lor, fugeau talentați oameni de afaceri care își lăsaseră la Moscova ajutoare de nădejde, îndemnîndu-le să nu piardă legătura cu lumea cea nouă ce se năștea pe acel meleag, proprietari de imobile, părăsindu-le în grija unor administratori numai de ei știuți, industriași, negustori, avocați, oameni de stat. Fugeau ziariști lacomi, venali și lași din Moscova și Petersburg. Cocote. Doamne de înaltă moralitate din familii aristocratice. Fiicele lor gingașe și desfrînate, cu chipuri palide și buzele date cu carmin. Se refugiau de acolo secretari ai directorilor de departamente și tineri pederaști. Fugeau prinți și vagabonzi, poeți și cămătari, jandarmi și actrițe ale teatrelor imperiale. Toată această gloată, strecurîndu-se pe unde se mai putea trece, își făcea întruna drum spre vămile Orașului.

Cît ținu primăvara, de la alegerea hatmanului încoace, veniră și tot veniră întruna. Prin locuințele celor care îi primiseră, dormeau pe divane și pe scaune. La prînz, în apartamente somptuoase se așezau la masă cohorte întregi de oaspeți. Se deschiseseră nenumărate patiserii și magazine alimentare, ale căror uși nu se mai închideau pînă seara tîrziu, cafenele unde se servea cafea neagră și se îmbulzeau femei dornice de a fi cumpărate. Se înființaseră noi teatre de miniaturi, pe scenele cărora se schimonoseau, distrînd publicul, cei mai cunoscuți actori veniți aici din cele două capitale. Își deschisese porțile celebrul teatru „La negrul liliachiu“ și nu departe de acesta, în zăngănitul prelungit pînă în zori al farfuriilor, clubul „Prah“ [1] (poeți — regizori — actori — pictori [2]) de

[1] Fiind alcătuită din inițialele profesiunilor amintite în continuare, denumirea se bazează și pe un joc de cuvinte : „Prah“ se traduce prin „pulbere“, dar și prin „rămășițe pămîntești“.
[2] În limba rusă „hudojniki“, de unde și inițiala „h“.

pe strada Nikolaevskaia. Într-un timp record apăruseră pe piaţă noi ziare, în paginile cărora cele mai bune condeie ale Rusiei porniseră să scrie sumedenie de foiletoane în care erau înjuraţi bolşevicii. Birjarii nu mai prididea să care lumea din restaurant în restaurant, la cabarete cîntau toată noaptea orchestre de coarde, iar prin fumul de ţigară strălucea frumuseţea transcendentală a figurilor albe, istovite, de prostituate pierdute în beţia cocainei.

Oraşul se lăţea, se umfla, dădea pe dinafară ca un aluat pus la dospit. Pînă spre dimineaţa se frămîntau foşnind tripourile clandestine, unde îşi încercau norocul personalităţi din Petersburg şi cele localnice, laolaltă cu locotenenţi şi maiori germani, mîndri şi încrezuţi, faţă de care ruşii nutreau teamă şi un profund respect. Tot aici, se aşezau la mese de joc măsluitori veniţi de prin cluburile Moscovei, precum şi moşieri ucraineni şi ruşi ale căror averi ajunseseră să atîrne de un fir de păr. La cafeneaua „Maxim" scotea din vioara lui triluri de privighetoare un lăutar român, dolofan şi plin de farmec, cu nişte ochi încîntători, trişti, languroşi, în irizări vineţii, şi cu părul negru, de catifea. Lămpile, învelite în şaluri ţigăneşti prelingeau două feluri de lumini — în jos raze albe, în sus şi în lături licăre dulci, portocalii. Tavanul închipuia o stea uriaşă de mătase albastră, prăfuită, iar în loji, albastre şi ele, sclipeau briliante mari şi îşi jucau apele blănuri scumpe siberiene. În jur, plutea un iz de cafea prăjită, sudoare, spirt şi parfum fin, franţuzesc. Cît ţinuse vara anului nouă sute optsprezece, plutise de-a lungul străzii Nikolaevskaia foşnetul caleştilor cu roţi pneumatice şi cu vizitii înveşmîntaţi în caftane vătuite, şi pînă în zorii zilei îşi azvîrliseră conurile de lumină şirurile prelungi ale automobilelor. În vitrinele magazinelor se legănau livezi întregi de ramuri şi flori, batogul îşi spînzura butucugile de grăsime aurie, străluceau ademenitor, etalîndu-şi peceţile şi vulturii aurii, sticlele de şampanie superioară „Abrau".

Şi toată vara, o vară întreagă, veniseră, veniseră, întruna alţii, mereu alţii. Îşi făcuseră apariţia tenori solişti, albicioşi ca zgîrciul, cu obrajii raşi, cenuşii, cu pantofi de lac sclipitor şi ochi obraznici, veniseră membri ai Dumei de stat, purtînd sclipitoare *pince-nez*-uri, se aciuaseră c... cu nume răsunătoare, jucători de biliard... duceau fetişcane prin magazine să le cumpere roşu de buze şi chiloţi de batist cu despicături ameţitoare. Le cumpărau ojă.

Cu toţii expediau mormane de scrisori prin neguroasa Polonie — unica răsuflătoare ce le mai rămăsese (de fapt, nici dracu nu mai ştia ce se petrecea acolo şi ce vrea să însemne această ţară nouă — Polonia), în Germania, în vajnica ţară a preacinstiţilor teutoni, cerînd vize, expediind bani, presimţind că poate vor trebui să plece mai departe, încă mai departe, acolo unde în nici un caz nu-i vor mai putea ajunge din urmă înfricoşătoarele lupte şi canonada regimentelor bolşevice. Visau cu toţii Franţa, visau Parisul, se întristau la gîndul că e atît de greu, aproape cu neputinţă să ajungă acolo. Îi încrîncenau şi mai mult alte gînduri, neîndeajuns de limpezi, dar aducînd cu ele spaimă ; li se iscau în minte cu totul fără voie în timpul nopţilor fără somn, petrecute pe canapele străine.

— Dar dacă ? dar dacă ? dar dacă va plesni într-o zi chinga aceea de fier ?... Şi vor năvăli mantalele cenuşii ? Of, of, ar fi jale...

Asemenea gînduri îi încercau mai ales atunci cînd, de undeva, din depărtări, porneau din senin să răsune surde bubuituri de tun : în jurul Oraşului au tot răbufnit salve răzleţe de-a lungul întregului anotimp dogoritor şi pătruns de strălucire al verii, cînd pretutindeni liniştea era apărată de siluetele metalice ale nemţilor, iar între hotarele Oraşului, la periferii, s-au ţinut lanţ fulgerătoare şi surde împuşcături : pa-pa-pam.

Cine trăgea şi în cine anume, nu ştia nimeni. Împuşcăturile nu se auzeau decît noaptea. Ziua, cei veniţi în Oraş

se mai liniştea văzînd cum în răstimpuri, de-a lungul Kreşceatikului — strada principală — ori pe Vladimirskaia, trece cîte un regiment de husari germani. Ce regiment mai era şi acela ! Căciuli mari şi stufoase se înălţau peste chipuri semeţe, curele împletite cuprindeau bărbii de piatră, iar mustăţile roşcate ţîşneau în sus ca nişte săgeţi. Caii escadroanelor înaintau, unul şi unul, voinici, arămii, cu spinări late de patru palme, iar vestoanele cenuşiu-albastre cădeau pe cei şase sute de călăreţi aidoma uniformelor de bronz purtate de masivii lor conducători germani, pe soclul monumentelor aflate departe, într-un tîrg ce se chema Berlin.

Văzîndu-i, se bucurau, se liniştеau şi, rînjind cu răutate, de după sîrma ghimpată a graniţei, le strigau bolşevicilor aflaţi hăt, cine ştie pe unde :

— Haide, veniţi, dacă vă dă mîna !

Îi urau cumplit pe bolşevici. Dar nu cu acea ură directă, cînd cel ce urăşte ar vrea să sară la luptă şi să ucidă, ci cu o ură laşă, care şuieră pe după colţuri, din beznă. Îi urau noaptea, cînd, cuprinşi de o tulbure neliniştе, îi fura somnul, ori ziua, la restaurante, citind ziarele unde se povestea că bolşevicii îi omoară cu cîte un glonţ în ceafă pe ofiţeri şi pe bancheri, şi că la Moscova negustorii au început să vîndă carne de cai răpciugoşi. Îi urau toţi : negustorii, bancherii, industriaşii, avocaţii, actorii, proprietarii de imobile, cocotele, membrii Dumei de stat, inginerii, medicii şi scriitorii...

*

Mai erau şi ofiţerii. Se refugiau şi ei din nord şi din vest — pe unde fusese frontul — şi cu toţii se îndreptau spre Oraş. Erau mulţi la număr şi veneau din ce în ce mai mulţi. O făceau riscîndu-şi viaţa, pentru că celor mai mulţi dintre ei, lipsiţi de bani şi purtînd amprenta

neştearsă a profesiunii lor, le venea foarte greu să-şi procure acte false şi să se strecoare peste graniţă. Totuşi, izbuteau s-o facă şi, astfel, soseau şi ei în Oraş, cu priviri rătăcite, năpădiţi de păduchi, neraşi, cu epoleţii smulşi, apoi încercau să se adapteze situaţiei, pentru a avea ce mînca şi a izbuti să reziste. Printre aceştia, se aflau locuitori de baştină ai Oraşului, întorşi de pe front la cuiburile lor cu un acelaşi gînd în minte ca şi Alexei Turbin — să-şi odihnească trupurile istovite de aspra frămîntare a războiului, spre a-şi rîndui după aceea o viaţă nouă, care să nu fie o viaţă de militar, ci una obişnuită, omenească — dar mai erau şi alţii, sute şi sute, străini de Oraş, care nu puteau să rămînă nici la Petersburg şi nici la Moscova. Unii dintre ei, cuirasieri, cavaleri şi ulani de gardă, precum şi husari din garda călare — ieşeau uşor la suprafaţă prin spuma tulbure a Oraşului cuprins de frămîntare. Cei din escorta hatmanului se împodobiseră cu nişte epoleţi fantezişti ; la mesele de la reşedinţa acestuia se aşezau pînă la două sute de inşi cu părul despicat de cărări unsuroase, arătîndu-şi dinţii galbeni, putreziţi, astupaţi cu plombe de aur. Pe cei care nu-şi mai găsiseră loc în escortă, îi primise îmbrăţişarea moale a unor scumpe blănuri cu guler de vizon, umbra unor apartamente cu lambriuri de stejar sculptat, aflate la Lipki, cartierul de elită al Oraşului, sau restaurantele şi nenumăratele camere de hotel...

Alte grupuri erau alcătuite din ştabs-căpitani aparţinînd unor regimente destrămate, trecute prin foc şi sabie, din viteji husari cum era colonelul Nai-Turs, din sute de sublocotenenţi şi adjutanţi, altcîndva studenţi, ca Stepanov-Caracudă, azvîrliţi de război şi de revoluţie de pe şinele vieţii, precum şi din asemenea locotenenţi, odinioară frecventînd şi ei cursurile universităţii, iar astăzi nemaifiind buni pentru nici un fel de facultate, cum era, spre exemplu, Viktor Viktorovici Mîşlaevski. Înfăşuraţi în mantale roase, cenuşii, chinuiţi de răni încă nevinde-

cate, cu urme de epoleţi smulşi pe umerii vestoanelor, soseau şi aceştia în Oraş şi, aciuaţi la familiile lor sau pe la străini, dormeau pe scaune, se înveleau cu mantalele, înghiţeau votcă, alergau de colo-colo, încercau să rezolve o seamă de treburi şi clocoteau de ciudă. Tocmai aceştia, ultimii, îi urau pe bolşevici cu acea ură arzătoare, directă, care îndeamnă la încăierare, la luptă pe viaţă şi pe moarte.

Mai erau şi iuncherii. Către începutul revoluţiei rămăseseră în Oraş patru şcoli militare — una pentru ofiţerii de geniu, alta pentru artilerişti şi alte două pregătind ofiţeri de infanterie. Aceste şcoli îşi găsiseră sfîrşitul sub ploaia de împuşcături ale gloatelor de soldaţi, azvîrlind pe străzi sute de tineri abia ieşiţi pe poarta liceelor, de curînd intraţi pe aceea a universităţilor, nici copii, dar nici oameni maturi, nici militari, dar nici civili, aidoma acelui flăcăiaş de şaptesprezece ani al cărui nume era Nikolka Turbin...

*

— Totul este, desigur, foarte drăguţ şi foarte simpatic şi totul se află sub oblăduirea hatmanului. Numai că, zău, nu ştiu nici pînă azi şi se vede că n-am să aflu nici cînd oi închide ochii ce hram poartă acest stăpînitor nemaivăzut, cu un asemenea titlu mai potrivit pentru secolul şaptesprezece, nicidecum pentru veacul nostru, al douăzecilea.

— De fapt, cine-i ăsta, Alexei Vasilievici, şi de unde a răsărit ?

— E ofiţer de gardă, unul dintre cei mai de seamă şi mai bogaţi moşieri din Ucraina, poartă gradul de general, şi-l cheamă Pavel Petrovici...

Printr-o stranie ironie a soartei şi a istoriei, alegerea lui, petrecută în luna aprilie a anului de pomină, se desfăşurase într-un circ. Viitorilor istorici faptul le va oferi fără îndoială un bogat material umoristic. Cetăţenilor însă, mai ales celor originari din Oraş şi care avuseseră

şi pînă atunci prilejul să suporte cele dintîi răbufniri ale luptei fratricide, nu le mai ardea nu numai de umor, dar nici măcar să stea să cugete la cele ce se întîmplau în jur. Procedura alegerilor s-a desfăşurat cu iuţeală de necrezut ? Prea bine. A preluat hatmanul puterea ? Să fie sănătos. Numai în pieţe să se afle pîine şi carne îndeajuns, iar pe străzi să înceteze împuşcăturile şi, pentru numele lui Dumnezeu, să nu se mai audă o dată de bolşevici, iar mitocanii să nu mai iasă la prădat. Şi, într-adevăr, după instaurarea hatmanului, toate acestea fuseseră mai mult sau mai puţin aduse la îndeplinire, ba chiar într-o măsură ce avu darul să-i satisfacă pe localnici. Cel puţin cei care se refugiau încoace, venind de la Moscova şi de la Petersburg, precum şi majoritatea orăşenilor de baştină, cu toate că mai ironizau cînd şi cînd pe seama ciudatei ţări a hatmanului, căreia, asemenea căpitanului Talberg, îi ziceau spectacol de operetă ori împărăţie de păpuşi, totuşi pe hatman începuseră cu toată sinceritatea să-l ridice în slăvi... şi... „Dă Doamne să rămînă aşa pe veci".

Totuşi, la întrebarea : Vor putea, oare, să dureze veşnic toate acestea ? nu mai era nimeni în stare să răspundă, nici măcar hatmanul însuşi. Or, tocmai aici era buba.

Căci dacă Oraşul ca atare se înfăţişa aşa cum îl ştia toată lumea, avînd poliţie ce se chema *„varta"*, ministere, ba chiar şi o armată, şi ziare cu tot felul de denumiri, ceea ce se petrecea în jurul lui, în acea Ucraină neaoşă, care întrece prin mărime o ţară ca Franţa şi în care îşi duceau viaţa zeci de milioane de oameni, lucrul acesta nu mai era cunoscut de nimeni. Într-adevăr, nimeni nu ştia nimic din cele ce se petreceau nu numai în regiunile mai îndepărtate, dar — lucru de-a dreptul ridicol — nici măcar în satele aflate la cincizeci de verste de barierele Oraşului. De ştiut nu ştiau nimic, dar urau totul cu o ură de moarte. Iar atunci cînd se întîmpla ca din acele locuri misterioase,

numite sate, să ajungă în Oraş cîte un zvon cum că nemţii îi jefuiesc pe ţărani şi-i osîndesc fără cruţare, trăgînd în ei cu mitralierele, nu numai că nu se ridica măcar un glas de protest în apărarea mujicilor ucrainieni, dar de multe ori pe sub abajururile de mătase ale saloanelor se dezveleau în rînjet nişte colţi ca de lup şi se auzeau bombăneli :

— Aşa le trebuie ! Ba e încă prea puţin pentru ei ! Ce le-aş mai fi arătat eu ! Or să se înveţe să mai facă revoluţie. Nemţii au să le-o arate. Pe ai lor nu i-au vrut, să simtă cum e şi cu străinii !

— Of, nu sînt deloc înţelepte vorbele dumitale, chiar deloc înţelepte.

— Ce tot vorbeşti, Alexei Vasilievici ! Păi aştia sînt nişte ticăloşi. Mai răi ca fiarele sălbatice. Nu-i nimic. Nemţii o să le arate ce pot.

Nemţii ! !

Nemţii ! ! !

Şi pretutindeni :

Nemţii ! !

Nemţii ! !

Fie şi aşa : aici sînt nemţii, iar colo, departe, unde se întrevăd pădurile vinetii, sînt bolşevicii. N-au mai rămas să se înfrunte acum decît aceste două forţe.

5

Dar iată că-ntr-o zi, pe acel uriaş eşichier se ivi şi o a treia forţă. Tot astfel, un jucător slab şi neinteligent, înşirînd în faţa ameninţării partenerului un front de pioni (pentru că veni vorba, trebuie remarcată marea asemănare dintre pionii de şah şi soldaţii nemţi cu ligheanaşele lor pe cap), îşi grupează nebunii în jurul regelui

de lemn. Dar, tocmai atunci, perfida regină a adversarului se strecoară pe cărări ocolite în spatele frontului inamic şi începe să lovească de acolo pionii şi caii, năpustind înspăimîntătoare şahuri ; pe urmele reginei soseşte nebunul zvelt şi viforos, vin săltînd în zigzaguri înşelătoare caii şi iată că jucătorul nevolnic şi nepriceput îşi găseşte sfîrşitul — regele său de lemn e făcut mat.

Evenimentele s-au desfăşurat cu iuţeală, dar nu dintr-o dată, căci celor întîmplate le-au premers nişte semne pline de un tîlc ascuns.

Într-una din zilele lunii mai, cînd Oraşul se trezi sclipitor ca o perlă într-o montură de peruzele, şi soarele se înălţă să lumineze împărăţia hatmanului, cînd cetăţenii porniră ca furnicile să-şi rînduiască tot felul de treburi, iar vînzătorii trecură somnoroşi să ridice storurile uruitoare ale magazinelor, se rostogoli peste Oraş un sunet sinistru, aducător de spaimă. Avea un timbru cu totul straniu — nici de tunet, nici de salvă de artilerie — dar era atît de puternic, încît multe ferestre se deschiseră de la sine şi toate geamurile zăngăniră. Apoi sunetul se repetă, trecu din nou peste întreg Oraşul de sus, se rostogoli în valuri către Oraşul de jos, Podol şi, sărind peste Niprul cel frumos şi albastru, se pierdu în zările moscovite. Cetăţenii săriră din somn, şi pe străzi se stîrni panică. În cîteva clipe panica îi cuprinse pe toţi, căci din Oraşul de sus, Pecersk, se arătară în goană, ţipînd în gura mare, oameni însîngeraţi, cu trupuri sfîşiate. Îndată după aceea, sunetul se revărsă pentru a treia oară şi cu atîta putere, încît geamurile caselor din Pecersk plesniră cu zgomot asurzitor, iar pămîntul se cutremură.

Lumea văzu atunci femei alergînd doar în cămăşi de noapte şi ţipînd cu glas înfricoşător. Curînd aflară cu toţii de unde venise tunetul. Pornise de pe Muntele Pleşuv, care se înălţa în apropierea Oraşului, chiar lîngă fluviu, şi unde se aflau gigantice depozite de pulbere şi muniţii. Depozitele săriseră în aer.

Timp de cinci zile după aceea trăi Orașul o nepotolită groază, temîndu-se ca nu cumva de pe Muntele Pleșuv să pornească șuvoaie de gaze otrăvitoare. Dar bubuiturile conteniră, gazele nu se revărsară, oamenii însîngerați nu se mai zăriră nici ei, astfel că Orașul își recăpătă înfățișarea pașnică pe tot cuprinsul, în afara unor străzi din Pecersk, unde se prăbușiseră cîteva clădiri. Nu mai încape vorba că, îndată după aceea, comandamentul german ordonă o severă anchetă, dar e tot atît de limpede că cei din Oraș nu aflară nimic despre cauzele exploziei. Începură să circule tot felul de zvonuri.

— Explozia a fost organizată de niște spioni francezi.

— Ba nu, explozia se datorește unor spioni bolșevici.

Totul se sfîrși prin aceea că întîmplarea fu pur și simplu uitată.

Cel de-al doilea semn veni spre vară, cînd Orașul, plin de verdeață colbăită, se învelise în uruit și vuiet, iar ofițerii germani porniseră să înghită oceane de apă gazoasă. Cel de-al doilea semn fu cu adevărat aducător de spaimă!

Ziua namiaza mare, pe strada Nikolaevskaia, chiar în dreptul șirului de birje, fu asasinat chiar comandantul suprem al armatei germane din Ucraina, feldmareșalul Eichhorn, general orgolios și intangibil, teribil prin atotputernicia sa, locțiitor al însuși împăratului Wilhelm! Îl asasinase, se înțelege, un muncitor, care mai era, firește, și socialist. În douăzeci și patru de ore după moartea neamțului, germanii spînzurară nu numai pe asasin, dar și pe birjarul care îl adusese la locul cu pricina. Ce-i drept, faptul nu avu cîtuși de puțin darul de a-l învia din morți pe celebrul general, în schimb trezi în mințile oamenilor cu scaun la cap o seamă de gînduri semnificative privind cele ce se întîmplau în jurul lor.

Așa, de pildă, într-o seară, gîfîind de căldură în dreptul ferestrei deschise și desfăcîndu-și nasturii cămășii de șantung, Vasilisa, aflat la un pahar de ceai cu lămîie,

îi vorbi într-o șoaptă pătrunsă de mister lui Alexei Vasilievici Turbin:

— Confruntînd toate aceste evenimente, nu pot să nu ajung la concluziunea că ducem o existență cu totul precară. Am impresia că terenul de sub picioarele nemților (Vasilisa își mișcă degetele boante prin aer) se clatină. Imaginează-ți și dumneata... pe însuși Eichhorn... și în ce împrejurări? (Vasilisa făcu niște ochi speriați.)

Turbin îl ascultă posomorît, își zvîcni tot atît de posomorît obrazul și plecă.

Un alt semn se făcu văzut chiar în dimineața următoare, cu efect imediat asupra aceluiași Vasilisa. În zorii zilei, cînd soarele își trimise o rază veselă către hruba întunecoasă ce ducea din curte spre locuința inginerului, acesta, scoțîndu-și nasul afară, văzu semnul chiar în lumina razei. Semnul era magnific în strălucirea celor treizeci de ani ai săi, în sclipătul mărgelelor înconjurînd gîtul maiestuos, coborît parcă din portretele Ecaterinei, în înălțarea suplă a picioarelor desculțe, în legănarea arcuită a sînilor. Năluca își arătă șiragul sclipitor al dinților, iar genele îi desenară umbre liliachii peste obraji.

— Azi îi cinzăci, rosti vedenia cu un glas de sirenă, arătînd spre bidonul cu lapte.

— Cum se poate, Iavdoha? exclamă jalnic Vasilisa, tu n-ai frică de Dumnezeu!? Alaltăieri patruzeci, ieri patruzeci și cinci, astăzi cincizeci. Unde o să ajungem?

— Ci să fac? Tăti alea e scumpe, răspunse sirena. Zîceau unii în tîrg c-o să hie ș-o sută.

Dinții îi sclipiră din nou. O clipă, Vasilisa uită și de cincizeci, și de o sută, uită de toate, iar prin burtă îl săgetă un fior îndrăzneț și dulce. Fiorul acela dulce care îi trecea lui Vasilisa prin burtă îndată ce-i apărea în față minunata vedenie din raza cea de soare (Vasilisa se ridica din pat înaintea neveste-si). Uită de toate, și se închipui deodată într-o poiană din pădure. În jur, plutea o îmbătătoare mireasmă de brad... Of!

— Bagă de seamă, Iavdoha, făcu Vasilisa, lingîndu-se pe buze și trăgînd cu coada ochiului (să nu iasă cumva din casă nevastă-sa), prea vă faceți de cap cu revoluția asta. Bagă de seamă c-o să vă învețe ei, nemții, minte. (S-o bat un pic peste umăr sau nu trebuie ? gîndi cu chin amarnic, dar nu îndrăzni s-o facă.)

Panglica lată, de alabastru, a laptelui căzu în cană și se pierdu în spume.

— Poate că ne-or învăța ei pe noi, poate că i-om dezvăța noi pe ei, rosti deodată vedenia, apoi zvîcni sclipind, zvîcni din nou, zăngăni cu bidonul, își suci cobilița și, ca o rază printr-o altă rază, porni să urce din subsol spre grădinița însorită de afară. „Ce picioare — a-ah ! !“ trecu un geamăt prin capul lui Vasilisa.

În clipa aceea, se auzi glasul neveste-si și, întorcîndu-se, inginerul dădu nas în nas cu Vanda.

— Cu cine stai de vorbă ? îl întrebă consoarta, zvîrlindu-și iute ochii în sus, spre scară.

— Cu Iavdoha, răspunse indiferent Vasilisa. Închipuie-ți, astăzi laptele-i cincizeci.

— C-cum ? ! exclamă Vanda Mihailovna. Asta-i o porcărie ! Auzi ce neobrăzare ! Mujicii ăștia au turbat de tot... Iavdoha ! Iavdoha ! o strigă, scoțîndu-și capul pe fereastră. Iavdoha !

Dar vedenia dispăruse și nu mai voi să se întoarcă.

Vasilisa rămăsese cu ochii la trupul strîmb al neveste-si, la părul ei galben, la coatele-i osoase și picioarele uscățive și deodată îl apucă o asemenea greață de a mai trăi pe lume, încît abia se abținu să nu tragă un scuipat în poala Vandei. Stăpînindu-se, oftă și se îndepărtă spre penumbra răcoroasă a odăilor. Nici el însuși nu izbutea să-și dea seama ce anume îl apasă. Poate Vanda (și-o imagină o clipă, și îndată claviculele ei galbene i se vîrîră în ochi aidoma unei perechi de hulube), poate tîlcul neplăcut al celor spuse de dulcea vedenie.

— I-om dezvăța ? Ai ? Cum vi se pare, domnilor ? mormăi de unul singur Vasilisa. Of, ce se mai petrece și-n piețele astea ! Spuneți și dumneavoastră : vă place așa ceva ? Păi dacă nu se vor mai teme nici de nemți... ce poți să le mai faci ? I-om dezvăța. Auzi, vorbă ! Totuși are niște dinți superbi...

Pe neașteptate și-o închipui prin întuneric pe Iavdoha goală ca o vrăjitoare la sabat.

— Ce obrăznicie... I-om dezvăța ? Vai, dar sînii, sînii...

Viziunea fu atît de tulburătoare, încît lui Vasilisa îi veni rău și trebui să intre în baie, să se spele cu apă rece.

Și uite-așa, pe nesimțite, ca de obicei, sosi și toamna. După luna august cea rumenă și aurie, veni, luminos și colbăit, septembrie, iar în septembrie nu se mai văzură nici un fel de semne, ci avu loc însuși evenimentul care, la prima vedere, păru lipsit de însemnătate.

Anume, într-una din frumoasele seri de septembrie, ajunse la închisoarea orașului o hîrtie semnată de autoritățile în drept ale hatmanului, prin care se dispunea eliberarea din celula Nr. 666 a criminalului deținut în sus-zisa celulă. Atît și nimic mai mult.

Atît și nimic mai mult ! Dar tocmai datorită acelei hîrtii — fără îndoială că numai datorită ei ! — aveau să se petreacă mai tîrziu atîtea necazuri și nenorociri, atîtea lupte și vărsări de sînge, incendii și pogromuri, atîta desperare și groază... Oh, oh, oh !

Deținutul care a fost pus în libertate purta un nume din cele mai simple și neînsemnate : Semion Vasilievici Petliura. El însuși își spunea, așa cum îl numeau și ziarele orășenești din perioada decembrie 1918 — februarie 1919, oarecum în stil franțuzesc, Simon. Trecutul lui Simon era învăluit într-o beznă de nepătruns. Se zicea că ar fi fost contabil.

— Ba nu, a fost socotitor.

— Ba nu, student.

Se afla pe atunci la intersecția Kreșciatikului cu strada Nikolaevskaia o tutungerie mare și elegantă. Pe firma ei dreptunghiulară era înfățișat cu multă măiestrie un turc cafeniu cu un fes pe cap, fumînd dintr-o narghilea. Picioarele turcului erau încălțate cu niște papuci galbeni, moi, cu vîrfurile îndoite.

Și iată că s-au găsit unii care ar fi putut să jure că doar cu puțină vreme în urmă îl văzuseră pe Simon chiar în acea prăvălie unde, mișcîndu-se grațios în spatele tejghelei, ar fi stat să vîndă produsele fabricii de tutun a lui Solomon Kohen. În clipa următoare însă, veneau alții, cu o părere contrarie :

— Da' de unde ! Simon a lucrat ca delegat al Uniunii orașelor.

— Ba nu al Uniunii orașelor, ci al Uniunii zemstvelor, le răspundea un al treilea. Nu vedeți că-l arată și mutra ?

Se mai găseau unii (străini de oraș) care, închizîndu-și ochii ca să-și aducă mai bine aminte, murmurau :

— Stați... stați un pic...

Și povesteau cum că l-ar fi văzut cu vreo zece... pardon... cu vreo unsprezece ani în urmă, mergînd într-o seară pe strada Malaia Bronnaia din Moscova și avînd la subsuoară o chitară învelită în pînză neagră. Ba chiar menționau că se ducea la o serată organizată de niște concetățeni, fapt care putea să explice și prezența chitarei. Că pornise atunci la o serată din cele mai plăcute, unde aveau să vină și o seamă de studente, concetățene de-ale lui, vesele și rumene în obraji, la o serată cu șlibovriță adusă direct din minunata Ucraină, cu cîntece, cu șugubățul Hrițko...

...Oh, nu te du-u-uce...

Pe urmă se pomeneau încurcîndu-se în descrierea celui cu pricina, substituiau datele, indicau greșit localitățile...

— Ziceți că nu purta barbă ?

— Ba nu, îmi pare că... dați-mi voie... îmi pare că purta țăcălie.

— Stați puțin... eu unul nu cred că-i de felul lui din Moscova.

— Păi nici nu este, domnule. Doar a locuit acolo... cît a fost student...

— Ia nu mai umblați cu fleacuri. Ivan Ivanovici zicea deunăzi că-l cunoaște ca pe un cal breaz. A lucrat ca simplu învățător pe undeva pe la Tarașci...

Fir-ar a naibii de țăcălie... Poate că omul nici pe Bronnaia n-o fi umblat. Că Moscova e ditamai orașul, iar pe Bronnaia se mai lasă și ceață, cade lapoviță, se furișează atîtea umbre... Uite, parcă s-ar zări și-o chitară... mai încolo un turc în soare.. o narghilea... chitara cîntă : cling, clang... într-adevăr, totul e sumbru, se pierde în ceață... ah, cîtă ceață e în jur și cîtă spaimă !

...Mărșăluiesc și cîntă...

Mărșăluiesc și se perindă întruna umbre însîngerate, trec în zbor fluid vedenii, smulse cosițe de fată, închisori, focuri de armă, ger năprasnic, crucea de la miezul nopții a cneazului Vladimir.

Mărșăluiesc și cîntă
Iuncherii din școlile de gardă...
Tobele, trompetele,
Chimvalele răsună.

Răsună tromboanele, șuieră privighetoarea, spirală de oțel, oamenii sînt bătuți de moarte cu vergile, înaintează necruțător pe cai aprigi călăreți cu căciuli negre pe cap.

Către patul lui Alexei Turbin gonește hohotind un vis prevestitor. Turbin doarme, chipul îi e palid, o șuviță de păr i s-a lipit de fruntea nădușită, sus, pe noptieră, arde și acum lampa cu abajurul roz. Casa întreagă e cufundată

în somn. Din odaia cu cărți se aude Caracudă horcăind, din cea a lui Nikolka răsună șuieratul subțire al lui Șervinski... Totul e tulbure... e noapte tîrziu... Lîngă patul lui Alexei zace pe dușumea un volumaș desfăcut — Dostoievski — și suduie amarnic *Demonii*... Dincolo de ușă — somnul lin al Elenei.

— Atunci am să-ți spun așa, stimabile: nici n-a existat! Mă-nțelegi? N-a e-xis-tat. Nicicînd nu s-a aflat pe lume acest Simon. Și nici turcul, nici chitara pe sub felinarele în filigran din strada Bronnaia, nici Uniunea zemstvelor... nimic. N-a fost decît un mit iscat pe meleaguri ucrainene, prin ceața anului aceluia spăimos, nouă sute optsprezece.

...Dar a fost altceva — o ură sălbatică. Erau patru sute de mii de nemți, iar împrejurul lor de patru ori patruzeci ori patru sute de mii de mujici cu o nepotolită ură arzîndu-le în inimi. O, cît de multe se adunaseră în acele inimi! Plesnetul cravașelor ofițerești peste obraz, tirul de artilerie asupra satelor nesupuse, spinările însîngerate sub vergile cazacilor din oastea hatmanului și chitanțele ticluite pe cîte un petec de hîrtie, cu scrisul repezit al maiorilor și locotenenților din armata germană:

„Se vor achita porcului de rus 25 mărci
pentru porcul cumpărat de la acesta".

Rîset senin și disprețuitor pe seama acelora care veneau cu asemenea chitanțe la comandamentul german din Oraș.

Și caii rechiziționați, și grîul jefuit, și moșierii cu chipurile buhăite, reveniți la moșii în timpul stăpînirii hatmanului — toate acestea, precum și o cutremurătoare ură doar la auzul cuvîntului „ofițer".

Cam așa a fost, domnilor.

Ba se mai zvonise și despre o reformă agrară pe care ar fi preconizat-o domnia-sa hatmanul,

— Vorbe, vorbe! Abia în noiembrie nouă sute optsprezece, cînd la marginea Orașului porniseră să bubuie tunurile, oamenii mai cu scaun la cap, printre care și Vasilisa, au înțeles că pe dumnealui, hatmanul, mujicii îl urăsc ca pe un cîine turbat — mai apoi, și gîndul mujicilor că nicidecum nu au nevoie de-o asemenea boierească, ticăloasă reformă, că le trebuie o reformă a lor, țărănească, mult tînjită, veșnică:

— Țăranilor, tot pămîntul.

— Fiecăruia cîte o sută de deseatine.

— De moșieri nici să nu se mai audă.

— Iar pentru fiecare din acele o sută de deseatine, cîte o hîrtie fără tertipuri cancelaristice, cu stemă și sigiliu, pentru dreptul de stăpînire veșnică și moștenire de la moș la părinte, de la părinte la fecior, la nepot și tot așa mai departe.

— Să nu mai vină nici un fel de lichele de la Oraș, să le dăm pîine. Pîinea e a țăranilor, n-o dăm la nimeni, dacă ne rămîne de prisos, o îngropăm în pămînt.

— De la Oraș să ne aducă gaz de lampă.

— Ei bine, o asemenea reformă slăvitul hatman n-o putea întreprinde. Și n-o va mai întreprinde nici dracul.

Umblau zvonuri amare că năpasta adusă de nemți și de hatman ar putea-o lichida numai bolșevicii, dar bolșevicii veneau cu o altă năpastă:

— Jidanii și comisarii.
— Vai de capul lor, al mujicilor din Ucraina!
— Nu-i scăpare de nicăieri!

Erau acolo zeci de mii de oameni veniți de pe front și care știau să tragă cu arma...

— Chiar ofițerii i-au învățat, din ordinul superiorilor!

Erau sute de mii de carabine îngropate în pămînt, ascunse prin cămări și grajduri și nepredate, cu toată amenințarea tribunalelor de război germane atît de iuți la mînă, a bătăilor cu vergile și a bombardamentelor cu

şrapnele ; milioane de cartuşe ascunse şi ele în pămînt, tunuri de trei ţoli la fiecare cinci sate, mitraliere la fiecare două din ele, iar în fiece tîrguşor — depozite de muniţii, magazii pline cu căciuli şi mantale.

Şi tot prin acele tîrguri îşi făceau veleatul nenumăraţi învăţători, felceri, mici proprietari de ferme, seminarişti ucraineni ajunşi prin voia soartei sublocotenenţi, zdraveni feciori de prisăcari, ştabs-căpitani cu nume ucrainene... toţi vorbeau limba ucraineană, iubeau cu toţi o Ucraină de legendă, închipuită, fără domni, fără ofiţeri muscali. Şi mai erau acolo mii şi mii de foşti prizonieri ucrainieni, întorşi de curînd din Galiţia.

Asta ca adaos la zecile de mii de mujici ?... Oho !

Toate astea au fost cu adevărat. Cît despre acel deţinut... şi chitara lui..

Zvonuri urîte, ameninţătoare...
Vin grămadă, să ne împresoare...

Cling... clang... of, of, Nikolka.

Turcul, zemhusarul, Simon. N-a existat, frate. Zău că nu. A fost doar aşa o aiureală, o legendă, un miraj.

Zadarnic, cu totul zadarnic îşi punea mîinile în cap înţeleptul Vasilisa, exclamînd în zilele faimosului noiembrie : *„Quos vult perdere, dementat !“* [1] şi-l blestema pe hatman, că-l eliberase pe Petliura din închisoarea cea puturoasă a oraşului.

— Fleacuri, domnule. Prostii. Dacă nu era el, ar fi fost altul. Nu era altul, ar fi fost un al treilea.

Aşadar, nu se mai arătase nici un fel de semn, ci se porniseră de-a dreptul evenimentele. Ai doilea dintre ele n-a mai fost un fleac, ca, de pildă, eliberarea unui personaj fantezist dintr-o închisoare. O, nu, a fost pe drept cuvînt un eveniment epocal, de care omenirea îşi va aminti desigur încă o sută de ani de aci încolo... Departe, în Apusul Europei, cocoşii galici, în pantaloni roşii, aproape că-i nimiciseră pe nemţii cei groşi, îmbrăcaţi în metal. A fost un spectacol înfiorător : cocoşii, cu căciuliţe frigiene pe cap se repezeau cloncănind graseiat peste teutonii blindaţi şi-i sfîşiau cu blindajul lor cu tot. Nemţii luptau cu îndîrjire, vîrau baionete late în piepturi învelite în pene, îşi înfigeau colţii, dar de rezistat n-au izbutit să reziste şi, în cele din urmă, ei, nemţii, închipuiţi-vă : nemţii ! au cerut milă şi îndurare.

Următorul eveniment, strîns legat de acesta, izvorî din el ca un efect dintr-o cauză. Întreaga lume, zguduită şi pătrunsă de uimire, află că omul al cărui nume şi ale cărui mustăţi răsucite, lungi cît nişte cuie de şase ţoli, erau cunoscute de o lume întreagă, şi care, desigur, spre deosebire de ceilalţi ai săi, era făurit cu totul şi cu totul din metal, fără nici o urmă de lemn într-însul, că acest om a fost doborît. Doborît cu totul la pămînt. Încetase a mai fi împărat. Curînd după aceea, un adevărat suflu de groază trecu peste capetele celor din Oraş. Văzură cu toţii deosebit de limpede cum încep a-şi pierde vlaga locotenenţii germani şi cum puful mantalelor li se preschimbă într-o suspectă şi roasă pînză de sac. Faptul se petrecu în văzul tuturor, în decursul a numai cîteva ore. Şi tot în cîteva ore îşi pierdură strălucirea şi ochii ofiţerilor. În ferestrele monoclate ale locotenenţilor porni să se stingă lumina cea vie de pînă atunci, iar prin discurile late de sticlă, se întrevăzu încetul cu încetul o searbădă, zdrenţuroasă mizerie.

Abia atunci un fel de curent electric păru să fulgere prin creierul celor mai cu scaun la cap. Al celor care, împreună cu zeci de valize galbene, îndesate, şi cu femei voluptoase izbutiseră să-şi facă vînt din lagărul ghimpat, bolşevic, spre Oraş. Oamenii aceştia înţeleseră atunci că soarta îi legase de o lume înfrîntă, iar inimile li se pătrunseră de groază.

[1] Pe cine vor (zeii) să-l piardă, îi iau minţile (Lat.).

— Nemţii au fost înfrînţi, spuseră ticăloşii.

— Noi am fost înfrînţi, spuseră ticăloşii înţelepţi.

De acelaşi lucru îşi dădură seama şi orăşenii.

O, numai acela care a fost şi el cîndva învins poate să-şi dea seama cum sună un cuvînt ca acesta. E ca o seară petrecută într-o casă unde s-au stins luminile. E ca o încăpere pe zidurile căreia se caţără un mucegai verde, respirînd o viaţă dezgustătoare. Este aidoma unor diavoli de copii rahitici, unei oale cu ulei rînced, înjurăturilor de mamă azvîrlite prin întuneric de nişte glasuri de femei. Într-un cuvînt, e ca şi moartea.

S-a isprăvit. Nemţii părăsesc Ucraina. Ce reiese de aici ? Reiese că unii trebuie să fugă, iar alţii să-i întîmpine în Oraş pe oaspeţii cei noi, nemaivăzuţi şi nechemaţi. Asta înseamnă că cineva va trebui să moară. Cei care se pregătesc să fugă, neîndoios că vor scăpa cu viaţă. Dar atunci, oare cine dintre cei rămaşi îşi va găsi moartea ?

— Moahtea, nu-i o jucăhie, domnul meu, spuse pe neaşteptate, graseind uşor, colonelul Nai-Turs, ivit din neant în faţa lui Alexei Turbin, care dormea profund.

Colonelul purta o uniformă stranie : pe cap un coif de raze licărinde, pe trup o cămaşă de zale, iar de sprijinit, se sprijinea într-un paloş prelung, cum nu se mai afla în nici o armată din lume încă de pe vremea cruciadelor. Un abur auriu învăluia trupul lui Nai-Turs ca o lumină a raiului.

— Eşti în rai, colonele ? îl întrebă Turbin, cuprins de un dulce fior pe care doar în vis îl poţi încerca.

— Chiah acolo, răspunse Nai-Turs cu un glas puternic şi cu totul străveziu, ca un pîrîu de pădure.

— E uimitor, e de-a dreptul uimitor, făcu Turbin. Am crezut întotdeauna că raiul e doar aşa... un vis al nostru, al oamenilor. Şi ce uniformă stranie ! Dumneata, colonele, dacă-mi dai voie să te întreb, ai rămas ofiţer şi în rai ?

— Dumnealui e acu într-o brigadă de cruciaţi, domnule doctor, răspunse vagmistrul Jilin, secerat — nu încape îndoială — de

focul inamicului încă în anul 1916, pe lîngă Vilno, împreună cu un întreg escadron al husarilor de Belgorod.

Vagmistrul arăta ca un uriaş din basme, iar cămaşa-i de zale răspîndea lumină. Chipul cu trăsături greoaie, adînc întipărit în mintea doctorului Turbin, care legase cîndva chiar cu mîna lui rana mortală a lui Jilin, acum îi părea de nerecunoscut, iar ochii vagmistrului erau aidoma ochilor lui Nai-Turs — limpezi, adînci, luminaţi dinăuntru.

Nimic din lumea aceasta nu încălzea mai mult sufletul mohorît al lui Alexei Turbin decît nişte ochi de femeie. Ah, ce jucărie a izbutit să meşterească Domnul Dumnezeu — ochii aceştia ai femeilor !... Şi totuşi, cu ochii vagmistrului nici că se puteau măsura.

— Păi cum vine asta ? porni să întrebe doctorul Turbin, pătruns de curiozitate şi de o neînţeleasă bucurie, cum de-ai intrat în rai cu cizmele şi cu pintenii ? Doar mai aveţi şi cai, dacă-i vorba pe aşa, mai aveţi şi căruţe, şi lăncii.

— Pe cuvînt vă spun, domnule doctor, îşi legănă basul ca de violoncel Jilin, vagmistrul, aţintindu-i drept în ochi privirea albastră ce-ţi încălzea inima, chiar aşa, uite, ne-am şi prezentat, călare pe cai, cu întreg escadronul. Îi zicea unul şi din armonică. E adevărat, nu prea se cădea... Acolo, cum ştiţi şi dumneavoastră, îi curăţenie mare, duşumele ca la biserică.

— Nu zău ? se miră Turbin.

— La poarta raiului — cine să fie ? — apostolul Petru. Civil bătrînelul, însă drăguţ, politicos. Iau poziţia de drepţi şi-ncep a-i raporta : aşa şi pe dincolo, escadronul doi husari de Belgorod a sosit cu bine în rai, aşteptăm ordinul de cantonare. De raportat, îi raportam, dar în minte — vagmistrul tuşi cu modestie — ducîndu-şi mîna la gură, în minte mă tot întrebam : dar dacă ne-o spune dumnealui, apostolul Petru, ia duceţi-vă cu toţii la mama dracului... Că de, cum ziceaţi şi dumneavoastră, unde s-a pomenit să dăm năvală aşa, cu caii şi cu... (vagmistrul se scărpină încurcat la ceafă) să vă spun drept, se mai aciuiaseră şi vreo cîteva muieruşte pe lîngă noi. Cum stăteam de vorbă cu apostolul, mă uit o dată către cei din escadron şi ridic uşor dintr-o sprînceană. Să le facă

vînt, adică, muierilor, că după aceea s-o vedea ce-o mai fi. Pînă s-or lămuri lucrurile, să stea și ele în dosul unui nor. Apostolul Petru însă, civil, civil, dar un om, pot spune, la locul lui. L-am văzut că trage cu coada ochiului și desigur a și prins de veste ce-i cu muierile acelea de prin căruțe. Bunînțeles, cu broboadele lor aprinse le vedeai cale de o poștă. În gîndul meu zic : pînă aici ne-a fost. Acuma chiar că ni s-a înfundat la întreg escadronul...

„Ei, zice, văd că aveți și niște muieri acolo ?" și clătină din cap a mustrare.

„Avem, să trăiți, zic, dar să nu vă fie cu supărare, domnule apostol, o să le dăm papucii cît ai zice pește."

„Ba nu, îmi răspunde, aici vă rog să vă lăsați de ciomăgeală !"

Ce părere aveți ? Puteam să-l mai contrazic ? Cumsecade, moșul. Și-apoi, vă dați seama și dumneavoastră, domnule doctor : escadronul în campanie nici că se poate lipsi de muieri.

Și vagmistrul făcu șiret cu ochiul.

— Asta așa e, fu nevoit să afirme Turbin, coborîndu-și privirile. Prin bezna somnului îi luciră nelămurit înainte niște ochi negri și un obraz palid, împodobit cu o aluniță cît un vîrf de ac. Tuși încurcat, în timp ce vagmistrul își reluă vorba :

— Stai așa, zice apostolul, să raportez și eu mai departe. A plecat, pe urmă s-a întors și ne spune : bine, am lămurit-o și pe asta. Atîta bucurie ne-au făcut vorbele sale, de nici nu pot să vă spun. Numai că s-a mai iscat atunci o piedică. Ne-a spus Petru că oleacă tot va trebui să mai zăbovim. Dar n-am așteptat prea mult, să zic așa doar un minut sau două. Și numai odată îl văd că sosește — vagmistrul arătă spre mîndrul și tăcutul Nai-Turs care dispărea cu încetul din vis, pierzîndu-se într-o neștiută beznă — văd că sosește domnul comandant de escadron, călare pe Hoțul din Tușino. În urma domniei-sale, oleacă mai tîrziu, în pas de marș, și un iuncher tinerel, străin de noi — aici vagmistrul trase cu ochiul la Turbin, apoi își coborî privirea, ca și cînd ar fi încercat să-i ascundă ceva, dar nu un lucru neplăcut, ci, dimpotrivă, o taină frumoasă, înveselitoare, apoi își reveni și vorbi mai departe : Și-a pus apostolul pălmușoara streașină la ochi, s-a uitat

la el, pe urmă ne spune : „Gata, acuma totul e în ordine !" Imediat porțile s-au dat de perete și — poftiți, zice, din flancul drept, cîte trei.

...Dunka, Dunka, Dunka mea !
Dunka și cu dragostea,

izbucni deodată, ca prin vis, un cor cu glasuri de oțel și se porni jucăușă o armonică italienească.

— Cadența ! urlară pe mai multe voci comandanții de plutoane.

O-of, Dunia, Dunia, Dunia, Dunia !
Iubește-mă, Dunia mea.

și corul se stinse-n depărtare.

— Cu muierile ?! Le-ați luat cu voi ?! exclamă Turbin.

Vagmistrul rîse înfierbîntat și dădu vesel din mîini.

— Vai de capul meu, domnule doctor. Păi să fi văzut cîtă întindere de loc era acolo. Pretutindeni curat ca-n palmă... Dacă ai sta să socotești doar așa, la prima ochire, ai putea caza acolo încă cinci corpuri de armată, ba și cu escdroanele lor de rezervă. Dar ce zic eu cinci — zece corpuri de armată ! Colo, lîngă noi, niște palate, mamă-Doamne, de nu li se vedea nici acoperișul ! M-a prins mirarea și întreb : „Dacă nu vă e cu supărare, zic, pentru cine să fie minunăția asta ?" Fiindcă, ce să vezi— un fenomen original : peste tot, puzderie de stele roșii, norii bătînd și ei în roșu, aidoma dolmanelor noastre... „Toate acestea, zice apostolul Petru, sînt pentru bolșevicii care or veni de la Perekop."

— Care Perekop ? întrebă Turbin, încordîndu-și în zadar nevolnica sa minte de pămîntean.

— Păi, să vedeți, domnule doctor, că la ei acolo toate e știute dinainte. În nouă sute douăzeci, cînd s-a luat Perekopul, a căzut la bolșevici cîtă frunză și iarbă. Și înseamnă că li se pregătește din vreme încăperile unde să fie găzduiți.

— Bolșevicii ? i se tulbură lui Turbin inima. Vezi că le cam încurci, Jilin, așa ceva nu e cu putință. Cum o să-i primească pe bolșevici în rai ?

— Domnule doctor, asta mi-am spus și eu. M-am fîstîcit și-l întreb pe Domnul Dumnezeu...

— Pe Dumnezeu ? Aoleo, Jilin !

— Credeți-mă, domnule doctor, vă zic adevărul adevărat, nu stau să mint, i-am vorbit eu însumi și nu o dată.

— Atunci spune-mi cum arată la chip.

Raze prelungi țîșniră din ochii lui Jilin și o expresie de mîndrie îi îndulci aspra înfățișare.

— Să mă tăiați bucăți și tot n-aș izbuti să vă lămuresc. E un chip străluminat, dar cum arată, asta nu-i este dat omului să înțeleagă. Uneori, cînd îți ridici ochii să-l privești, odată te trec fiorii. Parcă ar aduce cu propriul tău chip. Îți trece atunci ca o spaimă prin inimă și te-ntrebi : oare cum se poate una ca asta ? Pe urmă îți revii și-ți trece spaima. Să zic așa, e un chip în tot felul. Iar cînd începe a grăi, nu vă mai spun, că te face atît de fericit, atît de fericit... Îndată prinde să se împrăștie în jur, cît vezi cu ochii, o lumină albastră... Hm, ba nu, că nu-i albastră (o clipă vagmistrul căzu pe gînduri), nu pot să-mi dau seama. Tălăzuiește pe mii de verste și-ți trece prin trup ca printr-un abur. Cum ziceam, am prins a-i raporta : bine, Doamne, zic, popii tăi le spun într-una la oameni că pe bolșevici îi așteaptă gheena focului. Atunci cum se poate una ca asta : de crezut în tine, ei nu cred, iar tu le-ai înălțat, ia te uită ce cazărmi amețitoare.

„Zău, măi, nu crede nici unul ?" mă întreabă...

„Pe Dumnezeul meu", îi zic și simt așa ca o frică în mine : cum de-ai îndrăznit a-i vorbi Domnului, cu asemenea cuvinte ! Deodată, ce să vezi, prinde Dumnezeu a zîmbi. Oare de ce, zic, i-oi fi raportînd ca prostul, cînd El le știe pe toate mai abitir ca mine. Totuși parcă mi-ar fi plăcut să aflu ce anume avea să-mi răspundă. Și numai ce-l aud :

„Ei, zice, dacă ei nu cred, ce poți să le faci ? N-au decît. Mie, zice, de lucrul ăsta nici nu-mi pasă. După cum nu-ți pasă nici ție. Și nici măcar lor înșile. Că din partea credinței voastre să știi că eu n-am nici cîștig și nici pagubă. Unul crede, altul nu crede, însă faptele, zice, vă sînt ale tuturor la fel : una, două, vă strîngeți de gît. Cît despre cazărmi, Jilin, asta trebuie înțeles așa : că pentru mine voi sînteți cu toții la fel — ostași căzuți pe cîmpul de bătaie. Asta, băiete, trebuie să poți s-o înțelegi, și nu oricine o poate înțelege. Și-apoi, zice, să nu-ți mai faci, Jilin, probleme dintr-astea. Umblă sănătos și bucură-te de viață."

Frumos mă mai lămurise, ce ziceți, domnule doctor ? „Bine, dar popii ?" îl întreb din nou... A dat din mînă a lehamite și-mi zice : „De popi, Jilin, băiete, nici să nu-mi aduci aminte. M-am săturat de ei ca de mere pădurețe. Că oameni mai nătîngi cum sînt popii ăștia ai voștri nici că se mai află pe lume. Între noi fie vorba, Jilin, popii sînt o adevărată rușine, nu altceva."

„Păi, dacă așa-i vorba, zic, lasă-i pe toți la vatră. Ce-ți trebuie să hrănești atîția trîntori ?"

„Mi-e milă de ei, Jilin, zice, aici e buba."

Aureola din jurul lui Jilin deveni albastră, și inima celui ce dormea fu cuprinsă de o nespusă fericire. Cu mîinile întinse către vagmistrul învelit în strălucire, Turbin gemu prin somn :

— Jilin, Jilin, n-ați putea să mă luați și pe mine, ca medic, în brigada voastră ?

Jilin îi făcu semn cu mîna, chemîndu-l parcă să-l urmeze și își clătină capul afirmativ și cu multă dragoste. Apoi, încet-încet, se depărtă, părăsindu-l cu totul pe Alexei Vasilievici. Acesta se trezi și, în locul lui Jilin, văzu înaintea sa dreptunghiul palid al ferestrei ce se încărca tot mai mult de lumina zorilor. Doctorul se șterse pe obraz cu podul palmei și își dădu seama că plînsese. Învăluit în crepusculul dimineții, oftă îndelung, totuși adormi din nou, și, de data aceasta, somnul îi curse lin, fără vise...

Da, moartea nu pregetă să se arate. Porni de-a lungul șleahurilor ucrainene o dată cu toamna, apoi și cu iarna, însoțind zăpada viscolită, țepoasă ca nisipul. Se auzi lătrînd cu glas de mitraliere prin zăvoaie și crînguri. De văzut, nu se vedea, în schimb îi deschidea cale, zărindu-se cît de colo, noduroasa ură țărănească. Se repezea prin ger

și prin viscol cu opincuțele ei zdrențuite, cu fire de paie pe capul gol, răvășit, și urla a pustiu. Ținea în mîini bîta cea mare de care nu se poate lipsi nici o inițiativă pornită pe pămîntul Rusiei. Din loc în loc, zburară ușor cocoșeii roșii [1]. Apoi, într-un amurg se profilă pe discul însîngerat al soarelui silueta unui cîrciumar evreu, spînzurat de propriile sale organe genitale. Se arătă o vedenie și în frumoasa capitală poloneză Varșovia : pe un fundal de nori, apăru Henryk Sienkiewicz și își strîmbă gura într-un surîs sarcastic. În cele din urmă, se dezlănțui o adevărată sarabandă a diavolului, se umflă ca un noroi de mlaștină și porni să-și vînture clăbucii. Popii sunară în neștire clopotele pe sub cupolele verzi ale bisericuțelor trezite din amorțire, iar la doi pași de acestea, prin încăperile școlilor cu geamurile făcute țăndări de iureșul gloanțelor, se legănară în largi ecouri cîntecele revoluționare.

Zău că nu mai e de trăit într-o asemenea țară, ba încă pe vremuri ca acestea. Ducă-se la dracu ! Și apoi, să știți că nu-i decît un mit. Petliura e un mit. Omul ăsta nici n-a existat vreodată. E un mit tot atît de straniu ca și mitul despre Napoleon, acela fiind și el o ficțiune, doar că-i un mit mult mai puțin frumos. De fapt, era vorba despre cu totul altceva. Ura aceea a țăranului trebuia ademenită către una din căile ce se întrezăriseră în acea vreme. E și aceasta un vicleșug al lumii în care trăim : oricît ar alerga, ura țăranului ajunge, fatalmente, la mereu aceeași răscruce.

Lucrul e simplu. Harababură să se iște, că oamenii trebuincioși se vor găsi oricînd.

Și uite așa apăru de undeva un colonel pe nume Toropeț. În cele din urmă, se află că fusese nici mai mult, nici mai puțin decît ofițer în armata austriacă.

— Fugi, că nu te cred ?

— Vorbesc foarte serios.

[1] Incendiile (pop.).

Pe urmă se ivi la orizont scriitorul Vinnicenko, vestit și pînă atunci prin două realizări ale dumisale : prin romanele pe care le scrisese și prin aceea că, îndată după ce talazurile miraculoase ale anului nouă sute optsprezece îl azvîrliseră la suprafața clocotitorului ocean ucrainean, toate revistele satirice din orașul Sankt-Petersburg îl proclamaseră de urgență trădător al patriei.

— Bine i-au făcut...

— Aici nu mă amestec. Mai tîrziu însă, hop că a răsărit și acel celebru deținut din închisoarea Orașului.

Nici chiar în septembrie nu și-ar fi putut închipui cei din Oraș de ce sînt în stare un grup de numai trei oameni, înzestrați însă tustrei cu talentul de a apărea la timpul oportun, fie chiar într-un loc de minimă importanță cum e, de pildă, orașul Belaia Țerkov. În luna următoare, lumea începu să mai priceapă, ba chiar destul de limpede, dincotro bate vîntul, astfel că de la gara Oraș I, Călători, porniră să-și croiască drum prin noua poartă de trecere, pe atunci încă destul de largă, adică prin Polonia cea proaspăt ivită pe harta lumii, trenuri luminate orbitor, gonind direct spre Germania. Zburară telegrame. Plecară briliantele, ochii care fugeau în lături, frizurile unsuroase și banii. Mulți se zbăteau să plece spre Sud, spre Odesa, orașul maritim. În noiembrie, totul deveni cunoscut — vai ! — cu mult prea multă certitudine. Cuvîntul

— Petliura !

— Petliura !

— Petliura !

porni să sară în ochi de pe toate zidurile și din mohorîtele comunicate telegrafice. Dimineața, din paginile fițuicilor cotidiene, unul și același cuvînt picura în ceștile cu cafea, și atunci divina băutură exotică prindea pe loc un înfiorător gust de lături. Cuvîntul trecea din gură în gură și se zbătea nepotolit în aparatele Morse, pe sub degetele agitate ale telegrafiștilor. În oraș se izvodiră fapte miste-

rioase, aflate și ele în legătură cu acel cuvînt fatidic pe care nemții îl pronunțau într-un fel aparte :

— Peturra.

Cîte unii dintre soldații nemți, care căpătaseră urîtul obicei de a cutreiera periferiile Orașului, începură noaptea să dispară. Dispăreau noaptea, iar a doua zi se afla că fuseseră cu toții uciși. De aceea, în nopțile ce urmară, se văzură pe străzi patrule nemțești cu lighenașele lor pe cap. Patrulele se preumblau, lanternele le străluceau — să se termine odată cu debandada ! Dar nici un fel de lanternă nu mai izbuti să împrăștie mîzga cenușie, vîscoasă, ce prinsese să colcăie prin mințile oamenilor.

Wilhelm ! Ați auzit ce-i cu Wilhelm ? Azi-noapte au mai fost omorîți trei nemți. Dumnezeule, nemții pleacă, dar noi ce ne facem ? La Moscova, muncitorii l-au arestat pe Troțki ! ! ! Niște canalii au oprit un tren lîngă Borodianka și i-au jefuit pe toți călătorii. Petliura a trimis un ambasador la Paris. Iar se vorbește de Wilhelm. La Odesa au sosit negri senegalezi. Un nume necunoscut și cu totul misterios : consulul Enneau. Odesa. Odesa. Generalul Denikin. Din nou Wilhelm. Pleacă nemții, vin francezii.

— Bolșevicii or să vină, stimabile !

— Pușchea pe limbă-ți, onorabile !

Nemții au un aparat prevăzut cu o săgeată ; doar îl așază pe pămînt și săgeata indică imediat locul unde sînt îngropate arme. Teribilă chestie ! Petliura a trimis un ambasador la bolșevici. O chestie și mai teribilă ! Petliura. Petliura. Petliura. Petliura. Petliura.

*

Nimeni, dar absolut nimeni nu știa ce vrea de fapt să facă în Ucraina acest Petliura; în schimb toată lumea aflase că el, un personaj misterios și anonim

(deși ziarele publicau din cînd în cînd cîte o poză din cele rătăcite prin redacție a vreunui prelat catolic, de fiecare dată altul, dedesubt cu numele de Simon Petliura),

dorește să cucerească toată această Ucraină, iar pentru a o cuceri, va veni să ia cu asalt Orașul.

6

Magazinul „Șicul parizian" al lui *madame* Anjou se afla în plin centru al orașului pe strada Teatralnaia, în spatele teatrului de operă, la parterul unei uriașe clădiri. O scară cu trei trepte te conducea din stradă în magazin printr-o ușă cu geamuri, iar de o parte și de alta a ușii se afla cîte o fereastră cu perdele de voal, totdeauna pline de praf. Nimeni n-ar fi putut explica ce anume se făcuse cu *madame* Anjou și de ce magazinul ei începuse a fi folosit pentru niște scopuri care n-aveau nici în clin, nici în mînecă cu comerțul. Pe geamul din stînga era desenată o multicoloră pălărie de damă și se înșirau, aurii, cuvintele „*Chic parisien*", iar în spatele celui din dreapta se zărea o imensă placardă din carton galben, pe care se încrucișau siluetele a două tunuri străvechi, aidoma celor de pe epoleții artileriștilor. Deasupra tunurilor, stătea scris :

„Erou nu ești dator să fii, dar voluntar de bună seamă" [1].

Dedesubt, o altă inscripție :

„Se primesc înscrieri de voluntari pentru Divizionul de mortiere al comandamentului".

---

[1] Parafrazare a unui celebru distih din poezia lui Nekrasov *Poet și cetățean*.

În fața magazinului staționa mereu o motocicletă cu ataș, afumată și hodorogită ; ușa cu geamuri, prevăzută cu arc se trîntea la fiecare două clipe și, ori de cîte ori o deschidea cineva, deasupra ei se agita un clopoțel melodios, care — cling, clang — amintea de zilele de glorie, atît de recent curmate, ale lui *madame* Anjou.

După noaptea de beție, Turbin, Mîșlaevski și Caracudă se treziră aproape în același timp și, spre mirarea lor, avînd mintea cu desăvîrșire lucidă ; ce-i drept, ora era destul de tîrzie, aproape de amiază.

Aflară că Șervinski și Nikolka au și plecat. Nikolka își făcuse dis-de-dimineață o legăturică misterioasă, învelită într-o pînză roșie, și, după ce oftase de vreo două ori — of, of... pornise încetișor către drujina lui. Ceva mai tîrziu, Șervinski plecă și el la serviciu, la statul-major al comandamentului.

Mîșlaevski, dezbrăcat pînă la brîu în binecunoscuta odăiță a Aniutei, lîngă bucătărie, unde, în dosul unei perdeluțe se afla cada de zinc și boilerul, își turnă pe cap și pe spate un șuvoi de apă rece ca gheața și, izbucnind într-un urlet de spaimă și de plăcere :

— Văleu ! Așa, băiete ! Nemaipomenit ! stropi totul la doi metri în jurul său. Apoi se frecă zdravăn cu un prosop plușat, se îmbrăcă, își unse părul cu briantină, se pieptănă și i se adresă lui Turbin :

— Alioșa, hm... fii drăguț și împrumută-mi pintenii tăi. Nu mai am timp să trec pe-acasă, iar fără pinteni, n-aș vrea să mă prezint...

— Vezi în odaia mea, în birou, în sertarul din dreapta.

Mîșlaevski intră în odăiță, își făcu acolo de lucru cîteva clipe, sunînd din pinteni, apoi reveni în salon. Aniuta cea ochioasă, care se întorsese de dimineață de la mătușă-sa, unde fusese învoită, vîntura peste scaune un pămătuf înnădit din pene de cocoș. Mîșlaevski tuși, trase cu coada ochiului spre ușa din față, își schimbă drumul drept pe unul cotit, făcu un ocol și rosti cu glas scăzut...

— Bine te-am găsit, Aniutocika...

— Vă spun Elenei Vasilievna, șopti în aceeași clipă, cu totul mecanic, Aniuta și închise ochii ca un condamnat asupra căruia călăul a și pornit să-și ridice securea.

— Prostuțo, să știi că...

Pe neașteptate, în ușa odăii se ivi Turbin. Chipul îi deveni ironic :

— Admiri pămătuful, Vitea ? Ai dreptate. E foarte drăguț. Totuși cred să ar fi mai bine să-ți vezi de treabă. Îm ? Ce zici ? Iar tu, Aniuta, bagă de seamă, dacă-ți va spune că te ia de nevastă, să nu-l crezi, că nu te ia.

— Ei Doamne, parcă n-ai voie să-i dai unui om bună ziua.

Mîșlaevski se învineți la obraz, simțindu-se jignit cu totul pe nedrept, apoi își scoase pieptul înainte și, cu pintenii zăngănind, părăsi salonul. Intră în sufragerie și, cătînd hoțește în stînga și-n dreapta, se duse spre Elena cea roșcată și mîndră.

— Omagiile mele, lumina mea, bună dimineața. Hm... (Din gîtlejul lui Mîșlaevski, în locul unui glas metalic de tenor, răsuna acum o joasă, hîrîită voce de bariton.) Lena, ființă luminoasă, exclamă el cu multă emoție, să nu mai fii supărată. Țin la tine nespus de mult și te rog să ții și tu la mine. Uită că am fost porc aseară. Oare crezi într-adevăr că aș putea să fiu o canalie ?

Zicînd acestea, o prinse pe Elena în brațe și o sărută pe amîndoi obrajii. Dincolo, în salon, pămătuful din pene de cocoș căzu pe covor. Cu Aniuta, asemenea fenomene stranii se petreceau ori de cîte ori locotenentul Mîșlaevski călca pragul casei Turbinilor. Din mîini porneau să-i cadă atunci tot felul de obiecte casnice : se rostogoleau în cascadă cuțitele, dacă fata se găsea la bucătărie, cădeau grămadă farfurioarele de dulceață de pe rafturile bufetului. Annușka devenea distrată, ieșea, fără să fie nevoie, de zece ori în antreu, iar acolo își făcea de lucru cu galoșii,

ștergîndu-i cu un șomoiog de cîlți pînă ce răsuna în spatele ei clinchetul unori pinteni scurți, lăsați pînă peste tocuri, și se ivea o bărbie teșită, niște umeri pătrați și o pereche de pantaloni bufanți și foarte albaștri. Atunci Annușka închidea ochii și se furișa tiptil din strîmtoarea cea îngustă și înșelătoare. Lăsînd și acum să-i cadă pe jos pămătuful, se oprise gînditoare în mijlocul salonului, cu privirile rătăcindu-i undeva în zare, dincolo de perdelele croșetate, peste cerul încruntat, plumburiu.

— Ah, Vitka, Vitka, rosti Elena, clătinîndu-și capul ce părea împodobit cu o coroană butaforică, sclipitoare, văd că arăți, slavă Domnului, ca un adevărat atlet, cum de te-ai moleșit așa de rău ? Vino să-ți dai un ceai, poate ai să te simți mai bine.

— În schimb tu, Lenocika, arăți astăzi dumnezeiește. Capotul îți vine și el de minune, pe cinstea m , vorbi cu multă umilință Mîșlaevski, aruncînd în același timp priviri fugare către geamurile de cristal ale bufetului. Ia te uită și tu, Caracudă, ce capot superb. Verde ca iarba. Nu zău, e o femeie magnifică.

— Elena Vasilievna este într-adevăr încîntătoare, spuse cu un aer grav și sincer Caracudă.

— E un albastru-electric, preciză Elena, dar tu, Vitenka, nu te sfii, spune direct despre ce-i vorba ?

— Vezi tu, Lena, lumina mea, după carambolul de aseară aș putea să fac o migrenă, or, cu migrenele nu-i de glumit...

— Am înțeles, vezi că e în bufet.

— Așa, așa... Doar un păhărel. Face cît zece piramidoane la un loc.

Strîmbîndu-se amarnic, Mîșlaevski dădu peste cap, unul după altul, două păhărele de votcă și ronțăi un castravecior murat, rămas de cu seară. După aceea declară că se simte ca un nou-născut și își exprimă dorința de a mai bea și un ceai cu lămîie.

— Uite ce e, Lenocika, vorbi un pic răgușit Turbin, tu să nu te necăjești, stai liniștită și așteaptă-mă. Doar mă reped acolo, să mă înscriu și îndată mă și întorc acasă. Cît despre povestea cu ofensiva, să n-ai teamă. Vom rămîne cu toții în oraș, să-i ținem piept președintelui ăstuia, găși-l-ar toți dracii.

— Mi-e să nu vă trimită cine știe pe unde.

Caracudă dădu din cap cu hotărîre :

— Să n-aveți nici o teamă, Elena Vasilievna. În primul rînd, trebuie să știți că înainte de două săptămîni divizionul nu va fi în nici un caz pregătit pentru campanie. N-avem deocamdată nici cai și nici muniții. Și-apoi, chiar dacă totul va fi pregătit, sînt convins că din Oraș nu vom pleca. Întreaga armată care se formează acum va alcătui, fără îndoială, garnizoana Orașului. Poate mai tîrziu, dacă vom porni spre Moscova...

— Ei, cînd o mai fi și asta... Hm...

— Pînă atunci, va trebui să fuzionăm cu armata lui Denikin...

— Vai, domnilor, dar nici nu trebuie să mă încurajați. Nu mă tem de nimic. Dimpotrivă, vă aprob întru totul.

— Într-adevăr, Elena vorbi cu multă vioiciune, iar în ochi i se și ivise expresia unei preocupări obișnuite, gospodărești. Se adunase și într-însa destulă ură...

— Aniuta, făcu ea, ridicîndu-se de pe scaun, vezi, drăguțo, că pe terasă au rămas rufele lui Viktor Viktorovici. Ia-le, fetițo, de acolo, scutură-le bine cu peria și fugi cu ele la spălătorie.

Influența cea mai binefăcătoare asupra Elenei părea s-o exercite micul, potolitul Caracudă, cel cu ochii albaștri. Mereu sigur de sine, în vestonul lui cafeniu, Caracudă fuma cu mult calm și doar din cînd în cînd se încrunta ușor.

Ieșiră cu toții în antreu, iar acolo își luară bun rămas.

— Dumnezeu să vă ocrotească, spuse Elena grav şi-i făcu lui Turbin semnul crucii. Tot astfel se despărţi de Caracudă şi de Mîşlaevski. Mîşlaevski se repezi s-o îmbrăţişeze, iar Caracudă, strîns încins peste talia largă a mantalei, îi sărută, roşind, cu multă duioşie, amîndouă mîinile.

*

— Domnule colonel, rosti Caracudă, ducînd mîna la chipiu şi sunîndu-şi uşor pintenii, permiteţi să vă raportez ?

Domnul colonel şedea într-un fotoliu de buduar, mic şi verde, în faţa unei măsuţe de scris, pe o platformă înălţată ca o estradă în partea dreaptă a magazinului. În spatele lui, punînd stavilă razelor de lumină strecurate prin perdelele din voal de la fereastra prăfuită, se înălţau grămadă nişte cutii albastre de carton, purtînd fiecare cîte o etichetă : „Madame Anjou. Pălării de damă.“ Domnul colonel ţinea în mînă un condei şi, de fapt, nu era colonel, ci doar locotenent-colonel, căci purta pe umeri nişte epoleţi aurii cu cîte două trese şi trei steluţe fiecare şi cu cîte o pereche de tunuri mici, aurite. Domnul colonel nu era decît cu cîţiva ani mai vîrstnic decît Turbin ; să tot fi avut treizeci, cel mult treizeci şi doi de ani. Chipul său plinuţ, ras proaspăt, era împodobit de o mustăcioară neagră, tunsă americăneşte. Ochii, foarte vii şi pătrunzători, îi erau obosiţi, totuşi vădeau multă luare-aminte.

În jurul colonelului, domnea haosul din ziua facerii. La doi paşi de el, într-o sobiţă neagră de tuci, ardea un foc straşnic, iar de pe burlanele cotite ce săltau peste paravan, pierzîndu-se în adîncul magazinului, picura din cînd în cînd o zeamă vîscoasă, neagră. Duşumeaua, care înfăţişa, atît pe întinderea estradei cît şi în restul magazinului, mai multe adîncituri ciudate, era plină cu petece de hîrtie şi cu fîşii mărunte de stofă roşie şi verzuie. Sus, chiar deasupra frizurii îngrijite a colonelului, ciripea, aidoma unei păsări gălăgioase, o maşină de scris. Privind într-acolo, Turbin îşi dădu seama că ţăcănitul venea de după un grilaj suspendat în imediata apropiere a tavanului. Tot acolo se întrezăreau nişte picioare şi un dos învelit într-o pereche de pantaloni albaştri. Capul lipsea, fiind retezat de consola tavanului. O a doua maşină de scris ţăcănea în partea stîngă a magazinului, într-una din acele gropi cu destinaţie necunoscută. Ieşeau la iveală de acolo doar nişte epoleţi scînteietori de soldat cu stagiu redus şi un cap bălan, lipsindu-i de data aceasta omului cu pricina atît mîinile cît şi picioarele.

Jur-împrejurul colonelului se agitau o mulţime de figuri, licăreau epoleţi aurii, împodobiţi cu tunuri, zăcea o ladă galbenă, plină cu receptoare de telefon şi cabluri, iar în dreptul cutiilor de carton se grămădeau vrafuri de grenade ofensive, ca nişte cutii de conserve prevăzute cu mînere de lemn. Pe jos se înşirau mai multe benzi de mitralieră. Cu braţul stîng, d-l colonel se sprijinea într-o maşină de cusut, iar de după piciorul său drept îşi arăta botul o mitralieră. În fundul prăvăliei, în penumbra din spatele unei draperii agăţate de o vergea sclipitoare, cineva îşi spărgea plămînii urlînd, de bună-seamă, la telefon : „Da... da... am zis. Am zis : da, da. Da, am zis.“ Trring-ing... făcu soneria. Pi-u, cîntă molcom o păsăruică undeva, într-una din gropi şi tot acolo un bas tinerel porni îndată să mormăie :

— Aici, divizionul... vă ascult... da... da.

— Vă ascult, domnule, îi răspunse colonelul lui Caracudă.

— Daţi-mi voie, domnule colonel, să vă prezint pe locotenentul Viktor Mîşlaevski şi pe doctorul Turbin. Locotenentul Mîşlaevski face parte în prezent ca soldat din drujina a doua de infanterie şi ar dori să se transfere, conform specialităţii sale, la divizionul din subordinea

dumneavoastră. Doctorul Turbin roagă să fie numit în postul de medic al divizionului.

Spunînd acestea, Caracudă își luă mîna de la chipiu, iar Mîșlaevski salută. „Drace... trebuie să-mi pun cît de curînd uniforma", gîndi cu ciudă Turbin, simțindu-se stînjenit așa cum se afla, ca un terchea-berchea, în capul gol, cu paltonul său negru, împodobit cu un guler de miel. Ochii colonelului îl măsurară la iuțeală pe Turbin, apoi lunecară peste mantaua și peste obrazul lui Mîșlaevski.

— M-da, făcu el, sînteți chiar bineveniți. Dumneata, domnule locotenent, din ce unitate ai făcut parte ?

— Din divizionul X, artilerie grea, domnule colonel, răspunse Mîșlaevski, precizîndu-și astfel situația din timpul războiului cu Germania.

— Vii din artileria grea ? O, e și mai bine. Ce naiba i-o fi apucat pe ăștia de-i vîră pe ofițerii artileriști la infanterie ? Chiar că-i un talmeș-balmeș peste tot...

— Îmi permit să vă contrazic, domnule colonel, ripostă Mîșlaevski, dregîndu-și ușor glasul rebel, să știți că am cerut chiar eu să plec voluntar. Din cauza situației critice care se crease la Post-Volînski. Acum însă, cînd drujina a fost completată în suficientă măsură...

— Foarte bine... meriți toate laudele, spuse colonelul și, într-adevăr, îl privi pe Mîșlaevski cu multă căldură. Îmi pare bine să te cunosc... prin urmare... A, da. Domnule doctor... dorești și dumneata să vii la noi ? Hm...

Turbin se înclină tăcut, pentru a nu răspunde militărește așa cum se afla, cu gulerul acela de miel în jurul gîtului.

— Hm... repetă colonelul, privind pe fereastră. Să știi că ideea dumitale nu-i rea. Mai ales că zilele acestea s-ar putea să... M-da... își curmă vorba, se încruntă ușor, pe urmă spuse din nou cu glas scăzut : Numai că... nu știu cum să-ți spun... Vezi, doctore, aici se ridică o problemă... Teoriile sociale și... hm... dumneata ești socialist, nu-i așa ? Ca toți intelectualii ? Ochii mici ai colonelului se feriră în lături, iar întreaga sa înfățișare, gura și vocea miercasă exprimă o arzătoare dorință ca doctorul Turbin să se dovedească a fi într-adevăr un socialist. Divizionul nostru se și numește divizion studențesc, aici colonelul zîmbi cu duioșie, dar ochii continuă să și-i ferească. Asta sună, într-adevăr, cam prea sentimental, dar ce să-i faci, să știi că și eu am venit aici de pe băncile universității.

Turbin rămase mirat, ba chiar simți o profundă dezamăgire. „Drace... Caracudă îmi spusese cu totul altceva !" Îl simți pe Caracudă undeva în spatele său și deodată, fără să-l vadă, își dădu seama că acesta face un efort deosebit să-i atragă atenția asupra unui lucru pe care însă medicul nu izbuti să-l priceapă.

— Vă aduc la cunoștință, făcu deodată Turbin, fără să se poată stăpîni, că, din păcate, nu sînt socialist, ci, dimpotrivă... sînt monarhist. Ba, pot să spun că pînă și cuvîntul „socialist" îmi repugnă. Iar dintre toți socialiștii îl urăsc cel mai mult pe Alexandr Feodorovici Kerenski.[1]

În spate, lîngă umărul drept al lui Turbin, ieși un sunet nelămurit din gura lui Caracudă. „Îmi pare rău să-i părăsesc pe Caracudă și pe Vitea, gîndi Turbin, dar să-i ia naiba cu divizionul lor socialist cu tot."

În clipa aceea, ochișorii colonelului revenîră brusc la locul lor și prin ei păru să treacă o scînteie, un licăr fugar. Dădu din mînă, ca și cînd ar fi vrut să-i închidă cu multă politețe gura lui Turbin, apoi vorbi din nou :

— Îmi pare rău. Hm... foarte rău... Cuceririle revoluției și așa mai departe... Am ordin de sus să evit completarea divizionului cu elemente monarhiste, pentru că populația... adică, mă înțelegi, e nevoie astăzi de foarte multă cumpătare. Afară de asta, hatmanul, cu care sîntem într-o directă și foarte strînsă legătură, cred că știi și

---

[1] *A. F. Kerenski* (1881—1970) — șef al guvernului provizoriu burghez venit la putere după abdicarea țarului Nicolae II (15 martie 1917), răsturnat de către Soviete în octombrie 1917.

dumneata că este... în sfîrşit... ce mai... îmi pare rău... îmi pare foarte rău...

Totuşi, glasul colonelului nu numai că nu exprima o atare părere de rău, ci, dimpotrivă, suna foarte vesel, iar ochii i se aflau şi ei într-o totală contradicţie cu cele ce spusese mai adineauri.

„Aha-a ? păru abia atunci să i se lumineze mintea lui Turbin, măi, ce nătîng am putut să fiu... Să ştii că omul ăsta nu-i prost de loc. Pare el să fie un carierist, dar asta n-are nici o importanţă."

— Nu ştiu, zău, ce-aş putea face, pentru că, deocamdată — colonelul sublinie cu tărie cuvîntul „deocamdată" — deocamdată, zic, sarcina noastră va consta doar în apărarea Oraşului de bandele lui Petliura şi, s-ar putea întîmpla, de bolşevici. Pe urmă, cum se zice, văzînd şi făcînd... Spune-mi, te rog, doctore, unde ai lucrat pînă acum ?

— În anul o mie nouă sute cincisprezece, la absolvirea facultăţii, am funcţionat ca extern într-o clinică de boli venerice, apoi, ca medic secundar, pe lîngă regimentul de husari din Belgorod şi, în sfîrşit, ca internist, la un spital militar unificat. În momentul de faţă, fiind lăsat la vatră, mi-am deschis cabinet propriu.

— Ascultă, iuncher ! strigă colonelul, invită-l, te rog, la mine pe ofiţerul de serviciu.

Un cap tuns chilug dispăru într-una din gropile ce se căscau în jur şi, curînd, în faţa colonelului se opri un ofiţer, tînăr, vioi, negricios şi vădind în atitudine o deosebită luare-aminte. Purta o căciulă de miel, rotundă, cu fundul de postav în culoarea purpurei, peste care se încrucişa un ceapraz auriu, precum şi o manta cenuşie, lungă à la Mîşlaevski, strîns încinsă cu o centură, iar la spate un pistol într-o teacă de piele. Epoleţii săi aurii arătau că e vorba de un ştabs-căpitan.

— Căpitane Studzinski, i se adresă colonelul, fii amabil şi expediază la comandament o adresă privind transferarea de urgenţă la noi a locotenentului... ă...

— Mîşlaevski, spuse ofiţerul salutînd.

— ...Mîşlaevski, din drujina a doua, conform specialităţii dumisale. Şi tot acolo o adresă din care să reiasă că doctorul... ă ?

— Turbin...

— Turbin îmi este foarte necesar în calitate de medic al divizionului. Cerem de urgenţă numirea dumisale în acest post.

— Am înţeles, domnule colonel, răspunse ofiţerul, accentuînd greşit silabele, apoi salută cu mîna la chipiu. „Ăsta trebuie să fie polonez", gîndi Turbin.

— Dumneata, domnule locotenent (către Mîşlaevski), poţi să nu te mai întorci la drujină. Domnul locotenent (aceasta, către ofiţerul de serviciu) va lua în primire plutonul patru.

— Am înţeles, domnule colonel.

— Am înţeles, domnule colonel.

— Cît despre dumneata, doctore, din momentul de faţă te poţi socoti în serviciul nostru. Am să te rog să fii prezent chiar astăzi, peste un ceas, în curtea liceului Alexandrovski.

— Am înţeles, domnule colonel.

— Domnului doctor îi veţi elibera neîntîrziat echipamentul necesar.

— Să trăiţi, am înţeles.

— Am înţeles, am înţeles, strigă în receptor ostaşul din groapa de alături.

— Aţi înţeles ? Nu. Am spus : nu... Nu, v-am spus, răsună în spatele paravanului.

Trring-ing... Pi... Pi-u, cîntă păsăruica din groapă.

— Aţi înţeles ?...

*

— *Svobodnîe vesti! Svobodnîe vesti!* Noul cotidian *Svobodnîe vesti*! urlă micul vînzător de ziare legat peste căciulă cu o broboadă de femeie. Descompunere în tabăra lui Petliura. Sosirea trupelor de negri la Odesa. *Svobodnîe vesti!*

În răstimp de numai o oră, Turbin izbutise să treacă și pe acasă. O pereche de epoleți argintii ieșiră în grabă la iveală din sertarul întunecos al mesei de lucru, aflată în micul birou al lui Alexei Vasilievici din imediata vecinătate a salonului. Aici se legănau, albe, draperiile de la ușa cu geamuri ce răspundea spre balcon, într-un colț stătea măsuța de lucru cu călimările ei de marmoră și cu teancurile de cărți, iar de-a lungul pereților se înșirau rafturi cu aparatură medicală, cu sticluțe de medicamente, și se zărea o canapea acoperită cu un cearșaf curat. Un spațiu restrîns, o ambianță sărăcăcioasă și totuși plăcută.

— Lenocika, dacă va trebui să întîrzii și va veni cineva să mă caute, spune-i, rogu-te, că astăzi nu primesc pe nimeni. Azi n-avem pe nimeni la tratament... Haide, fetițo, mai repede.

Grăbindu-se și împingînd într-o parte gulerul vestonului, Elena fixă epoleții de umerii vătuiți ai lui Turbin. Cea de a doua pereche, epoleții verzi, de campanie, cu trese negre, fură cusuți la manta.

Cîteva clipe mai tîrziu, Turbin ieși în fugă pe ușa din față și aruncă o privire peste tăblița albă, emailată, care fusese fixată pe tăblia de lemn:

Doctor A. V. Turbin
Boli venerice, sifilis.
606—914
Ore de consultație: între 4 și 6

Lipi o foiță cu rectificarea: „între 5 și 7", apoi o porni grăbit în sus, pe povîrnișul Alexeevski.

— *Svobodnîe vesti!*

O clipă, Turbin se opri lîngă micul vînzător de ziare, apoi, plecînd mai departe, desfăcu din mers gazeta:

Ziar democrat, fără de partid.
Apare zilnic
13 decembrie 1918

Problemele de comerț exterior, respectiv ale comerțului cu Germania, ne obligă să...

— **Bine, bine, dar unde e?... of, mi-au înghețat mîinile.**

„Aflăm de la corespondentul nostru că la Odesa se duc tratative cu privire la debarcarea a două divizii din trupele coloniale de negri. Consulul Enneau nu admite ideea ca Petliura să poată..."

— Ia te uită la el, mucosul!

„Dezertorii care au trecut linia frontului, venind la comandamentul nostru de la Post-Volînski, ne-au transmis știri cu privire la descompunerea ce se constată tot mai vizibil în sînul bandelor lui Petliura. Cu trei zile în urmă, regimentul de cavalerie dislocat în zona Korosten a deschis focul asupra unui regiment de infanterie alcătuit din pușcași ai lui Petliura. Printre bandele acestuia se observă o vizibilă tendință spre încheierea păcii. După toate aparențele, aventura lui Petliura se va solda cu un eșec total. După relatările aceluiași dezertor, colonelul Bolbotun, răsculîndu-se împotriva lui Petliura, a plecat într-o direcție necunoscută, împreună cu întregul său regiment și cu 4 piese de artilerie. Bolbotun înclină să-l susțină pe hatman.

Țăranii nutresc ură față de Petliura în urma rechizițiilor întreprinse de acesta. Mobilizarea proclamată de el în localitățile rurale nu are nici un succes. Țăranii o evită în masă, căutînd să se ascundă prin păduri."

— Asta s-o credeţi voi... aoleu, ce ger s-a lăsat... Vă rog să mă scuzaţi.

— Se poate, onorabile, să dai aşa peste oameni ? Ziarele se citesc acasă...

„Am afirmat totdeauna că aventura lui Petliura..."

— Ah, canaliile ! Ca să vezi ce canalii pot să fie...

Cel ce-i cinstit şi nu-i indolent,
se înscrie în al voluntarilor regiment...

— Ivan Ivanovici, astăzi parcă n-ai fi în apele dumitale.

— S-a cam petliurit nevastă-mea. De azi-dimineaţă bolbotuneşte într-una...

Auzind un asemenea spirit, Turbin se strîmbă înciudat, mototoli ziarul şi-l azvîrli pe trotuar. Îndată, trase cu urechea.

Vu-um, se auziră tunurile bodogănind. U-um, răsună de undeva de departe, parcă din străfundurile pămîntului.

— Ce naiba o mai fi şi asta ?

Turbin se răsuci pe călcîie, ridică de jos ghemotocul de hîrtie tipărită, o netezi şi citi din nou cu atenţie ştirile din prima pagină.

„În zona Irpen au avut loc ciocniri între unităţile noastre de recunoaştere şi grupe răzleţe din bandele lui Petliura.
Din direcţia Serebrianka, nimic de semnalat.
La Krasnîi Traktir, situaţie neschimbată.
În direcţia Boiarka, un regiment de cazaci al hatmanului a pus pe fugă, printr-un atac vitejesc, o bandă numărînd o mie cinci sute de indivizi. Doi dintre aceştia au fost făcuţi prizonieri."

Du... du... du... Gu... gu... gu... mormăiau undeva în depărtare zările cenuşii, geroase. Deodată, Turbin păli la

obraz şi rămase locului. Cu gesturi mecanice vîrî ziarul în buzunar. Dinspre bulevard, de-a lungul străzii Nikolaevskaia, se apropia, întunecat, un puhoi de oameni. Cei mai mulţi, îmbrăcaţi în paltoane negre, coborîseră pe caldarîm. Pe trotuare se agitau mai multe femei. Un călăreţ din varta hatmanului înainta ca un comandant de paradă. Calul său voinic mişca din urechi, îşi rotea ochii, se repezea pieziş. Pe mutra călăreţului se citea derută. Din cînd în cînd, striga ceva de neînţeles, îşi agita conştiincios cravaşa, dar nimeni nu-l băga în seamă. Printre şirurile din faţă ale mulţimii de oameni se întrezăriră veşmintele aurii şi bărbile cîtorva preoţi şi se înălţă, legănîndu-se, un prapur de biserică. Din toate părţile soseau în fugă băieţandri dornici să caşte gura.

— *Vesti !* urlă vînzătorul de ziare şi se repezi spre mulţime.

Cîteva calfe de bucătar, cu tichiile lor albe pe cap, ieşiseră la iveală din subteranele restaurantului „Metropol". Puhoiul de oameni se lăţea, pe albul zăpezii ca o pată de cerneală.

Peste capetele mulţimii se legănau mai multe lăzi de lemn, lungi şi galbene. Cînd cea din faţă ajunse în dreptul lui Turbin, acesta desluşi pe marginea ei o inscripţie neagră :

„Sublocotenent Iuţevici".

Pe următoarea :

„Sublocotenent Ivanov".

Pe încă una :

„Sublocotenent Orlov".

Deodată, prin mulţime se iscară ţipete. O femeie cu părul cărunt, cu pălăria căzută pe ceafă, poticnindu-se şi scăpînd din mîini nişte pachete legate cu sfoară, se repezi de pe trotuar, dînd piept cu mulţimea.

— Ce-i asta, Doamne ? Vanea ! i se zbătu glasul. Cineva, albindu-se la față, se feri în lături. O femeie începu să bocească, pe urmă alta.

— Doamne Isus Cristoase ! se auzi murmurînd în spatele lui Turbin. Cineva îl împingea dintr-o coastă și-i sufla aprig în ceafă.

— Doamne... a venit vremea de apoi. S-au pornit să-i taie pe oameni ?... Ce-o fi și asta, Doamne ? !...

— Decît să văd una ca asta, mai bine nu știu ce să fie.

— Ce-i ? Ce-i ? Ce-i ? Ce-i ? Ce s-a întîmplat ? Pe cine îngroapă ?

— Vanea-a ! creștea țipătul peste șuvoiul de oameni :

— Pe ofițeri îi îngroapă. Pe ofițerii de-au fost tăiați la Popeliuha, se repezi un glas răgușit, înecîndu-se, dornic s-o i-a înaintea altora. Au pornit-o spre Popeliuha, s-au culcat acolo să doarmă, cu tot detașamentul, iar noaptea i-au înconjurat țăranii împreună cu ăia ai lui Petliura și i-au căsăpit pe toți. Unul n-a scăpat... Le-au scos și ochii și le-au tăiat pe piele epoleți cu cuțitul. Și-au bătut joc de ei.

— Ia te uită ! Vai, vai, vai...

„Sublocotenent Korovin",
„Sublocotenent Herdt",

lunecau întruna sicriele galbene.

— Ce zile am ajuns... Vă dați seama ?
— Se omoară frate pe frate.
— Cum de n-au prins de veste ?
— Zice că dormeau cu toții.
— Las' că așa le trebuie, șuieră deodată prin mulțime un glas păcătos, chiar la urechea lui Turbin, și acesta se înverzi la obraz. O clipă îi fulgerară pe dinainte chipuri, căciuli de blană. Lunecînd printre două gîturi întinse, mîna i se prinse ca un clește de mîneca paltonului negru care învesmînta glasul cu pricina. Acesta se întoarse și își holbă ochii, pătruns de groază.

— Ce-ai spus ? șuieră Turbin și deodată se simți moleșit.

— Vai de mine, domnule ofițer, răspunse glasul, dîrdîind de spaimă, eu n-am spus nimic. Eu am tăcut din gură. Ce-aveți cu mine ?

Nasul de rață i se albise, și Turbin își dădu seama că a greșit. A pus mîna pe cu totul altcineva. În jurul nasului de rață ori de oaie, naiba să-l ia, se lățea o fizionomie din cele mai cuviincioase. N-ar fi putut să spună, într-adevăr, nimic deosebit. Ochii rotunzi i se dădeau peste cap de spaimă.

Turbin își luă mîna de pe paltonul omului și cu o furie rece, își roti mai departe ochii peste căciulile, cefele și gulerele de blană care se învolburau în jurul său. Cu mîna stîngă sta și acum să-l înșface pe cel în cauză, iar cu cea dreaptă își strîngea în buzunar browningul. Cîntarea tristă a preoților continua să se legene pe dinaintea sa iar femeia cu broboadă pe cap bocea întruna. Turbin nu mai avu pe cine să pună mîna. Glasul cu pricina parcă intrase în pămînt. Ultimul dintre sicrie :

„Sublocotenent Morskoi",

se clătina depărtîndu-se, apoi trecu în goană o sanie.

— *Vesti* ! izbucni deodată o voce răgușită de adolescent, chiar la urechea lui Turbin.

Acesta își smulse din buzunar ziarul mototolit și, ieșindu-și cu totul din fire, îl vîrî drept în mutra năucită a flăcăiașului. Gîfîi, scrîșnind din dinți :

— Na, vești. Na. Na, vești. Canalie !

Cu această izbucnire, starea sa de furie luă sfîrșit. Băiețandrul scăpă din mînă ziarele, lunecă și căzu în zăpadă. Chipul i se schimonosi într-un plîns forțat, iar în ochi i se citi o ură sălbatică, de loc prefăcută.

— Ce vrei... de ce... Ce-aveți cu mine ? se smiorcăi, încercînd din răsputeri să plîngă și bîjbîi prin zăpadă după ziarele răvășite. O figură mirată se holbă la Turbin,

dar nu avu curajul să intervină. Ruşinat şi cu totul năucit, Turbin îşi vîrî capul între umeri şi, cotind brusc pe lîngă un felinar cu gaz, pe lîngă zidul rotund al giganticei clădiri a muzeului, pe lîngă nişte gropi cu stive de cărămizi înzăpezite alături, năvăli în curtea uriaşă cît un parc şi atît de familiară, a liceului Alexandrovski.

*

Clădirea liceului atît de drag lui Turbin, îşi înălţa enormă, împrejmuind curtea, cele patru etaje cu o sută optzeci de ferestre. Opt ani petrecuse aici şi în toţi aceşti opt ani se zbenguise de-a lungul şi de-a latul curţii, în timpul recreaţiilor zgomotoase ale zilelor de primăvară, ori privise lung pe fereastră în lunile de iarnă, cînd între pereţii claselor juca în lumină colbul, iar curtea se învelea în omătul sobru şi rece. Vreme de opt ani, clădirea aceasta de piatră îi crescuse şi-i înzestrase cu ştiinţă de carte pe Turbin şi pe cei mai mici decît el — pe Caracudă şi pe Mîşlevski.

Şi tot opt ani încheiaţi trecuseră de cînd Turbin văzuse pentru ultima oară parcul acesta al liceului. Deodată îşi simţi inima îngheţînd de spaimă. O clipă i se păru că cerul a dispărut sub un linţoliu negru, că un vifor năprasnic a măturat întreaga viaţă de pînă atunci ca un val înfricoşător ce se prăvale peste ţărmul mării. O, cei opt ani de şcoală ! Cîte întîmplări naive, triste, poate chiar tragice pentru un suflet de copil, dar şi cîtă bucurie ! Zile cenuşii, zile cenuşii, zile cenuşii, *ut consecutivum*, Caius Iulius Caesar, unu la cosmografie şi, de aici, o ură nestinsă pentru ştiinţa astronomiei. Dar, tot atunci, şi zile de primăvară, primăvara cu chiot prin clase, pe bulevard şorţuleţele verzi ale elevelor, şi castanii, şi luna mai şi, mai ales, în faţă, un far luminos — universitatea. Altfel spus, o viaţă cu desăvîrşire liberă. Vă daţi seama ce înseamnă

universitatea ? Amurguri pe malul Niprului, libertate, bani, putere, glorie...

Şi iată că toate acestea au rămas în trecut. Pentru totdeauna au pierit veşnic enigmaticii ochi ai profesorilor, precum şi înfricoşătoarele bazine ce vin şi astăzi să-i tulbure somnul şi din care apa se tot scurge şi nu se mai poate isprăvi, şi consideraţiile atît de profunde cu privire la trăsăturile care îl deosebesc pe Lenski de Oneghin, şi la urîţenia lui Socrate, şi cînd anume a fost întemeiat ordinul iezuiţilor, şi cînd a debarcat Pompeius, şi a mai debarcat şi altcineva, şi a debarcat încă o dată şi tot debarcă întruna de două mii de ani încoace...

Dar asta n-a fost totul. După cei opt ani de liceu, o cu totul altă lume decît cea a bazinelor : şiruri de cadavre în marea sală de disecţii, după aceea trei ani de zbucium în şa, răni ale celor din jur, umilinţe, chinuri — o, blestemat bazin al războiului !... Şi iată-l astăzi debarcat tot aici, în curtea aceasta, în acelaşi parc de altădată. O luă la fugă peste întinderea albă, obosit şi bolnav, strîngînd în buzunar mînerul browningului. Aleargă astfel cine ştie de ce şi încotro. Pesemne să apere tocmai acea viaţă, acel viitor pentru care se chinuise cu bazinele atîţia ani în şir şi cu pietonii aceia blestemaţi dintre care unul vine dinspre punctul A, iar celălalt către cel dintîi, venind însă dinspre punctul B.

Ferestrele negre erau cufundate într-o tăcere profundă şi ameninţătoare. Chiar de la prima vedere îţi puteai da seama că e o tăcere de moarte. Ciudat lucru, cum de-a izbutit să rămînă în plin centrul Oraşului, în clocotul, debandada şi agitaţia din jurul ei, corabia aceasta fără viaţă, care, altcîndva, purtase spre largul oceanului mii şi mii de vieţi omeneşti ? Părea că n-o mai păzeşte nimeni. Nici un zgomot, nici o mişcare dincolo de ferestre şi nici de-a lungul zidurilor zugrăvite într-o cazonă culoare galbenă. Zăpada presărase straturi scînteietoare peste acoperişuri, agăţase căciuli albe în vîrful castanilor, iar în

curte se așternuse netedă, și doar cîteva poteci de urme negre arătau că abia de curînd fusese călcată în picioare.

Dar cel mai curios părea faptul că nimeni nu știa și nici măcar nu se interesa : oare unde să fi pierit totul ? Cine învață acum pe nava aceasta a nimănui ? Iar dacă nu învață, de ce anume ? Unde îi sînt paznicii ? Ce-i cu mortierele care își cască boturile teșite, înfricoșătoare, sub șirul de plopi, în dreptul grilajului ce închide grădinița de lîngă poarta interioară ? Și de ce clădirea liceului a ajuns să fie depozit de armament ? Al cui este depozitul ? Cine ? De ce ?...

Nimeni nu știa nimic, după cum nimeni n-ar fi putut să spună ce anume se întîmplase cu *madame* Anjou și de ce în dreptul cutiilor de carton din magazinul ei s-au așternut acum greoaie șiruri de grenade.

*

— În baterie ! urlă un glas străin. Mortierele se legănau și se urneau din loc. Pe lîngă înaltele roți de fier un grup de vreo două sute de oameni alergau din loc în loc, se lăsau la pămînt și din nou săreau în picioare. Prin lumina cețoasă a zilei se agitau cojoace galbene, căciuli, mantale cenușii, chipie militare, unele de culoare kaki, altele albastre, studențești.

Cînd Turbin traversă giganticul platou, cele patru mortiere îi stăruiră încremenite înainte, cu boturile înălțate spre bolta joasă, de plumb. Instrucția făcută la repezeală, în preajma mortierelor, luase sfîrșit. Mulțimea de recruți a divizionului se înșiră acum pestriță, pe două rînduri.

— Domnule că-pi-tan, cîntă glasul lui Mîșlaevski, plutonul așteaptă ordinele dumneavoastră.

Înaintea celor adunați, apăru Studzinski, se dădu cu cîțiva pași înapoi și strigă răsunător :

— Cu stîngul înainte, ma-arș !

Coloana trosni, se legănă și porni înainte, călcînd în dezordine peste stratul de omăt.

Pe lîngă Turbin se perindară numeroase chipuri de studenți, cunoscute sau cu totul tipice. În fruntea plutonului trei se ivi Caracudă. Încă neștiind încotro și la ce pornește, Turbin se pomeni că frămîntă și el zăpada alături de ceilalți.

Caracudă lunecă din coloană și, cu un aer grav, mergînd cu spatele înainte, se porni să strige :

— Stîngul, stîngul. Un'. Un'.

Coloana pătrunse, prelingîndu-se ca un șarpe, prin gura neagră care dădea spre subsolul liceului și îndată gîtlejul enorm începu să înghită un rînd de recruți după altul.

Printre zidurile clădirii, umbrele pluteau mai sumbre, mai apăsătoare. Curînd însă, tăcerea de cremene și lumina cernită din sălile pustii fură tulburate de ecoul pașilor cadențați. Pe subt bolți se agitară zgomote stranii, de parcă s-ar fi trezit acolo o ceată de demoni. Pașii greoi se împletiră cu un foșnet subțire, iscat în jur, și cu cîte un chițăit speriat. Erau șobolanii. Își căutau scăparea prin ungherele cufundate în beznă. Coloana merse prin nesfîrșitele și întunecoase coridoare subterane, călcînd greoi peste dale de cărămidă, și ajunse, în sfîrșit, într-o sală imensă, unde lumina se cernea cu greu prin crăpăturile înguste ale ferăstruicilor mici, zăbrelite și înfundate cu pînze de păianjen.

Un asurzitor bubuit de ciocane sparse tăcerea. Recruții porniră să desfacă lăzile de scînduri întărite cu șine de fier și vîrfuite cu cartușe. Traseră afară benzile care păreau să nu mai aibă sfîrșit și discurile late ca niște foi de tort pentru mitralierele Lewis. Ieșiră la iveală și mitralierele, cenușii și negre, ca niște țînțari setoși de sînge. Se învîrteau, zăngănind piulițe de oțel, săreau cuie smulse cu clești, iar într-un colț suiera asurzitor un ferăstrău. Iuncherii dădeau la iveală vrafuri de căciuli turtite și în-

ghețate, mantale cu pliuri țepene, centuri tari ca lemnul, cartușiere și bidoane mici, îmbrăcate în pîslă.

— Grăbe-e-ște, răsună după o vreme glasul lui Studzinski.

Cîțiva ofițeri, cu epoleții lucindu-le palid pe umeri, se agitară ca brădișul pe apă. Izvorî de undeva, fredonînd ușor, tenorul, însănătoșit ca prin farmec, al lui Mîșlaevski.

— Domnule doctor, răsună prin umbră glasul lui Studzinski, fiți amabil și luați-vă în primire echipa de felceri. Vă rog să le comunicați toate instrucțiunile necesare.

În fața lui Turbin răsăriră îndată doi studenți. Unul dintre ei, scund și tulburat de emoție, purta o banderolă de cruce roșie la mîneca mantalei studențești, iar celuilalt, îmbrăcat într-o uniformă cenușie, căciula prea largă îi cădea peste ochi și era nevoit întruna s-o așeze la loc.

— Lăzile cu medicamente sînt acolo, spuse Turbin. Scoateți din ele trusele care se poartă pe umăr, iar pentru mine una medicală. Vă rog să dați tuturor artileriștilor cîte două pachete individuale, și explicați cum să le desfacă la nevoie.

Peste furnicarul cenușiu, neliniștit, răsări capul lui Mîșlaevski. Urcat pe o ladă, își înălță carabina, desfăcu zăngănind închizătorul, vîrî înăuntru cu un trosnet sec cartușele, apoi, ochind pe fereastră afară și zăngănind din nou, zăngănind și iar ochind pe fereastră, trimise spre iuncherii adunați în jur o ploaie de cartușe azvîrlite din încărcător. Îndată, prin subsol se auzi țăcănind ca într-o fabrică. Împrăștiind clinchete și trosnete pe sub bolți, iuncherii porniră să-și încarce cu toții armele.

— Ate-nție, pentru cei care nu știu să umble cu arma, cîntă Mîșlaevski. Iuncherii să le arate studenților cum să le mînuiască.

Peste capetele mulțimii lunecară centuri cu cartușiere și bidoane.

Se petrecea acolo un miracol. Mulțimea cea pestriță, cu o alcătuire atît de felurită, se preschimba văzînd cu ochii într-o formație compactă și uniformă, deasupra căreia, mișcîndu-se și săltînd în neorînduială, se înălțară curînd, ca o perie deasă, acele țepoase ale baionetelor.

— Rog pe domnii ofițeri să poftească la mine, se auzi de undeva glasul lui Studzinski.

În penumbra din coridor, Studzinski, acompaniat îndată de un catifelat clinchet de pinteni, vorbi cu glasul pe jumătate :

— Impresiile dumneavoastră ?

Pintenii se mișcară nehotărîți. Zvîrlindu-și ușor și cu nepăsare mîna la chipiu, Mîșlaevski se aplecă spre căpitan și spuse :

— În plutonul meu, cincisprezece oameni habar n-au să umble cu arma. E o situație foarte dificilă.

Studzinski privi cu ochii larg deschiși undeva în sus, acolo de unde se cernea prin geamuri cea din urmă lumină firavă, cenușie, a amurgului, și întrebă din nou :

— Starea de spirit ?

Și iar fu Mîșlaevski cel ce-i răspunse :

— Hm... Hm... Au venit rău coșciugele acelea. Studenții au cam băgat-o pe mînecă. Sigur, o impresie neplăcută. Le-au văzut prin grilaj.

Studzinski își aruncă spre el ochii negri și încăpățînați :

— Aveți grijă să le ridicați moralul.

Și îndată pintenii sunară în cor, părăsind coridorul.

— Iuncher Pavlovski ! tună pe sub bolți Mîșlaevski, precum Radames în *Aida*.

— Pavlovski... ov... ov... ski... i... ! ! repetă ecoul de piatră, laolaltă cu urletul vocilor

— 'zent.

— Vii de la școala Alexeevski ?

— Întocmai, domnule locotenent

— Vreau un cîntec pe cinste. Să moară Petliura, mama lui, astăzi și mîine...

Printre ziduri crescu îndată un glas solitar, însă puternic și curat :

Artilerist eu m-am născut...

De undeva, din vălmășagul baionetelor, îi răspunseră tenorii :

M-au înfiat cei din brigadă.

Întreg vălmășagul studențimii adunate în uriașa sală păru să tresară. Prinse din zbor melodia, apoi, izbucnind într-un coral năvalnic și repezind în jur ecouri detunătoare, sparse în mii de fărîme bolțile de piatră :

În fo-o-cul luptei am crescut ;
Vuia în juru-mi ca-no-na-a-a-ada.
În fo-o-o-o-o-o-ocul...

Vuietul asurzitor se zbătu în urechi, în lăzile de cartușe, printre geamurile sumbre, prin capete, iar sus, peste pervazul aplecat al ferestrelor, săltară zăngănind niște pahare colbăite, uitate acolo de cine știe cînd...

Băieții toți din baterie pe un afet m-au legănat.

Studzinski, ochind doi sublocotenenți trandafiri din mulțimea de mantale, baionete și mitraliere, le ordonă într-o șoaptă repezită :

— În vestibul... dați pînza jos... mai repede...

Sublocotenenții o luară la picior.

Mărșăluiesc și cîntă
Iuncherii din școlile de gardă !
Tobele, timpanele,
Chimvalele răsună ! !

Cutia goală, de piatră, a liceului vuia în ritmul înfricoșător al marșului și, adînc, în găurile lor umede, încremeniră de groază șobolanii.

— Un' ! Un' ! spinteca urletul celorlalți glasul pătrunzător al lui Caracudă :

— Mai cu inimă, băieți ! suna și glasul însănătoșit al lui Mîșlaevski. Că n-oți fi la înmormîntare !

Nicidecum o cenușie omidă, cu trupul despicat din loc în loc, ci

Croitorese ! bucătărese !
Fete în casă ! spălătorese ! !
Pe iuncherii ce pleacă îi petrec ! ! !

înșiruite companii, amenințînd cu țepii baionetelor, se avîntau prin săli boltite, făcînd dușumeaua să tremure și să se îndoaie sub tropotul cizmelor. Mărșăluiră înainte prin coridoare lungi, fără sfîrșit, pe urmă porniră să urce la etaj, spre uriașul vestibul pe care îl potopea lumina cernută prin bolta străvezie, și atunci, un șir după altul, cei din primele rînduri fură cuprinși de amețeală.

Pe un arab pursînge, învelit într-un cioltar cu monogram imperial, strunindu-și armăsarul cu un zvîcnet al zăbalei și schițînd un zîmbet fermecător, Alexandru, cel un pic pleșuv, cu borul tricornului înălțat pe sub panașul zăpeziu, se arătase viforos, plin de strălucire, înaintea coloanelor de iuncheri. Azvîrlindu-le unul după altul zîmbete pătrunse de un farmec perfid, Alexandru își săltase tăișul alb al sabiei, arătînd artileriștilor, cu vîrful ei strălucitor, nestăvilitul iureș al armatelor de la Borodino. În albe trîmbe de explozii se îmbrăca la Borodino cîmpul de bătaie și negre păduri de baionete urcau din zări pe uriașa pînză a tabloului din capul scărilor de marmoră.

...Căci fost-au
Aprigi bătălii ? !

— *Măi frate,* relua glasul lui Pavlovski.

Măi frate minte să le ţii ! !

vuiau başii.

Rusia cu temei şi-aduce
Aminte de Borodino ! !

Strălucitorul Alexandru zbura spre cer, iar la picioarele armăsarului său zăcea sfîşiat vălătucul de muselină care îl acoperise pînă atunci un an întreg.

— Ce, nu l-aţi mai văzut pe împăratul Alexandru cel Binecuvîntat ? Ţine rîndul, băiete, ţine rîndul ! Un, doi. Stîngu' ! Stîngu' ! — urla Mîşlevski. Omida suia mereu, şi scările se cutremurau sub paşii foştilor elevi al căror patron fusese însuşi el, Alexandru. Desfăşurîndu-şi rîndurile pe dinaintea celui ce-l înfrînsese pe Napoleon, întregul divizion pătrunse apoi în vasta sală de festivităţi pe care o înconjurau două şiruri de ferestre. Sfîrşindu-şi cîntecul, se opri în careu, cu armele la umăr, în freamăt de baionete. O lumină alburie, sumbră, plutea prin sală. De-a lungul pereţilor abia se mai întrezăreau, ca nişte pete verzui, fantomatice, uriaşele portrete învelite în pînză ale ultimilor împăraţi ai Rusiei.

Studzinski se dădu cîţiva paşi înapoi şi îşi privi ceasul-brăţară. În clipa aceea, un iuncher veni în fugă şi-i şopti ceva la ureche.

— A sosit comandantul divizionului, îi auziră şoapta cei din jur.

Studzinski le făcu semn ofiţerilor. Cu toţii porniră în pas alergător prin careu, aliniind rîndurile. Studzinski ieşi pe coridor în întîmpinarea comandantului.

Sunîndu-şi pintenii pe treptele scării, întorcîndu-se şi trăgînd cu coada ochiului spre Alexandru, colonelul Malîşev urca spre uşa sălii de festivităţi. La piciorul stîng i se legăna o sabie caucaziană, cu un dragon vişiniu la mîner. Purta un chipiu de catifea neagră şi o manta pînă la călcîie, larg despicată în spate. Colonelul părea

tulburat. Studzinski îi ieşi grăbit înainte şi se opri, salutînd cu mîna la cozoroc.

Malîşev îl întrebă :

— I-aţi îmbrăcat ?

— Da, să trăiţi. Toate ordinele au fost executate.

— Cum se prezintă ?

— De luptat, vor lupta. Dar nu au experienţă. La o sută douăzeci de iuncheri, avem optzeci de studenţi care nu se pricep să ţină o armă în mînă.

O umbră se aşternu peste chipul lui Malîşev. Rămase tăcut.

— Din fericire, ne-au venit nişte ofiţeri foarte buni, continuă Studzinski, mai ales cel nou, Mîşlaevski. O scoatem noi la capăt.

— Bine. Acum, iată despre ce-i vorba : după încheierea ceremoniei, am să te rog ca toţi cei prezenţi, în afara ofiţerilor şi-a unui corp de gardă, cu un efectiv de şaizeci de oameni, alcătuit din cei mai buni şi mai de nădejde iuncheri, pe care îi vei posta la mortierele din interiorul depozitului şi în jurul clădirii, să plece acasă cu condiţia ca mîine, la orele şapte dimineaţa, întreg divizionul să fie din nou prezent.

O nemaipomenită uimire îl copleşi pe Studzinski. Îşi holbă de-a dreptul necuviincios ochii la domnul colonel şi rămase cu gura căscată.

— Domnule colonel... din pricina emoţiei, toate accentele îi lunecară lui Studzinski către penultima silabă, permiteţi-mi să raportez. E cu neputinţă să-i las acasă. Singura posibilitate de a menţine capacitatea de luptă a divizionului e ca peste noapte să rămînă cu toţii aici.

Domnul colonel îşi demonstră atunci şi chiar foarte repede o nouă calitate : aceea de a se înfuria într-un chip desăvîrşit. Gîtul şi obrazul i se învineţiră, iar ochii îi vărsară scîntei.

— Domnule căpitan, făcu el cu o voce enervantă, am să dau ordin ca pe statul de serviciu să nu mai figurezi ca

ofițer superior, ci ca lector care ține conferințe propriilor săi comandanți. Or, acest lucru mi-e foarte neplăcut, fiindcă am văzut în dumneata tocmai un ofițer superior de nădejde, iar nu un profesor oarecare. Așadar, nu am nevoie de conferințe. Te-e rog, fără sfaturi și povețe! Primești ordinul, îl execuți și atît. M-ai înțeles?

Și îndată se holbară unul la celălalt.

O culoare arămie se prelinse peste gîtul și obrajii lui Studzinski, iar buzele-i tremurară. Glasul păru și el să-i scîrțîie cînd izbuti în sfîrșit să răspundă:

— Am înțeles, domnule colonel.

— Așa. Execuți ordinul. Îi lași să plece acasă. Le dai dispoziție să doarmă pe săturate, le oprești armele aici, iar mîine la șapte să fie prezenți cu toții. Acum să plece, ba mai mult decît atît — să nu iasă în stradă toți o dată, ci în grupuri mici și fără epoleți, ca să nu atragă atenția, vezi Doamne, cu înfățișarea lor grozavă.

Ochii lui Studzinski se luminară și expresia de mîndrie jignită îl părăsi dintr-o dată.

— Am înțeles, domnule colonel.

Domnul colonel își schimbă și el, brusc, atitudinea.

— Alexandr Bronislavovici, te cunosc de multă vreme ca pe un ofițer viteaz și cu experiență. Mă cunoști și dumneata pe mine. Așa că supărarea nu-și are rostul. În asemenea împrejurări n-are ce căuta. Dacă am vorbit cumva cum nu trebuie, te rog să uiți, că doar și dumneata...

Chipul lui Studzinski deveni stacojiu:

— Într-adevăr, domnule colonel, sînt vinovat.

— Bine, e-n regulă. Acum să mergem la ei, să nu le piară entuziasmul. Deci, vom lăsa totul pe mîine. Mîine o să știm mai bine ce avem de făcut. În orice caz, pot să-ți spun de pe acum: să nu te bazezi pe artilerie. Nu avem nici cai și nici muniții. Așa că, de mîine dimineață — exerciții de tragere cu armele, exerciții și încă o dată exerciții. Te rog să faci totul, ca pînă mîine la prînz di-

vizionul să poată lua premiu la tragere. Și încă ceva — toți iuncherii de nădejde să primească grenade. Ai înțeles?

Umbre întunecate se lăsară peste chipul lui Studzinski. Tăcu, pătruns de încordare. Pe urmă spuse:

— Domnule colonel, permiteți o întrebare?

— Știu ce vrei să mă întrebi. Nu mă mai întreba. Am să-ți răspund și așa: situația-i foarte proastă. Se întîmplă să fie și mai rău de-atît, dar mai rar. Acum m-ai înțeles?

— Am înțeles, să trăiți.

— Asta-i socoteala. Malîșev își coborî mult vocea. Știi, nu vreau să petrecem cu toții o noapte pînă de neprevăzut în cușca asta de piatră. Să riscăm viața a două sute de flăcăi, dintre care optzeci nici nu știu să tragă cu pușca.

Studzinski tăcu.

— Așa stau lucrurile. Celelalte le vom discuta diseară. Avem tot timpul. Acum să mergem.

Intrară amîndoi în sală.

— Dre-e-e-pți! Don-lor ofițeri! strigă Studzinski.

— Bună ziua, artileriști!

De după umărul lui Malîșev, Studzinski dădu din mîini ca un regizor pătruns de neastîmpăr și, în clipa următoare, zidul cel cenușiu și țepos răcni, făcînd să se cutremure geamurile:

— Să...ă...iți...omle...colonel...

Malîșev privi înveselit șirurile, își coborî mîna de la cozoroc și spuse:

— Foarte bine... Domnilor artileriști! N-o să vă spun prea multe, nu mă pricep să vorbesc, căci n-am luat parte la mitinguri, de aceea voi fi scurt. Ne vom bate cu ticălosul de Petliura și puteți fi convinși că-l vom răpune. Printre voi sînt iuncheri din școlile militare ale căror pajuri n-au cunoscut vreodată rușinea înfrîngerii. Mulți dintre voi ați fost elevi ai acestui liceu de mare

prestigiu. Astăzi zidurile lui bătrîne vă privesc din nou. Sînt convins că nu vă veţi face de ruşine. Artilerişti ai divizionului de mortiere ! Vom apăra slăvitul nostru Oraş de năvala bandiţilor. Dacă vom slobozi cîteva salve de obuze de şase ţoli asupra acelui simpatic preşedinte, cerul însuşi o să-i pară mai mic decît propriile lui izmene, sufletul şi mormîntul cui l-a adus pe lume ! ! !

— Ha...a-a... Ha-a... răspunse mulţimea cea ţepoasă, ameţind de pe urma expresiilor atît de vioaie ale domnului colonel.

— Faceţi-vă datoria, artilerişti !

Studzinski dădu iar din mîini, ca un regizor speriat din culise, şi din nou mulţimea stîrni nouri de praf prin urletul său multiplicat de bubuitoare ecouri :

Urr...aa... Urrrr...Rrrrr ! !

*

Nu trecură nici zece minute şi în sala de festivităţi armele se înălţară, ca pe cîmpia de la Borodino, în zeci şi zeci de piramide. Două sentinele punctară spaţiul la marginea şesului de lemn colbăit, peste care creşteau negre, şirurile de baionete. Undeva, în depărtare, poate la subsol, răsunau, cînd mai încet, cînd mai distinct, paşii proaspeţilor artilerişti, care se grăbeau, conform ordinului primit, să plece spre casă. Prin coridoare se rostogoleau nelămurite zgomote metalice şi comenzi scurte, răsunătoare. Pe acolo Studzinski posta chiar el schimburile de sentinele. Pe urmă, tot din hăul negru al coridoarelor, răsună pe neaşteptate un glas de trompetă. În croncănitul ei răguşit, întretăiat, care se împrăştie prin întreaga clădire, nu mai fu nici urmă de măreţie, ci doar o stridenţă falsă şi o cu totul vădită îngrijorare. Într-unul din coridoare pornise să-şi umfle obrajii un iuncher, mărginit de o parte şi de alta de cele două balustrade ale scării ce cobora spre vestibul. De pe mînerul trompetei coclite, de aramă, coborau, legănîndu-se, panglicile decolorate ale

ordinului Sf. Gheorghe. Înaintea gornistului se oprise, cu picioarele depărtate ca un compas, locotenentul Mîşlaevski. Îl învăţa să cînte, zorindu-l să încerce cînd într-un fel, cînd într-altul :

— Să ştii că n-ai suflu îndeajuns... Zi-i, zi-i aşa mereu. Suflă în ea, suflă tare. N-a mai fost pusă de mult la treabă. Acum, sună alarma.

„Ta-ta-tam-ta-tam“, suna gornistul, stîrnind groază şi panică printre şobolani.

Umbra vînătă a amurgului pătrundea cu tot mai multă stăruinţă în sală prin cele două lungi şiruri de ferestre. În faţa cîmpului acoperit de piramidele costelive ale carabinelor, rămăseseră doar Malîşev şi cu Turbin. O clipă, Malîşev îl privi posomorît pe cel dinaintea lui, dar îndată pe obraz i se ivi umbra unui surîs binevoitor.

— Ei, doctore, la dumneata ce s-aude ? Grupa sanitară e în ordine ?

— Este, să trăiţi, domnule colonel.

— Atunci, poţi să pleci şi dumneata acasă. Îi expediezi şi pe felceri. Le spui însă tuturor să fie prezenţi mîine la ora şapte dimineaţa împreună cu ceilalţi voluntari... Iar dumneata... (Malîşev se gîndi o clipă, încruntîndu-se.) Pe dumneata am să te rog să vii după-amiază, la orele două. Pînă atunci eşti liber. (Malîşev tăcu din nou.) Şi încă ceva : deocamdată epoleţii poţi să nu ţi-i pui. (Malîşev îşi căuta cuvintele.) Vezi, noi urmărim să nu atragem prea mult atenţia asupra noastră. În fine, mîine la ora două, te rog să fii aici.

— Am înţeles, domnule colonel.

Turbin se mişcă nehotărît de pe un picior pe altul. Malîşev îşi scoase portţigaretul şi-i oferi o ţigară. Turbin, la rîndul lui, aprinse un chibrit. Îndată, sclipiră două steluţe purpurii şi în clipa aceea, apăru limpede că în jur se şi lăsase întunericul. Malîşev privi neliniştit în sus, spre globurile electrice care abia se mai întrezăreau, apoi ieşi pe coridor.

— Locotenent Mîşlaevski. Poftim încoace. Uite despre ce-i vorba : din momentul acesta, las pe seama dumitale întreaga instalaţie electrică a clădirii. Te rog ca în cel mai scurt timp luminile să fie aprinse peste tot. E necesar să te orientezi în aşa fel, încît, la nevoie, nu numai să poţi aprinde luminile, dar să le şi stingi pe toate. Să ştii că porţi întreaga răspundere pentru iluminarea clădirii.

Mîşlaevski salută şi se răsuci pe călcîie. Gornistul scoase un ultim chiţăit, apoi tăcu şi el. Cu pintenii zornăindu-i de zor, Mîşlaevski se rostogoli atît de iute — tipa-tipa-tipa — pe treptele scării principale, încît păru că-i încălţat cu patine. Cîteva clipe mai tîrziu, se auzi făcînd mare tămbălău undeva, la parter, izbind de bună seamă într-o uşă cu pumnii şi zvîrlind cuiva nişte ordine nedesluşite. Ca urmare a acestora, nu mai trecură decît alte cîteva clipe şi la intrarea principală spre care coborau cele două uriaşe aripi ale scării din vestibul se aprinse brusc o lumină vie, azvîrlind licăre aurii peste portretul lui Alexandru. Malîşev rămase chiar, un moment, cu gura căscată, apoi i se adresă lui Turbin :

— Pe cinstea mea... Asta zic şi eu ofiţer. L-ai văzut ce poate ?

Între timp, jos, pe scară, se ivi o mogîldeaţă şi porni să suie încet treptele de piatră. Cînd ajunse la cel dintîi palier şi se întoarse să urce mai sus, Malîşev şi Turbin, aplecaţi peste balustradă, o văzură mai desluşit. Mogîldeaţa îşi mişca anevoie picioarele bolnave, iar capul argintiu îi tremura mărunt. Purta un veston larg cu revere, împodobit cu nasturi lucitori şi cu petliţe verzui, de catifea. Mîinile îi tremurau, înfipte într-o cheie cît toate zilele. Mîşlaevski urca şi el scara în urma omuleţului şi-i striga în răstimpuri.

— Grăbeşte, grăbeşte. Ce umbli ca un păduche leşinat ?

— Înălţimea-voastră... mormăia gîngav bătrînul, tîrşîindu-şi picioarele. Prin întuneric, dintr-un ungher al palierului, îi răsări în faţă Caracudă, pe urmă un alt ofiţel, înalt, pe urmă doi iuncheri şi, în sfîrşit, o mitralieră cu bot ascuţit. Mogîldeaţa se feri în lături, pătrunsă de groază, apoi se plecă, se plecă tot mai mult, şi se închină pînă la pămînt înaintea mitralierei.

— Înălţimea-voastră, murmura fără încetare.

Apoi, ajunsă în vîrful scării, mogîldeaţa bîjbîi îndelung cu mîinile tremurînde prin semiîntuneric, deschise o cutie dreptunghiulară prinsă de perete şi în adîncul acesteia se văzu un fel de pată alburie. Moşul îşi vîrî mîna în cutie, făcu să se audă un pocnet scurt şi îndată o lumină năvalnică învălui palierul de sus al vestibulului, intrarea în sala de festivităţi şi coridorul.

Bezna se făcu ghem, fugi la un capăt şi la celălat al acestuia. Mîşlaevski înţelese îndată cum se mînuiesc întrerupătoarele şi, dîndu-l pe bătrîn la o parte, porni să răsucească el însuşi mînerele negre, lucioase. Lumina, atît de orbitoare, încît părea că bate în roşu, porni cînd să se aprindă, cînd să piară din nou. Globurile albe din sală străluciră şi ele şi îndată se stinseră. Pe neaşteptate, alte două globuri se aprinseră chiar la extremităţile coridorului, şi, zvîcnind, bezna pieri cu totul.

— Hei ! Cum e ? strigă Mîşlaevski.

— S-a stins, îi răspundeau glasuri de jos, din hăul vestibulului.

— Gata ! S-a aprins ! urlau din nou glasurile.

Săturîndu-se de joacă, Mîşlaevski lăsă lumină în sală, pe coridor şi deasupra portretului lui Alexandru, apoi închise cutia şi îşi vîrî cheia în buzunar.

— Du-te, moşule, şi te culcă, spuse el împăcat, totul e în deplină ordine.

Bătrînul clipi cu umilinţă :

— Dar cheiţa ? Cheiţa... înălţimea-voastră... Ce facem cu ea ? Vreţi s-o păstraţi ?

— Întocmai. De azi încolo, cheia va rămîne la mine. Bătrînul mai stătu cîteva clipe, tremurînd de zor, apoi se depărtă tot atît de încet precum venise.

— Iuncher !

Un elev rotofei şi rumen la obraz îşi trînti patul armei de pardoseală şi se opri, nemişcat ca o statuie, în faţa cutiei.

— La tabloul de siguranţe are acces numai comandantul divizionului, domnul căpitan şi cu mine. Şi nimeni altul. În caz de nevoie, la ordinul unuia dintre aceştia trei vei sparge cutia, dar cu grijă, să nu se defecteze ceva la tablou.

— Am înţeles, să trăiţi, domnule locotenent !

Mîşlaevski veni spre Turbin şi-i spuse în şoaptă :

— Maxim al nostru... l-ai văzut ?

— L-am văzut... o, Doamne, cum să nu-l văd ? şopti Turbin.

Comandantul divizionului se oprise în uşa sălii de festivităţi, şi o mie de lumini îi jucară peste ornamentele de argint ale sabiei cu care era încins. Îi făcu semn lui Mîşlaevski să se apropie şi-i spuse :

— Uite ce-i, domnule locotenent... Să ştii că-mi pare bine că te am în divizionul nostru. Bravo.

— La ordinele dumneavoastră, domnule colonel.

— Vei mai avea grijă să se facă focul şi aici, în sala de festivităţi, ca să nu stea sentinelele în frig, iar de toate celelalte am să mă ocup chiar eu. De mîncare n-o să duceţi lipsă, am să vă fac rost şi de votcă, puţină, dar suficientă ca să vă puteţi încălzi.

Mîşlaevski îi zîmbi cu totul fermecător domnului colonel şi îşi drese glasul cu multă gravitate :

— A... hm...

Turbin însă nu mai stătu să-i asculte. Aplecat peste balustradă, nu-şi mai luă ochii de la mogîldeaţa cu părul argintiu, pînă ce nu dispăru cu totul la parter. Un sentiment amar puse stăpînire pe Turbin. Stînd astfel, în

dreptul balustradei de piatră, i se ivi înainte, deosebit de limpede, o amintire.

...O mulţime de liceeni de toate vîrstele dăduseră buzna, în culmea bucuriei, chiar prin coridorul de acolo. În fruntea acelei ciudate procesiuni, Maxim, pedagogul, om vînjos şi îndesat, ducea grăbit cu el două siluete mici, negricioase.

— Să vază, să vază, să vază, să vază şi domnul inspector, cu buna ocazie a venirii domnului efor, de ce-s în stare domnul Turbin cu alde domnul Mîşlaevski. O să le facă plăcere. Pot spune chiar că o să le facă multă plăcere !

De bună seamă ultimele cuvinte ale lui Maxim exprimau o cumplită ironie. Căci numai unui om cu gusturi pervertite i-ar fi putut face plăcere contemplarea domnilor Turbin şi Mîşlaevski, ba încă în îmbucurătoarele clipe ale sosirii eforului.

Domnul Mîşlaevski, strîns ca într-o menghină de mîna stîngă a lui Maxim, avea buza de sus despicată pieziş, iar una din mînecile vestonului îi mai atîrna doar în cîteva fire de aţă. Domnului Turbin, purtat pe sus cu cea dreaptă, îi lipsea centura şi-i zburaseră cu totul nu numai nasturii de la veston, dar şi cei care încheie pantalonii, astfel că pînă şi pîntecele şi rufăria domnului Turbin se ofereau cît se poate de indecent privirilor.

— Maxim, drăguţule, lasă-ne, te rugăm, iubitule, implorau Turbin şi Mîşlaevski, întorcîndu-şi spre el, pe rînd, chipurile însîngerate, cu ochii gata să se stingă.

— Ura ! La cancelarie cu ei, Max Preasfinte ! urlau din spate, agitaţi, liceenii. N-are dreptate ăsta să-i schilodească pe cei dintr-a doua !

O, Doamne, Dumnezeule ! Atunci era soare, erau urlete şi tropăituri. Şi nici Maxim nu arăta cum arată azi — necăjit, flămînd şi cu părul alb. Pe capul lui Maxim creştea pe atunci o neagră perie de ghete, înfăţişînd doar ici şi colo cîteva fire argintii. Braţele lui Maxim erau cleşti de oţel, iar de gît îi atîrna o medalie cît roata carului... Ah, roată, roată ! Te-ai tot rostogolit de la satul B,

făcînd un număr de N învîrtituri în nu știu cîtă vreme, și iată că ai ajuns într-un hău de piatră. Doamne, ce frig e în jur ! Acum trebuie să apărăm cu toții... Dar ce anume ? Hăul acesta ? Vuietul de pași ?... Oare tu, Alexandre, ai putea tu să salvezi, cu oștirile tale de la Borodino, edificiul care piere ? Înviază-le, coboară-le de pe pînză ! Fără doar și poate că ele l-ar înfrînge pe Petliura.

Picioarele îl duseră pe Turbin cu totul fără voie în jos, pe scară. „Maxim !" ar fi vrut să strige, apoi începu să se oprească în răstimpuri, pînă cînd rămase locului, nemișcat. Și-l închipui pe Maxim jos, în odăițele de la subsol, unde altădată au locuit paznicii. De bună seamă, stă acum și tremură la gura sobei, trecutul l-o fi uitat de tot; ba, pe deasupra îl va podidi și plînsul. Or, și fără el sînt necazuri cîte vrei. Gata, destul cu toate acestea. Să isprăvim odată cu sentimentalismul ! Tot smiorcăindu-ne întruna, ni s-a dus viața pe apa sîmbetei. Destul !

*

Și totuși, după ce Turbin îi lăsă pe felceri să plece acasă, se pomeni într-o clasă pustie, cuprinsă de lumina amurgului. De pe ziduri, tablele negre priveau în tăcere, ca niște pete de cărbune. Se înșiruiseră, încremenite, băncile. Nu se putu reține, și, ridicînd pupitrul, se așeză într-una din ele. Se simți greoi, stînjenit de spătarul îngust. Cît de aproape i se pare că spînzură acum tabla din perete. Chiar asta e clasa, pot să jur că asta e, ori cel mult o clasă vecină, căci pe fereastră se zărește aceeași priveliște a Orașului ca și atunci, în trecut. Iată matahala neagră, neînsuflețită a universității. Dincolo, săgeata pătrunsă de sclipiri albe a bulevardului, cuburile clădirilor, hăuri de întuneric, ziduri, înălțimile cerului...

Ferestrele oferă pe drept cuvînt imaginea spectacolului din opera *Noaptea de Ajun* : e multă zăpadă și-i o puzderie de luminițe care licăresc și pîlpîie... „Tare aș vrea să știu de ce trag tunurile acelea de la Sviatoșino ?"

parcă s-ar afla undeva, la capătul lumii, atît par de inofensive, bubuie ca printr-un strat de vată : um-m, um-m...

— Destul !

Turbin coborî pupitrul băncii, ieși pe coridor, apoi merse încet prin dreptul sentinelelor spre vestibul, și de aici în stradă. Chiar în fața intrării, lucea negru o mitralieră. Pe stradă se zăreau prea puțini trecători. Ningea r, cu fulgi mari, pufoși.

*

Domnul colonel petrecu o noapte agitată. Cursele pe care le făcu între clădirea liceului și madame Anjou, aflată doar la doi pași, fură multe la număr. Către miezul nopții, motorul se încinsese de-a binelea și mergea în plină viteză. La liceu, lămpile cu arc voltaic revărsau o lumină roșiatică, șuierînd ușor în globurile lor mate. Sala se încălzise simțitor, căci seara întreagă și toată noaptea flăcări aprige se învolburaseră în străvechile sobe de teracotă din încăperile sumbre ale bibliotecii, sobe care o mărgineau de jur împrejur.

Îndrumați de Mîșlaevski, iuncherii umpluseră pînă la refuz sobele cu colecții pe 1863 din *Otecestvennîe zapiski* și din *Biblioteka*, apoi, bocănind pînă în zori cu topoarele, menținuseră treze flăcările, folosind lemnul copt al băncilor vechi, adunate de prin clase. Studzinski și Mîșlaevski își bucuraseră inima cu cîte două pahare de spirt (domnul colonel se ținuse de promisiune, aducînd o cantitate suficientă, tocmai pentru a-i încălzi pe cei înfrigurați — anume cîte o jumătate de litru) și, făcînd cu schimbul, dormiseră cîte două ceasuri fiecare, culcați laolaltă cu iuncherii, peste mantalele așternute la gura sobelor. Pe chipurile ostenite ale amîndurora reflexele sîngerii ale flăcărilor alternau cu umbre prelungi și negre. Cînd unul, cînd celălalt se trezeau în răstimpuri și umblau de la o sentinelă la alta, controlîndu-le astfel toată noaptea. Caracudă, împreună cu iuncherii de la mitraliere, păzea și el in-

trările dinspre parc. Şi, în sfîrşit, schimbîndu-se oră de oră, cîte patru iuncheri înfăşuraţi în şube grele, miţoase, rămîneau neclintiţi în dreptul mortierelor cu boturi teşite.

La *madame* Anjou, sobiţa de tuci se încinsese să plesnească. Coşurile de tablă trăgeau vîrtos, şuierînd la încheieturi, unul dintre iuncheri se postase la uşă, fără să piardă din ochi motocicleta de la intrare, iar alţi cinci dormeau un somn de plumb, trîntiţi, peste mantale într-un colţ al magazinului. Către ora unu din noapte, domnul colonel se oploşise de-a binelea la *madame* Anjou. Căsca lung, totuşi nu se hotăra să se ducă la culcare, ci sta şi tot discuta cu nu ştiu cine la telefon. În cele din urmă, către orele două, sosi, şuierînd subţire, o altă motocicletă din care coborî greoi un militar înveşmîntat într-o manta cenuşie.

— Lăsaţi-l să treacă. E pentru mine.

Omul îi înmînă colonelului o legătură voluminoasă învelită într-un cearceaf şi legată cruciş cu o sfoară groasă. Domnul colonel o cără el însuşi într-o cămăruţă minusculă din spatele magazinului, pe care avu grijă s-o încuie îndată cu un lacăt cît toate zilele. Omul cenuşiu porni cu motocicleta înapoi, de unde venise, iar domnul colonel, urcînd, la galerie, îşi azvîrli şi el mantaua pe duşumea, grămădi căpătîi un vraf de cîrpe şi, dînd ordin iuncherului de serviciu să-l trezească la orele şase şi jumătate punct, adormi buştean.

7

Noaptea tîrziu, un întuneric de cărbune se aşternu peste locul cel mai frumos din cîte se află, şi anume, peste înalta Colină a lui Vladimir. Cărările pavate cu cărămizi şi aleile şerpuite pieriseră cu totul sub stratul nesfîrşit şi pufos al zăpezii.

Nici un suflet de om, nici un zgomot de paşi nu venea iarna să tulbure liniştea de pe terasele suprapuse. Cine să urce Colina în miez de noapte, ba încă pe o vreme ca asta ? Chiar că te-ar cuprinde spaima. Om curajos să fii, şi tot nu te-ai duce. Şi-apoi, ce să cauţi prin beznă ? Luminată e doar o singură platformă. Acolo, pe un piedestal enorm, ca pe un înfricoşător vîrf de stîncă, se înalţă greoaie. de peste o sută de ani, silueta neagră, de fier, a lui Vladimir, sprijinind cu braţul o cruce uriaşă, de trei stînjeni. Seară de seară, îndată ce umbrele amurgului pornesc să învăluie hăurile, grohotişurile şi terasele din jur, crucea îşi aprinde luminile şi străluceşte astfel pînă în zori. Licărul îi zboară departe, cale de patruzeci de verste şi mai bine, pînă către zările negre ce duc spre Moscova. În jurul piedestalului însă nu izbuteşte să împrăştie întunericul decît prea puţin. Fulguind spre pămînt, palida lumină electrică atinge în treacăt marginea verzuie a postamentului, smulge din beznă cîte un capăt de balustradă, o margine scundă a grilajului, şi cam atît. Dincolo, departe — departe... E cu adevărat o beznă de nepătruns. Sub căciulile lor de zăpadă arborii se întrevăd prin întuneric stranii ca nişte lustre învelite în pînză, iar jur împrejur, troiene şi iar troiene înalte de un stat de om. E înfiorător.

Nimeni nu se încumetă să ajungă acolo. Nici măcar omul cel mai neînfricat. Şi pe bună dreptate : ce să caute prin grohotişuri ? Jos, în Oraş, e cu totul altceva. Acolo nopţile sînt pătrunse de incordare, sînt nopţi de seamă, nopţi ostăşeşti. Strălucesc şiraguri de felinare. Nemţii dorm, dar dorm iepureşte. Pînă şi în cea mai întunecoasă ulicioară izbucneşte deodată un con albastru :

— *Halt !*

Scîrţ... Scîrţ... prin mijlocul străzii lunecă greoi pionii cu lighenaşe pe cap. Peste urechi, petele negre ale proiectoarelor... Scîrţ... Scîrţ... Carabinele nu stau pe după umeri, ci, atente, în cumpănire. Deocamdată cu nemţii

nu-i de glumit. Orice s-ar spune, nemţii sînt nemţi. Parcă ar fi nişte gîndaci de gunoi.

— *Dokument !*

— *Halt !*

Un con albastru, zvîrlit din lanternă. Oho !

Dar iată un automobil greoi, negru, cu patru faruri în faţă. Nu-i un automobil oarecare ; în urma caretei lăcuite se perindă în trap întins opt călăreţi. Escorta. Nemţilor însă nu le pasă. De aceea strigă :

— *Halt !*

— Cine e ? Încotro ? Pentru ce ?

— Este comandantul. Generalul de cavalerie Belorukov.

Dacă aşa-i vorba, situaţia se schimbă. Dacă aşa-i vorba, poftiţi vă rog. Prin geamurile caretei, în fund, se zăreşte un chip palid şi mustăcios. Şi un licăr tulbure pe epoleţii de general. Lighenaşele nemţeşti n-au încotro şi salută. De fapt, în ţara asta rapănoasă, le este cu totul indiferent, fie că e vorba de generalul Belorukov, fie de Petliura, fie chiar de un conducător al zuluşilor. Totuşi... de vreme ce trăieşti cu zuluşii, trebuie să urli ca ei... Lighenaşele salută. Politeţe internaţională, care va să zică.

*

De seamă noapte. Ostăşească. Pe ferestrele lui *madame* Anjou cad raze de lumină. În licărul razelor, mereu aceleaşi pălării de damă, corsete, chiloţi şi tunuri încrucişate. Şi tot umblă, umblă întruna ca un pendul iuncherul de gardă, se înfioară de frig, desenează cu baioneta pe zăpadă stema împăratului. Şi la liceul Alexandrovski se revarsă, ca într-o seară de bal, şiraguri de globuri albe. Mîşlaevski, înviorat de votca îndestulătoare, umblă şi el, umblă într-una, tot aruncîndu-şi ochii cînd spre Alexandru cel Binecuvîntat, cînd spre tabloul de lumini din perete. E destul de plăcut aici la liceu şi totul e în ordine. Orice

ai spune, sentinelele au la îndemînă opt mitraliere, şi nici iuncherii nu-s ca făţingăii aceia de studenţi. Iuncherii, frăţioare, ştiu să lupte. Ochii lui Mîşlaevski sînt roşii ca la iepuri. A cîta noapte e asta cu somn prea puţin, cu votcă prea multă, ba şi cu multă nelinişte ? Oricît ai fi de neliniştit însă, în Oraş o mai poţi scoate la capăt. Dacă n-ai nimic de ascuns, eşti liber, plimbă-te pe unde vrei. Drept e că o să te oprească de vreo cinci ori patrulele. Dar dacă ai actele în regulă, nu te doare capul. O să cam bată la ochi că umbli noaptea pe străzi, dar de asta să nu-ţi pese, mergi sănătos...

Pe Colină însă cine să urce ? Chiar că ar fi o prostie. Mai suflă şi vîntul pe înălţimile acelea... Cînd îşi porpeste colindul prin aleile troienite, parcă-l auzi pe Satana chiuind. Cel care s-ar încumeta totuşi să urce Colina, ar fi un om în afara societăţii. Unul care, sub orice orînduire, s-ar simţi între oameni ca un lup hăituit. Aidoma acelor mizerabili despre care a scris Hugo. Unul care n-ar trebui nici măcar să se arate pe străzile Oraşului, iar dacă ar îndrăzni totuşi s-o facă, şi-ar risca de zece ori viaţa. Izbuteşti să te strecori printre patrule, norocul tău ; nu izbuteşti, să avem iertare. Dac-ar fi să nimerească un asemenea om sus, pe Colină, el n-ar merita — omeneşte vorbind — decît o sinceră compătimire.

Nici un cîine nu te-ar răbda inima să laşi acolo. Un vînt de gheaţă suflă peste Colină. Cinci minute numai să stai locului că îţi şi vine s-o iei la sănătoasa. Darmite...

— Cinci ceasuri în cap ? Oho... Degerăm, frăţioare !...

Mai ales că pe dincoace, pe lîngă panoramă şi castelul de apă, nu poţi să te strecori nicidecum către Oraşul de sus, căci acolo, în străduţa Mihailovski, în casa care-i proprietatea mănăstirii, şi-a instalat statul-major însuşi generalul Belorukov. Şi, la fiecare cinci minute, ba cîte un automobil cu escortă, ba cîte unul cu mitraliere, ba...

— Ofiţeraşii, ceara mamei lor, găsi-i-ar toţi dracii !

Patrule, patrule, patrule.

Nici spre Orașul de jos — Podol — traversînd șirurile de terase, nu poți pătrunde, în primul rînd pentru că de-a lungul străzii Alexandrovskaia, care șerpuiește la poalele Colinei, stau înșirate felinare, iar în al doilea rînd pentru că sînt nemții, vîrî-s-ar dracul și-ntr-ăștia ! patrulă după patrulă ! Poate spre dimineață ?... Păi, degerăm pînă atunci. Vîntul înghețat se repede — uhu-u... — peste alei și ți se năzare că pe sub nămeții de lîngă balustradă mormăie cu adevărat niște glasuri omenești :

— Degerăm, Kirpatîi !

— Ai răbdare, Nemoliaka, ai răbdare. Or mai umbla patrulele astea pînă în zori și s-or duce naibii, să se culce. Atunci om zbughi-o și noi către Vzvoz să ne încălzim la Sîciha.

Trece cîte o unduire prin beznă și parcă ai distinge cu încetul trei umbre negre care lunecă pe lîngă balustradă, se apleacă și privesc lung în jos, unde se arată ca în palmă toată strada Alexandrovskaia. Aci o vezi pătrunsă de tăcere, aci o luminează conuri albăstrui prelungi — sînt mașinile nemțești care o străbat în viteză — aci răsar pe întinderea ei, ca niște pete mărunte, lighenașele de metal, și atunci pe zăpadă se aștern umbre prelungi, colțuroase... Totul se vede ca-n palmă...

Una din umbrele de pe Colină lunecă într-o parte și i se aude glasul răgușit, un glas de lup hămesit :

— Mă auzi... Nemoliaka... Hai să-ncercăm. Poate om trece...

Nu-i lucru curat sus, pe Colină, nu-i lucru curat !...

*

Nici în palatul hatmanului, închipuiți-vă, nu-i mai bine. Pretutindeni în jur e o agitație stranie, cu totul nepotrivită pentru acea oră tîrzie din noapte. Prin sala cu șirurile de scaune a căror poleială aurie vădește multă lipsă de gust, zvîcni ca un șoarece peste parchetul lustruit un lacheu bătrîn, cu favoriți. Cîteva clipe mai tîrziu, într-o altă încăpere, zbîrnîi prelung o sonerie electrică și zăngăniră niște pinteni. În dormitor, oglinzile mari, în rame cu licăr palid, împodobite cu coroane, reflectară un tablou straniu, nenatural. Înaintea lor se agita un om uscățiv, cărunt, cu obrajii de pergament rași proaspăt, cu o mustăcioară scurtă pe chipul ascuțit, de vulpe, îmbrăcat într-o cazacă fină, cu cartușiere de argint. În jurul lui, se mișcau trei ofițeri nemți, și alți doi, ruși. Unul, îmbrăcat și el cu o cazacă aidoma celui din fața oglinzii, al doilea purtînd veston și pantaloni de călărie, care îi trădau apartenența la unitățile de gardă călare, dar pe umeri cu epoleții triunghiulari ai armatei hatmanului. Cei doi față îl ajutau pe omul cu chip de vulpe să-și schimbe veșmintele. Cazaca, șalvarii, cizmele lăcuite căzură pe jos. Omul fu îmbrăcat într-o uniformă de maior german și se văzu că nu arată nici mai bine, nici mai rău decît sutele de alți asemenea maiori. După aceea, se deschise ușa, se dădură în lături draperiile prăfuite și în încăpere pătrunse încă un om, purtînd o uniformă germană de medic militar. Aduse cu el un vraf de pachete, le rupse ambalajul și, cu mișcări repezi, vădind pricepere, înveli strîns în bandaje capul nou-născutului maior german, acoperindu-i cu totul amîndoi obrajii, astfel că nu i se mai zări de sub tifon decît ochiul drept, de vulpe, și buzele subțiri, care lăsau să se întrevadă coroanele de aur și de platină ale dinților.

Necuviincioasa agitație nocturnă din palat mai continuă o vreme. La cei cîțiva ofițeri care umblau de colo pînă colo prin sala cu scaunele aurite și printr-o altă sală, vecină, veni un neamț și le spuse în limba lui că maiorul von Schratt, încercînd să-și descarce revolverul, și-a făcut o rană la gît și trebuie trimis de urgență la spitalul militar german. Undeva sună un telefon, altundeva cîntă o păsăruică : piu-piu ! Apoi, la una din ieșirile laterale ale palatului, intrînd pe poarta ogivală, din fier forjat, se opri

fără zgomot o mașină sanitară germană și îndată misteriosul maior învelit în bandaje, cu mantaua închisă la toți nasturii, fu adus pe o brancardă și, prin portiera deschisă a mașinii speciale, vîrît înăuntru. Mașina plecă, răcnind o singură dată, răgușit, la cotitură, dincolo de poarta cea înaltă, forjată.

În interiorul palatului, agitația și neliniștea nu mai conteniră pînă în zori. Luminile continuară să strălucească prin sălile aurite și prin galeriile cu portrete, sună des telefonul, iar chipurile lacheilor deveniră parcă mai obraznice, iar în ochi prinseră a le juca vesel zeci de luminițe...

Într-o altă încăpere, strîmtă, de la parterul palatului, în dreptul telefonului din perete, apăru un ins, purtînd uniformă de colonel de artilerie. Închise cu multă precauție ușa acelei mici centrale telefonice, cu pereții văruiți, atît de diferită față de celelalte încăperi ale palatului, și abia atunci se încumetă să ridice receptorul. O rugă frumos pe domnișoara cea veșnic trează de la centrală să-i dea imediat legătura cu numărul 212. După ce rugămintea îi fu satisfăcută, spuse „mersi“, își încruntă grav și neliniștit sprîncenele, apoi întrebă familiar, cu jumătate glas :

— Comandamentul divizionului de mortiere ?

*

Dar, vai ! Colonelul Malîșev nu izbuti să doarmă pînă la orele șase și jumătate, precum scontase. Cînd se făcu ora patru, păsăruica din magazinul lui *madame* Anjou ciripi cu deosebită insistență, și iuncherul de servici fu nevoit să întrerupă somnul domnului colonel. Dumnealui se trezi cu o iuțeală uimitoare, iar mintea-i porni să lucreze chiar din acea clipă, ba încă foarte precis, ca și cînd colonelul nici nu dormise. Și nici pe iuncherul care îi întrerupse visarea nu se supără cîtuși de puțin. Peste cîteva clipe, motocicleta îl purtă într-o direcție necunoscută. Mai tîrziu, cam în jurul orei cinci, cînd reveni la madame Anjou, un gînd războinic și pătruns de neliniște îi încrunta la fel de aprig sprîncenele ca și acelui colonel din mica încăpere a palatului, care, cu o vreme înainte, ceruse la telefon legătura cu divizionul de mortiere.

*

La orele șapte punct, pe cîmpia de la Borodino, luminată de globuri roșietice, stătea, înfiorîndu-se de răcoarea zorilor și vuind de glasuri înfundate, aceeași omidă alungită, care, cu o seară înainte, urcase scara către portretul lui Alexandru. Ștabs-căpitanul Studzinski se oprise deoparte, în mijlocul unui grup de ofițeri și nu scotea nici un cuvînt. Ciudat lucru, în ochi i se putea zări, strîmbîndu-i căutătura, același licăr de îngrijorare ca și în ochii colonelului Malîșev, la care însă apăruse cu cîteva ceasuri mai devreme. Totuși, oricine i-ar fi întîlnit pe colonel și pe ștabs-căpitan în acea noapte de pomină, ar fi putut remarca pe loc și o neîndoielnică deosebire : pe cîtă vreme în ochii lui Studzinski neliniștea licărea doar ca o presimțire, în cei ai lui Malîșev ea se conturase mult mai precis, așa cum se întîmplă în momentele cînd ai înțeles limpede ceva de mare însemnătate, dar îți dai seama că acel lucru nu-i decît o tot atît de mare ticăloșie. De după reverul mantalei lui Studzinski ieșea la iveală o hîrtie cu un lung șir de nume al tuturor artileriștilor din divizion. Studzinski abia isprăvise de făcut apelul, convingîndu-se că lipsesc douăzeci de oameni. Tocmai de aceea lista purta urmele unei mișcări bruște a degetelor ștabs-căpitanului ; cu cîteva clipe în urmă, mototolise hîrtia.

Prin sala în care se lăsase din nou răcoare, creșteau acum mici rotocoale de fum : în grupul de ofițeri se fuma.

Nici mai devreme, nici mai tîrziu, ci la ora șapte punct, în fața divizionului apăru colonelul Malîșev și, îndată, ca și în ziua precedentă, îl întîmpină vuietul de

glasuri care izbucniseră, salutîndu-l. Domnul colonel purta şi astăzi la şold sabia lui de argint, dar dintr-o pricină de neînţeles, miile de lumini nu mai veniră să joace peste încrustările de argint. La şoldul celălalt i se legăna un pistol într-o teacă de piele. Sus-zisa teacă era descheiată, pesemne datorită faptului că domnul colonel era astăzi mai distrat ca de obicei.

Colonelul păşi înaintea divizionului, mîna stîngă, înmănuşată, şi-o aşeză peste mînerul sabiei, pe cea dreaptă, fără mănuşă, o lăsă foarte delicat peste teaca revolverului şi se porni să grăiască astfel :

— Ordon domnilor ofiţeri şi tuturor artileriştilor din divizionul de mortiere să asculte cu atenţie ceea ce le voi spune ! În cursul acestei nopţi, în situaţia noastră, în cea a armatei şi aş spune chiar în situaţia politică a întregii Ucraine, au avut loc schimbări radicale şi cu totul neaşteptate. De-aceea vă aduc la cunoştinţă că divizionul este dizolvat ! Aşa fiind, propun ca fiecare dintre dumneavoastră să-şi dea jos orice însemne militare şi, luînd de aici, din depozit, tot ce doreşte şi ce poate duce cu el, să plece acasă, să stea acolo bine ascuns, fără a se da în vileag, şi să aştepte o nouă chemare din partea mea.

Cîteva clipe rămase tăcut, întărind parcă şi mai mult liniştea mormîntală care se lăsase în sală. Pînă şi felinarele încetaseră să mai şuiere. Toate privirile artileriştilor şi ale grupului de ofiţeri se aţintiseră asupra unui singur punct din sală şi anume : asupra mustăcioarei tunse a domnului colonel.

Malîşev vorbi din nou :

— Această chemare o voi lansa îndată ce va surveni vreo schimbare în situaţia existentă. Trebuie să vă spun însă că sînt prea puţine speranţe ca ea să se producă... În momentul de faţă nici eu nu pot să ştiu cum vor evolua evenimentele, dar sînt de părere că cel mai bun lucru la care pot spera... ă... (pe neaşteptate, colonelul pronunţă strigînd cuvintele imediat următoare) cei mai buni dintre

voi, este să fie trimişi pe Don. Aşadar, ordon întregului divizion, cu excepţia domnilor ofiţeri şi a iuncherilor care azi-noapte au fost la posturi, să plece neîntîrziat acasă !

— A ? ! A ? ! Ga, ga, ga ! trecu un foşnet prin mulţime, iar baionetele parcă se lăsară mai jos ca pînă atunci. Se agitară chipuri pe care se putea citi o deplină derută. Prin alte cîteva perechi de ochi păru să treacă un licăr de bucurie...

Pe neaşteptate, din grupul de ofiţeri ieşi stabs-căpitanul Studzinski. Chipul i se acoperise de o paloare albăstruie, iar ochii îşi apropiaseră strîmb cele două pupile. Merse cîţiva paşi spre colonelul Malîşev, apoi zvîrli o privire peste umăr către ofiţerii care rămăseseră în urmă. Mîşlaevski nu se uita la el. Privea lung, ca şi pînă atunci, la mustăcioara colonelului Malîşev şi întreaga sa înfăţişare mărturisea că e gata, ca de obicei, să înjure murdar, de mamă. Caracudă clipea zăpăcit, proptindu-şi caraghios mîinile în şolduri. Printre cei cîţiva tineri sublocotenenţi foşniră deodată nişte cuvinte cu totul nepotrivite, nişte cuvinte umilitoare : „arestaţi-l“ !...

— Ce s-a întîmplat ? Cum aşa ? răsună un bas tinerel din coloana iuncherilor.

— Arestaţi-l !...

— Trădare ! !

Deodată, Studzinki aruncă o privire înflăcărată spre globurile luminoase din tavan, apoi trase cu coada ochiului spre teaca revolverului pe care îl purta la şold şi strigă :

— Hei ! Plutonul întîi !

Coloana dinaintea lui se frînse la unul din capete, siluete cenuşii alergară spre cel care strigase şi, timp de cîteva clipe, se iscă o stranie agitaţie.

— Domnule colonel ! rosti cu un glas răguşit peste măsură Studzinski. Sînteţi arestat !

— Arestaţi-l ! ! ! urlă isteric unul din sublocotenenţi şi înaintă spre colonel.

— Un moment, domnilor, strigă Caracudă, care judeca încet, dar temeinic.

Mîşlaevski ţîşni din grupul de ofiţeri, îl apucă pe sublocotenent de mîneca mantalei şi-l trase îndărăt.

— Lăsaţi-mă, domnule locotenent ! făcu acesta într-un zvîcnet furios al gurii.

— Linişte ! răsună netulburat glasul domnului colonel. Ce-i drept, gura îi zvîcnea şi lui, i se acoperise şi lui chipul de pete stacojii, totuşi. în ochi i se putu citi mai multă stăpînire de sine decît la oricare din ofiţerii grupului de alături. Şi astfel, rămaseră cu toţii locului.

— Linişte ! repetă colonelul. Vă ordon să treceţi la locurile voastre şi să luaţi aminte la vorbele mele !

Se lăsă tăcere, iar privirea lui Mîşlaevski mărturisi brusc o atenţie încordată. Păru că o anumită idee îi şi fulgerase prin minte, astfel că acum aştepta de la domnul colonel veşti cu mult mai interesante şi de o însemnătate sporită faţă de cele pe care acela le comunicase lui şi altora, pînă atunci.

— Aşa, aşa. rosti colonelul, iar obrazul continuă să-i zvîcnească, aşa, aşa... Teribilă ispravă aş fi făcut să pornesc la luptă cu un efectiv ca acesta, trimis de Domnul Dumnezeu. Cu adevărat teribilă, n-am ce zice ! Totuşi ceea ce i se poate ierta unui voluntar, pînă mai ieri student, sau unui iuncher, este cu totul inadmisibil în ceea ce te priveşte pe dumneata domnule ştabs-căpitan !

Zicînd acestea, colonelul îşi înfipse în ochii lui Studzinski o privire deosebit de tăioasă. Prin pupilele domnului colonel aţintite asupra lui Studzinski scăpărau scîntei de autentică mînie. Din nou se lăsă linişte.

— Ei bine, domnilor, continuă colonelul, în viaţa mea nu am organizat mitinguri, dar acum sînt nevoit s-o fac, n-am încotro. Ei bine, domnilor, încercarea dumneavoastră de a vă aresta comandantul dovedeşte, ce-i drept, că sînteţi nişte buni patrioţi, dar tot ea arată că în calitatea dumneavoastră de ofiţeri sînteţi... ă... cum să spun ? sînteţi cam lipsiţi de experienţă ! Pe scurt : eu nu dispun de timp şi vă asigur, sublinie semnificativ şi ameninţător colonelul, că nici dumneavoastră. Şi-acum, o întrebare : pe cine doriţi să apăraţi ?

Tăcere.

— Pe cine doriţi să apăraţi, v-am întrebat ? repetă, cu severitate, colonelul.

Mîşlaevski, cu scîntei de un colosal şi sincer interes în ochi, făcu doi paşi înainte, salută şi grăi :

— Pe hatman sîntem datori să-l apărăm, domnule colonel !

— Pe hatman ? întrebă din nou colonelul. Foarte bine. Divizion, drepţi ! zbieră deodată atît de tare, încît întreg divizionul tresări fără voie. Ascultaţi ! ! Azi-dimineaţă, în jurul orei patru, hatmanul a fugit într-un mod ruşinos, lăsîndu-ne pe toţi în voia soartei. A fugit ca o canalie de ultima speţă, ca un laş. Tot astăzi, doar cu o oră mai tîrziu, a fugit în aceeaşi direcţie, adică tot la trenul german, comandantul armatei noastre, generalul de cavalerie Belorukov. Peste numai cîteva ore vom fi martorii unei catastrofe, cînd oameni înşelaţi şi tîrîţi pe drumul aventurii, cum sînteţi dumneavoastră, vor fi nimiciţi, ca nişte cîini. Ascultaţi : Petliura se apropie de oraş cu o armată de peste o sută de mii de oameni, astfel că mîine... Dar ce spun eu, nu mîine, ci chiar astăzi — colonelul arătă cu mîna spre fereastra prin care cerul se zărea luminîndu-se albastru peste oraş — chiar astăzi unităţile răzleţite şi dezorganizate ale bieţilor noştri ofiţeri şi iuncheri, lăsate în voia soartei de către ticăloşii din comandamente şi de cele două canalii care ar fi trebuit spînzurate, se vor întîlni faţă în faţă cu trupele lui Petliura, foarte bine înarmate şi întrecîndu-le numericeşte de cel puţin douăzeci de ori... Ascultaţi-mă, copiii mei ! strigă deodată cu o voce gîtuită Malîşev, căruia, ţinînd

seama de vîrsta lui, nu i se potrivea nicidecum rolul de părinte, ci poate numai de un frate mai mare al celor care se aflau sub baionete în fața lui, ascultați-mă ! Eu, care sînt ofițer de carieră și care am îndurat tot greul războiului cu germanii, martor fiindu-mi ștabs-căpitanul Studzinski, iau asupra mea întreaga răspundere și totul !... Totul ! și vă avertizez ! Acum, vă trimit acasă ! ! M-ați înțeles ? strigă el dintr-o suflare.

— Da... a... ga, răspunse mulțimea și baionetele i se legănară din nou. Îndată după aceea se auzi, izbucnind într-un plîns nervos, un iuncher tinerel din coloana a doua.

Cu un gest straniu și cu totul neofițeresc, la care nu se aștepta nimeni din cei de față și de bună seamă nici el însuși, ștabs-căpitanul Studzinski își înălță mîinile înmănușate la ochi și plînse.

Atunci, molipsindu-se de la el, izbucniră în hohote surde și alți numeroși iuncheri. Coloanele se destrămară, iar glasul lui Radames-Mîșlaevski urlă către gornistul divizionului :

— Iuncher Pavlovski ! Sună retragerea !

*

— Domnule colonel, permiteți să dăm foc clădirii liceului ? întrebă Mîșlaevski, privindu-l luminos pe colonelul dinaintea lui.

— Nu, nu permit, îi răspunse liniștit și politicos Malîșev.

— Domnule colonel, spuse cu multă căldură Mîșlaevski, lui Petliura îi vor cădea în mînă depozitul, tunurile, dar mai ales... Mîșlaevski arătă cu mîna spre ușa vestibulului, unde, din spatele scării, se zărea chipul lui Alexandru.

— Așa e, îi vor cădea în mînă, confirmă politicos colonelul.

— Bine, dar cum se poate una ca asta, domnule colonel ?...

Malîșev se întoarse spre Mîșlaevski și, privindu-l cu luare-aminte, îi spuse următoarele :

— Domnule locotenent, peste trei ore Petliura va dispune și de soarta a sute de vieți omenești, astfel că singurul lucru de care îmi pare rău este că nu pot, chiar cu prețul vieții mele sau a dumitale, firește, cu mult mai de preț, să le scap de la pieire. Cît despre portrete, tunuri și arme, te rog nici să nu-mi aduci aminte.

— Domnule colonel, spuse Studzinski, oprindu-se înaintea lui Malîșev, din partea mea și a tuturor ofițerilor pe care i-am provocat la comiterea acelei ieșiri infamante, vă rog să ne primiți scuzele.

— Vi le primesc, răspunse politicos colonelul.

*

Cînd ceața dimineții prinse a se risipi deasupra Orașului, mortierele cu boturi teșite din curtea liceului Alexandrovski rămaseră fără închizătoare, iar mitralierele și puștile, desfăcute și rupte în bucăți, zăceau azvîrlite prin unghere întunecoase, în podul clădirii. Prin zăpadă, prin gropi și prin încăperile de la subsol fură risipite grămezi întregi de cartușe, iar globurile nu mai revărsară lumină în sală și prin coridoare. Tabloul de siguranțe fusese spart și el de baionetele iuncherilor îndrumați de Mîșlaevski.

*

Geamurile se făcură albastre de tot. Învăluiți în irizarea albastră, pe palierul scării se opriră doi ofițeri, ultimii din cei care părăseau clădirea : Mîșlaevski și Caracudă.

— L-o fi anunțat comandamentul pe Alexei ? îl întrebă îngrijorat Mîșlaevski pe Caracudă.

— Desigur, nu vezi că nu s-a mai arătat pe aici ? răspunse Caracudă.

— Vom putea să ne repezim pe la Turbini în cursul zilei ?

— Nu, ziua ne va fi imposibil. Doar mai avem de îngropat... una-alta. Haide, să mergem acasă...

Geamurile erau albastre, dar pe cer se şi ivise o lumină alburie, şi ceaţa prinsese a se înălţa, destrămîndu-se.

PARTEA A DOUA

8

Într-adevăr, ceaţa se destrăma. Pretutindeni, peste coline — gerul risipind cristale de gheaţă, crengi înfoiate, omătul mohorît al unei nopţi fără lună, albăstrit apoi de ochii zorilor, dincoace, la marginea zării, cupole de biserici, albastre, mici, cu stele poleite, şi, nestinsă pînă în zori, pe malul dinspre Moscova al Niprului, strălucind peste Oraş, în adîncul nemărginit al bolţii, imensa cruce a lui Vladimir.

Spre dimineaţă, crucea se stinse. Pieri şi licărul mărunt de pe întinderi. Dar ziua nu-şi mai încingea lumina, ameninţa să rămînă o zi cenuşie, pogorîndu-şi linţoiul de nepătruns peste întreaga Ucraină.

Colonelul Kozîr-Leşko se trezi din somn la cincisprezece verste de Oraş, chiar atunci în zori, cînd izul acru, aburind, al luminii pătrunse cu greu prin ochiurile mici şi întunecoase ale ferestrei din izba aflată la marginea satului Popeliuha. Kozîr se trezi în clipa cînd răsună de undeva cuvîntul :

— Dispoziţie.

Mai întîi i se păru că a văzut acest cuvînt prin căldura somnului de pînă atunci, ba chiar încercă să-l îndepărteze

cu mîna ca pe un cuvînt aducător de îngheț. Cuvîntul însă porni să se umfle și pătrunse în odaie împreună cu coșurile vineții, dezgustătoare de pe obrazul ordonanței și cu un plic ce se îndoise rău pe la colțuri. Din geanta sa cu țiplă și cu rețea geodezică, Kozîr, venit în dreptul ferestrei, dădu la iveală o hartă, găsi acolo satul Borhunî, dincolo de el, un altul, Belîi Gai, măsură cu unghia încrucișarea drumurilor, cu petele mici, parcă lăsate de muște, ale tufișurilor de o parte și de alta, apoi și pata cea mare și neagră a vetrei Orașului. În jur se risipise o duhoare grea de mahorcă de la posesorul coșurilor vineții, care își închipuia că are voie să fumeze și în fața lui Kozîr, că doar dintr-un asemenea fleac războiul n-are să sufere, precum și mirosul de tutun prost, de calitatea a doua, pe care îl fuma însuși Kozîr.

Chiar în dimineața aceea, Kozîr urma să intre în luptă. Faptul nu-l făcu să-și piardă vioiciunea. Căscă și porni să zornăie din complicatul său harnașament, aruncîndu-și curelele peste umăr. În acea noapte dormise îmbrăcat cu mantaua, ba nu-și scosese nici măcar pintenii. Muierea i se învîrti prin odaie, aducînd o oală cu lapte. Kozîr nu băuse niciodată lapte și n-o făcu nici acum. De undeva se izvodi puștimea. Unul dintre copii, cel mai mic, se tîrî pe bancă, arătîndu-și fundul gol și încercînd să se apropie de pistolul lui Kozîr. Nu mai ajunse la el, căci îndată Kozîr își agăță pistolul de centură.

Pînă în anul 1914, Kozîr fusese toată viața lui învățător la țară. În anul 1914, ajunse pe front într-un regiment de dragoni, iar în 1917 fu înaintat la gradul de ofițer. Cît despre ziua aceea de 14 decembrie, '918, răsăritul soarelui îl găsi pe Kozîr la fereastra izbei într-o nouă calitate și anume : aceea de colonel în armata lui Petliura, dar nimeni din lumea asta (și cu atît mai puțin Kozîr însuși) n-ar fi putut să explice cum de s-a întîmplat una ca asta. Faptul putea fi totuși explicat prin aceea că adevărata vocație a lui Kozîr era arta militară, iar munca

de învățător n-a fost decît o mare și îndelungată eroare. La drept vorbind, așa se întîmplă de cele mai multe ori în viața noastră, a tuturor. Timp de vreo douăzeci de ani omul duce o anumită activitate, predă, spre exemplu, dreptul roman, iar în anul al douăzeci și unulea, își dă seama deodată că n-are pentru dreptul roman nici o înclinație, că nu-i place și nici măcar nu-l înțelege ca lumea, că de fapt este un iscusit grădinar, nutrind pentru flori o autentică pasiune. Se întîmplă așa, pesemne, datorită imperfecțiunii sistemului nostru social, care face ca oamenii să-și realizeze vocația abia către sfîrșitul vieții. Kozîr și-o realizase la vîrsta de patruzeci și cinci de ani. Pînă atunci nu fusese decît un învățător mediocru, tiranic și plictisitor.

— Zi-le, băiete, la flăcăi să iasă de prin case și să încalece, rosti Kozîr și se încinse mai strîns cu centura.

Fumegau pașnic căsuțele albe în satul Popeliuha. Detașamentul colonelului Kozîr, numărînd vreo patru sute de săbiuțe se așternu la drum. Peste șirurile de călăreți se legăna fumul de mahorcă ; armăsarul voinic al lui Kozîr tresărea nervos în chingă. Săniile convoiului, înșirate la o jumătate de verstă în urma regimentului scîrțîiau amarnic. Regimentul se legăna în șa ; la marginea satului se desfăcu în capul coloanei de călăreți un prapur în două culori : un cîmp albastru, iar la lemnul steagului un alt cîmp, galben ca șofranul.

Kozîr nu suferea să bea ceai. Mai mult decît orice îi plăcea să dea pe gît, de dimineață, cîte o zdravănă înghițitură de votcă. Îi plăcea mai ales votca imperială. N-o mai văzuse de patru ani ; abia cînd venise hatmanul la putere apăruse din nou în toată Ucraina. Din plosca cea sură, votca se revărsă ca o flacără prin trupul lui Kozîr. Se învîrteji și prin șirurile de călăreți, din ploștile găsite încă prin depozitele de la Belaia Țerkov, și abia își curmă izvorul, că și izbucni în fruntea coloanei o armonică italienească, iar un glas subțire se porni să chiuie :

Pe marginea luncilor,
La vadul mioarelor...

Îndată, dintr-al cincilea rînd, tunară başii :

De din zori şi pînă-n seară,
Mîndra mea ogoru-şi ară...
I-a rămas ţarină multă,
Iaca boii n-o ascultă.
Şi-l cheamă pe un fecior,
Să-i zică de dor, de dor.

— Fiu... ah ! Ah, tah, tah !... şuieră şi plescăi ca o veselă privighetoare unul din călăreţii de lîngă prapur. Se legănau lăncile, tresăreau zbuciumîndu-se fanioanele negre în culori mortuare, cu panglici argintii şi ciucuri de catafalc. Sub povara sutelor de copite scîrţîia omătul. Zbîrnîiră vesel strunele torbanului, toba cea mare.

— Zi-i, mă ! Fruntea sus, flăcăi ! făcu mulţumit Kozîr. Şi se răsuci în şuier glasul de privighetoare peste ninsele cîmpii ucrainene.

Trecură de Belîi Gai, perdeaua negurei se destrămă cu încetul şi atunci, de-a lungul tuturor drumurilor din jur se văzu o mulţime de norod înnegrind zăpada, înaintînd în pîlcuri strînse, scîrţîind cu potcoavele. La răscruce, lăsară să treacă înainte ca la o mie şi jumătate de pedestraşi. Oamenii din capul acelei coloane purtau cu toţii aceleaşi sumane albastre, din stofă trainică, nemţească, păreau mai firavi la înfăţişare, mai iuţi, îşi purtau cu mai multă pricepere armele. Erau de pe plaiurile Galiţiei. În rîndurile din urmă ale coloanei mărşăluiau alţii, înveşmîntaţi în halate lungi, de spital, şi încinşi cu nişte curele gălbui, din piele netăbăcită. Pe capetele lor se legănau, înfundate peste căciuli, strîmbe căşti de metal germane. Bocancii ţintuiţi bătătoreau zăpada.

De atîta puhoi de omenire se înnegriseră drumurile către inima Oraşului.

— Slavă ! strigau în trecere pedestraşii către prapurul galben-albastru.

— Slavă ! izbucneau în vuiet sihlele.

Uralelor le ţinură isonul, din stînga şi din spate, nevăzute guri de tun. Comandantul corpului de armată, colonelul Toropeţ, trimisese de cu noapte două baterii către Pădurea Oraşului. Tunurile se rînduiseră în semicerc pe cîmpia de zăpadă şi, în zorii zilei, deschiseră focul. Tunetul hurducat al tunurilor de şase ţoli scutură catargele înzăpezite ale pinilor. Asupra întinsei aşezări Puşcia-Vodiţa se prăvăli de două ori cîte un obuz, iar exploziile făcură ca în patru laturi ale comunei, din ferestrele caselor înecate de omăt să sară ţăndări toate geamurile. Cîţiva pini fură despicaţi pînă la rădăcină, zvîcniră spre cer, în adîncul pădurii, uriaşe vîrtejuri de zăpadă. După aceea nu se mai auzi la Puşcia nici un zgomot. Pădurea păru că se cufundă în visare şi doar veveriţele zburătăciră, foşnind, peste trunchiurile seculare. Curînd, cele două baterii plecară de lîngă Puşcia, pornind către flancul drept. Străbătură necuprinse ogoare cu pămînt bun de arătură, apoi o coastă împădurită, cotiră pe un drumeag îngust, ajunseră la o răscruce şi abia acolo, în preajma Oraşului, se aşezară din nou în poziţie de tragere. Şi astfel, dis-de-dimineaţă, prin cartierul Podgorodnaia, prin Savskaia, prin suburbia Kurenevka, porniră să explodeze şrapnele înalte.

În cerul jos, cenuşiu, zvîcneau lovituri mărunte, seci, parcă s-ar fi jucat cineva cu pietricele. Locuitorii coborîseră de dimineaţă prin pivniţe şi acum priveau prin ochiurile ferestruicilor la coloanele încătuşate de ger ale iuncherilor care îşi mutau poziţiile undeva mai aproape de centrul Oraşului. Curînd însă, tunurile amuţiră, iar în locul acestora, undeva, prin cartierele mărginaşe dinspre miazănoapte, răpăiră vesel puştile. Pe urmă, amuţiră şi ele.

*

Trenul în care se afla comandantul corpului de armată Toropeţ se oprise într-o haltă pierdută prin desişul unor uriaşe păduri, la vreo cinci verste depărtare de cătunul Sviatoşino, înecat şi el în nămeţi, ameţit de bubuitul tunurilor şi de răscolitoarele lor ecouri, iar acum, lipsit parcă de orice suflare omenească. Lumina electrică a rămas aprinsă pînă dimineaţa în cele şase vagoane ale trenului ; pînă dimineaţa a sunat întruna telefonul din clădirea haltei şi au chiţăit telefoanele de campanie din salonul înnoroiat al colonelului. Acum, cînd licărul zăpeziu al zilei se aşternu peste întregul ţinut, tunuri grele bubuiră chiar din faţă, de pe linia ferată care ducea dinspre Sviatoşino către Post-Volînski, mici păsărele cîntară din cutii galbene, iar colonelul Toropeţ cel uscăţiv şi nervos îi spuse lui Hudiakovski, aghiotantul său :

— Gata, or pus mîna pe Sviatoşino. Fii bun, pane aghiotant, şi dă de veste să mişte trinul încolo, înspre Sviatoşino.

Trenul lui Toropeţ porni cu încetineală printre movilele albe ale pădurii de pini şi se opri la întretăierea căii ferate cu marea şosea ce se înfigea ca o săgeată în trupul Oraşului. Ajuns acolo, fără să mai iasă din vagonul său, Toropeţ porni să-şi aducă la îndeplinire planul alcătuit în decursul a două nopţi de nesomn în acelaşi salon Nr. 4173, murdar şi năpădit de ploşniţe.

Oraşul, asediat de jur-împrejur, se ridica din neguri. De la miazănoapte de pădurea oraşului şi de ogoarele cu arătură, de la apus de Sviatoşino, cucerit cu o zi înainte, de la miazăzi şi răsărit de nefericitul Post-Volînski, de la miazăzi de crîngurile, cimitirele, islazurile şi terenul de tragere, încinse de firul căii ferate, de pretutindeni, pe cărări, pe drumuri şi de-a dreptul peste şesul nins, venea, înnegrind omătul, în clinchet de căpestre, cavaleria, se opinteau din greu tunurile, şi înaintau, împotmolindu-se

prin troiene, istoviţi crunt într-o singură lună de campanie, pedestraşii din armata lui Petliura.

În vagonul-salon cu duşumeaua lui de pîslă îmbîcsită, cîntau încetişor, clipă de clipă, cocoşi mici şi gingaşi, făcîndu-le telefoniştilor Franko şi Garas, care nu dormiseră toată noaptea, capul calendar.

— Ti-u... pi-u... s-o-nţeles ! pi-u... ti-u...

Planul lui Toropeţ se dovedise a fi deosebit de viclean, viclean se dovedise a fi el însuşi, nervosul colonel Toropeţ, cel cu sprîncene stufoase şi obraz vineţiu, ras în fiecare zi. Nu degeaba trimisese dumnealui cele două baterii către pădurea Oraşului, nu degeaba bubuise prin văzduhul geros şi răvăşise linia de tramvai care ducea către desişurile troienite de la Puşcia-Vodiţa. Nu degeaba adusese apoi mitralierele dinspre cîmpia cu arătură, îndrumîndu-le pe toate către flancul stîng. Toropeţ nu voia altceva decît să-i inducă în eroare pe apărătorii oraşului, să-i încredinţeze că va porni la asalt din flancul său stîng, adică dinspre miazănoapte, dinspre suburbia Kurenevka. Aceasta, cu scopul de a îndemna trupele aflate în Oraş să se mute într-acolo, pentru ca apoi să atace Oraşul frontal, direct dinspre Sviatoşino, de-a lungul şoselei Brest-Litovsk, precum şi din extremitatea flancului drept al său; dinspre miazăzi, adică din direcţia satului Demievka.

Tocmai întru îndeplinirea acestui plan al lui Toropeţ înaintau de-a lungul drumurilor unităţile lui Petliura, trecînd din flancul stîng către cel drept, şi mărşăluia, cu plutonierii în frunte, însoţit de cîntece şi de glas de armonică, regimentul cel cu căciuli negre al lui Kozîr-Lesko.

— Slavă ! izbucneau pădurile în vuiet.

Veniră tot mai aproape, lăsară deoparte pădurea şi abia după ce traversară calea ferată pe o pasarelă de scînduri, văzură în zare Oraşul. Acesta încă îşi mai păstra căldura somnului din care abia se trezise şi se legănau peste el uşoare falduri de ceaţă, sau de fum. Înălţat în

scări, colonelul Kozîr privea prin lentile puternice, „Zeiss" în zarea unde se grămădeau acoperişurile clădirilor cu mai multe etaje şi cupolele străvechii catedrale Sfînta Sofia.

Înspre mîna lui dreaptă lupta se şi încinsese. Doar la cîteva verste depărtare, vuiau cu glas gros de aramă gurile de tun şi prinseseră să latre mitralierele. Acolo infanteria lui Petliura pornea în pas alergător, în şiruri răzleţe, către Post-Volînski şi tot în şiruri răzleţe se retrăgeau de la Post infanteriştii din armata albă, răzleţiţi, purtînd uniforme de toate felurile, năuciţi de tirul susţinut al inamicului.

Oraşul. Un cer apăsător, vîrtos. O răscruce. Căsuţe joase, de mahala. Ici-colo, cîte o manta cenuşie.

— Chiar acum au transmis că s-ar fi ajuns la o înţelegere cu Petliura : toate unităţile ruseşti, cu armament cu tot, vor pleca nestingherite spre Don, la generalul Denikin.

— Vorbeşti serios ?

Tunurile... Tunurile... bum... bu-bu-bu...

Şi o mitralieră, urlînd.

Deznădejde şi nedumerire în glasul iuncherului :

— Bine, dar atunci trebuie să înceteze orice rezistenţă ?..

Durere amară într-un alt glas de iuncher :

— Ştie-i dracu !

*

Colonelul Şciotkin lipsea de la comandament încă din primele ore ale dimineţii şi aceasta din simplul motiv că acel comandament de fapt nu mai exista. Încă din noaptea spre paisprezece decembrie, comandamentul lui Şciotkin pornise îndărăt, către gara Oraş I, şi petrecuse acea noapte viscolită la hotelul „Roza din Stambul" aflat în vecinătatea poştei. Noaptea, pasărea telefonică îi cîntase, în răstimpuri, cîte ceva lui Şciotkin, iar spre dimineaţă amuţise cu totul. Cînd se lumină de ziuă, se văzu

că cei doi aghiotanţi ai lui au dispărut fără urmă. Un ceas mai tîrziu, după ce răscoli prin sertarele cu hîrtii, rupînd cîteva din ele în bucăţi, Şciotkin părăsi şi el „Roza" cea năclăită, de data aceasta fără mantaua cu epoleţii aurii, ci într-un palton din stofă pufoasă şi purtînd pe cap o pălărie rotundă, pleoştită ca o turtă. De unde îşi făcuse rost de toate acestea, Dumnezeu ştie.

Suindu-se într-o birjă la o oarecare distanţă de „Roză", Şciotkin, acum pe deplin civil, porni spre Lipki, ajunse în dreptul unui apartament micuţ, dar bine mobilat, sună la uşă, sărută o blondă aurie cu forme pline şi se duse împreună cu ea spre dormitorul tăinuit din cotloanele imobilului. Şoptind drept în ochii măriţi de spaimă ai blondei cuvintele :

— Totul s-a sfîrşit ! O, cît de istovit sînt !... colonelul Şciotkin pătrunse în alcov şi adormi acolo, după ce sorbi o ceaşcă întreagă de cafea, pe care i-o serviră mînuţele durdulii ale blondei cu plete aurii.

▪

Iuncherii din drujina întîi n-aveau ştire de toate acestea. Păcat ! Dacă ar fi ştiut, poate li s-ar fi luminat mintea şi în loc să umble de colo-colo, sub cerul copleşit de şrapnele lîngă Post-Volînski, şi-ar fi îndreptat paşii spre apartamentul cel atît de confortabil din Lipki, l-ar fi scos la lumina zilei pe somnorosul colonel Şciotkin şi, ducîndu-l în stradă, l-ar fi spînzurat de felinarul ce se afla chiar în faţa apartamentului locuit de persoana cu plete aurii.

*

Ar fi fost bine s-o facă, dar ei n-au făcut-o, pentru că nu ştiau şi nu înţelegeau nimic.

De fapt, nimeni din cei aflaţi în Oraş nu pricepea mare lucru şi poate că nici în viitor n-avea să priceapă cu

ura, cu două. Într-adevăr, mai sînt și acum în Oraș nemții cei numai și numai din fier, e drept, astăzi ceva mai ruginiți ca altădată ; mai e și domnia-sa Cumătra Vulpe, hatmanul cel subtil, mustață-tunsă (doar prea puțină lume știa în dimineața aceea despre rana ce și-o făcuse la gît misteriosul maior von Schratt) ; și excelența sa prințul Belorukov e în oraș, și generalul Kartuzov, care formează drujinele pentru apărarea Moscovei, și-apoi, orice s-ar spune mai sună și mai cîntă deocamdată în Oraș telefoanele din birourile atîtor comandamente (în dimineața aceea încă nu știa nimeni că personalul acestora începuse s-o cam ia din loc, care încotro), iar pe străzile Orașului se mai perindă puzderie de epoleți aurii. Prin oraș ura clocotește doar la auzul numelui Petliura. Chiar în numărul din ziua aceea al ziarului *Vesti* își bat joc de el desfrînații gazetari veniți din Petersburg. Se mai preumblă prin Oraș și o mulțime de elevi ai școlilor militare. Și totuși, acolo, în jurul vilelor din Karavaevo, a și pornit să răsune șuierul de privighetori al cavaleriei cu căciuli negre, se și zăresc, trecînd în trap întins din flancul stîng către cel drept, vijelioșii haidamaci. Or, dacă aceștia au ajuns să șuiere doar la cinci verste depărtare de Oraș, se pune întrebarea : ce speranțe mai poate nutri hatmanul ? Doar ăștia șuieră cu gîndul numai la pieirea dumisale ! Și cum mai șuieră !... Poate că-i vor lua nemții apărarea ? Dar atunci de ce or fi zîmbind în mustățile lor nemțești buturugile acelea de venetici cu lighenașe pe cap, aflați în gara Fastov, cînd prin fața lor trec — eșalon după eșalon — către Oraș, trupele lui Petliura ? Să se fi înțeles cu el să-l lase să intre nestingherit în Oraș ? Bine, dar atunci de ce mama dracului or mai fi trăgînd tunurile ofițerilor albi asupra haidamacilor ?

Nu, nu putea pricepe nimeni cele ce se petreceau în Oraș în ziua aceea de paisprezece decembrie.

Pe la comandamente mai sunau încă telefoanele, ce-i drept, tot mai rar, mai rar, mai rar...

Mai rar !

Mai rar !
Zrrr !...

— Piu...
— Ce-i pe la voi ?
— Piu...
— Trimiteți cartușe colonelului...
— Stepanov...
— Ivanov.

— Antonov !
— Stratonov !...

— Spre Don... Să pornim spre Don, fraților... aici, nu știu ce naiba, că nu ne prea merg treburile.

— Pi-u...
— În mă-sa cu ticăloșii de la comandamente !
— Spre Don !...

Tot mai rar, tot mai rar, iar către amiază rar de tot. În jurul Orașului, bubuitul izbucnea cînd colo, cînd dincolo, apoi se potolea din nou. Cu toate acestea, pînă spre amiază viața Orașului se desfășură cu totul normal. Magazinele rămaseră deschise și vînzarea mergea strună. Pe trotuare își vedeau de treabă o mulțime de pietoni, se trînteau ușile prăvălilor, iar de-a lungul străzilor umblau, sunînd cînd și cînd, tramvaiele.

Dar iată că la ora amiezii, de undeva dinspre Pecersk, își porni cîntarea o veselă mitralieră. Colinele din Pecersk dădură brînci duduitului zdruncinat, astfel că acesta se avîntă pînă spre centru. Stai, domnule, că-i prea aproape !... Ce-o mai fi și asta ? Pietonii se opreau din mers și porneau să adulmece prin aer. Ici, colo, mulțimea de pe trotuare se mai rări.

— Ce-i ? Cine-i ?

Arrrrrrrrrrrrrrrrrr — pa-pa-pa-pa-pa ! Pa ! Pa ! Pa ! rrrrrrrrrrrrrrrrrrrr ! !

13*

— Cine-i ?

— Cum cine-i ? Ce, nu ştii, scumpule ? Aiştea-s de-ai polcovnicului Bolbotun.

*

Poftim, cică dumnealui s-ar fi răsculat împotriva lui Petliura ! Da' de unde !

Colonelul Bolbotun, plictisindu-se să ducă la capăt ideea greoaie a stîlpului de stat-major, cum îl socotea pe colonelul Toropeţ, hotărî să precipite desfăşurarea evenimentelor. Călăreţii săi îngheţaseră de tot stînd în dosul cimitirului, în partea dinspre miazăzi, doar la doi paşi de Niprul cel preaînţelept, învelit în omături. Îngheţase şi Bolbotun. Dar iată-l cum îşi naltă deodată cravaşa, şi întreg regimentul său de cavalerişti o şi ia din loc, cîte trei în coloană, se întinde de-a lungul şoselei şi ajunge la calea ferată care încingea strîns suburbiile Oraşului. Acolo, nu catadicsi nimeni să-l întîmpine pe colonelul Bolbotun. Şi atunci, cele şase mitraliere ale domniei-sale porniră să urle atît de fioros, şi cu atîta putere, că mii de ecouri se duseră pînă hăt, departe, peste rîpa Nijniaia Telicika. Cît ai clipi din ochi, Bolbotun tăie calea ferată şi se năpusti să oprească din mers trenul de călători care abia lăsase în urmă săgeata marelui pod de peste Nipru, aducînd în Oraş o nouă porţie de moscoviţi şi petersburghezi, cu ale lor cucoane durdulii şi căţeluşi cu blana stufoasă. Trenul parcă turbase de-a binelea. Dar lui Boltun nu-i ardea de căţeluşi. Garnituri pătrunse de nelinişte ale unor mărfare deşarte se avîntară de la gura Oraş II Marfă către gara Oraş I Călători, şuierară prelung locomotivele de manevră, iar gloanţele oamenilor lui Bolbotun căzură, ploaie, peste acoperişurile căsuţelor din strada Sviatotroiţkaia... Îndată după aceea, Bolbotun pătrunse chiar în Oraş şi-o porni înainte, şi merse, şi merse, nestingherit de nimeni, pînă în faţa liceului militar, îndemnîndu-i pe cercetaşi către toate ulicioarele de-a dreapta şi de-a stînga. Dar n-a dat Bolbotun de inamic decît în faţa liceului militar Nikolaevski, cel cu coloane şi zidurile coşcovite. Aici veniră să-l întîmpine o mitralieră şi salvele răzleţe ale unei unităţi cu totul necunoscute. În plutonul de avangardă din sotnia întîi a lui Bolbotun fu ucis cazacul Buţenko, alţi cinci căzură răniţi, iar doi cai fură nimeriţi în plin la picioare. Bolbotun îşi mai încetini înaintarea. I se păru că-i ţin piept cine ştie ce forţe superioare. În realitate însă, colonelului cu căciulă albastră îi dădură onorul numai vreo treizeci de iuncheri, patru ofiţeri, şi o singură mitralieră.

Oamenii lui Bolbotun descălecară la comandă, se trîntiră în zăpadă, îşi săpară adăposturi şi începură un schimb de focuri cu iuncherii. Pecerskul se umplu cu detunături, ecoul răzbubui printre clădiri, iar mai încolo, către Millionnaia porni să clocotească aidoma unui ceainic.

Îndată, acţiunile lui Bolbotun se reflectară asupra vieţii de zi cu zi a Oraşului : de-a lungul străzilor Elizavetinskaia, Vinogradnaia, Levaşovskaia se trîntiră unul după altul storurile de metal, magazinele cele vesele rămaseră oarbe, trotuarele se goliră de lume cît ai clipi din ochi, născînd lungi şi sinistre ecouri. Rîndaşii alergară să zăvorască porţile.

Răsunetul ajunse şi mai departe, spre centrul Oraşului, unde păsările mici de prin telefoanele comandamentelor îşi stingeau glasul, una după alta.

Chiţăie, de pildă, o baterie, chemînd comandamentul divizionului. Drăcia dracului : nimeni nu-i răspunde ! Chiţăie drujina la urechile statului-major al comandamentului, tot vrea să afle cîte ceva. Drept răspuns, un glas înfundat mormăie nişte vorbe de neînţeles.

— Ofiţerii voştri poartă epoleţi ?

— Dar ce s-a întîmplat ?

— Ti-u...

— Ti-u...

— Trimiteţi imediat un detaşament la Pecersk !
— Dar ce s-a întîmplat ?
— Ti-u...

Se lăţeşte de-a lungul străzilor zvonul aducător de spaimă : Bolbotun, Bolbotun, Bolbotun, Bolbotun...

De unde or fi aflat că-i vorba de Bolbotun şi nu de altcineva ?

Nu se ştie, dar au aflat. Poate datorită faptului că pe la amiază, printre pietonii şi cască-gură obişnuiţi ai Oraşului, se arătară şi alţii : nişte indivizi suspecţi, îmbrăcaţi în paltoane cu gulere din blană de miel. Umblară de colo pînă colo, se strecurară pretutindeni. Pe iuncheri, pe cadeţi şi pe ofiţerii cu epoleţi de aur îi urmăriră cu nişte priviri lungi şi lipicioase. Şuşoteau :

— Ian auzi !... Aista-i Bolbotun de-o pătruns cu armata.

O spuneau fără nici un fel de amărăciune. Dimpotrivă, în ochi li se citea limpede : „Slavă !“

— Sla-vă-vă-văv-va-va-va-va-va-va-va-va-va-va... detunau colinele Pecerskului.

Alte zvonuri o luară razna :

— Bolbotun e marele duce Mihail Alexandrovici.

— Dimpotrivă : Bolbotun e marele duce Nikolai Nikolaevici.

— Bolbotun e chiar Bolbotun.

— Va fi pogrom.

— Dimpotrivă, ăştia poartă funde roşii.

— Mai bine întinde-o acasă.

— Bolbotun e împotriva lui Petliura.

— Dimpotrivă : ţine cu bolşevicii.

— Cu totul dimpotrivă : e pentru ţar, dar împotriva ofiţerilor.

— Hatmanul a fugit ?

— Oare ? Oare ? Oare ? Oare ? Oare ? Oare ?

— Ti-u. Ti-u. Ti-u.

Un grup de cercetaşi ai lui Bolbotun, în frunte cu sotnicul Galanba, o porni în trapul cailor pe strada Millionnaia, şi ţipenie de om nu se mai văzu pe acolo. Deodată, închipuiţi-vă, o uşă se dă de perete şi drept în faţa celor cinci haidamaci călări, cu cozi stufoase, iese în fugă nimeni altul decît Iakov Grigorievici Feldman, cunoscutul antreprenor. Oare te-ai scrîntit la cap, Iakov Grigorievici, să ieşi din casă cînd în jurul dumitale e un asemenea talmeş-balmeş ? Iakov Grigorievici avea într-adevăr înfăţişarea unui om scrîntit de-a binelea. Căciuliţa de lutru îi lunecase pe ceafă, iar paltonul desfăcut îşi fîlfîia pulpanele. Ochii căutau rătăciţi în jur.

Avea de ce să se scrîntească Iakov Grigorievici Feldman. Nici nu se pornise bine clocotul de lîngă liceul militar, cînd din micul iatac al nevestei lui Iakov Grigorievici se auzi un geamăt. Geamătul se repetă, apoi se stinse.

— Vai ! îi răspunse geamătului Iakov Grigorievici, apoi se uită pe fereastră şi îşi dădu seama că dincolo, în stradă, lucrurile stau prost de tot. Pretutindeni e pustiu şi bubuie detunăturile.

Geamătul crescu din nou şi, ca un pumnal, împunse inima lui Iakov Grigorievici. O bătrînă mărunţică şi cocoşată ţîşni din iatac asemeni unui înotător de la fundul apei şi chiţăi :

— Iaşa ! Ştii ? Deja !

Şi gîndul lui Iakov Grigorievici se avîntă din răsputeri către o singură ţintă, către o căscioară aflată chiar în colţul străzii Millionnaia, în dreptul unui maidan, avînd la uşă o firmă ruginită, cu sclipiri aurii :

E. T. Şadurskaia
Moaşă

Pe Milionnaia chiar că te pîndeşte primejdia, deşi-i o stradă perpendiculară, iar gloanţele zboară pe dincolo : dinspre piaţa Pecerskaia către povîrnişul Kievski.

— Numai să pot trece. Numai să pot... Căciuliţa i-a alunecat pe ceafă, în ochi îi sar scîntei de groază, şi bietul Iakov Grigorievici caută să se aţină numai pe lîngă ziduri.

— Stai ! Încotro ?

Galanba se apleca din şa, Feldman se învineţi la obraz, iar ochii îi săltară înnebuniţi. În ochi îi săltară fireturile verzi ale haidamacilor.

— Eu, pane, sînt un cetăţean paşnic. Îmi naşte nevasta. Trebuie să aduc moaşa.

— Să aduci moaşa ? Da oare de ce te-i fi pitind mătăluţă pe lîngă ziduri. ? ai ? j-jidane ?...

— Eu, pane...

Nagaica şerpui peste gulerul de blană şi peste grumaz. Durere cumplită. Feldman ţipă ascuţit. Din vînăt ce era, chipul i se albi. Printre cozile haidamacilor i se năzări deodată chipul nevestei.

— Scoate actele !

Feldman trase din buzunar portvizitul cu actele, îl desfăcu, scoase din el cea dintîi foiţă pe care o nimeri şi deodată se cutremură. Abia atunci îşi dădu seama... ah, Doamne, Doamne ! Ce-a putut să facă ? ! Ce-ai scos de acolo, Iakov Grigorievici ? Dar poţi, oare, să ţii minte fiece amănunt, plecînd astfel, în fugă, de acasă, cînd din iatacul nevestei răsună cel dintîi geamăt ? O, vai şi amar lui Feldman ! Galanba puse iute mîna pe act. Nu era decît o foiţă subţire, stampilată, dar în această foiţă se afla însăşi moartea lui Feldman.

Prin prezenta i se permite domnului Feldman, Iakov Grigorievici, să intre şi să iasă din Oraş în vederea aprovizionării unităţilor blindate ale garnizoanei Oraşului. De asemenea, poate să circule prin Oraş după orele 12 noaptea.

Şeful serviciului aprovizionare,
general maior *Illarionov*
Aghiotant, locotenent *Lescinski*

Feldman îl aprovizionase pe generalul Kartuzov cu slănină şi cu o unsoare specială pentru tunuri.

Doamne, fă o minune !

— Pane sotnic, ăsta nu-i actul care trebuie ! Daţi-mi voie.

— Ba e tocmai acela care trebuie, îi răspunse, zîmbind diavoleşte, Galanba, nu te necăji, l-om desluşi, că ştim şi noi oleacă de carte.

Doamne ! Fă o minune ! Unsprezece mii de galbeni... Luaţi-i pe toţi. Numai dăruiţi-mi viaţa ! Dăruiţi-mi-o ! *Shma-israel !*

Nu-i fu dăruită.

Bine cel puţin că a avut parte de-o moarte uşoară. Sotnicul Galanba era grăbit. De aceea, doar fulgeră o dată cu sabia peste capul lui Feldman.

9

Pierzînd şapte cazaci morţi şi nouă răniţi, precum şi şapte cai, colonelul Bolbotun parcurse o jumătate de verstă de la piaţa Pecerskaia pînă în strada Reznikovskaia şi, odată ajuns acolo, se opri din nou. Tocmai atunci şirului de iuncheri care bătuseră în retragere le sosiră întăriri. Printre ele şi un automobil blindat. Această broască ţestoasă, sură şi greoaie, acoperită de turnuleţe, se tîrî de-a lungul străzii Millionnaia şi rostogoli de trei ori peste întinderile Pecerskului cîte o salvă cu cozi de cometă, ce amintiră foşnetul unor frunze uscate (trei ţoli). Bolbotun descălecă pe loc, ţine-caii îndemnară dobitoacele către străzile laterale, regimentul lui Bolbotun se trînti pe caldarîm în şiruri dese, retrăgîndu-se un pic, înapoi, spre piaţa Pecerskaia şi abia atunci se porni un leneş schimb de focuri. Broasca ţestoasă zăvorîse strada Moskovskaia şi, din cînd în cînd, slobozea cîte o salvă. Bubuiturilor le ţineau isonul răzleţe rafale de puşcă tocmai de la gura străzii

Suvorovskaia. Acolo se trîntise pe zăpadă detaşamentul care se retrăsese din piaţă, sub focul lui Bolbotun, precum şi întărirea care-i sosise în următoarele împrejurări :

— Zr-r-r-r-r-r-r-r-r-r-r...

— Drujina întîia ?

— Da, vă ascult.

— Trimiteţi imediat două companii de ofiţeri la Pecersk.

— Am înţeles, să trăiţi. Zrrrrr... Ti... Ti... Ti... Ti...

Şi într-adevăr, veniră la Pecersk : paisprezece ofiţeri, trei iuncheri, un student, un cadet şi un actor de la teatrul de miniaturi.

*

Vai ! Un singur şi nevolnic şir de puşcaşi este, fireşte, cu totul insuficient. Chiar dacă e susţinut şi de o broască ţestoasă. De fapt, urmau să sosească patru broaşte ţestoase. Şi cu deplină siguranţă se poate afirma că, dacă ele ar fi sosit, colonelul Bolbotun, ar fi fost nevoit să plece din Pecersk. Dar broaştele n-au mai apucat să sosească.

S-a întîmplat astfel, pentru că la divizionul blindat al hatmanului, divizion alcătuit din patru maşini de toată frumuseţea, nimerise, în calitate de comandant al celui de-al doilea automobil, un celebru sublocotenent, care primise în luna mai 1917, de la însuşi Alexandr Feodorovici Kerenski, crucea Sfîntului Gheorghe, şi care se numea Mihail Semionovici Şpolianski.

Mihail Semionovici era brunet, avea chipul bărbierit, purta doar nişte favoriţi de catifea şi semăna grozav cu Evgheni Oneghin. La scurt timp după sosirea lui din oraşul Sankt-Petersburg, Mihail Semionovici fu cunoscut de întreg Oraşul. I se dusese vestea prin aceea că începuse a declama excelent la clubul „Prah" propriile sale versuri din ciclul *Picături din Saturn*, ajungînd în acelaşi timp un neîntrecut organizator al grupului de poeţi şi totodată pre-

şedinte al ordinului poetic orăşenesc „Trioletul Magnetic". Afară de asta, Mihail Semionovici se dovedise a fi un orator inegalabil, afară de asta conducea cu multă măiestrie atît automobile militare cît şi de tip civil, afară de asta o întreţinea pe Musia Ford, balerină la teatrul de operă şi pe încă o doamnă, al cărei nume, fiind un perfect gentleman, nu-l trăda nimănui, avea, de asemenea, foarte mulţi bani şi-i împrumuta cu dărnicie tuturor membrilor „Trioletului Magnetic",

bea vin alb,

juca *chemin-de-fer*,

cumpărase tabloul *O veneţiană în baie*,

noaptea şi-o petrecea pe Kreşciatik,

dimineaţa, la cafeneaua „Bilboquet",

ziua în interiorul său intim de la cel mai bun hotel şi anume : hotelul „Continental",

seara, la „Prah",

iar în zorii zilei lucra intens la elaborarea unei opere ştiinţifice, cu titlul *Intuiţia la Gogol*.

Oraşul hatmanului îşi găsi pieirea cu trei ceasuri mai curînd de cum i-ar fi căzut sorţii numai pentru că amintitul Mihail Semionovici, aflîndu-se în seara zilei de două decembrie 1918 la clubul „Prah", le spusese lui Stepanov, Scheier, Slonih şi Ceremşin (conducerea „Trioletului Magnetic") următoarele :

— Toţi sînt nişte canalii. Şi hatmanul, şi Petliura. Numai că Petliura se mai ţine şi de pogromuri. Dar nu acest lucru mă interesează în mod special. Fapt e că m-am plictisit, pentru că n-am mai aruncat de mult nici o bombă.

După ce luase sfîrşit la „Prah" supeul plătit de Mihail Semionovici, tot el, Mihail Semionovici, purtînd joben şi o blană scumpă cu guler de lutru, fu condus pînă afară, în stradă, de întreg „Trioletul Magnetic", precum şi de un al cincilea ins, cam ameţit şi îmbrăcat într-un palton din blană de capră. Despre insul în cauză Şpolianski nu prea ştia mare lucru ; doar atît : că este bolnav de sifilis,

că a scris mai demult niște versuri iconoclaste, pe care Mihail Semionovici, avînd relații importante în cercurile literare, le-a publicat într-o culegere apărută la Moscova și, în fine, că-l cheamă Rusakov și este fiu de bibliotecar.

Omul cu sifilisul în sînge lăcrima peste blana sa de capră, sub un felinar de pe Kreșciatik și, cu mîinile înfipte în manșetele de lutru ale lui Șpolianski, vorbea, înecîndu-se :

— Șpolianski, tu ești cel mai puternic dintre toți cei ce se află în orașul acesta care putrezește de viu ca și mine. Ești atît de frumos, încît ți se poate ierta pînă și această sinistră asemănare cu Evgheni Oneghin ! Ascultă, Șpolianski... Este de-a dreptul indecent să semeni cu Oneghin. Tu ești prea sănătos... N-ai în tine acel viciu nobil, care te-ar putea face cu adevărat o personalitate de seamă a zilelor noastre... Iată, eu putrezesc de viu și acest fapt mă umple de mîndrie... Tu ești prea sănătos, dar puternic ca un șurub și de aceea trebuie să te înșurubezi într-acolo !... Înșurubează-te spre înălțimi !... Uite așa...

Și sifiliticul arătă cum trebuie s-o facă. Îmbrățișînd strîns stîlpul felinarului, păru că se înșurubează cu adevărat în jurul acestuia, devenind subțire și lung, ca un șarpe. Pe trotuar treceau prostituate, frumoase ca niște păpuși, cu căciulițe verzi, roșii, negre și albe, și-i strigau, înveselite, șurubului :

— Te-ai cherchelit, moaș-ta de bețiv !...

Tunurile abia se mai auzeau bubuind, iar Mihail Semionovici semăna, într-adevăr, prin fulgii ușori ai ninsorii, cu Oneghin.

— Du-te și te culcă, îi spuse sifiliticului, ferindu-se ca nu cumva acesta să-i tușească în obraz, hai du-te, du-te. Cu vîrful degetelor împinse paltonul cel cu blană de capră. Negrele mănuși de piele îi atingeau postavul roș, iar ochii celui împins păreau cu totul de sticlă. Plecară, fiecare în altă direcție. Mihail Semionovici chemă o birjă, îi strigă

celui de pe capră „strada Malo-Provalnaia" și se îndepărtă cu repeziciune, iar blana de capră o porni, clătinîndu-se, acasă, către Podol.

*

Seara tîrziu, la Podol, în locuința bibliotecarului cu pricina, posesorul blănii de capră stătea gol pînă la brîu în fața oglinzii și ținea în mînă o lumînare aprinsă. Groaza îi sărea din pupile ca un diavol, mîinile nu-l mai ascultau, și se pornise să vorbească de unul singur. Buzele îi tremurau ca unui copil.

— Dumnezeule, Dumnezeule, Dumnezeule... Groaznic, groaznic, groaznic ! Ah, seara aceea ! Sînt un ghinionist. Doar a fost și Scheier cu mine, dar uite că nu s-a molipsit, pentru că-i un om norocos. Poate ar trebui s-o ucid pe Leolka aceea ? Dar ce rost ar avea ? Cine poate să-mi spună că ar avea vreun rost ? O, Doamne, Doamne... Am numai douăzeci și patru de ani și aș fi putut, aș fi putut... Vor trece cincisprezece ani, poate și mai puțin și, iată, voi avea pupile de mărime diferită, picioarele mi se vor împletici, pe urmă voi silabisi vorbe incoerente, de idiot, și în cele din urmă nu va mai rămîne din mine decît un cadavru jilav și descompus.

Dezgolit pînă la brîu, trupul cel slăbănog se reflecta în luciul colbăit al oglinzii, lumînarea fumega în mîna ce i se înălțase tremurînd, iar pieptul i se vedea acoperit de o erupție stelată, foarte gingașă, de culoarea petalei de trandafir. Lacrimile curseră nestăvilite peste obrajii bolnavului, iar trupul îi săltă, cutremurîndu-se.

— Trebuie să mă împușc. Dar n-am putere s-o fac, de ce te-aș minți, Dumnezeul meu ? La ce bun să te mint, chip al meu din oglindă ?

Trase din sertarul unui birouaș de damă o carte subțire, tipărită pe o hîrtie sură, de cea mai proastă calitate.

Coperta înfăţişa următorul titlu, tipărit cu litere mari şi roşii :

FANTOMIŞTI
FUTURIŞTI

Versuri de :

M. ŞPOLIANSKI
B. FRIEDMAN
V. ŞARKEVICI
I. RUSAKOV

Moscova 1918

Bietul bolnav deschise cartea la pagina treisprezece şi reciti versurile atît de cunoscute :

Iv. Rusakov
DUMNEZEU ÎN COLIZEU

Departe-n cer,
În Elizeu,
Stă, preaputernic, tată-zeu,
Gladiatorul
Dumnezeu.
Suiţi spre cerul
Colizeu,
Să-l omorîm pe Dumnezeu.
Al luptei roşu alizeu
Azi îl slăvesc
Eu, semizeu,
Cu-njurături de Dumnezeu.

— Ah-a-ah, gemu amarnic, strîngînd din dinţi, bolnavul. Ah, repetă, pătruns de fiori.

Schimonosindu-şi chipul, scuipă deodată peste pagina cu versurile, azvîrli cartea pe duşumea, apoi se lăsă în genunchi şi, făcîndu-şi de mai multe ori, grăbit şi tremurînd, semnul crucii, bătînd mătănii cu fruntea coborîtă

pînă la parchetul murdar, începu să se roage, cu ochii înălţaţi către fereastra întunecată, dezolantă :

— Doamne, iartă-mă şi mă miluieşte pentru cuvintele ticăloase. De ce eşti, oare, atît de crud ? De ce ? Ştiu că m-ai pedepsit. O, ce îngrozitoare pedeapsă ! Priveşte-mi, rogu-te, pielea. Îţi jur, Doamne, pe toate cele sfinte, pe tot ce am eu mai scump, pe mormîntul mamei mele, că mi-am înţeles osînda. Cred în tine, Doamne ! Cred din tot sufletul şi cu toată făptura mea, cu fiece părticică a bietului meu creier. Cred şi-ţi cer ajutor numai ţie, pentru că nu am pe nimeni pe lumea aceasta, care să mă poată ajuta. Nu am nici o speranţă în afară de tine. Iartă-mă şi fă ca medicamentele pe care le iau să mă jute ! Iartă-mă că la un moment dat am ajuns la concluzia că nu exişti. Dacă n-ai exista, n-aş fi acum decît un cîine răpciugos, lipsit de orice speranţă. Dar sînt om şi sînt puternic numai pentru că exişti tu, şi în fiece clipă mă pot adresa ţie, implorîndu-te să mă ajuţi. Sînt convins că-mi vei auzi rugăciunea şi mă vei ierta, şi mă vei face bine. Însănătoşeşte-mă, o, Doamne, uită ticăloşia pe care am scris-o într-un acces de nebunie, fiind beat şi ameţit de cocaină. Nu mă lăsa să putrezesc, şi voi fi din nou om. Întăreşte-mi puterile, izbăveşte-mă de cocaină, izbăveşte-mă de slăbiciunea duhului meu şi izbăveşte-mă de Mihail Semionovici Şpolianski !

Luminarea era pe sfîrşite, în odaie se lăsase răcoare, spre dimineaţă pielea bolnavului se acoperi de umflături mărunte, ca la o găină jumulită, dar sufleteşte bolnavul se simţi cu totul uşurat.

*

Cît despre Mihail Semionovici Şpolianski, acesta petrecu restul nopţii în strada Malo-Provalnaia, într-o odaie mare, cu tavanul jos, şi în perete cu un vechi portret, din rama căruia licăreau palid nişte epoleţi din aceia care s-au

purtat în urmă cu o sută de ani. Fără haină pe el, doar în cămașa-i albă de mătase și într-o vestă cu tăietură adîncă, Mihail Semionovici ședea pe o canapea îngustă și-i spunea unei femei, cu chipul de o paloare mată, următoarele cuvinte :

— Iulia dragă, m-am hotărît definitiv : zilele astea mă înscriu în divizionul de blindate al canaliei de hatman...

Auzindu-i hotărîrea, femeia, răvășită mai adineaori și zdrobită de sărutările pătimașului Oneghin, își strînse la piept broboada cenușie, pufoasă și-i răspunse astfel :

— Regret mult că nu ți-am înțeles niciodată planurile, după cum nu ți le înțeleg nici astăzi.

Mihail Semionovici luă de pe măsuța din fața canapelei un păhărel, subțire în talie, de coniac parfumat și spuse :

— Nici nu-i nevoie.

*

La două zile după această convorbire, Mihail Semionovici avu o înfățișare cu totul schimbată. În locul jobenului, își pusese pe cap o caschetă pleoștită, cu o cocardă de ofițer în față, hainele civile și le schimbase cu o scurtă îmblănită, pe umeri i se iviseră niște epoleți de campanie mototoliți. Mîinile le avea vîrîte în niște mănuși de piele lungi pînă la coate ca la Marcel în *Hughenoții*, iar pulpele îi erau prinse în jambiere. Din cap pînă în picioare (chiar și pe obraz) Mihail Semionovici era uns cu ulei de mașină și cu funingine.

În ziua de nouă decembrie, două dintre mașini participară doar o singură dată la luptele desfășurate în împrejurimile Orașului, repurtînd, cu toate acestea, un succes remarcabil. Înaintară atunci vreo douăzeci de verste de-a lungul șoselei, și îndată ce slobozîră cîteva obuze din tunurile de trei țoli și deschiseră focul cu mitralierele, șirurile de pușcași ai lui Petliura o și luară la goană. Sublocotenentul Strașkevici, un entuziast rumen în obraji, comandant al celei de-a patra mașini, se bătu atunci cu pumnul în piept, afirmînd în fața lui Mihail Semionovici că dacă toate cele patru mașini ar porni împreună la luptă, ar putea numai ele, singure, să apere întreg Orașul. Discuția avusese loc în seara zilei de nouă decembrie, iar în ziua de unsprezece, stînd de vorbă cu cei din grupa lui Șciur, Kopîlov, și ceilalți (mai erau cîțiva ochitori, doi șoferi și un mecanic) Șpolianski, de serviciu pe divizion, le spuse către seară următoarele :

— Vedeți, prieteni, ca să fiu sincer, nu știu dacă merită să-l apărăm pe acest hatman. De fapt, noi nu reprezentăm pentru el decît o jucărie scumpă și de temut, cu ajutorul căreia ar vrea să instaureze pe aceste meleaguri o feroce reacțiune. Cine știe, poate înfruntarea dintre Petliura și hatman este istoricește necesară. Poate că din această înfruntare se va naște o a treia forță istorică, și poate singura dreaptă.

Cei din jur îl adorau pe Mihail Semionovici, și aceasta, datorită calității sale prin care se făcuse proslăvit și la clubul „Prah", și anume, deosebitul său talent oratoric.

— Ce forță să fie asta ? întrebă Kopîlov, pufăind din țigară.

Șciur, un blond spătos și dezghețat, îi privi cu șiretenie pe cei din jur și le făcu cu ochiul, arătînd cu bărbia undeva, spre nord-est. Cei de față mai stătură o vreme de vorbă, apoi se despărțiră. Cîteva zile mai tîrziu și anume la douăsprezece decembrie, către seară, avu loc într-același cerc intim, și tot în spatele garajelor, a doua convorbire cu Mihail Semionovici. Obiectul acelei discuții a rămas necunoscut, în schimb se știe prea bine că în ajunul zilei de paisprezece decembrie, cînd la garajele divizionului erau de serviciu Șciur, Kopîlov, precum și Petruhin cel cîrn, își făcu apariția acolo și Mihail Semio-

novici, ducînd cu el un pachet destul de mare, învelit într-o hîrtie de ambalaj. Şciur, care făcea de sentinelă, îl lăsă să intre în garaj, unde răspîndea o lumină palidă şi roşie un bec urît la vedere, iar Kopîlov, arătînd spre pachetul cu pricina, îi făcu, foarte familiar, semn cu ochiul, şi-l întrebă :

— Zahăr ?

— Îhî, îi răspunse Mihail Semionovici.

Prin garaj, un felinar se porni atunci să umble pe lîngă maşini, clipind ca un ochi luminos, iar Mihail Semionovici se apucă de lucru împreună cu mecanicul, pregătind maşinile pentru ofensiva din ziua următoare.

Motivul acelor pregătiri l-a constituit o hîrtie primită cu puţin înainte de căpitanul Pleşko, comandantul divizionului, şi în care stăteau scrise următoarele : „în ziua de paisprezece decembrie, la ora opt dimineaţa, veţi porni cu patru maşini către Pecersk“.

Eforturile comune ale lui Mihail Semionovici şi ale mecanicului de a face ca maşinile să fie gata de luptă dădură nişte rezultate cu totul stranii. Fiind, doar cu o zi înainte, în stare perfectă de funcţionare, cele trei maşini (a patra, sub comanda lui Straşkevici, lua parte la luptele din Oraş), n-au mai fost în stare, în dimineaţa zilei de paisprezece decembrie, nici măcar să se urnească din loc, de parcă le-ar fi lovit brusc damblaua. Nimeni nu putea pricepe ce li se întîmplase. O mîzgă vîscoasă înfundase jiclerele, şi oricît de mult se străduiră mecanicii să le desfunde cu pompele, nu izbutiră nicidecum. Dimineaţa, în lumina tulbure a zorilor, oamenii se agitau necăjiţi, cu felinarele în mînă, în jurul celor trei maşini. Căpitanul Pleşko, palid la faţă, se tot uita înapoi ca un lup hăituit şi cerea într-una să vină mecanicul. În dimineaţa aceea însă, se dezlănţuiră şi toate celelalte catastrofe. Mecanicul parcă intrase în pămînt. Reieşi apoi că, împotriva tuturor regulilor, adresa lui nici măcar nu figura în scriptele divizionului. La un moment dat, se răspîndi zvonul

că mecanicul s-ar fi îmbolnăvit pe neaşteptate de tifos exantematic. Toate acestea se petreceau la orele opt, iar la opt şi treizeci de minute căpitanul Pleşko primi o altă lovitură. Sublocotenentul Şpolianski, plecat încă de la orele patru, îndată după zarva care se iscase în preajma maşinilor, către Pecersk, cu o motocicletă condusă de Şciur, nu se mai întoarse la divizion. Reveni numai Şciur, singur, şi istorisi tuturor ceea ce păţise. Trecînd, în drumul său către Pecersk, pe la Verhniaia Telicika, Şciur încercase zadarnic să-l oprească pe Şpolianski de la o faptă necugetată. Numitul Şpolianski, vestit în tot divizionul prin curajul său ieşit din comun, îl lăsase pe Şciur la motocicletă şi, luînd cu el doar o carabină şi o grenadă de mînă, pornise de unul singur, prin întuneric, să cerceteze terenul din preajma căii ferate. La scurt timp după aceea, Şciur auzi răsunînd de acolo mai multe împuşcături. Este pe deplin convins că vreo patrulă avansată a inamicului, ajunsă în treacăt la Telicika, l-a întîlnit pe Şpolianski şi l-a împuşcat într-o luptă cu totul inegală. Şciur a stat să-l aştepte pe sublocotenent timp de două ore încheiate, deşi acesta îi spusese să nu-l aştepte decît o oră, pentru ca apoi să se întoarcă la divizion, spre a nu-şi periclita nici propria situaţie şi nici pe cea a motocicletei militare cu numărul 8175.

După ce ascultă cu luare-aminte istorisirea lui Şciur, căpitanul Pleşko deveni parcă şi mai palid. La telefon, păsărelele de la comandamentul hatmanului şi de la cel al generalului Kartuzov ciripeau pe întrecute, cerînd fără încetare să li se trimită maşinile. La orele nouă, rumenul entuziast Straşkevici reveni în sfîrşit de pe poziţii cu cea de a patra maşină, şi abia atunci o parte din bujorii lui se mutară în obrajii comandantului de divizion. Entuziastul porni îndată cu maşina lui spre Pecersk şi, după cum s-a mai arătat, izbuti el singur să blocheze toată strada Suvorovskaia.

Către orele zece însă, paloarea care se așternuse din nou peste chipul căpitanului Pleșko, rămase în continuare. Aceasta, pentru că alți doi ochitori, doi șoferi și un mitralior dispărură și ei fără urmă. Toate încercările de a urni mașinile din loc nu dădură nici un rezultat. Șciur, trimis din ordinul căpitanului Pleșko pe poziții, cu motocicleta, nu se mai întoarse de acolo. Se înțelege că nu se mai întoarse nici motocicleta, că doar nu se putea mișca de una singură ! Păsărelele din telefoane începură să capete un ton amenințător. Cu cît se lumina de ziuă, cu atît mai multe minuni se petreceau una după alta în divizionul cu pricina. Pieriră ca prin farmec și artileriștii Duvan și Malțev, iar împreună cu ei încă o pereche de mitralori. Cele trei mașini căpătaseră o înfățișare jalnică și în același timp misterioasă. În jurul lor, se înșirau, zvîrlite la pămînt, piulițe, chei franceze și mai multe căldări goale.

Ceva mai tîrziu, către ora prînzului, dispăru și însuși căpitanul Pleșko, comandantul divizionului.

10

O seamă de transferuri ciudate de pe o poziție pe alta, cînd înfăptuite în iureșul luptei, cînd legate de sosirea unor curieri și de chițăitul cutiilor aflate la comandament, mutară de colo pînă colo unitatea colonelului Nai-Turs peste troienele și colinele înzăpezite din preajma Orașului, începînd cu Krasnîi-Traktir, pînă pe la Serebrianka, în sud, și la Post-Volînski în sud-vest. La data de paisprezece decembrie însă, asfințitul soarelui aduse această unitate înapoi în Oraș, într-o ulicioară unde se aflau clădirile unor cazărmi părăsite, pustii, și cu toate geamurile făcute țăndări.

Unitatea colonelului Nai-Turs era o unitate ciudată. Stîrnea uimirea celor întîlniți în cale prin pîslarii cu care erau încălțați toți ostașii. Or, în preajma ultimelor trei zile

dinaintea ofensivei, unitatea număra aproape o sută cincizeci de iuncheri și trei sublocotenenți.

Cu cîtva timp în urmă, în primele zile ale lui decembrie, la generalul-maior Blohin, comandant al drujinei întîia, se prezentase un cavalerist potrivit de statură, brunet, proaspăt ras, cu niște ochi îndoliați, purtînd pe epoleți gradul de colonel de husari, și se recomandase ca fiind colonelul Nai-Turs, fost comandant al escadronului doi din fostul regiment de husari din Belgorod. Ochii îndoliați ai lui Nai-Turs erau alcătuiți în așa fel, încît oricine l-ar fi întîlnit pe acest colonel, care șchiopăta ușor de un picior, și care purta o panglică decolorată a ordinului Sfîntul Gheorghe la reverul mantalei vechi, soldățești, ar fi rămas locului, să-l asculte cu o deosebită luare-aminte. Așa stînd lucrurile, după o scurtă convorbire cu Nai, generalul-maior Blohin îl însărcină cu formarea secției a doua a drujinei, specificînd că această operație trebuia să fie definitivată pînă la data de treisprezece decembrie. Formarea secției însă luă sfîrșit într-un mod cu totul inexplicabil, la zece decembrie, și tot în acea zi colonelul Nai-Turs, îndeobște foarte scump la vorbă, îi raportă pe scurt generalului-maior Blohin, asaltat din toate părțile de păsărelele comandamentelor, că el, Nai-Turs, împreună cu iuncherii săi, este gata să plece pe poziții, dar numai cu condiția să i se elibereze pentru întreg detașamentul, numărînd o sută cincizeci de oameni, tot atîtea căciuli și perechi de pîslari, fără de care el, Nai-Turs, consideră participarea la lupte ca fiind cu neputință. Ascultîndu-l pînă la sfîrșit pe colonelul cu vorbirea graseiată și laconică, generalul Blohin îi întocmi, fără nici un fel de împotrivire, o adresă către secția de aprovizionare, dar îl preveni că, prezentînd acolo documentul de față, cu siguranță că nu va primi nimic, pentru că la sectoarele de aprovizionare și pe la comandamente ar domni un desăvîrșit talmeș-balmeș, o dezorganizare și o ticăloșie fără seamăn. Nai-Turs, cel cu vorba graseiată, luă adresa, își

zvîcni, după obicei, mustaţa stîngă, tunsă scurt şi, fără a-şi întoarce capul nici la dreapta, nici la stînga (nu şi-l putea întoarce, pentru că, după ce fusese rănit, i se anchilozase gîtul şi astfel, pentru a privi într-o parte, trebuia să-şi răsucească tot corpul), părăsi tăcut biroul generalului-maior Blohin. Ajuns la sediul drujinei, în strada Lvovskaia, Nai-Turs luă cu el zece iuncheri (aceştia fiind, lucru curios, cu toţii înarmaţi), precum şi două chesoane, şi o porni cu chesoanele direct spre secţia de aprovizionare.

La secţia cu pricina, instalată într-o vilişoară superbă din strada Bulvarno-Kudriavskaia, într-un birou mititel şi confortabil, unde se aflau, prinse în perete, o hartă a Rusiei precum şi un portret al ţarinei Alexandra Feodorovna, rămas de pe vremea Crucii Roşii, colonelul Nai-Turs fu întîmpinat de către micul general-locotenent Makuşin, cu chipul acoperit de o ciudată rumeneală. Generalul era îmbrăcat într-un veston cenuşiu, de sub gulerul căruia ieşeau la iveală nişte lenjuri curăţele, fapt care îl făcea să semene într-un mod izbitor cu Miliutin, fost ministru al lui Alexandru al II-lea.

Sfîrşind de vorbit la telefon, generalul îl întrebă pe Nai cu un glas de copil, foarte asemănător sunetului unui fluieraş de lut :

— Ce doreşti, colonele ?

— Pohnim chiah acum pe poziţii, îi răspunse laconic Nai, aşa că vă hog : uhgent pîslahi şi căciuli penthu două sute de oameni.

— Hm, făcu generalul după ce-şi mişcă o vreme buzele, ca şi cînd ar fi mestecat ceva şi după ce învîrti în mîini hîrtia adusă de Nai, să ştii, colonele, că astăzi nu ţi le vom putea elibera în nici un caz. Astăzi avem de făcut un tabel pentru aprovizionarea tuturor unităţilor din subordinea noastră. Te rog să trimiţi pe cineva peste vreo trei zile. Dar trebuie să ştii că nici atunci nu-ţi voi putea aproba o asemenea cantitate.

Aşeză cererea lui Nai-Turs la vedere, sub un pressepapiers înfăţişînd o femeie goală.

— Pîslahii, răspunse cu un glas monoton Nai şi, aducîndu-şi pupilele la rădăcina nasului, privi în direcţia unde i se aflau vîrfurile cizmelor.

— Cum ? nu înţelese generalul şi-l privi uimit pe colonelul dinaintea sa.

— Pîslahii. Să mi-i daţi numaidecît.

— Ce ? Cum ? generalul îşi holbă ochii pînă la refuz.

Nai se răsuci către uşă, o întredeschise şi strigă spre coridorul încălzit din interiorul vilei :

— Hei, pluton !

Generalul se acoperi de o paloare cenuşie, îşi mută privirea de pe chipul lui Nai la receptorul telefonului, de acolo la icoana din colţ a Maicii Domnului, pe urmă, din nou, la Nai.

Din coridor se auziră zgomote, bocănituri şi prin uşă se mişcară licărind marginile roşii ale unor chipie fără cozoroc — uniforma iuncherilor de la Şcoala militară Alexeevski — împreună cu un şir de baionete negre. Generalul porni să se ridice din fotoliul său pufos :

— Aud pentru prima oară aşa ceva... Asta-i rebeliune...

— Daţi aphobahea, excelenţă, spuse Nai, n-avem timp de piehdut, peste o ohă pohnim pe poziţii. Se zice că inamicul e la pohţile ohaşului.

— Cum ?... Ce-nseamnă asta ?...

— Mai hepede, făcu Nai, şi glasul lui avu accente funebre.

Generalul, cu capul între umeri şi ochii holbaţi, trase hîrtia de sub femeia goală şi, cu tocul ce-i sărea în mînă, împroşcînd picuri de cerneală, mîzgăli într-un colţ : „Se va elibera".

Nai luă hîrtia, o vîrî după manşetă şi se adresă iuncherilor ale căror cisme lăsaseră urme pe covor :

— Încăhcaţi pîslahii. Hepede.

Tropăind şi bocănind, iuncherii porniră să iasă pe uşă, iar Nai se opri o clipă, lăsîndu-i să treacă. Generalul îi spuse, învineţindu-se la obraz :

— Am să sun chiar acum la statul-major al comandamentului şi am să deschid acţiune, ca să fii deferit tribunalului militar. Asta e c-ceva...

— Încehcaţi, răspunse Nai şi înghiţi în sec, numai să încehcaţi. Vă hog chiah să încehcaţi. Uite aşa, de cuhiozitate. Îşi lăsă palma pe mînerul care ieşea la iveală din tocul deschis, agăţat de centură.

Obrazul generalului se acoperi de pete, şi omul amuţi.

— Sună, băthîn phost ce eşti, spuse deodată Nai cu multă căldură, cînd ţi-oi suna un glonte-n cap, dai pe loc ohtu' popii.

Generalul se lăsă în fotoliu. Gîtul i se încreţi în cute vinete, iar obrazul îi rămase cenuşiu. Nai se răsuci în călcîie şi părăsi încăperea.

Timp de cîteva minute, generalul şezu nemişcat în fotoliu, apoi, cu ochii la icoana din colţ, îşi făcu semnul crucii, apucă receptorul telefonului, îl duse la ureche, auzi un glas adresîndu-i-se în surdină, foarte intim, „centrala"... pe urmă revăzu ochii îndoliaţi ai husarului cu vorba lui graseiată, aşeză receptorul la loc, în furcă, şi privi pe fereastră afară. Îi zări în curte pe iuncherii care se agitau, cărînd din străfundurile negre ale magaziei legături cenuşii de pîslari. Figura de soldăţoi a magazionerului, uluit cu desăvîrşire, se contura limpede în dreptunghiul negru al uşii. Ţinea în mîini o hîrtie. Nai se oprise cu picioarele larg desfăcute lîngă unul din chesoane şi îl privea ţintă, fără să se mişte. Generalul puse mîna care îl asculta anevoie pe un ziar proaspăt sosit, aflat lîngă el, pe masă, îl desfăcu şi citi pe prima pagină :

„În apropiere de rîul Irpen, ciocnirile cu detaşamentele inamicului care au încercat să pătrundă către Sviatoşino..."

Azvîrli îndată ziarul şi rosti cu glas tare :

— Blestemată fie ziua şi ceasul cînd m-am vîrît în afacerea asta...

Uşa se deschise, şi în birou intră un căpitan scund, semănînd leit cu un dihor fără coadă ; era ajutorul comandantului aprovizionării. Se uită semnificativ la cutele vinete care împodobeau gîtul generalului şi spuse :

— Permiteţi să raportez, domnule general ?

— Uite ce-i, Vladimir Feodorovici, îl întrerupse generalul, gîfîind şi cu ochii rătăcindu-i prin odaie, mă simt cam rău... tensiunea... hîm... am să plec chiar acum acasă, iar dumneata fii bun şi ai grijă aici de toate în lipsa mea.

— Am înţeles, să trăiţi, răspunse dihorul, privindu-l cu multă curiozitate, totuşi, cum veţi ordona să procedez ? De la drujina a patra şi de la cea de cavalerie mi se cer pîslari. Aţi binevoit a dispune să se elibereze chiar acum două sute de perechi ?

— Da. Da ! răspunse cu glas ascuţit generalul. Da, am dispus ! Eu ! Eu, în persoană ! Le-am aprobat ! Au o situaţie specială ! Pornesc chiar acum. Da. Pe poziţii. Da !

Curiozitatea continuă să-şi salte luminiţele în ochii dihorului :

— Să ştiţi că avem în total numai patru sute de perechi...

— Şi ce pot să fac ? Ce ? urlă răguşit generalul. Să-i nasc ?! Să nasc pîslari ? Să-i nasc ? Dacă o să-ţi ceară, dă-le, dă-le, dă-le !!

Peste cinci minute, generalul Makuşin fu dus cu o birjă la domnia-sa acasă.

▪

În noaptea de treisprezece spre paisprezece, cazărmile neînsufleţite din ulicioara Brest-Litovsk prinseră viaţă. În uriaşa sală cu duşumele înnoroiate se aprinsese pe unul

din pereţi, între ferestre, un bec electric (ziua, mai mulţi iuncheri stătuseră agăţaţi de stîlpi şi felinare, întinzînd între ele fire lungi de sîrmă). O sută cincizeci de puşti fuseseră aşezate în piramide, iar pe laviţele murdare, rînduite în lungul pereţilor, iuncherii dormeau de-a valma. Nai-Turs şedea în dreptul unei mese şchioape, de lemn, pe care se aflau în dezordine bucăţi de pîine, gamele cu resturi de fiertură rece, cartuşiere şi încărcătoare. Nai-Turs se aplecase peste un plan pestriţ al Oraşului. O mică lămpiţă de bucătărie arunca mănunchiuri de raze gălbui pe hîrtia colorată, şi pe luciul ei Niprul părea un arbore ramificat, albastru, lipsit de viaţă.

Către orele două noaptea, pe Nai începu să-l încerce somnul. Din cînd în cînd îşi mai sufla nasul, totuşi, în vreo două rînduri se pomeni cu fruntea coborîndu-i pînă spre planul aşternut pe masă, ca şi cînd ar fi încercat să-l descifreze mai de aproape. În cele din urmă, strigă cu o voce scăzută :

— Iuncheh !

— Prezent, domnule colonel, îi răspunse un glas de lîngă uşă şi îndată un iuncher tinerel se apropie, tîrşîindu-şi pîslarii.

— Eu am să mă culc, îi spuse Nai, iah dumneata să mă thezeşti fix peste thei ohe. Dacă va sosi vheo telefonoghamă să-l scoli pe sublocotenentul Jahov şi, în funcţie de conţinutul ei, dînsul va şti dacă thebuie sau nu să mă thezească şi pe mine.

Nu sosi nici o telefonogramă... În noaptea aceea, comandantul nu mai tulbură odihna oamenilor lui Nai. Detaşamentul porni în zorii zilei cu cele trei mitraliere şi trei chesoane şi se răsfiră mult în lungul drumului. Căsuţele de la marginea oraşului păreau lipsite de viaţă. Abia după ce ieşi în larga stradă Politehniceskaia, detaşamentul întîlni aci o oarecare mişcare. Prin lumina slabă a zorilor treceau, uruind, căruţe militare, se mişcau încet, ici-colo, căciuli cenuşii. Toată lumea venea spre Oraş,

ocolind unitatea lui Nai cu o oarecare teamă. Lumina zilei se înfiripa încet, dar temeinic, iar peste grădinile vilelor statului şi peste şoseaua bătută şi răzbătută, cu hîrtoape, se înălţau destrămîndu-se, unduiri uşoare de ceaţă.

De la ceasul acela al zorilor şi pînă la orele trei după-amiază, Nai rămase necontenit pe şoseaua Politehniceskaia, pentru că, în timpul zilei, unul din iuncherii săi de legătură veni totuşi cu cel de-al patrulea cheson, şi-i aduse de la comandament un bilet scris cu creionul :

„Veţi supraveghea şoseaua Politehniceskaia şi, în cazul sosirii inamicului, veţi angaja lupta cu acesta."

Inamicul cu pricina fu zărit pentru prima oară de Nai ziua, către orele trei, cînd, departe, în stînga, pe platoul înzăpezit din faţa departamentului de război, se iviră numeroşi călăreţi. Erau tocmai cei din unitatea colonelului Kozîr-Leşko, care, conform dispoziţiei colonelului Toropeţ, încercau să ajungă la şosea, pentru ca de-a lungul ei să pătrundă în inima Oraşului. De fapt, Kozîr-Leşko, neavînd de întîmpinat pînă în imediata apropiere a şoselei nici un fel de rezistenţă, nici măcar nu catadicsea să atace Oraşul, ci doar îşi făcea intrarea pe porţile acestuia, înainta victorios, pe un front larg, cunoscînd prea bine că în urma regimentului său mai vine pîlcul de haidamaci călări al colonelului Sosnenko, două regimente din divizia albastră, un regiment de puşcaşi ai Secei, precum şi şase baterii de artilerie. Cînd pe platou se iviră ca nişte puncte răzleţe călăreţii, sus în cerul vîrtos, de bună seamă aducător de ninsoare, începură să explodeze, ca nişte cîrduri de cocori, şrapnelele. Punctele răzleţe, călăreţii, se adunară, alcătuind un şir lung, şi cuprinzînd de-a latul toată şoseaua, se făcură tot mai mari şi mai negre, avîntîndu-se cu iuţeală înspre Nai-Turs. Peste liniile iuncherilor se rostogoli clănţănitul închizătoarelor. Nai-Turs îşi duse fluierul la buze, şuieră ascuţit şi strigă :

— Asupha cavalehiei !... în hafale !... fo-o-oc !

O scînteie șerpui de-a lungul rîndurilor cenușii ale iuncherilor, aceștia zvîrliră asupra lui Kozîr o primă rafală. De trei ori după aceea se mai rupse cîte o fîșie de pînză tocmai de sus din tării și pînă la zidurile Institutului politehnic, și tot de trei ori, răsunînd în ecou detunător, slobozîră cîte o rafală cei din batalionul lui Nai-Turs. Șirurile negre, depărtate, ale călăreților se frînseră, se împrăștiară și dispărură de pe șosea.

Atunci însă, cu Nai se petrecu ceva neobișnuit. Nimeni din detașamentul său nu-l văzuse vreodată speriat. În momentul acela însă, iuncherilor li se păru că el a simțit o primejdie venind de undeva din cer ori i-a auzit zvonul din depărtare... într-un cuvînt, Nai ordonă chiar atunci retragerea spre Oraș. Unul din plutoane rămase pe loc și, în ropot de rafale, continua să tragă de-a lungul șoselei, acoperind astfel retragerea celorlalți. Apoi își schimbă și el în fugă poziția. Parcurseră astfel cale de vreo două verste, azvîrlindu-se mereu la pămînt și trezind cu ecouri șoseaua cea mare, pînă ce se aflară la răscrucea ei cu ulicioara Brest-Litovsk, unde poposiseră cu o seară înainte. Răscrucea era acum lipsită de viață, nicăieri nu se zărea țipenie de om.

Nai alese trei iuncheri și le ordonă :

— Dați fuga pînă la sthăzile Polevaia și Bohșciagovskaia și aflați unde se găsesc unitățile noasthe și ce se întîmplă cu ele. Dacă veți întîlni căhuțe, chesoane sau alte mijloace de locomoție cahe se hethag în mod neohganizat, le veți ophi din dhum. În caz de împothivihe, veți amenința cu ahmele, apoi veți face uz de ele...

Iuncherii plecară în fugă îndărăt și apoi spre stînga, pierind din vedere, iar de undeva, din față, se revărsă asupra detașamentului o ploaie de gloanțe. Gloanțele păcăniră pe acoperișuri, veniră în pîlcuri tot mai dese și, la un moment dat, dintr-un șir de iuncheri unul căzu cu fața în zăpadă și o stropi cu sînge. Apoi un altul icni și

se prăbuși pe spate lîngă o mitralieră. Șirurile de pușcași ale lui Nai se răzlețiră și deschiseră foc susținut, neîntrerupt, asupra șoselei, întîmpinînd astfel celelalte șiruri mici, întunecate, ale inamicului, care păreau să răsară, ca prin farmec, chiar din pămînt. Iuncherii răniți fură culeși de pe caldarîm, se desfăcură bandaje lungi, albe. Fălcile lui Nai se încleștară. Tot mai adeseori se răsucea din tot corpul, încercînd să privească departe în stînga și în dreapta, și chiar după chipul său crispat se putea înțelege că-i așteaptă cu multă nerăbdare pe cei trei iuncheri trimiși în cercetare. După un timp, aceștia revenină în goană, gîfîind cu șuiere și icnituri ca niște ogari. Nai îi ascultă încordat, și chipul i se posomorî. Cel dintîi dintre iuncheri, ajuns la Nai, se opri în fața lui și spuse, abia trăgîndu-și răsuflarea :

— Domnule colonel, nu numai pe Șuliavka, dar nici altundeva, nu se află unități de-ale noastre. Se opri și răsuflă din greu. Departe, în spatele nostru se aud niște rafale de mitralieră și chiar acum am zărit cavaleria inamicului trecînd pe Șuliavka. Parcă ar încerca să pătrundă în Oraș...

În clipa următoare, vorbele iuncherului fură acoperite de un șuier asurzitor. Nai fu acela care îl slobozise.

Îndată după aceea, cele trei chesoane țîșniră, uruind, de-a lungul ulicioarei Brest-Litovsk, goniră pe caladrîmul de piatră spartă, cotiră apoi pe Fonarnîi și se depărtară hurducîndu-se peste bolovani. Pe ele se aflau cei doi iuncheri răniți, alți cincisprezece sănătoși și bine înarmați precum și toate cele trei mitraliere. Cît despre Nai-Turs, acesta se întoarse cu fața către șirurile de iuncheri și, cu un glas profund și graseiat, le dădu o comandă stranie, pe care iuncherii n-o mai auziseră niciodată.

Într-una din încăperile cu pereții juliți, dar bine încălzită, a fostelor cazărmi din strada Lvovskaia, lîncezea secția a treia a drujinei întîia de infanterie, alcătuită din douăzeci și opt de iuncheri. Dar cel mai interesant era

faptul că mai-marele celor ce lîncezeau acolo era Nikolka Turbin în persoană. Căpitanul Bezrukov, comandantul secției, precum și cei doi sublocotenenți, ajutoarele sale, plecaseră de dimineață la comandament și nu se mai întorseseră. Nikolka, fiind, în calitatea sa de subofițer, cel mai înalt în grad, umbla de colo pînă colo prin cazarmă, venind mereu la aparatul telefonic și trăgînd la el cu coada ochiului.

Astfel trecu vremea pînă la orele trei după-amiază. În cele din urmă, chipurile iuncherilor se făcură cu totul posomorîte. Eh... eh...

La ora trei chițăi în sfîrșit telefonul de campanie.

— Secția a treia a drujinei ?

— Da.

— Cheamă-l pe comandant.

— Cine vorbește ?

— Cineva de la comandament...

— Comandantul încă nu s-a întors.

— Dar cine-i acolo ?

— Subofițerul Turbin.

— Ești cel mai mare în grad ?

— Da.

— Pornește imediat cu unitatea dumitale pe itinerarul stabilit.

Nikolka plecă împreună cu cei douăzeci și opt de iuncheri și-i tot duse înainte, de-a lungul străzii.

*

Pînă la orele două ale amiezii, Alexei Vasilievici dormi un somn fără vise. Se trezi brusc, parcă ar fi răsturnat cineva peste el o găleată de apă. Își privi micul ceas așezat pe scaun, văzu că este ora două fără zece minute și începu să se agite prin odaie. Își trase pîslarii, își vîrî în buzunare, grăbindu-se și uitînd ba de una, ba de alta, chibriturile, portțigaretul, batista, browningul și cele două încărcătoare, își încheie mai strîns centura peste cutele

mantalei, pe urmă își aduse aminte de ceva, dar stătu nehotărît. I se păru că ceea ce vrea să facă e rușinos, e o dovadă de lașitate. Totuși o făcu : scoase din sertarul mesei legitimația sa civilă de medic. O răsuci în mîini și în cele din urmă se hotărî s-o ia cu el, dar tocmai atunci Elena îl strigă din cealaltă odaie și legitimația rămase uitată, pe tăblia mesei.

— Ascultă-mă, Elena, vorbea Turbin încheindu-și centura și simțindu-se tulburat — inima i se încleșta de o presimțire sumbră și-l chinuia gîndul că Elena va rămîne singură, doar cu Aniuta, în locuința aceasta mare și pustie — ce pot să fac ? N-am dreptul să nu mă duc. Să sperăm că nu mi se va întîmpla nimic rău. Divizionul n-o să plece mai departe de suburbiile orașului, iar eu am să mă instalez undeva la loc ferit. Să sperăm că Dumnezeu îl va păzi și pe Nikolka. De dimineață, am auzit că situația s-a cam înrăutățit, dar sînt convins că-l vom respinge pe Petliura. Ei, te las cu bine, te las cu bine.

Elena, rămasă singură, porni să umble prin salonul pustiu, de la pianul pe care se mai zărea și acum Valentin cel multicolor, pînă la ușa care dădea spre cabinetul lui Alexei. Sub pașii ei, cînd și cînd, scîrțiia subțire parchetul. Pe chipul Elenei se citi din nou o adîncă amărăciune.

*

Ajuns la colțul ulicioarei sale strîmbe cu strada Vladimirskaia, Turbin stătu să tocmească o birjă. Birjarul fu de acord să-l ducă unde avea trebuință, dar pretinse morocănos o sumă de-a dreptul fantastică și se văzu cît de colo că n-avea de gînd să lase din preț. Strîngînd din dinți, Turbin se urcă în sanie și o porni în direcția muzeului. Peste oraș geruia.

Alexei Vasilievici mai era și acum ros de neliniște. Stînd în sanie, trăgea cu urechea la tirul îndepărtat al mitralierelor. El izbucnea în răstimpuri, ca niște explozii

prelungite, venind de undeva dinspre Institutul Politehnic, şi parcă dinspre clădirea gării. Turbin se întreba ce-ar putea să se petreacă acolo (în timpul vizitei de la prînz a lui Bolbotun, medicul dormise) şi, sucindu-şi gîtul, se uita curios la furnicarul de pe trotuare. Forfota mulţimii nu se potolise, deşi vădea mai multă agitaţie şi chiar zăpăceală.

— Stăi... stăi... făcu o voce de beţiv.

— Ce înseamnă asta ? întrebă supărat Turbin.

Birjarul trase cu atîta putere de hăţuri, încît fu gata-gata să i se prăvale lui Turbin peste genunchi. O mutră roşcovană se legăna în dreptul hulubei şi, cu mîinile pe hăţuri, încerca să se apropie de sanie. Peste cojocul de oaie al omului licăreau, îndoiţi, nişte epoleţi de sublocotenent. Îndată, îl trăsni pe Turbin o duhoare stătută de spirt şi de ceapă. În mîinile sublocotenentului se legăna o armă.

— Întoa... întoa... întoarce, făcu beţivul cel roşcovan, dă-l... dă-l jos pe pasager... Cuvîntul „pasager" i se păru deodată foarte caraghios şi omul pufni în rîs.

— Ce înseamnă asta ? repetă cu severitate Turbin, dumneata nu vezi cine-i în sanie ? Eu trebuie să ajung neîntîrziat la centrul de recrutare. Te rog să laşi birjarul în pace.

— Ba nu ! rosti ameninţător roşcovanul şi abia atunci, clipind din ochi, zări epoleţii lui Turbin. O, doctore, hai să mergem împreună... vin şi eu...

— N-avem acelaşi drum. Birjar, mînă !

— S-stai puţin...

— Mînă !

Vîrîndu-şi capul între umeri, birjarul dădu să-şi îndemne calul, dar îndată se răzgîndi. Întorcîndu-se, îl privi cu ură şi teamă pe roşcovan. Acesta însă rămase în urmă, zărind tocmai atunci o altă sanie, goală. Celălalt birjar vru să-l ocolească şi el, dar nu mai avu timp. Roşcovanul îşi înălţă cu amîndouă mîinile arma, ameninţîndu-l. Birjarul rămase locului, încremenit, iar roşcovanul porni spre el poticnindu-se şi sughiţînd.

— Dacă ştiam ce-o să păţesc, nu mă-nvoiam nici cu cinci sutare, mormăi cu ură birjarul, strunindu-şi gloaba cu biciul. Ăsta îţi trage un glonte în spate şi cată-i urma !

Turbin tăcea posomorît.

„Canalia... uite, asemenea indivizi ne compromit cauza", gîndi, pătruns de ură.

La intersecţia din preajma teatrului de operă, domnea o vie agitaţie. Chiar între şinele de tramvai fusese instalată o mitralieră, pe care o păzeau un cadet mititel şi înghețat, purtînd o manta neagră şi apărătoare pentru urechi, precum şi un iuncher în uniformă cenuşie. Trecătorii se îmbulzeau pe trotuar, căscînd curioşi ochii la mitralieră. Ajuns în dreptul farmaciei din colţ, în imediata apropiere a muzeului, Turbin coborî şi lăsă birjarul să plece.

— Ar trebui să mai daţi ceva, înălţimea-voastră, spuse încăpăţînat şi cu ură birjarul, dacă aş fi ştiut, n-aş fi plecat încoace nici mort. Ia uitaţi-vă ce se petrece !

— Lasă, că ţi-o fi de ajuns.

— De ce or fi amestecînd şi copiii în treaba asta... se auzi un glas de femeie.

Abia atunci zări Turbin pe lîngă zidurile muzeului o mulţime de oameni înarmaţi. Mulţimea se agita şi creştea văzînd cu ochii. Se zăriră şi aici, printre poalele mantalelor, cîteva mitraliere aşezate pe trotuar. Şi îndată răpăi înfierbîntată o altă mitralieră, undeva prin Pecersk.

Vra... vra... vra... vra... vra... vra... vra...

„Mi se pare că a început să se cam dea totul peste cap", gîndi pătruns de îngrijorare, Turbin şi, iuţindu-şi paşii, traversă răscrucea şi se îndreptă către muzeu.

„Nu cumva am întîrziat ?... Ce ruşine... Ar putea să creadă că am dezertat..."

Sublocotenenţi, iuncheri, cadeţi, ici-colo cîte un soldat, toţi aceştia se agitau, fierbeau de nelinişte, alergau

tulburaţi pe dinaintea scării monumentale a muzeului şi prin faţa porţii laterale, smulse din ţîţîni, care da spre platoul din faţa liceului Alexandrovski. Uriaşele geamuri ale uşii principale se cutremurau într-una, uşile gemeau, iar în clădirea albă, rotundă, a muzeului al cărei frontispiciu îl împodobea o inscripţie cu litere de aur : „Pentru buna luminare a poporului rus“, intrau în fugă iuncheri înarmaţi, neliniştiţi, în uniforme mototolite.

— Doamne ! exclamă fără voie Turbin, să ştii că ai mei au şi plecat...

Mortierele îl priviră, tăcute, înşirîndu-se părăsite şi singuratece, tot acolo unde stătuseră şi cu o zi înainte.

„Nu mai pricep nimic... ce-o fi însemnînd asta ?“

Fără voie, Turbin se pomeni alergînd către şirul de tunuri. Pe măsură ce se apropia de ele, mortierele creşteau în dimensiuni şi-l priveau cu ameninţare. Iată-l, în sfîrşit, pe cel din margine. Turbin se opri din fugă şi rămase uimit peste măsură. Tunul n-avea închizător. Pornind în goană, Turbin traversă platoul înapoi şi ajunse din nou în stradă. Mulţimea de aici devenise şi mai înfierbîntată, urlau mai multe glasuri dintr-o dată, iar peste capetele tuturor se legănau, săltînd, tăişuri de baionete.

— Trebuie să-l aşteptăm pe Kartuzov ! Asta trebuie să facem ! se auzea o voce răsunătoare, înfrigurată. Un sublocotenent tăie calea lui Turbin şi acesta îl văzu că poartă în spate o şa galbenă, cu scările bălăbănind.

— S-o dăm legiunii poloneze !

— Asta unde o mai fi ?

— Dracu o ştie !

— Toată lumea la muzeu ! Toată lumea la muzeu !

— Să pornim cu toţii spre Don !

Deodată, sublocotenentul se opri şi azvîrli şaua pe trotuar.

— La mama dracului ! Să piară totul, urlă înfuriat, ah, canaliile de la comandamente !

Fugi pe stradă, ameninţînd cu pumnii.

„E un dezastru... Acum încep să înţeleg... Nenorocirea e însă că au plecat pe jos. Da, da, da. Fără îndoială. Se vede că Petliura s-a apropiat cu totul pe neaşteptate. N-au avut cai şi au plecat numai cu armele, fără tunuri... Doamne, Dumnezeule... trebuie să dau fuga la Anjou... Poate că aflu acolo... Ba chiar cu siguranţă, doar trebuie să mai fi rămas cineva !

Turbin se smulse din bulboana care se agita într-una şi, fără a mai băga în seamă pe cei din jur, fugi înapoi către teatrul de operă. O adiere ţepoasă de vînt mătura aleea asfaltată din jurul teatrului şi flutură capătul unui afiş lipit de zid, chiar lîngă una din uşile laterale cu geamuri înguste, întunecate. Ah, Carmen ! Carmen !

Dar iată şi magazinul lui *madame* Anjou. Nu se mai zăresc nici tunuri în vitrine, nici epoleţi de aur. Dincolo de geamuri licăresc nesigure, clătinate, reflexe purpurii de flăcări. Un incendiu ? Turbin apăsă pe clanţă. Uşa trosni scurt, dar nu se deschise. Înfrigurat, Turbin bătu în tăblia de lemn. Mai bătu o dată. O siluetă cenuşie se ivi dincolo de geamul uşii, o deschise, şi Turbin pătrunse în magazin. Privi zăpăcit silueta necunoscută. Purta o haină neagră de student, iar capul îi era vîrît într-o căciulă civilă, roasă de molii, cu nişte clape legate în creştet una de alta. Chipul omului îi părea totuşi ciudat de cunoscut, dar parcă sluţit cumva, cu trăsături deformate. Soba de tuci duduia îndîrjită, înghiţind foiţe mici de hîrtie. Toată duşumeaua era şi ea presărată cu hîrtii. Lăsîndu-l pe Turbin să intre, silueta, fără a-i adresa o vorbă, se repezi din nou spre sobă, se lăsă pe vine, şi luminile sîngerii îi jucară peste obraz.

„Malîşev ? Asta-i colonelul Malîşev“, se făcu lumină în mintea lui Turbin.

Malîşev nu mai purta mustaţă. În locul ei se afla acum o pată netedă cu reflexe albăstrii.

Colonelul făcu un gest larg, adună hîrtiile risipite pe jos şi le vîrî în sobă.

„Aha... a !"

— Ce-i asta ? Oare nu mai e nimic de făcut ? întrebă Turbin cu un glas înfundat.

— Nimic, răspunse laconic colonelul. Sări în picioare, fugi spre masă, o cercetă atent cu privirea, pocni de cîteva ori cu sertarele, trăgîndu-le afară şi vîrîndu-le la loc, pe urmă se aplecă, strînse ultimele hîrtii de pe jos şi le azvîrli şi pe acelea în sobă. Abia atunci se răsuci către Turbin şi adăugă cu un calm ironic : Ne-o fi de ajuns cît am luptat ! Îşi vîrî mîna în sîn, scoase în grabă portvizitul, îşi verifică actele, rupse cruciş două dintre hîrtiuţe şi le aruncă în foc. Între timp, Turbin îl cerceta în tăcere. Numai a colonel nu mai aducea Malîşev. În faţa lui Turbin se afla acum un student rotofei sau, poate, un artist amator, cu nişte buze roşii, uşor umflate.

— Doctore ? Ce, nu ţi-e bine ? Malîşev arătă alarmat spre umerii lui Turbin. Scoate-i mai repede. Ce-i cu dumneata ? De unde vii ? N-ai aflat nimic ?

— Am întîrziat, domnule colonel, începu Turbin.

Malîşev zîmbi înveselit. Apoi zîmbetul îi pieri de pe buze. Clătină vinovat şi cu îngrijorare din cap şi spuse :

— Ah, Dumnezeule, ce necaz ţi-am pricinuit. Ţi-am spus să fii prezent chiar la ora asta... Pesemne că n-ai mai ieşit astăzi din casă. Dar ce să mai vorbim. Nu mai avem timp de aşa ceva. Într-un cuvînt : scoate-ţi mai iute epoleţii şi ia-o la picior. Ascunde-te.

— Dar ce se întîmplă ? Pentru Dumnezeu, spuneţi-mi ce se întîmplă ?

— Ce se întîmplă ? repetă cu o ironică veselie Malîşev, se întîmplă că Petliura a intrat în Oraş. La ora asta e la Pecersk, dacă nu cumva a şi ajuns pe Kreşciatik. Oraşul e cucerit. Deodată Malîşev îşi încleştă fălcile, ochii îi privіră cruciş şi, pe neaşteptate, nu mai vorbi ca un artist amator, ci din nou ca fostul Malîşev. Comandamentele ne-au trădat. Ar fi trebuit să ne împrăştiem încă de dimineaţă. Noroc că nişte oameni cumsecade m-au prevenit

încă înainte de a se face ziuă şi-am izbutit să împrăştii întreg divizionul. Doctore, să ştii că nu mai e timp de stat pe gînduri. Scoate-ţi epoleţii !

— ...bine, dar la muzeu, cei de la muzeu...

Malîşev se întunecă la faţă :

— Nu mă priveşte, strigă furios, asta nu mă mai priveşte ! Nu mă mai priveşte nimic. Adineaori am fost acolo, am zbierat la ei, i-am prevenit, i-am rugat să plece. Mai mult ce pot să fac ? Pe ai mei i-am salvat pe toţi. Nu i-am trimis la moarte. Nu i-am făcut nici de rîs ! Malîşev rostea aceste fraze pe un ton tot mai ridicat, ca într-o criză de isterie. De bună seamă ceva îi mocnise multă vreme în suflet, iar acum răbufnise, şi el nu se mai putu stăpîni. Ah, generalilor, generalilor ! Îşi strînse pumnii şi ameninţă în gol. Chipul i se învineţi.

Tocmai atunci, de undeva din stradă, porni să clănţăne o mitralieră, şi zgîlţîi din temelii clădirea masivă a casei de alături.

Malîşev tresări, pe urmă tăcu, se potoli :

— Haide, doctore, s-o luăm din loc. Eu te salut. Pleacă şi dumneata mai repede. Dar n-o lua pe stradă. Fugi pe dincoace, prin spate. Pe urmă, dintr-o curte în alta. Pe dincoace, încă te mai poţi strecura. Haide, nu mai sta pe gînduri.

Malîşev îi strînse mîna lui Turbin, care rămăsese locului, uimit peste măsură, şi, cît ai clipi din ochi, dispăru prin strîmtoarea de după paravan. Dintr-o dată, în încăpere se lăsă linişte. În stradă, mitraliera amuţi şi ea.

Şi, astfel, singurătatea se instală deplină. În sobă mai pîlpîiau molcom flăcările. Uitînd parcă de vorbele lui Malîşev, Turbin, cuprins de o stranie apatie, se duse încet la uşă. Găsi pe dibuite cîrligul, zăvorî uşa, pe urmă reveni lîngă sobă. Uitînd îndemnurile de adineaori, se mişca fără grabă, silnic, iar gîndurile îi lunecau şi ele silnic, învălmăşite. Flăcările trecătoare înghiţiră curînd vraful de hîrtii, iar gura sobei, pierzîndu-şi reflexele ve-

sele, purpurii, căpătă acum o lumină slabă, roșietică. Zidurile încăperii se întunecară și ele. În umbra cenușie, rafturile din jur, goale, se contopeau cu albul pereților. Turbin își plimbă ochii peste ele și gîndi tot astfel, silnic, că magazinul lui *madame* Anjou mai păstrează și acum o ușoară mireasmă de parfum. O mireasmă dulce și firavă ca o amintire...

Gîndurile i se adunară într-un ghem diform și, timp de mai multe clipe, privi cu un aer absent paravanul în spatele căruia dispăruse adineaori colonelul Malîșev. Apoi, în liniștea din jur, ghemul porni să se deșire. Ieși la iveală fîșia cea mai viu colorată, cea mai de seamă : gîndul că Petliura a intrat în Oraș. „Peturra ! Peturra !" repetă cu o voce stinsă Turbin și rîse, neștiind nici el de ce rîde. Se duse la oglinda din perete, acoperită de un strat de praf ca de un lințoliu.

Hîrtiile se făcuseră scrum. Ultima flăcăruie mai jucă ațîțătoare cîteva clipe pe scîndura dușumelei, pe urmă se stinse și ea. În jur se lăsară umbrele amurgului.

— Petliura... Asta-i o absurditate, o barbarie... De fapt, este o țară pierdută cu desăvîrșire, mormăi Turbin prin semiîntuneric, apoi păru că-și vine în fire. Dar de ce oi fi stînd să visez ? Dintr-o clipă într-alta ar putea năvăli și aici.

Îndată, se pomeni agitîndu-se, așa cum se agitase mai adineaori Malîșev, și se apucă să-și smulgă epoleții. Firele de ață plesniră cu zgomot și Turbin rămase în mîini cu cele două plăcuțe argintii, ușor coclite, de pe umerii vestonului, și cu alte două, verzi, de pe cei ai mantalei. Le suci, le învîrti, voi să le vîre în buzunar, drept amintire, dar își dădu seama că ar fi primejdios și hotărî să le arunce în foc. Avea cu ce să încingă flăcările, deși Malîșev arsese toate hîrtiile de pe jos. Turbin adună un vraf de petece mătăsoase și le dădu foc. Din nou se agitară arătări stranii peste pereții din jur și peste dușumea. Magazinul lui *madame* Anjou se trezi pentru cîteva clipe

la viață. Zvîrlite în flăcări, plăcuțele argintii se îndoiră, se umflară, din argintii deveniră negricioase, apoi se scorojiră, se făcură scrum...

În mintea lui Turbin se ivi o întrebare deosebit de importantă : cum să procedeze cu ușa ? S-o lase închisă cu cîrligul ori s-o deschidă ? S-ar putea ca vreunul din voluntari, întîrziat și el, așa cum i se întîmplase și lui Turbin, să vină aici și să rămînă îngrozit că nu-și poate afla adăpost. Turbin desfăcu cîrligul. Apoi îl arse un alt gînd : actul de identitate ! Puse mîna pe un buzunar, pe altul — nu-i nicăieri. Asta e ! L-a uitat acasă. Vai ! Dacă dă ochii cu ei ? E îmbrăcat cu o manta cenușie. Îl vor întreba : cine ești ? Sînt doctor... dar cum s-o dovedești ? A naibii mintea asta împrăștiată !

„Haide, grăbește-te", păru că aude o șoaptă.

Și Turbin nu mai stătu pe gînduri. Fugi în adîncul magazinului, iar de acolo, se strecură la fel ca Malîșev printr-o ușiță într-un coridor întunecos, pe urmă printr-o altă ușă de serviciu, și răzbi afară, în curte.

11

Supunîndu-se vocii din telefon, subofițerul Turbin Nikolai plecă din cazarmă cu un detașament alcătuit din douăzeci și opt de iuncheri și traversă cu ei întreg Orașul, conform itinerarului stabilit. Acest itinerar îl aduse pe Turbin, împreună cu iuncherii săi, la o răscruce care părea cu totul lipsită de viață. Nu se zărea acolo nici o suflare omenească. Doar vuiete se rostogoleau cu prisosință. Pretutindeni în jur, pe acoperișuri, pe ziduri scorojite, sus în cer, băteau cu îndîrjire mitralierele.

Pesemne că inamicul ar fi trebuit să se și afle acolo, căci tocmai acela era capătul itinerarului indicat de vocea din telefon. Deocamdată nu se zărea nici un fel de inamic, astfel că Nikolka rămase un pic descumpănit : ce să facă

mai departe ? Iuncherii lui, cam palizi la față, totuși viteji, ca și însuși comandantul lor, se culcară pe zăpadă, înșirîndu-se de-a latul străzii, iar mitraliorul Ivașin se lăsă pe vine lîngă mitraliera lui, la marginea trotuarului. Iuncherii priveau cu încordare înainte, ridicîndu-și capetele de la pămînt și tot întrebîndu-se : ce anume avea să se întîmple ?

Cît despre conducătorul lor, acestuia îi treceau prin minte gînduri atît de importante și cu un sens atît de profund, încît se și trăsese la obraz, ba chiar îngălbenise de-a binelea. În primul rînd, îl uimise faptul că de aici, de la răscruce, lipsea tot ce fusese specificat de vocea pe care o auzise mai adineaori. La răscruce, Nikolka ar fi trebuit să întîlnească un detașament al drujinei a treia, căruia urma să-i aducă „întăriri". Nu întîlnise nici un fel de detașament. Detașamentului aceluia nu i se zărea nici urma.

În al doilea rînd, nu-și putea explica faptul că țăcănitul mitralierelor răsuna, în răstimpuri, nu numai dinainte, ci și din lături, ba chiar și din spate. În al treilea rînd, se temea să nu-i fie frică, și tot timpul încerca să se controleze : „Oare nu ți-e frică ?" „Nu, nu mi-e frică", îi răspundea în minte o voce curajoasă, și atunci mîndria mereu crescîndă că se vede atît de viteaz îl făcea pe Nikolka să pălească și mai tare. După aceea mîndria cu pricina îl duse la gîndul că dacă va trebui să moară, va fi de bună seamă înmormîntat cu muzică. Foarte simplu : de-a lungul străzii va pluti un sicriu alb, cu dantele, iar în sicriu va sta, cu un chip nobil, ca de ceară, subofițerul Turbin, căzut în luptă, și, păcat că nu se mai dă crucea Sf. Gheorghe, altminteri ar fi avut și crucea prinsă la piept, alături de panglica ei cea lată. Femeile vor ieși pe la porți : „Pe cine înmormîntează, băieți ?", „Pe subofițerul Turbin...". „Vai că frumos mai e..." Și, desigur, va cînta muzica... Să știi că-i plăcut să mori luptînd. Numai să nu te chinuiești. Gîndurile la muzică și la panglici înviorară întrucîtva așteptarea chinuită de nesiguranță a inamicului, care, nesupunîndu-se, pesemne, vocii din telefon, nici nu se gîndea să se arate.

— Vom aștepta aici, le spuse iuncherilor Nikolka, străduindu-se ca vocea să-i sune cu destulă tărie, totuși ea nu i-a prea sunat astfel, căci, orice s-ar spune, totul în jur era cam anapoda, altfel de cum s-ar fi cuvenit. Unde să fie, care, detașamentul ? Dar inamicul ? Ba se mai întîmplă încă o ciudățenie : parcă s-ar trage și de undeva din spate.

*

În cele din urmă, comandantul cu a lui oștire își văzură dorința împlinită. Dintr-o ulicioară laterală se răspundea în strada Brest-Litovsk, bubuiră pe neașteptate focuri de armă, și de-a lungul ulicioarei veniră în goană turbată o sumedenie de siluete cenușii. Goneau chiar spre iuncherii lui Nikolka, cu armele ațintite în toate părțile.

„Ne-au încercuit ?", îi fulgeră prin minte lui Nikolka. Se repezi înfrigurat cînd într-o parte cînd în alta, neștiind ce să ordone. O clipă mai tîrziu însă, desluși pe umerii celor care fugeau niște pete înguste, aurii, și înțelese că sînt de-ai lor.

Iuncherii aceia înalți, greoi, făcînd parte din școala militară Konstantinovski, se opriră, încinși de alergătură, căzură într-un genunchi și, zvîrlind scîntei prelungi, palide, traseră două salve în lungul ulicioarei, în direcția de unde abia veniseră. Pe urmă, săriră în picioare și, aruncîndu-și din fugă armele, se năpustiră către răscruce, pe dinaintea detașamentului comandat de Nikolka. Alergînd, își smulgeau epoleții, cartușierele și centurile, aruncîndu-le și pe acelea în zăpada murdară. Unul dintre iuncheri, voinic, înalt, cenușiu, ajuns în dreptul lui Nikolka, își întoarse capul către detașamentul acestuia și urlă gros, înecîndu-se :

— Fugiţi, fugiţi împreună cu noi! Salvaţi-vă care puteţi!

Iuncherii lui Nikolka, pitulaţi la pămînt în linie de tragere, începură năuciţi să se ridice în picioare. Nikolka rămase o clipă cu totul buimac, dar izbuti pe loc să-şi revină şi, gîndind fulgerător: „Iată un moment cînd poţi deveni erou", ţipă cu glasul său ascuţit:

— Nimeni nu se ridică! Ascultaţi comanda!!

„Ce-o fi cu ăştia?" gîndi furios Nikolka.

Ceilalţi iuncheri — vreo douăzeci la număr — traversînd fără arme şi epoleţi răscrucea, se împrăştiară pe ulicioara Fonarnaia, perpendiculară pe cea dintîi, iar cîţiva dintre ei dădură buzna pe o poartă uriaşă, care le ieşi în cale. Canaturile de fier se trîntiră cu zgomot, şi tropotul de cizme vui lung prin gangul răsunător. Un al doilea grup fu înghiţit de o altă poartă. Mai rămăseseră în stradă numai vreo cinci iuncheri. Aceştia goniră cu tot mai multă iuţeală înainte pe Fonarnaia, pînă ce se pierdură şi ei în depărtare.

Ultimul dintre fugari veni şi el în goană, la răscruce. Îi licăreau şi lui pe umeri nişte epoleţi de aur şters. Privindu-l cu o luare-aminte pe care primejdia veni s-o sporească, Nikolka îl recunoscu îndată pe colonelul Nai-Turs, comandant al secţiei a doua a drujinei întîi.

— Domnule colonel! îi strigă în întîmpinare Nikolka, simţindu-se adînc tulburat şi totuşi bucuros că-l vede acolo, iuncherii dumneavoastră au fost cuprinşi de panică. Fug care-ncotro...

Se întrerupse şi nu-i veni să-şi creadă ochilor. Nai-Turs ajunse şi el la răscrucea înzăpezită. Purta o manta cu poalele vîrîte sub centură, ca infanteriştii francezi. Chipiul mototolit îi alunecase pe ceafă şi se ţinea doar prin cureluşa petrecută pe sub bărbie. În mîna dreaptă ţinea un pistol, iar teaca lui desfăcută îl lovea, pocnindu-l cu zgomot, peste şold. Neras de cîteva zile, cu barba crescută, avea chipul ameninţător; pupilele i se adunaseră la rădăcina nasului; acum, cînd veni mai aproape, se desluşiră limpede pe umerii vestonului său urmele în zigzag ale epoleţilor de husar. Nai-Turs se repezi la Nikolka, îşi ridică brusc mîna liberă şi-i smulse, mai întîi de pe umărul stîng, apoi şi de pe cel din dreapta epoleţii. Firele de aţă trainică, ceruită, pocniră. O dată cu epoletul drept, zbură şi un petec din stofa mantalei. Nikolka fu smucit cu atîta putere, încît se dumiri îndată cît sînt de vînjoase braţele lui Nai-Turs. Pierzîndu-şi echilibrul, se trînti pe ceva moale, care sări de sub el, urlînd, şi se vădi să fie chiar mitraliorul Ivaşin. Apoi, prin faţă îi jucară chipurile schimonosite de groază ale celorlalţi iuncheri, şi, în sfîrşit, totul zbură la mama dracului. În clipele acelea Nikolka nu-şi pierdu minţile, numai pentru că nu avu răgaz, atît de fulgerătoare fură acţiunile colonelului Nai-Turs. Răsucindu-se către plutonul destrămat, slobozi un ordin urlat cu un glas neobişnuit, graseiat, uluitor. Nikolka gîndi, superstiţios, că un asemenea glas răsună de bună seamă cale de zece verste în jur şi, fără nici o îndoială, se aude în întreg oraşul.

— Atenţie, iunchehi! Ascultaţi-mi ohdinul: hupeţi-vă imediat epoleţii, cocahdele, ahuncaţi-vă ahmele! Fuga mahş pe sthada Fonahnaia, iah de acolo phin cuhţile cahe dau în Haziezjaia, sphe Podol! Sphe Podol!! Pe dhum, hupeţi-vă actele, ascundeţi-vă, împhăştiaţi-vă, iah pe cei întîlniţi în cale, goniţi-i înapo-o-oi!

Şi, ridicîndu-şi pistolul, Nai-Turs urlă ca o goarnă de cavalerie:

— Pe Fonahnaia! Numai pe Fonahnaia! Salvaţi-vă pe la casele voasthe! Lupta s-a sfîhşit! Fuga ma-a-ahş!

Cîteva clipe, cei din pluton rămaseră fără grai. Apoi chipurile lor se albiră cu totul. Chiar în faţa lui Nikolka, mitraliorul Ivaşin se repezi să-şi smulgă epoleţii, cartuşierele îi zburară în zăpadă, arma se rostogoli cu un zgomot sec peste cocoaşa de gheaţă a trotuarului. Un minut mai tîrziu, caldarîmul fu presărat cu centuri, cartuşiere, prin-

tre care se zări şi un chipiu mototolit. Iuncherii goniră de-a lungul ulicioarei Fonarnaia, intrînd în goană prin curţile care dădeau spre Raziezjaia.

Nai-Turs îşi vîrî dintr-o mişcare pistolul în teacă, sări spre mitraliera aflată pe trotuar, se chirci pe vine, o întoarse cu botul în direcţia de unde venise adineaori şi, cu mîna stîngă, potrivi mai bine banda încărcată de cartuşe. Răsucindu-se, aşa cum şedea, spre Nikolka, zbieră furios :

— Ce, eşti suhd ? Pleacă odată !

Un extaz ciudat, ameţitor, i se înălţă lui Nikolka de undeva, din pîntec şi, în aceeaşi clipă, îşi simţi gura uscată şi fierbinte.

— Nu vreau să plec, domnule colonel, rosti el cu glas hîrîit, şi, aşezîndu-se la rîndul său pe vine, se prinse cu amîndouă mîinile de banda cu cartuşe galbene şi încărcă mitraliera.

În depărtare, acolo de unde veniseră rămăşiţele detaşamentului lui Nai-Turs, se iviră de după un colţ cîţiva călăreţi. Se zăriră nelămurit caii sărind într-o parte şi-n alta, zbenguindu-se parcă pe un islaz, precum şi săbiile cu luciu cenuşiu în mîinile călăreţilor. Nai-Turs mişcă mînerele negre, mitraliera detună — ar-ra-paa — se opri, detună din nou, apoi răpăi îndelung. În dreapta şi în stînga, clocotiră îndată toate acoperişurile. Siluetelor călare li se mai adăugară cîteva, apoi una din ele fu azvîrlită undeva, într-o parte, către fereastra unei clădiri, un alt cal se înălţă în două picioare şi păru teribil de lung, cît o casă cu două etaje, iar alţi cîţiva călăreţi nu se mai văzură de loc. Ceilalţi pieriră şi ei îndată, ca şi cînd i-ar fi înghiţit pămîntul.

Nai-Turs depărtă mînerele mitralierei, ameninţă cerul cu pumnul, în timp ce ochii i se încărcară de lumină şi urlă :

— Au scos copiii ! Au scos copiii !... O, bestiile de la comandamente !...

Se întoarse la Nikolka şi-i strigă cu un glas care i se păru acestuia răsunînd ca o melodioasă goarnă de cavalerie :

— Fugi, băiat phost ce eşti ! Fugi, dacă-ţi spun !

Îşi întoarse privirea înapoi, se convinse că iuncherii dispăruseră cu toţii, apoi îşi mută privirea în depărtare, de-a lungul străzii care şerpuia paralel cu şoseaua Brest-Litovsk şi strigă cu durere şi ură :

— Ah, dhacu să vă ia !

Nikolka se întoarse şi el. Departe, departe de tot, pe strada Kadetskaia, în dreptul tufelor joase, înzăpezite, din marginea bulevardului, se iviră şi acolo mai multe şiruri negre care se lăsau în răstimpuri la pămînt. Îndată, o firmă aflată chiar lîngă Nai-Turs şi Nikolka, în colţul ulicioarei Fonarnaia :

Berta Iakovlevna
Prinţ-Metal
Medic stomatolog

pocni cu zgomot, iar undeva în dosul porţii un geam se făcu ţăndări. Nikolka zări pe trotuar cîteva bucăţi mici de tencuială. Acestea săriră în sus şi se rostogoliră pe caldarîm. Nikolka se uită întrebător la colonelul Nai-Turs, voind să afle cum trebuie să interpreteze şirurile negre din depărtare şi tencuiala căzută. Dar colonelul Nai-Turs se purtă faţă de toate acestea într-un chip foarte ciudat. Sări deodată într-un picior, îl aruncă în faţă pe celălalt, ca şi cînd ar fi început să valseze şi, tot ca în toiul unui bal, îşi dezveli dinţii într-un surîs de-a dreptul ciudat. După aceea, îl văzu pe colonelul Nai-Turs zăcîndu-i la picioare. Mintea lui Nikolka se învălui într-un abur negru. Se lăsă pe vine şi, izbucnind, pe neaşteptate, într-un hohot scurt, fără lacrimi, se apucă să-l tragă pe colonel pe umeri, încercînd să-l scoale în picioare. Abia atunci văzu că din mîneca stîngă a celui căzut pornise a se prelinge sînge, iar ochii i se dădură peste cap.

— Domnule colonel, domnule...

— Ascultă, sub... ţeh... — izbuti să rostească Nai-Turs în timp ce din gură i se prelinse peste bărbie o şuviţă de sînge, iar glasul porni şi el să i se scurgă încet, slăbind cu fiece cuvînt — lasă-ţi ehoismul la dhacu, eu moh... sthada Malo-Phovalnaia...

Mai mult de atît nu mai voi să spună. Falca de jos începu să i se mişte. I se mişcă exact de trei ori, spasmodic, ca şi cînd Nai-Turs s-ar fi înecat cu ceva, apoi rămase înţepenită, iar colonelul se făcu greu ca un sac mare, plin cu făină.

„Aşa se moare? gîndi Nikolka. Nu se poate. Doar mai adineaori a fost în viaţă. În luptă văd că n-ai de ce să te sperii. Pe mine cum de nu m-or fi nimerit?..."

Med...
...stoma...,

i se învîrteji pentru a doua oară deasupra capului şi se mai auziră nişte cioburi zăngănind. „Poate că doar a leşinat?" gîndi prosteşte, în disperarea lui, Nikolka şi-l tot trase pe colonel de umeri. Dar îi fu cu neputinţă să-l ridice de la pămînt. „Oare mi-e frică?" se întrebă Nikolka şi îndată simţi că frica îl sugrumă. „Dar de ce? De ce?" gîndi iar, şi îşi dădu seama că-l umple de frică durerea şi singurătatea. Că dacă Nai-Turs, colonelul, s-ar fi aflat acum în picioare, lîngă el, n-ar fi simţit nici un fel de frică... Dar colonelul Nai-Turs zăcea nemişcat, nu mai dădea nici un fel de ordine, nu lua în seamă nici băltoaca roşie care i se lăţea tot mai mult în dreptul mînecii, şi nici frînturile de tencuială care săreau nebuneşte de pe zidurile din jur. Pe Nikolka îl cuprinse frica pentru că rămăsese cu desăvîrşire singur. Călăreţii nu mai veniră din străzile laterale, dar, de bună seamă, erau porniţi împotriva lui Nikolka, iar el rămăsese cel de pe urmă, rămăsese, într-adevăr, de unul singur... Şi numai singurătatea fu aceea care îl alungă de la marginea răscrucii.

Se tîrî pe brînci, ajutîndu-se cu mîinile, adică numai cu cea stîngă şi cu cotul drept, pentru că acum ţinea strîns în palmă pistolul lui Nai-Turs. Spaima cea adevărată nu puse stăpînire pe dînsul decît în clipa cînd pînă la clădirea din colţ mai rămăseseră doar vreo doi sau trei paşi. Uite, acum, chiar acum te vor nimeri în picior, tu n-ai să te mai poţi tîrî, şi atunci vor sosi în goană călăreţii lui Petliura şi te vor hăcui cu săbiile... E înfiorător să zaci pe trotuar, iar ei să te spintece... Dacă pistolul mai are gloanţe, am să trag în ei cît am să pot... N-a mai rămas decît un pas şi jumătate... coatele înainte, înainte... încă o dată... şi Nikolka ajunse în sfîrşit în spatele casei din colţ, acolo, de unde pornea ulicioara Fonarnaia.

„E uimitor, e de-a dreptul uimitor că nu m-au ochit. E pur şi simplu o minune. O minune dumnezeiască, gîndi Nikolka, ridicîndu-se de jos. Asta zic şi eu minune! Mi-a fost dat să văd şi eu o minune. Catedrala Notre-Dame. Victor Hugo. Ce-o fi acum cu Elena? Dar cu Alexei? E clar, dacă a trebuit să ne rupem epoleţii, înseamnă că s-a petrecut o catastrofă."

Nikolka sări în picioare, tăvălit tot în zăpadă, îşi vîrî pistolul în buzunarul mantalei şi o luă la goană de-a lungul ulicioarei. Cea dintîi poartă, în dreapta, era deschisă, Nikolka pătrunse în gang, ieşi într-o curte întunecoasă, murdară, cu magazii de cărămidă roşie în dreapta şi cu o stivă de lemne în stînga, îşi dădu seama că trecerea trebuie să fie pe undeva, prin mijloc, se repezi într-acolo, lunecînd pe zăpadă şi nimeri peste un om îmbrăcat cu un cojoc. Un om în carne şi oase. O barbă roşcată şi nişte ochi cîrpiţi, licărind de ură. Un nas cîrn, ieşind la iveală de sub o căciulă miţoasă. Un Nero. Ca şi cînd ar fi pornit o joacă veselă, omul îl prinse pe Nikolka de mijloc cu braţul stîng, iar cu mîna dreaptă începu să-i răsucească braţul stîng la spate. Cîteva clipe Nikolka rămase fără vlagă: „Dumnezeule. M-a prins, mă urăşte!... E de-ai lui Petliura..."

— Fir-ai să fii de ticălos! țipă răgușit bărbosul și începu să gîfîie. Încotro? Stăi! Apoi, deodată, se porni să urle: Puneți mîna pe ei. Puneți mîna pe iuncheri. Ți-ai dat jos epoletul, lepădătură, și ai crezut că gata, de-acu nu te mai recunoaște nimeni? Puneți mîna pe ei!

Furia îl cuprinse pe Nikolka pe de-a-ntregul. Se lăsă în jos, brusc, astfel că la spate îi plesni gaica de la manta, se răsuci și, cu o forță neobișnuită, se smuci din brațele roșcatului. O clipă nici nu-l mai văzu, căci îi rămăsese undeva, în spate, dar îndată se întoarse și-l zări din nou. Bărbosul nu purta nici un fel de armă, nici măcar nu era militar, ci un simplu rîndaș. Ca o perdea sîngerie, furia se așternu pe dinaintea ochilor lui Nikolka și o nemaipomenită siguranță îi luă locul. În gura fierbinte îi năvăli gerul și vîntul, pentru că și-o căscase, arătîndu-și colții, ca un pui de lup. Își azvîrli afară din buzunar mîna înarmată cu pistolul, gîndind: „Am să omor bestia asta, doar să mai am cartușe". Nu-și recunoscu glasul, într-atît îi fu de străin și înfricoșător.

— Te omor, bestie! hîrîi Nikolka, pipăind cu degetele piesele complicate ale pistolului și în clipa următoare își dădu seama că a uitat cum se trage cu el. Văzînd că Nikolka e înarmat, roșcovanul făcu fețe-fețe, căzu, plin de groază și disperare, în genunchi și începu să urle, preschimbîndu-se, ca prin farmec, din Nero în șarpe.

— A-a, înălțimea-voastră. Înăl...

Cu toate acestea, Nikolka ar fi tras fără doar și poate, numai că pistolul nu-i dădu ascultare. „E descărcat. Ce mă fac?" îi fulgeră prin minte. Rîndașul, ferindu-se cu mîna și dîndu-se înapoi, se lăsă din genunchi pe vine și urlă cît îl ținu gura, făcînd astfel de neînlăturat pieirea lui Nikolka. Neștiind ce să întreprindă pentru a astupa botul acela răsunător, învelit în barbă arămie, Nikolka, adus la disperare de pistolul care nu mai trăgea, se repezi ca un cocoș bătăios asupra rîndașului și-l izbi greu, riscînd să se împuște pe sine însuși, cu mînerul pistolului, peste

dinți. În clipa următoare, ura lui Nikolka pieri, ca și cînd nici nu l-ar fi încercat vreodată. Cît despre rîndaș, acesta sări în picioare și o luă la goană spre gangul pe unde Nikolka abia venise. Înnebunit de groază, nu mai urla. Alerga, lunecînd pe gheață și poticnindu-se, își întoarse o dată capul din mers și Nikolka zări că o parte a bărbii se colorase în roșu. Apoi se făcu nevăzut. În aceeași clipă, Nikolka se repezi în direcția opusă, pe lîngă magazie, spre poarta ce da în Raziezjaia, dar, ajuns acolo, disperarea îl cuprinse din nou. „Ăsta-i sfîrșitul. Am întîrziat. Sînt prins în cursă. Doamne, și pistolul nu trage!" În zadar zgîlții belciugul ruginit și lacătul. Nu se mai putea face nimic. Îndată ce trecuseră iuncherii lui Nai-Turs pe acolo, rîndașul cel roșcat zăvorîse, de bună seamă, poarta spre Raziezjaia, astfel că înaintea lui Nikolka se înălța acum un obstacol de netrecut: un zid de fier, abrupt, fără nici o ieșitură pe suprafața lui netedă. Nikolka își întoarse capul, privi spre cerul care se lăsase, întunecat, jos de tot, și zări pe calcanul clădirii de alături o scară ușoară, metalică, urcînd, de-a lungul celor trei etaje, pînă spre acoperiș. „Să mă urc pe acolo?" se întrebă, dar în aceeași clipă îi răsări, cu totul prostește, în minte o imagine colorată: Nat Pinkerton, îmbrăcat cu o haină galbenă și cu o mască roșie pe ochi, urcînd pe o scară cu totul asemănătoare. „Eu, ăla e Nat Pinkerton, America... or, eu, dacă mă urc, ce fac după aceea? Rămîn ca un idiot pe acoperiș, și între timp rîndașul o să-i aducă aici pe oamenii lui Petliura. Nero ăsta mă vinde fără doar și poate... I-am rupt dinții cu pistolul... Nu mă iartă!"

Și, într-adevăr, dinspre poarta ce dădea către ulicioara Fonarnaia, Nikolka auzi țipătul disperat al rîndașului, „Veniți încoace! Încoace!" și un tropot de copite. În clipa aceea, Nikolka se dumiri cu desăvîrșire. De bună seamă, cavaleriștii lui Petliura au pătruns în Oraș nu numai din față, ci și din flancuri. În felul acesta au ajuns și în ulicioara Fonarnaia. Pesemne că tot asta a vrut să

spună și Nai-Turs... Oricum ar fi, prin Fonarnaia nu mai există scăpare.

Toate acestea îi trecură prin minte cînd, fără să știe cum ajunsese acolo, se și află în vîrful stivei de lemne de lîngă magazie, sub înaltul calcan al clădirii de alături. Bulumacii acoperiți de chiciură se clătinară sub picioarele lui. Nikolka înaintă, șchiopătînd, căzu, își rupse un crac al pantalonilor, ajunse în dreptul zidului, privi peste el și zări alături o curte identică aceleia prin care trecuse. Fu într-atît de asemănătoare, încît Nikolka se și așteptă să răsară de undeva un Nero roșcat cu cojocul lui de oaie. Dar nu apăru nimeni. Nikolka sări, se izbi de caldarîm, simți fulgerîndu-l o durere ascuțită prin burtă și în șale, și, în aceeași clipă, revolverul îi sări din mînă și bubui asurzitor. „Avusese piedica pusă, iar acum i-a căzut. Ce întîmplare !"

Drace ! Și poarta asta către Raziezjaia e din foi de tablă. Și asta-i zăvorîtă. Dar, din păcate, nu mai e pe aproape nici o stivă de lemne. Nikolka puse piedica la loc și vîrî pistolul în buzunar. Porni să se cațăre peste un morman de cărămizi sparte, apoi pe zidul abrupt al clădirii, proptindu-și vîrfurile cizmelor în scobituri atît de mici, încît altădată n-ar fi încăput acolo nici măcar un bănuț. Își rupse unghiile, își însîngeră degetele, totuși izbuti să încalece zidul despărțitor. Culcîndu-se cu burta peste el, auzi din urmă, din cea dintîi curte, un șuierat ascuțit și glasul lui Nero, iar în curtea din fața lui, cea de a treia la număr, dintr-o fereastră întunecată, aflată la etaj, îl privi îngrozit un chip de femeie, apoi dispăru. Sărind de pe al doilea zid, nimeri destul de bine : căzu peste un troian de zăpadă. Totuși ceva i se răsuci și acum în gît și-i plesni în creier. Cu capul vîjîind, cu scîntei luminoase zburîndu-i pe dinaintea ochilor, se repezi spre ultima dintre porțile care îi tăiaseră calea.

Ce fericire ! E și asta încuiată, dar nu contează. Nu-i decît un grilaj subțire, din fier forjat. Nikolka porni să se

cațăre ca un pompier, trecu de cealaltă parte a porții, coborî și se află în sfîrșit, pe strada Raziezjaia. Văzu că e pustie, nicăieri țipenie de om. „Un sfert de minut să mai răsuflu, doar atît, altfel îmi plesnește inima", gîndi, trăgînd pe gît aerul încins ca o flacără. „Așa... acum actele..." Trase din buzunarul vestonului un teanc de adeverințe unsuroase și le făcu bucăți. Adeverințele zburară în jur ca niște fulgi de zăpadă. Pe urmă, din spate, dinspre răscrucea unde îl lăsase pe Nai-Turs, auzi un răpăit de mitralieră, căreia din față, dinspre centrul Orașului, îi răspunseră alte mitraliere și arme. Să știi că au năvălit în tot orașul. Se duc lupte și dincolo, în centru. E un dezastru. Gîfîind încă, Nikolka se porni să-și scuture zăpada de pe haine. „Ce să fac cu pistolul ? Să-l arunc ? Nu se poate. Doar e al lui Nai-Turs ! Nu-l arunc pentru nimic în lume. Poate voi reuși să mă strecor. Ăștia n-au cum să fie chiar peste tot."

Oftînd din greu și simțind că picioarele i-au slăbit de-a binelea și nu-l mai ascultă, Nikolka porni în fugă pe strada golită de lume și ajunse nevătămat la o nouă răscruce, de unde izvorau alte două străzi : strada Lubocițkaia, ducînd spre Podol, și cealaltă, Lovskaia, care făcea un ocol pînă către centrul Orașului. Oprindu-se, zări în colțul trotuarului o baltă de sînge și grămezi de bălegar, apoi două arme trîntite și ele pe jos, iar alături, o șapcă albastră de student. Nikolka își azvîrli căciula și își puse pe cap șapca. Îi fu prea mică și de aceea îi dădea un aer civil, foarte urît, de haimana. Parcă ar fi fost un repetent, eliminat din școală. Lipindu-se de colțul clădirii, încercă, prudent, să privească de-a lungul străzii Lovskaia și zări departe, la capătul ei, niște călăreți cu pete albastre pe căciuli, jucîndu-și armăsarii în frîu. Ceva se petrecea și acolo, și din cînd în cînd răsuna cîte un foc de armă. O zbughi spre Lubocițkaia. Abia atunci zări și el o ființă omenească. O cucoană alerga din răsputeri pe trotuarul dimpotrivă. Pălăria cu pene negre i se strîmbase într-o parte, iar în

mîini i se bălăbănea un coş împletit, de unde se străduia cu disperare să scape un cocoş voinic, ţipînd cît îl ţinea gura : „peturra, peturra“. Din legăturica agăţată de braţul stîng al cucoanei cădeau pe trotuar un morcov după altul. Cucoana ţipa, vărsînd şiroaie de lacrimi şi izbindu-se de zidurile clădirilor. Cu iuţeala vîntului se mai strecură şi un alt ins, făcîndu-şi într-una semnul crucii şi ţipînd cît îl ţinea gura :

— Doamnisuse ! Volodka, Volodka ! Vine Petliura peste noi !

La capătul Lubociţkăi, se văzu lume mai multă, alergînd încolo şi încoace, agitîndu-se, pierind în dosul porţilor. Un cetăţean într-un palton negru, zăpăcit cu totul de groază, sări către una din porţi, bastonul i se înţepeni printre vergelele de fier şi omul, înfricoşat, şi-l frînse cu zgomot.

Timpul trecea şi Nikolka se pomeni deodată că se lasă înserarea : chiar în clipa cînd ieşi în fugă din Lubociţkaia către povîrnişul Volski, la colţ se şi aprinse un felinar electric şi începu să zumzăie. Peste geamul unei dugheni coborî duduind un stor de tablă şi acoperi toate cutiile pestriţe, cu inscripţia „praf de săpun“ aflate în vitrină. Încercînd să dea colţul, un birjar, care venea în goană cu sania, o prăvăli pe o parte şi începu să-şi lovească furios gloaba cu biciul. Pe lîngă Nikolka, zbură îndărăt o casă cu trei etaje, şi cu trei scări în faţă. Toate uşile clădirii duduiră pe rînd, şi un ins cu guler de lutru goni prin faţa lui Nikolka, urlînd înspre poarta căscată :

— Piotr ! Piotr ! Ţi-ai pierdut minţile ? Închide ! Închide poarta !

Se mai trînti o uşă din dreptul unei scări, iar din adîncul gangului o voce de femeie se auzi strigînd :

— Petliura ! Vine Petliura !

Cu cît alerga mai departe Nikolka spre cartierul salvator al Podolului, de care pomenise Nai-Turs, cu atît

mai multă lume fugea, se agita, şi se năpustea care încotro pe străzi. Totuşi, cei de aici nu mai erau atît de speriaţi şi nu alergau cu toţii în aceeaşi direcţie cu Nikolka, ba unii veneau chiar din sensul opus.

Aproape de capătul povîrnişului care ducea către Podol, pe uşa unei clădiri de piatră cenuşie îşi făcu, solemn, apariţia un cadet. Purta o manta cenuşie, cu epoleţi albi pe umeri şi cu cîte o literă „V“ peste fiecare din ei. Avea nasul mic, cît un nasture. Ochii îi umblau vioi încolo şi încoace, iar la spate i se bălăbănea o ditamai armă. Trecătorii îl zăriră şi se împrăştiară îngroziţi. Cadetul rămase cîteva clipe pe trotuar, apoi, arborînd un aer grav, de cercetaş neînfricat, trase cu urechea la împuşcăturile care se înteţeau în Oraşul de sus, îşi ridică nasul, adulmecă şi dădu să plece. Nikolka îşi schimbă pe loc itinerarul. Traversă trotuarul şi, proţăpindu-se în faţa micului cadet, îi strigă în şoaptă :

— Zvîrle-ţi arma şi ascunde-te imediat.

Băiatul tresări, se sperie, făcu un pas înapoi, dar îşi reveni şi încercă să ameninţe cu arma. Atunci Nikolka folosi un procedeu vechi şi binecunoscut. Îl împinse într-una cu pieptul, îl vîrî în interiorul clădirii, iar acolo, ajuns într-un mic vestibul, şopti, apăsînd pe fiecare cuvînt :

— Îţi spun încă o dată să te ascunzi. Sînt iuncher şi eu. Să ştii că-i dezastru. Petliura a pus mîna pe Oraş.

— Cum, adică, a pus mîna ? întrebă cadetul şi rămase cu gura căscată, lăsînd să se vadă că în partea stîngă avea lipsă un dinte.

— Aşa bine, îi răspunse Nikolka şi, arătînd cu braţul către Oraş, adăugă : Îi auzi ? Acolo sînt numai cavalerişti de-ai lui Petliura. Pe toate străzile. Abia am scăpat şi eu cu viaţă. Fugi acasă, ascunde-ţi puşca şi anunţă-i pe toţi ceilalţi.

Elevul încremeni, și așa, încremenit, Nikolka îl lăsă în vestibul. Nu-și mai putea pierde timpul cu el, de vreme ce era atît de greu la minte.

Mai încolo, către Podol, nu mai văzu nici un om alergînd pe străzi, totuși lumea se mai frămînta și aici, ba încă destul de mult. Trecătorii își iuțeau pasul, își lăsau mereu capul pe spate, trăgînd cu urechea, iar bucătăresele ieșeau pe scări și pe la porți, aruncîndu-și la repezeală pe umeri cîte o broboadă. Din Orașul de sus răsuna fără încetare clocotul mitralierelor. Totuși, nici de aproape și nici de departe nu se mai auzi, la acea oră tîrzie a zilei de paisprezece decembrie, vreun bubuit de tun.

Drumul lui Nikolka fu îndeajuns de lung. Pînă să taie de-a curmezișul întregul cartier al Podolului, amurgul înveli tot mai mult ulițele geroase, iar fulgii mari și pufoși, zburînd prin petele de lumină ale felinarelor, potoliră și ei, încetul cu încetul, învălmășeala și spaima oamenilor. Prin rețeaua rară a ninsorii, licăriră lumini, sclipiră vesele vitrinele magazinelor și ale dughenilor, dar nu ale tuturor, căci unele din ele rămaseră zăvorîte, oarbe. De sus, fulguiala se pornise cu și mai multă îndîrjire. Cînd Nikolka ajunse la capătul străzii sale, la povîrnișul Alexeevski, și începu să-l urce către casă, zări la poarta cu numărul 7 un tablou idilic : doi băiețandri, în bluze și căciulițe cenușii, tricotate, abia coborîseră cu săniuța din vîrful dealului. Unul din ei, mic și rotofei, ca un bulgăre, plin de zăpadă pe haine, ședea jos și se îneca de rîs. Celălalt, mai măricel, subțiratec și foarte serios, încerca să desfacă sfoara înnodată a săniuței. În poarta casei, stătea un flăcău îmbrăcat într-un cojoc lung, pînă la glezne, și se scobea în nas. Împușcăturile se întețiră. Răsunau de pe deal, din cele mai diferite părți ale Orașului.

— Vasea, Vasea, cînd m-am dat odată cu fundul de stîlp !... chicoti băiețașul cel mititel.

„Cît de pașnic se dau cu săniuța“, gîndi mirat Nikolka și-l întrebă cu multă amabilitate pe flăcăul din poartă :

— Spune-mi, te rog, de ce să trag focuri de armă acolo, sus ?

Flăcăul își scoase degetul din nas, se gîndi și spuse rar :

— Omoară ai noștri la ofițeri...

Nikolka îl privi pe sub sprîncene și se jucă mașinal, în buzunar, cu mînerul pistolului. Băiatul mai mare glăsui și el, înciudat :

— Îi ucid pe ofițeri. Așa le trebuie. Nu erau decît opt sute în tot Orașul și făceau pe nebunii. Acum a venit Petliura și a adus cu el un milion de soldați.

Se întoarse îndată și plecă, trăgîndu-și săniuța.

*

La geamul dinspre verandă al salonașului, storul gălbui zbură în lături. Pendula : tonc-tanc... tonc-tanc...

— Alexei a venit ? o întrebă Nikolka pe Elena.

— Nu, îi răspunse ea și izbucni în plîns.

*

E întuneric. Toată casa zace în întuneric. Doar la bucătărie mai pîlpîie o lămpiță... În dreptul mesei șade Aniuta și plînge. Desigur, tot cu gîndul la Alexei Vasilievici... În soba din dormitorul Elenei, lemnele ard cu vălvătai. Prin grătarul ușiței se strecoară petece de lumină și joacă înfierbîntate pe dușumea. Elena, care abia s-a potolit din plîns, cu gîndul la Alexei, șade pe un scăunel, sprijinindu-și obrazul în palmă. Nikolka stă în dreptul ei, pe covor, în irizarea roșie, încinsă, cu picioarele larg desfăcute.

Colonelul acela... Bolbotun. Alde Șceglov ziceau deunăzi că în realitate nu-i altcineva decît marele duce Mihail Alexandrovici. Cum o fi, cum n-o fi, dar aici, în umbra întrețesută cu străluciri de flacără, s-a înscăunat deznădejdea. La ce bun să-l mai plîngi pe Alexei ? Parcă l-ai

mai putea ajuta cu ceva ? Fără îndoială că l-au împușcat. Asta e limpede. Ei nu fac prizonieri. Dacă n-a venit, înseamnă că au pus mîna pe el, împreună cu întreg divizionul și l-au ucis. Toată nenorocirea e că Petliura are, după cum se spune, o armată de opt sute de mii de oameni, aleși pe sprînceană. Iar noi am fost înșelați, ne-au trimis la moarte...

De unde s-a iscat totuși o asemenea înfricoșătoare armată ? O fi prins ființă din unduirea geroasă a negurei, din văzduhul amurgului cu cristale albastre, de gheață... Totul e învăluit în negură... totul...

Elena se ridică și își întinse brațul :

— Blestemați să fie nemții ! Blestemați ! Dacă nu-i va pedepsi Dumnezeu, înseamnă că Dumnezeu nu face dreptate. Oare e cu putință ca nemții să nu răspundă pentru toate acestea ? Ba nu, vor răspunde. Vor trece prin aceleași chinuri prin care trecem și noi.

Repetă înfrigurată „prin aceleași chinuri", într-adevăr ca pe un blestem. Peste obraz și peste piept îi jucau reflexele sîngerii ale flăcărilor, iar în ochii goi îi pîlpîia o adîncă ură. Sub năvala unei asemenea izbucniri, Nikolka, nemișcat, cu picioarele rășchirate, se simți pătruns de amărăciune și deznădejde.

— Poate că n-a murit, rosti cu sfială. Trebuie să te gîndești că e totuși medic. Chiar dacă au pus mîna pe el, s-ar putea să nu-l omoare, ci să-l ia prizonier.

— Pisici vor mînca și se vor omorî unii pe alții, cum ne omorîm și noi, vorbea într-una Elena, amenințînd flăcările cu degetul.

„Eh... eh... Bolbotun nu poate fi marele duce. Nu există nici armata aceea de opt sute de mii de oameni, cu atît mai puțin de un milion... Totuși, plutim în negură. Astea sînt niște vremuri de restriște. Cît despre Talberg, s-a dovedit a fi un om deștept, a șters-o la timp. Cum joacă flăcările pe dușumea ! Și totuși au fost cîndva vremuri pașnice și ținuturi pline de vrajă. De pildă,

Parisul și Ludovic cel cu iconițe la pălărie, și Clopin Troulierfou, tîrîndu-și ciolanele și încălzindu-se la un foc cum e acesta, dinaintea mea. Pînă și Clopin, nevolnicul, o ducea bine. Dar nicăieri, niciodată, n-a existat o bestie mai scîrboasă decît rîndașul acela roșcat, Nero. Desigur, toată lumea ne urăște, dar acela e un adevărat șacal. Să mă apuce de mînă, pe la spate !..."

*

Și iată că atunci răsunară de afară mai multe bubuituri de tun. Nikolka sări în picioare și fugi prin odaie.

— Elena, auzi ? auzi ? auzi ? Poate că sînt nemții ? Poate că au sosit aliații, să ne sprijine ? Cine o fi ? Doar aceștia nu pot bombarda Orașul, de vreme ce-au pătruns în el.

— Nikol, să știi că nu te las să pleci. Nu te las. Te implor să rămîi aici. Nu-ți pierde mințile.

— M-aș duce numai pînă sus, la biserica Sfîntul Andrei, să mă uit, să trag cu urechea. Doar de acolo se vede întreg Podolul.

— Mă rog, du-te. Dacă poți să mă lași singură în asemenea clipe, du-te.

Nikolka se simți rușinat.

— Bine, atunci mă duc numai pînă în curte.

— Vin și eu cu tine.

— Lenocika, dar dacă între timp sosește Alexei ? Din curte n-o să auzim soneria de la intrare.

— N-o s-o auzim. Și vinovat pentru asta ai să fii tu.

— Bine, Lenocika, atunci îți dau cuvîntul meu de onoare că n-am să fac un pas afară din curte.

— Pe cuvîntul tău ?

— Pe cuvîntul meu.

— Că n-ai să ieși pe poartă ? Că n-ai să te urci pe

deal. Că ai să stai în curte ?

— Pe cuvîntul meu.

— Du-te.

*

În ziua aceea de paisprezece decembrie 1918, ninsese cu nemiluita peste Oraş. Tunurile misterioase, neaşteptate, îşi porniseră vuietul pe la orele nouă seara. Dar nu li se auzi bubuitul decît numai un sfert de ceas.

Zăpada i se topea lui Nikolka la ceafă şi el se tot lupta cu ispita de a porni să urce dealul troienit. Ar fi putut să vadă de acolo nu numai cartierul Podolului, ci şi o parte a Oraşului de sus, clădirea seminarului, sutele de lumini ale înaltelor clădiri din centru, precum şi dealurile din jur, cu puzderia lor de căsuţe, ale căror ferestre mici licăreau palid, ca nişte candele. Dar cuvîntul de onoare nimeni nu trebuie să şi-l calce, pentru că altfel nu s-ar mai putea trăi pe lume. Aşa gîndea Nikolka. La fiecare bubuit ce se auzea, lugubru, din depărtare, el se ruga cam astfel : „Dă Doamne !..."

Dar tunurile amuţiră.

„Au fost tunuri de-ale noastre", gîndi cu durere Nikolka. Revenind de la poartă, aruncă o privire pe geam la Şceglovi, care locuiau alături. Într-o aripă a casei, storul alb din fereastră se răsucise, şi el o văzu pe Maria Petrovna făcîndu-i baie lui Petka. Petka şedea gol puşcă în albie şi plîngea tăcut, pentru că-i intrase săpun în ochi şi-l ustura. Maria Petrovna storcea un burete peste capul lui Petka. Pe o frînghie, se legănau nişte rufe puse la uscat, iar peste ele umbla, aplecîndu-se în răstimpuri, umbra mare a Mariei Petrovna. Lui Nikolka i se păru că la Şceglovi e cald şi bine, iar el, în mantaua sa descheiată, se simţi stingher şi înfrigurat.

*

Pe o cîmpie troienită, la vreo opt verste de capătul Oraşului, spre miazănoapte, într-o colibă de paznic părăsită, pe care omătul alb aproape că o astupase cu totul, şedea un căpitan. Pe mescioara de lîngă el, zăcea un coltuc de pîine, era aşezată cutia galbenă a unui telefon de campanie, şi, alături, o lămpiţă de o şchioapă, cu sticla ei burtoasă şi afumată. În sobă, flăcăruia sta gata să se stingă. Căpitanul era mititel, avea un nas lung şi ascuţit, şi purta o manta cu guler lat. Cu mîna stîngă, căpitanul ciupea şi fărîmiţa coltucul de pîine, iar cu dreapta apăsa butoanele telefonului. Telefonul însă părea că murise şi nu-i răspundea în nici un fel.

Dincolo, afară, pînă la vreo cinci verste în jurul căpitanului, nu se mai afla nimic, decît troiene de zăpadă şi o beznă adîncă, prin care se zbătea, şuierînd cumplit, viforniţa.

Mai trecu un ceas şi căpitanul îşi luă gîndul de la telefonul care amuţise. Către orele nouă seara, pufni pe nări, apoi, nu se ştie de ce, spuse cu glas tare :

— Poţi să înnebuneşti. De fapt, ar trebui să mă împuşc. Abia atunci, parcă răspunzîndu-i la cele ce spusese, telefonul se porni să chiţăie :

— Bateria a şasea ? întrebă o voce depărtată.

— Da, da, răspunse în culmea bucuriei căpitanul.

Venind din depărtare, glasul pătruns de îngrijorare i se păru şi el plin de bucurie, deşi era un pic răguşit.

— Deschideţi neîntîrziat focul asupra văii... Depărtatul interlocutor orăcăi gîngav pe fir... foc continuu ! Glasul se întrerupse. Am impresia... Glasul fu întrerupt şi de data aceasta.

— Da, vă ascult, vă ascult, urla într-una căpitanul în receptor, schimonosindu-se disperat. Urmă o pauză lungă.

— Nu pot să deschid focul, spuse tot în receptor căpitanul, dîndu-şi seama limpede că vorbeşte în gol, dar neizbutind să se oprească. Întregul meu efectiv, plus trei sublocotenenţi au fugit. La baterie am rămas numai eu. Transmiteţi asta la Post-Volînski.

Căpitanul mai stătu un ceas în colibă, apoi ieşi afară. Viscolul prinsese putere. Cele patru tunuri, mohorîte şi fioroase, se şi acopereau de zăpadă, iar peste ţevi şi închizătoare se înălţaseră creste mici de omăt. Se năpusteau şi piereau vîrtejuri tăioase, şi căpitanul înaintă, clătinîndu-se, prin şuierul îngheţat al vifornitei, ca un orb. Astfel, orbecăind prin beznă, se chinui multă vreme, pînă ce izbuti, în sfîrşit, să desfacă, pe pipăite, unul din cele patru închizătoare. Voi să-l arunce în puţul de lîngă colibă, dar se răzgîndi şi reveni înăuntru. Mai ieşi de trei ori afară, în viscol, desfăcu toate închizătoarele şi le ascunse în pivniţă, sub duşumeaua colibei, unde paznicul pusese la păstrare nişte cartofi. Pe urmă, stingînd lampa, o porni înainte prin întuneric. Merse vreme de vreo două ceasuri, înotînd prin zăpadă, nevăzut şi neauzit de nimeni, şi ajunse la şoseaua care ducea spre Oraş. Pe şosea luceau palid luminile rare ale felinarelor. Lîngă cel dintîi felinar îl uciseră, înjunghiindu-l cu săbiile, nişte călăreţi cu cozi de cal în vîrful căciulilor, şi-i luară cizmele şi ceasul.

Acelaşi glas izvorî în receptorul unui alt telefon aflat la şase verste depărtare de colibă, către apus, într-un bordei de pămînt.

— Deschideţi focul asupra văii. Neîntîrziat. Am impresia că inamicul a trecut printre noi şi dumneavoastră, spre Oraş.

— Mă auziţi ? mă auziţi ? i se răspunse din bordei.

— Aflaţi la Post... — legătura se întrerupse

Apoi, fără să mai asculte, glasul din receptor orăcăi din nou :

— Foc continuu asupra văii... asupra cavaleriei...

Şi se întrerupse cu totul.

Din bordei, cu felinare în mîini, ieşiră afară, în viscol, trei ofiţeri şi trei iuncheri, înfofoliţi cu toţii în cojoace. Cel de-al patrulea ofiţer şi alţi doi iuncheri se şi aflau lîngă tunuri, în dreptul felinarului pe care viscolul ameninţa într-una să-l stingă. Peste cinci minute, tunurile începură să sară în sus şi să bată cu furie în noapte. Rostogoliră vuiet cutremurător peste împrejurimi, ducîndu-l şi pînă la casa cu numărul 13 de pe povîrnişul Alexeevski... Dă, Doamne !...

O sotnie călare, zburătăcind prin viscol, ţîşni din beznă, spre lumina felinarelor, şi-i ucise pe toţi iuncherii şi pe cei patru ofiţeri. Comandantul, rămas în bordei, lîngă telefon, îşi trase un glonte în gură.

Ultimele cuvinte ale comandantului fură :

— Canaliile de la comandament !... Îi înţeleg foarte bine pe bolşevici.

*

Noaptea, Nikolka aprinse becul de sus în odăiţa sa din colţul clădirii şi săpă cu briceagul în lemnul uşii o cruce mare, iar dedesubt o inscripţie strîmbă :

„c. Turs. 14. dec. 1918. ora 4. d. a."

Pe „Nai" îl lăsă deoparte, din motive de conspiraţie, pentru cazul cînd vor veni cu percheziţia oamenii lui Petliura.

Voi să rămînă treaz, ca să poată auzi soneria. Îi bătu Elenei în perete şi-i spuse :

— Culcă-te, că eu n-am să dorm.

Şi îndată adormi buştean, îmbrăcat cum era, pe divanul din colţ. Elena rămase de veghe pînă în zori şi tot trase mereu cu urechea, să audă clopoţelul soneriei.

Dar clopoţelul nu mai sună de loc. Alexei, fratele cel mare, dispăruse.

*

Un om necăjit şi frînt de oboseală are nevoie de odihnă şi, cu toate că e trecut de unsprezece, ar tot dormi, ar dormi întruna... Deşi, ce-i drept, o face într-un mod foarte original ! Îl supără cizmele, centura i s-a înfipt sub coaste, gulerul îl strînge de gît, iar un coşmar i s-a urcat cu lăbuţele pînă sus, pe piept.

Nikolka zăcea cu capul dat pe spate, obrazul i se învineţise, din gît îi ţîşnea un şuier subţire... Un şuier ! Apoi zăpadă multă şi un fel de pînză de păianjen... Oriunde te-ai uita, numai pînză de păianjen, naiba s-o ia ! Cel mai important lucru e să-ţi faci loc prin pînza aceea, căci se îngroaşă, blestemata de ea, se îngroaşă mereu, gata să-ţi ajungă la obraz. S-ar putea să te înfăşoare în aşa hal, să nu mai poţi scăpa de ea niciodată ! Te sufoci şi gata, s-a zis cu tine ! Dincolo de păienjenişul acela, e zăpadă curată şi albă, cîtă vrei, cîmpii întregi de zăpadă. Tocmai spre zăpada aceea trebuie să-ţi faci loc, ba chiar în mare grabă, pentru că de undeva un glas plin de spaimă s-a şi auzit strigînd : „Nikol !“ Or, tocmai atunci, în pînza de păianjen a nimerit o pasăre foarte vioaie şi a început să bată cu pliscul... Ti-ki-tiki, tiki, tiki. Fiu. Fi-u ! Tiki ! Tiki. Naiba s-o ia, nu se zăreşte nicăieri, totuşi continuă să şuiere undeva pe aproape, ba mai e şi altcineva care îşi plînge soarta, şi se mai aude şi glasul acela, dintîi : „Nik ! Nik ! Nikolka ! !“

— Oh ! răcni Nikolka, rupse pînza de păianjen şi se săltă brusc, cu părul vîlvoi, cu hainele în neorînduială. Părul cînepiu i se răvăşise în aşa hal, de parcă cineva ar fi tras de el multă vreme.

— Cine-i ? Cine-i ? Cine-i ? întrebă înspăimîntat, neizbutind să priceapă ce se întîmplase.

— Cine. Cine, cine, cine, cine, cine, aşa, aşa !... Fi-ti ! Fi-u ! Fiu-ha ! răspunse pînza de păianjen, iar o voce plină de lacrimi lăuntrice se auzi spunînd :

— Aşa este. Cu amantul !

Îngrozit, Nikolka se lipi de perete, holbîndu-şi ochii la arătarea care i se oprise în faţă. Arătarea purta un veston cafeniu, pantaloni bufanţi de aceeaşi culoare, precum şi o pereche de cizme cu carîmbi galbeni, ca de jocheu. Ochii tulburi şi trişti priveau din orbitele adînci ale unui cap nemaipomenit de mare şi tuns chilug. De bună seamă, arătarea mai era încă destul de tînără, totuşi pielea de pe obraz i se făcuse cenuşie, ca la bătrîni, iar dinţii îi erau galbeni şi strîmbi. Năluca ţinea în mîini o colivie mare, acoperită cu o broboadă neagră, precum şi un plic albastru, desfăcut...

„Se vede că încă nu m-am trezit din somn“, gîndi Nikolka şi făcu o mişcare cu mîna, încercînd să destrame vedenia, precum, mai adineauri, pînza de păianjen, dar degetele i se loviră de gratiile coliviei, pricinuindu-i o durere pătrunzătoare. Pe sub broboada neagră, zvîcni, ca apucată, o pasăre şi se porni să şuiere, să ţipe şi să lovească în jurul său cu pliscul.

— Nikolka ! strigă de undeva, de foarte departe, glasul plin de nelinişte al Elenei.

„Doamne Isuse, gîndi Nikolka, să ştii că m-am trezit într-adevăr, dar în aceeaşi clipă m-a cuprins nebunia şi ştiu de ce : M-au istovit peste măsură luptele. Dumnezeule ! Am şi început să văd în faţă tot felul de bazaconii... Bine, dar degetele ? O, Doamne ! Alexei nu s-a mai întors... aşa e... nu s-a mai întors... l-au ucis... vai, vai, vai !“

— Cu amantul, chiar pe divanul acela, acolo unde obişnuiam să-i citesc versuri, rosti vedenia cu o voce tragică.

Năluca se răsuci uşor către uşă, de bună seamă la un interlocutor nevăzut, pentru ca după aceea să nu se mai adreseze decît lui Nikolka.

— Da, chiar pe divanul acela... Or fi stînd şi acum să se sărute... după ce am semnat poliţe pentru şaptezeci şi cinci de mii, fără ca măcar să mă uit la ele... ca un gentleman. Căci am fost şi voi rămîne în veci un gentleman. N-au decît să se sărute !

„Oh, ah, ah", gîndi Nikolka. Ochii îi ieşiră din orbite, iar pe spate îi lunecară fiori de gheaţă.

— De fapt, vă cer scuze, vorbi năluca, lăsînd tot mai mult în urmă negura cea legănătoare a visului şi luînd înfăţişarea unui om în carne şi oase, am impresia că nu mă înţelegeţi prea bine. În cazul acesta poate doriţi să citiţi această scrisoare. Ea o să vă lămurească totul. Ca un gentleman ce mă aflu, nu-mi ascund ruşinea de care am avut parte.

Cu aceste cuvinte, necunoscutul îi întinse lui Nikolka plicul mare şi albastru. Năucit de-a binelea, Nikolka îl desfăcu şi, mişcîndu-şi buzele, începu să citească rîndurile aşternute cu un scris grăbit, cu litere mari, vădind o adîncă tulburare. Data expedierii lipsea, iar pe foiţa gingaşă, de culoarea cerului, stăteau scrise următoarele :

„Scumpa mea, scumpă Lenocika ! Îţi cunosc bunătatea inimii şi de aceea vi-l trimit direct, ca la nişte adevărate rude ce-mi sînteţi. De fapt v-am expediat şi o telegramă, dar bietul băiat o să vă povestească totul, amănunţit. Lariosik a avut de suferit o lovitură cumplită, încît multă vreme m-am temut că o să-l doboare. Milocika Rubţova, cu care, după cum ştiţi, s-a căsătorit anul trecut, s-a dovedit a fi o viperă veninoasă ! Adăpostiţi-l la voi, vă implor, şi încălziţi-i inima, aşa cum ştiu că o puteţi face. Am să vă trimit la timp cele necesare pentru întreţinerea lui. Oraşul Jitomir i-a devenit cu totul nesuferit şi să ştiţi că-l înţeleg foarte bine. Dar nu vă mai scriu nimic, sînt mult prea necăjită, iar trenul sanitar e gata de plecare, aşa că o să vă povestească chiar el de-a fir a păr cum s-au petrecut lucrurile. Vă sărut pe toţi, îl sărut şi pe Serioja !"

Urma o iscălitură indescifrabilă.

— Am luat şi pasărea cu mine, spuse necunoscutul, oftînd din greu, pasărea e cel mai bun prieten al omului. Desigur, mulţi au impresia că e de prisos, dar eu pot spune atît : o pasăre nu-i în stare să facă nici un rău nimănui.

Fraza din urmă îi plăcu nespus lui Nikolka. Nemaiîncercînd să înţeleagă ceva, îşi scărpină jenat sprînceana cu colţul plicului şi, dînd să-şi coboare picioarele de pe canapea, gîndi : „Se va supăra oare... dacă am să-l întreb care îi este numele de familie ? Ce întîmplare ciudată..."

— E canar ? întrebă în cele din urmă.

— Dar ce canar ! răspunse cu mult entuziasm necunoscutul, mai ales că nu-i cănăriţă, ci canar sadea. Bărbătuş. Mai am la Jitomir încă cincisprezece dintr-ăştia. I-am mutat la mama, să-i poată hrăni. Ticălosul acela cred că le-ar fi sucit gîtul la toţi. Nu suferă păsările. Îmi daţi voie s-o pun deocamdată pe biroul dumneavoastră ?

— Vă rog, spuse Nikolka. Aţi venit de la Jitomir ?

— Chiar de acolo, răspunse necunoscutul, şi închipuiţi-vă ce coincidenţă : am venit aici împreună cu fratele dumneavoastră.

— Care frate ?

— Cum care ? Fratele dumneavoastră, a venit aici împreună cu mine, răspunse mirat necunoscutul.

— Care frate, domnule ? ţipă jalnic Nikolka, spune, care frate ? Oare eu am fraţi la Jitomir ?

— Fratele dumneavoastră mai mare...

Glasul Elenei se auzi limpede din salon : „Nikolka ! Nikolka ! Illarion Larionîci ! Trezeşte-l odată ! Trezeşte-l !"

— Triki, fit, fit, triki ! ţipă prelung pasărea din colivie.

Nikolka scăpă din mîini plicul cel albastru și se repezi glonț prin bibliotecă în sufragerie. Ajuns acolo, încremeni cu mîinile desfăcute în lături :

Alexei Turbin, purtînd un palton negru, străin, cu căptușeala ruptă, și niște pantaloni negri, străini și ei, zăcea nemișcat pe canapeaua cea mică de sub pendulă. Chipul i se acoperise de o paloare vineție, iar fălcile i se încleștaseră. Elena se agita în jurul lui ; halatul i se desfăcuse, și i se vedeau ciorapii negri și dantela desuurilor. Îl prindea pe Turbin cînd de nasturii de la haină, cînd de mîini și striga într-una : „Nikol ! Nikol !"

La numai cîteva clipe după aceea, Nikolka Turbin, cu chipiul studențesc dat pe spate, cu mantaua cenușie fluturînd în juru-i, alerga, răsuflînd din greu, în sus, pe povîrnișul Alexeevski și mormăia nedeslușit : „Dar dacă nu-i acasă ? Ia te uită ce poveste cu carîmbi galbeni ! Pe Kurițki nu-l putem chema în nici un caz, asta-i clar ca lumina zilei... Kit și kot..." Pasărea îi ciocănea asurzitor în cap : Kiti, kot, kiti, kot !

O oră mai tîrziu, pe dușumeaua din sufragerie se afla un lighean plin cu apă ce se înroșise, zăceau azvîrlite tampoane de tifon însîngerat, precum și niște cioburi de farfurii pe care le răsturnase de pe bufet necunoscutul cu carîmbii galbeni, pornit în căutarea unui pahar. Toată lumea alerga încolo și încoace, strivind cioburile sub picioare. Turbin, cu chipul încă palid, dar care nu mai avea culoarea vineție de pînă atunci, continua să zacă între pernele albe. Își venise în fire și voia să spună ceva, dar medicul cu țăcălie, cu un pince-nez pe nas și cu mînecile suflecate, se aplecă peste el și, ștergîndu-și cu tifon mîinile însîngerate, îi spuse :

— N-ai voie să vorbești, colega...

Aniuta, cu ochii ei enormi pe chipul alb, de cretă, și Elena cea roșcată, cu părul răvășit, îl ridicară pe Turbin și-i dădură jos cămașa stropită de sînge și de apă, avînd o mînecă spintecată cu totul, de sus pînă jos.

— Tăiați-o mai departe, tot nu mai e bună de nimic, spuse omul cu țăcălie.

Sfîrtecară cu foarfeca toată cămașa, desfăcînd-o bucată cu bucată și dădură la iveală trupul slăbit, gălbui, precum și brațul stîng, pe care cu cîteva clipe înainte medicul îl bandajase pînă sus la umăr. De sub tifon ieșiră capetele teșite ale atelelor. Nikolka, stînd în genunchi, desfăcu grijuliu nasturii și îl dezbrăcă pe Turbin de pantaloni.

— Dezbrăcați-l cu totul și vîrîți-l în așternut, mormăi cu o voce de bas omul cu barbișonul ascuțit. Aniuta îi turnă pe mîini dintr-o cană de tablă, și fulgii de săpun se lăsau, ușori, în lighean. Necunoscutul sosit de la Jitomir se oprise într-un colț, neluînd parte la agitația din odaie și privea cînd cu amărăciune la vesela spartă, cînd, îmbujorîndu-se, la Elena cea cu îmbrăcămintea mototolită — acum halatul pe care-l purta i se desfăcuse cu totul. Ochii necunoscutului pluteau în lacrimi.

Îl transportară cu toții pe Turbin din sufragerie în odaia lui, de data aceasta intervenind și necunoscutul : își vîrî mîinile pe sub genunchii lui Turbin și îi purtă pe sus picioarele.

Dincolo, în salon, Elena îi întinse medicului cîteva bancnote. Omul făcu un gest de refuz...

— Vai de mine, se poate ? spuse el. De la un medic ? Să știi că la mijloc e o problemă mai gravă. De fapt, ar trebui să-l transportați la spital...

— Nu se poate, răsună vocea slăbită a lui Turbin, nu se poate la spit...

— N-ai voie să vorbești, colega, făcu doctorul, vom rezolva cumva situația. Desigur, îmi dau și eu seama... Nici dracu nu mai știe ce se petrece în oraș... Făcu un semn spre fereastră. Hm... cred că are dreptate : nu se poate... Bine, atunci să stea acasă. Am să mai trec diseară să-l văd.

— E grav, doctore ? întrebă cu neliniște în glas Elena.

Doctorul își pironi ochii în parchet, ca și cînd diagnosticul cu pricina s-ar fi aflat acolo, pe urmă își drese glasul, își răsuci țăcălia și răspunse :

— Osul îi este intact... Hm... vasele mari nu i-au fost atinse... nici nervul... Dar o infecție tot se va produce... În rană au nimerit petece de stofă de la manta... După cum vedeți, face febră... Izbutind să exprime aceste neîndeajuns de limpezi frînturi de idei, medicul își înălță glasul și rosti de astă dată cu multă hotărîre : Îi trebuie liniște deplină... Dacă va avea dureri, morfina i-o injectez chiar eu, diseară. Îi dați numai lichide... de exemplu, puteți să-i faceți un bulion... Și să nu vorbească prea mult...

— Doctore, doctore, vă rog, vă rog tare mult... ne-a rugat și el... să nu spuneți nimănui...

Medicul îi aruncă Elenei, pe sub sprîncene, o privire lungă și posomorîtă, apoi se auzi mormăind :

— Desigur, îmi dau seama... Cum Dumnezeu l-or fi atins ?...

Elena doar oftă scurt și înălță din umeri.

— Bine, bine, făcu medicul și o porni, greoi ca un urs, spre vestibul.

PARTEA A TREIA

12

În micul dormitor al lui Turbin, peste cele două ferestre care dădeau spre veranda cu geamlîc, se lăsară storuri subțiri, din pînză cernită. În odaie se cuibăriseră umbre, și doar capul Elenei se mai zări strălucind. Ca o replică, la acea lumină arămie, se întrezări pe canapea o pată albă : gîtul și obrazul lui Turbin. Firul împletit al unei lămpi mititele unduia ca un șarpe la picioarele scaunului, iar lămpița trandafirie, cu abajurul ei de o șchioapă, se aprinsese făcînd din zi noapte. Turbin îi arătă Elenei spre ușă — semn s-o închidă.

— S-o previi chiar acum și pe Aniuta... Să tacă din gură.

— Bine, bine... Nu mai vorbi, Alioșa, atît de mult...

— Asta o știu și eu... Vorbesc încet... Ah, numai să nu rămîn fără mînă !

— Ce ți-o fi trecînd prin minte... stai liniștit și nu mai vorbi... Paltonul doamnei aceleia îl oprim deocamdată aici, la noi ?

— Da, da. Vezi, să nu încerce Nikolka să i-l ducă. Că pe stradă... auzi și tu ce se petrece ? Și, în general, să nu-i dai voie, ferit-a sfîntul, să iasă din casă.

— Ocrotește-o, Doamne ! Să aibă parte numai de bine, făcu Elena cu sinceritate și căldură. Poftim de mai spune că nu se află și oameni cu suflet pe lume...

Pomeții bolnavului se colorară ușor, iar ochii i se fixară în tavanul scund și alb, apoi și-i îndreptă spre Elena și, făcînd o strîmbătură, rosti :

— Da, mai voiam să te întreb, ce-i cu mormolocul acela ?

Elena pătrunse în raza trandafirie și dădu din umeri :

— Știi, numai cu vreo două minute înainte să vii tu, sună cineva la ușă. Cînd colo, mă pomenesc cu dumnealui : e nepotul lui Serioja și a venit la noi de la Jitomir. Doar ai mai auzit de el. Îl cheamă Surjanski... Larion... Vestitul Lariosik...

— Și ce vrea ?

— A venit la noi cu o scrisoare. Se pare că-i vorba de o dramă conjugală. Abia a început să-mi povestească și tocmai te-a adus dînsa cu trăsura.

— Parcă l-am văzut că are și o amărîtă de pasăre...

Elena se aplecă spre pat și în ochi îi jucară scîntei de veselie și groază :

— Ce să mai vorbim de pasăre !... Vrea el însuși să locuiască la noi. Nici nu știu ce să fac.

— Să locuiască la no-oi ?

— Închipuie-ți... Numai te rog să nu te miști și să nu vorbești. Maică-sa ne-a trimis o scrisoare prin care ne imploră să-l primim. Doar Lariosik ăsta e idolul ei... În viața mea n-am văzut un asemenea tontălău. Cum a venit, a și început să spargă vesela. Serviciul de masă albastru. N-au mai rămas din el decît două farfurii.

— Ei poftim. El ne mai lipsea !..

În umbra cea trandafirie din dormitor se mai auziră multă vreme șoapte, cînd mai repezi, cînd mai potolite. Dincolo de ușă și de portieră vuia în surdină glasul lui Nikolka, precum și acela al musafirului nepoftit. Elena își întindea palmele implorîndu-l pe Alexei să vorbească mai puțin. Din sufragerie răsunau clinchete subțiri : Aniuta se apucase acolo să măture cioburile serviciului albastru. În cele din urmă, și tot în șoaptă, cei doi ajunseră la o

hotărîre care suna cam astfel : ținind seamă că în Oraș se vor petrece de-acum înainte tot felul de lucruri neprevăzute și se prea poate să înceapă rechizițiile de apartamente, ținînd seama și de faptul că banii s-au cam terminat, iar Lariosik își va plăti integral întreținerea, să se accepte instalarea lui în apartament. Să fie însă obligat a respecta obiceiurile Turbinilor. Cît privește pasărea, să fie pusă la încercare. Dacă se va dovedi de nesuferit, să se ceară urgent îndepărtarea ei din casă, stăpînul însă nefiind supus evacuării. Cît despre serviciul de masă, datorită faptului că Elena nu va fi în stare, desigur, să-i obiecteze ceva lui Lariosik și că în general asta ar fi o meschinărie, întîmplarea să fie dată uitării. Lariosik să locuiască în bibliotecă, să i se pună acolo un pat cu arcuri și saltea, și o măsuță...

Elena trecu în sufragerie. Lariosik stătea în picioare într-o poză de profundă mîhnire, cu capul plecat și cu ochii ațintiți la locul de pe bufet unde altădată se înălțau teanc cele douăsprezece farfurii. Ochii de un albastru spălăcit îi erau pătrunși de amărăciune. Nikolka se proptise dinaintea lui și-l asculta cu gura căscată. În priviri i se citea o teribilă curiozitate.

— La Jitomir duceam o mare lipsă de piele, cuvînta cu un aer mirat și descumpănit Lariosik, mă înțelegi, nu se găsește deloc. O piele ca aceea pe care sînt obișnuit s-o port nu există. Am lansat un apel printre cizmari, am oferit oricît, dar degeaba. Așa că am fost nevoit...

Zărind-o pe Elena, Lariosik păli, își mută greutatea de pe un picior pe altul, apoi, privind cine știe de ce, în jos, la ciucurii de smarald ai capotului cu care era îmbrăcată, îi vorbi astfel :

— Elena Vasilievna, să știți că mă duc îndată pe la magazine, lansez acolo un apel și veți avea chiar astăzi un serviciu nou-nouț. Nici nu mai știu ce să vă spun, ce scuze să vă mai cer. Îmi dau prea bine seama că pentru serviciul acesta aș merita să fiu omorît. Sînt un ghinionist

fără pereche, i se adresă lui Nikolka. Mă duc îndată pe la magazine, continuă, adresîndu-i-se din nou Elenei.

— Te rog foarte mult să nu te duci la nici un fel de magazine, mai ales să sînt fără îndoială închise. Dumneata nu ştii ce se petrece în Oraş ?

— Cum să nu ştiu ! exclamă Lariosik. Doar am venit cu trenul sanitar, după cum aţi aflat şi din telegramă.

— Din care telegramă ? întrebă Elena. N-am primit nici o telegramă.

— Cum ? Lariosik deschise o gură largă. N-aţi primit ? ! O clipă rămase tăcut, apoi se întoarse către Nikolka. Abia acum îmi dau seama de ce te uitai la mine cu atîta mirare ! Să ştiţi însă că mama v-a anunţat încă înainte să plec. V-a trimis o telegramă alcătuită din şaizeci şi trei de cuvinte...

— Ţ... Ţ... Din şaizeci şi trei de cuvinte ! se miră Nikolka. Ce păcat ! Astăzi telegramele vin foarte greu. Mai bine zis, nu vin de loc.

— Ce mă fac in cazul ăsta ? se necăji Lariosik. O să-mi permiteţi să rămîn la dumneavoastră ? Privi zăpăcit în jurul său, lăsînd limpede să se vadă cît de mult i-ar fi plăcut să rămînă la Turbini, să nu mai plece nicăieri în altă parte.

— Fii liniştit, răspunse Elena şi dădu din cap cu bunăvoinţă, sîntem cu toţii de acord. Rămîi aici şi simte-te ca la dumneata acasă. Ai văzut ce nenorocire s-a abătut asupra noastră ?...

Lariosik se necăji şi mai mult. Ochii îi înotară în lacrimi.

— Elena Vasilievna ! spuse el însufleţit. Dispuneţi de mine cum vă este voia. Să ştiţi că eu pot să nu dorm cîte trei, ba chiar şi cîte patru nopţi la rînd.

— Îţi mulţumesc, îţi mulţumesc mult.

— Iar acum — Lariosik se adresă din nou lui Nikolka — pot să te rog să-mi aduci o foarfecă ?

Buimăcit de mirare şi curiozitate, Nikolka dispăru pe loc şi reveni cu o pereche de foarfeci. Lariosik îşi prinse între degete un nasture al vestonului, clipi des, apoi se întoarse din nou către Nikolka :

— De fapt, iartă-mă, să mergem pentru o clipă în odaia dumitale...

Intrînd în odaia lui Nikolka, Lariosik îşi scoase vestonul dînd la iveală o cămaşă fantastic de murdară, se înarmă cu foarfecele, îşi descusu căptuşeala neagră, lucioasă a vestonului şi scoase de sub ea un teanc gros, galben-verzui, de bancnote. Îl duse cu solemnitate în sufragerie şi-l aşeză pe masă în faţa Elenei, spunînd :

— Poftim, Elena Vasilievna, îmi iau permisiunea să vă înmînez chiar astăzi banii care vă sînt necesari pentru întreţinerea mea.

— De ce atîta grabă ? făcu Elena, îmbujorîndu-se. Oare nu se putea şi mai tîrziu ?...

Lariosik se grăbi să protesteze :

— Nu, nu, Elena Vasilievna, vă rog să-i primiţi chiar acum. În momente atît de grele banii sînt totdeauna la mare preţ, asta o ştiu prea bine ! Desfăcu pachetul din care lunecă pe neaşteptate fotografia unei femei. Lariosik o ridică la iuţeală, punîndu-şi-o cu un oftat în buzunarul vestonului. Şi apoi e mai bine ca banii să stea la dumneavoastră. Eu n-am nevoie de cine ştie ce. Numai de ţigări şi de niscaiva boabe pentru canar...

Elena uită pentru o clipă rana lui Alexei, şi o licărire de plăcere i se ivi în ochi. Atît de cuminţi şi aşezate erau vorbele lui Lariosik.

„Să ştii că nu-i chiar atît de tont cum l-am crezut, gîndi, numai că e cam ciudat la fire. Totuşi îmi pare nespus de rău pentru serviciul albastru !"

„Ce specimen curios", cugetă Nikolka. Uimitoarea apariţie a lui Lariosik avusese darul să-l abată de la gîndurile mohorîte de pînă atunci.

— Aici sînt opt mii de ruble, spuse Lariosik, mişcînd pe tăblia mesei teancul pestriţ ca o omletă cu ceapă, dacă sînteţi de părere că-i prea puţin, facem socoteală şi-am să-i scriu mamei să-mi mai trimită...

— Nu, nu, o să vedem mai tîrziu, deocamdată e foarte bine, replică Elena. Acum uite despre ce-i vorba : am s-o rog pe Aniuta s-aprindă focul, ca să poţi face imediat o baie fierbinte. Dar, mai întîi, te rog să-mi spui cum de ai izbutit să vii, să te strecori ? Zău nu pricep... Elena mototoli banii şi îi strecură în uriaşul buzunar al capotului cu care era îmbrăcată.

Amintirea păru că umple de groază ochii lui Lariosik.

— A fost un coşmar, exclamă, adunîndu-şi mîinile ca un catolic la rugăciune. Timp de nouă zile... ba nu, cîte au fost, zece ?.,. daţi-mi voie... duminică, păi sigur că da, azi e luni... timp de unsprezece zile încheiate am tot călătorit de la Jitomir pînă aici la dumneavoastră !...

— Unsprezece zile ! strigă Nikolka. Ai văzut ? i se adresă cu o mustrare de neînţeles Elenei.

— Da, unsprezece zile... Cînd am plecat, trenul era al hatmanului, dar pe parcurs, a ajuns să fie al lui Petliura. Şi uite aşa, sosim într-o zi la o staţie, cum îi spune, staţi, ei, Doamne, am uitat... în fine... cînd colo, închipuiţi-vă, să mă pună la zid, nu alta. Au tăbărît ăia, ai lui Petliura, cu cozile lor de cal...

— Erau albastre ? întrebă curios Nikolka.

— Roşii... da, da, chiar cu ciucurii roşii... şi-mi strigă : dă-te jos ! Te împuşcăm ! Au crezut că sînt ofiţer şi m-am ascuns în trenul acela sanitar. Or eu nu m-am folosit decît de o protecţie... l-a rugat mama pe doctorul Kuriţki...

— Kuriţki ? exclamă cu mult tîlc Nikolka. Aha ! *Kit*... şi *kot*. Cunoaştem.

— Kiti, kot, kiti, kot, răsuna de după uşă glasul canarului.

— Da, a discutat cu el.. de fapt, el a şi adus trenul acela la noi, la Jitomir... Dumnezeule ! Am şi început atunci

să-mi fac rugăciunea. Zic, pînă aici mi-a fost. Cînd colo, ce credeţi ? M-a salvat chiar pasărea asta a mea. Zic, domnilor, eu nu sînt ofiţer. Sînt profesor, naturalist, şi le arăt canarul... Atunci unul m-a lovit după ceafă şi-mi spune aşa, cu obrăznicie : du-te, mă, la dracu, naturalistule ! Vă închipuiţi ce impertinenţă ! Ca un gentleman ce sînt l-aş fi omorît, dar vă daţi seama că...

— Ele... se auzi înăbuşit din dormitorul lui Turbin. Elena se răsuci pe călcîie şi, fără să mai asculte, se repezi într-acolo.

*

Calendarul spune că în ziua de cincisprezece decembrie soarele apune la orele trei şi jumătate după-amiază. Astfel că amurgul pătrunsese în locuinţa Turbinilor încă de pe la orele trei. Şi totuşi, la orele trei după-amiază, acele ceasornicului arătară pe chipul Elenei ora cea mai de jos şi cea mai tristă a vieţii şi anume ora cinci şi jumătate. Amîndouă acele lunecaseră de-a lungul cutelor de tristeţe din colţurile gurii sale şi coborîseră către bărbie. Elenei i se citi în ochi amărăciune, dar şi o fermă hotărîre de a ţine piept necazului.

Peste chipul lui Nikolka se arăta, ţepoasă şi absurdă, ora unu fără douăzeci, şi aceasta, pentru că în minte i se aşternuse haosul şi buimăceala provocate de semnificativele şi enigmaticele cuvinte „Malo-Provalnaia...", cuvinte rostite, cu o zi înainte, de un muribund, la o răscruce a războiului, cuvinte care trebuiau lămurite cît de curînd. Haosul şi greutăţile fuseseră provocate şi de Lariosik, cel atît de enigmatic şi interesant, care cu adevărat căzuse ca din cer senin în viaţa Turbinilor, precum şi de faptul că mai avusese loc un eveniment monstruos şi totodată măreţ : Petliura cucerise Oraşul. Îl cucerise chiar acel Petliura şi — închipuiţi-vă ! — chiar Oraşul acela. Dar ce anume avea să se mai petreacă de aci încolo, asta

rămînea de neînţeles şi de neprevăzut chiar pentru cea mai luminată minte omenească. Era limpede numai faptul că doar cu o zi înainte se petrecuse o catastrofă înfiorătoare : toţi ai noştri fuseseră decimaţi, luaţi prin surprindere. Desigur, sîngele lor cere răzbunare — asta-i una la mînă. Generalii aceia criminali, precum şi ticăloşii de la comandamente merită împuşcaţi pînă la unul — asta-i două la mînă. Dar, pe lîngă spaimă se mai trezea şi o vie curiozitate : într-adevăr, ce-o să fie mai departe ? Cum vor trăi cei şapte sute de mii de oameni, aici, în Oraş, guvernaţi de un individ misterios, care poartă un nume atît de urît şi înfiorător — Petliura ? Cine este el ? Şi de ce ?... Dar toate acestea trec, deocamdată, pe un plan secundar, faţă de ceea ce este cel mai important şi mai înfiorător... Oh... oh... drept să vă spun, sînt nişte lucruri care te îngrozesc. Pînă acum, nu se ştie nimic precis, totuşi cu siguranţă că şi pe Mîşlaevski, şi pe Caracudă îi putem socoti pierduţi.

Nikolka spărgea gheaţa cu un satîr lat pe o masă netedă şi unsuroasă. Bucăţile de gheaţă se despicau scrîşnind, lunecau de sub satîr, săreau prin toată bucătăria, iar degetele lui Nikolka amorţiseră de-a binelea. Punga pentru gheaţă, cu capacul ei argintiu, se afla tot acolo, la îndemînă.

— Malo... Provalnaia... îşi mişca buzele Nikolka, iar în creierul său porniseră să lunece din nou chipurile lui Nai-Turs, al lui Nero cel roşcat şi al lui Mîşlaevski. Şi în timp ce ultima din aceste figuri, cu mantaua ei despicată la spate, îşi făcea loc prin gîndurile sale, chipul Aniutei, care se agita îndurerată, pierdută într-un vis urît, pe lîngă plita încinsă, arăta cu tot mai multă limpezime ora cinci fără douăzeci şi cinci, ora suferinţei şi a tristeţii. Oare mai sînt în viaţă ochii aceia în două culori ? Oare se va mai auzi cîndva pasul legănat, însoţit de zvonul pintenilor — cling... cling...

— Haide, ce faci cu gheaţa ? spuse Elena, deschizînd uşa bucătăriei.

— Vin imediat, imediat, făcu în grabă Nikolka şi, înşurubînd capacul de metal, dădu fuga în dormitor.

— Aniuta, draga mea, spuse Elena, vezi să nu sufli un cuvînt cum că Alexei Nikolaevici ar fi fost rănit. Dacă se află cumva că a luptat împotriva ăstora, e vai şi amar.

— Îmi dau seama, Elena Vasilievna. Se poate una ca asta ? Aniuta o privi cu ochii larg deschişi, pătrunşi de nelinişte. Dacă aţi şti ce se petrece în oraş... să te ferească Dumnezeu ! Am trecut adineaori pe la Boricev Tok şi văd că zac doi pe caldarîm, desculţi, fără cizme... Şi sînge, sînge !... Stă lumea în jur şi se uită... Unul zicea că au fost ofiţeri şi d-aia i-au omorît... Zăceau acolo, în capul gol, pe zăpadă... Mi s-au tăiat picioarele şi-am luat-o la fugă. Cît p-aci să-mi las coşul în stradă...

O scutură un fior, şi, pesemne, îşi mai aduse aminte de ceva, căci îndată tigăile pe care pusese mîna îi lunecară oblic pe duşumea...

— Mai încet, te implor, mai încet, făcu Elena, întinzîndu-şi speriată braţele.

Tot la orele trei după amiază, acele de ceasornic de pe chipul cenuşiu al lui Lariosik nu arătară decît avînt şi forţă, adică ora douăsprezece fix. Amîndouă acele se uniseră indicînd amiaza şi se înălţau ţepene ca un vîrf de spadă. Aceasta, datorită faptului că după catastrofa care îi zguduise la Jitomir sufletul atît de sensibil şi după îngrozitoarea călătorie timp de unsprezece zile în trenul sanitar, însoţită de încercări atît de penibile, lui Lariosik îi plăcu nespus de mult ambianţa pe care o găsise în căminul Turbinilor. De ce anume îi plăcuse, Lariosik n-ar fi izbutit s-o spună, pentru că nici lui însuşi încă nu şi-o lămurise cu precizie.

Elena cea minunat de frumoasă i se păru că merită o deosebită stimă şi atenţie. Nikolka îi plăcu şi el foarte

mult. Voind să sublinieze acest lucru, găsi un moment prielnic, cînd Nikolka încetă să mai alerge din odaia lui Alexei în bucătărie și de acolo înapoi în dormitorul întunecos, și-l ajută să așeze și să desfacă patul îngust, cu arcuri, ce fusese adus din bibliotecă.

— Ai o figură sinceră, care atrage, spuse cu politețe Lariosik și rămase atîta vreme cu ochii la figura cea sinceră, încît îndoi fără să-și dea seama patul sunător, avînd o alcătuire cam prea complicată, și-i prinse mîna lui Nikolka între două stinghii de fier. Durerea fu atît de puternică, încît Nikolka slobozi un urlet, în surdină, ce-i drept, totuși atît de răsunător, că Elena veni în fugă, foșnind cu poalele halatului. Deși își adunase toate puterile să nu țipe, lui Nikolka i se rostogoleau din ochi, fără voie, boabe mari de lacrimi. Elena și Lariosik își înfipseră mîinile în patul pliant și traseră de el multă vreme, într-o parte și alta, încercînd să elibereze mîna care se și învinețise. Cînd, în sfîrșit, Nikolka izbuti să-și smulgă din strînsoare palma scrijelită, brăzdată de dungi late și roșii, Lariosik fu el însuși gata să izbucnească în plîns.

— Doamne, Dumnezeule! făcu schimonosindu-și chipul și așa mult prea întristat. Oare ce se întîmplă cu mine? Ca să vedeți cum mă urmărește ghinionul!... Te doare rău? Iartă-mă. Te rog din toată inima...

Fără să scoată o vorbă, Nikolka se repezi la bucătărie, iar acolo, la rugămintea lui, Aniuta îi revărsă peste mînă un jet de apă rece de la robinet.

După ce patul cel viclean, cu o construcție atît de modernă, trosni și se desfăcu, și după ce se constată că nici mîna lui Nikolka n-avusese prea mult de suferit, Lariosik încercă un nou sentiment de bucurie, foarte plăcut și odihnitor, de data aceasta în compania cărților. Pe lîngă dragostea pentru păsări, mai nutrea o pasiune și pentru cărți. Iar acolo, înaintea lui, în cele cîteva dulapuri cu rafturi lungi, suprapuse, se rînduiseră strîns, una lîngă alta, nenumărate comori. Dinspre tuspatru pereții,

cărțile își îndreptară spre Lariosik învelișurile lor negre, scoarțelor lor verzi, galbene, roșii, cu titluri poleite în aur. Patul fusese desfăcut de multă vreme, așternutul era și el pregătit, lîngă pat se și afla un scaun, pe spătarul acestuia un prosop, iar pe tăblia rotundă, printre tot felul de obiecte necesare unui bărbat — o savonieră, țigări, chibrituri, un ceas de buzunar — fotografia femeii aceleia misterioase, dar Lariosik încă se mai plimba prin odaie, călătorind de-a lungul zidurilor înțesate cu zeci de volume, așezîndu-se pe vine în fața șirurilor din apropierea dușumelei, cercetînd cu ochii lacomi copertile și neștiind ce să citească mai întîi: *Documentele postume ale clubului Pickwick* sau *Monitorul rusesc pe anul 1871*. Pe chipul său, acele prelungi continuau să indice amiaza.

Totuși, între pereții încăperilor din jur, o dată cu umbrele amurgului, se lăsase, tot mai apăsătoare, amărăciunea și de aceea ceasul nu mai bătu de douăsprezece ori, acele rămaseră nemișcate și erau aidoma unui paloș sclipitor învelit într-un stindard îndoliat.

Atît doliul, cît și orele pe care le indicau felurit ceasurile celor strîns legați de confortul vechi și colbăit al casei Turbinilor, se datorau unei mici și subțiri coloane de mercur. La orele trei, în dormitorul lui Turbin, mercurul arătă 39,6. Elena păli, voi să-l scuture, dar Turbin întoarse capul, o privi lung și spuse cu o voce slabă, dar poruncitoare: „Arată-mi-l!" După o clipă de ezitare, Elena i-l întinse tăcută. Turbin îl cercetă și oftă adînc și din greu.

La orele cinci, îi fu așezată pe frunte o pungă cenușie și rece, în care se fărîmițau și se topeau continuu bulgări mărunți de gheață. Chipul i se îmbujorase, iar ochii, strălucind mai tare, i se făcuseră și mai frumoși.

— Treizeci și nouă cu șase... asta-i bună, vorbi, trecîndu-și limba peste buzele crăpate și arse. M-da... Cine știe cum am s-o scot la capăt... în orice caz, cabinetul va

rămîne închis... multă vreme. Numai să nu-mi pierd mîna... ce am să mă fac fără ea ?...

— Alioşa, te rog să taci, îl ruga Elena, aşezîndu-i mai bine plapoma peste umeri... Turbin tăcea şi îşi cobora din nou pleoapele.

Rana, aflată sus, chiar lîngă subţioara stîngă, îi împrăştia prin tot corpul o fierbinţeală uscată şi înţepătoare. Din cînd în cînd, îi cuprindea pieptul şi-l ameţea, totuşi picioarele îi rămîneau îngheţate. Către seară, cînd în toate încăperile se aprinse lumina, cînd cei trei — Elena, Nikolka şi Lariosik — îşi sfîrşiseră de multă vreme masa, umbrită de tăcere şi nelinişte, coloana de mercur, umflîndu-se şi pornind în chip miraculos din bila grea, argintie, urcă din ce în ce mai sus, pînă ce ajunse la diviziunea 40,2. Şi atunci, deodată, amărăciunea şi neliniştea din dormitorul trandafiriu începură să se topească, să se destrame. Amărăciunea căzuse ca un bulgăre cenuşiu, lăţit peste plapomă, iar acum se prefăcuse în nişte strune galbene care şerpuiră ca nişte alge într-o apă adîncă. Pieri undeva şi gîndul la cabinetul închis şi teama de viitor, căci algele acoperiseră totul. Durerea sfîşietoare din partea stîngă a pieptului se mai muiase şi devenise şi ea mai statornică. Locul fierbinţelii îl luase frigul. În răstimpuri, luminarea cea mistuitoare din piept se preschimba într-un cuţitaş de oţel, care pornea să sfîrtece undeva în adîncul plămînului. Atunci Turbin scutura din cap, zvîrlea în lături punga cu gheaţă şi se vîra mai adînc sub plapomă. Durerea din rană îşi părăsea din nou învelişul care o mai domolea pînă atunci şi iar ajungea să fie atît de chinuitoare, încît fără voie, rănitul pornea să se plîngă cuiva cu o voce seacă, abia auzită. După ce, în sfîrşit, cuţitaşul pierea, lăsînd din nou locul luminării încinse, fierbinţeala cuprindea întreg trupul, cearşaful, toată peştera strîmtă de sub plapomă, şi rănitul cerea : „apă". Se arătau ca prin ceaţă cînd chipul lui Nikolka, cînd al Elenei, cînd a lui Lariosik. Se aplecau şi trăgeau cu urechea. Ochii li se vedeau încruntaţi şi trişti. Acele lui Nikolka coborîseră şi indicau, ca şi cele de pe chipul Elenei, ora cinci şi jumătate fix. Nikolka ieşea mereu în sufragerie — în seara aceea lumina era palidă, pătrunsă şi ea de nelinişte — şi se uita la ceas. Tonchr... tonchr... ticăia a primejdie, cu mînie şi glas răguşit, pendula, iar acele ei arătau cînd nouă, cînd nouă şi un sfert, cînd nouă şi jumătate...

— Eh, eh, ofta Nikolka şi se ducea pleoştit, ca o muscă plouată, prin vestibul, pe lîngă dormitorul lui Turbin, în salon, iar de acolo în cabinet şi se uita, dînd la o parte perdeluţele albe, prin uşa de la balcon, în stradă... „Te pomeneşti că doctorul n-o să aibă curaj... te pomeneşti că n-o să vină..." gîndea el. Strada, povîrnită şi strîmbă, era mai pustie decît în zilele trecute, totuşi nu mai aducea groază în suflet. Ba, din cînd în cînd, scîrţîiau molcom săniile birjarilor. Nu treceau însă pe acolo decît foarte arareori... Nikolka îşi spuse că poate ar trebui să se ducă chiar el la doctor... Şi se întreba cum s-o înduplece pe Elena.

— Ba nu, dacă nu vine pînă la zece şi jumătate, am să mă duc eu cu Larion Larionovici, iar tu ai să stai, să-l veghezi pe Alioşa... Te rog să taci... Pricepe odată că ai o fizionomie de iuncher... Lui Lariosik o să-i dăm nişte haine civile de-ale lui Alioşa... Şi cînd o să-l vadă cu o femeie, n-o să-l oprească nimeni...

Lariosik se agită, spuse că e gata să se sacrifice, să plece de unul singur, apoi se duse în altă odaie să se îmbrace în haine civile.

Cuţitaşul pieri definitiv, dar fierbinţeala se oploşi mai vîrtoasă, jăratecul se înteţi în cuptor şi prin legănarea arşiţei veni silueta unui om, de data aceasta mai puţin desluşită şi cu desăvîrşire străină de viaţa Turbinilor. Purta veşminte lungi, cenuşii.

— Să ştii că n-o fi scăpat cu zile. E chiar acela, cu mantaua cenuşie ? făcu deodată, sever şi răspicat, Turbin şi o privi cu atenţie pe Elena. O, ce faptă îngrozitoare am

săvîrșit !... Și pe urmă toate păsările acelea... Să le fi dus într-o cameră, la căldură. Acolo și-ar fi venit în fire...

— Ce tot spui, Alioșa ? întrebă Elena, speriată, aplecîndu-se și simțind cum îi unduiește în obraz dogoarea frunții lui Turbin. O pasăre ? Ce fel de pasăre ?

Lariosik, în haine civile, păru gros, cocoșat, iar manșeta pantalonilor îi ascundea carîmbii galbeni. Auzind vorbele lui Turbin, se înfricoșă, ochii i se rostogoliră prin orbite. Părăsi dormitorul, balansînd în vîrful picioarelor, trecu în fugă prin vestibul în sufragerie, apoi, prin bibliotecă, în odaia lui Nikolka. Amenințînd cu brațele, se repezi către colivia care se mai afla pe birou și azvîrli peste ea broboada cea neagră... Gestul fu de prisos, căci pasărea adormise de mult, într-un colț, micuță, cît un ghem de pene, și tăcea, neștiind de necazuri. Lariosik închise bine ușa către bibliotecă, iar de acolo pe cea spre sufragerie.

— Ah, ce rău am făcut... ce rău am făcut, vorbea agitat Turbin, privind în colțul odăii, cum de am putut să-l împușc !... Stai, ascultă-mă... (Încercă să-și scoată de sub plapomă mîna cea sănătoasă.) Trebuia să-l chem la mine și să-i explic : oprește-te, omule, nu mai da năvală ca un prost... Desigur că iau întreaga vină asupra mea... Dar acum totul e pierdut și-i o mare prostie...

— Așa-i, așa-i, rosti cu grea amărăciune Nikolka, iar Elena își plecă fruntea, fără să mai zică nimic. Turbin deveni neliniștit, voi să se ridice din perne, dar apriga durere îl apăsă greu pe piept și el gemu, pe urmă spuse cu ură :

— Atunci luați-l de aici ! Să nu-l mai văd !...

— Poate că ar trebui să-l ducem la bucătărie ? Să știți că l-am acoperit cu broboada și acum tace mîlc, șopti necăjit Lariosik la urechea Elenei.

Elena făcu un gest cu mîna : „Nu, nu, aici este vorba de cu totul altceva..." Nikolka tresări și, plin de hotărîre, ieși în sufragerie. Părul i se răvășise. Privi cadranul pendulei. Era aproape de zece. Aniuta, tulburată, veni și ea în sufragerie.

— Ce face Alexei Vasilievici ? întrebă.

— A început să aiureze, îi răspunse Nikolka și oftă din greu.

— Doamne, Doamne, șopti, agitîndu-se, Aniuta. De ce n-o mai fi venind doctorul ?

Nikolka o privi lung, pe urmă reveni în dormitor. Se aplecă spre urechea Elenei și încercă s-o convingă :

— Orice mi-ai spune, să știi că mă duc la el acasă. Dacă nu vine, trebuie să aducem un altul. S-a făcut ora zece. În stradă e o liniște desăvîrșită.

— Să așteptăm pînă la zece și jumătate — răspunse Elena în șoaptă, dînd din cap și învelindu-și umerii cu broboada — ar fi penibil să chemăm pe altcineva. El o să vină, îl știu prea bine.

Pe la zece și ceva, un mortier greoi și mătăhălos își făcu loc, tam-nesam, în micul dormitor. O porcărie, nu alta ! Cum să mai poți sta aici, cînd mortierul a ocupat întreaga odaie, de la un perete la altul, încît roata din stînga i s-a proptit drept în tăblia patului. Nu mai poți sta, trebuie de fiecare dată să te strecori printre spițele grele, pe urmă să te faci covrig ca să răzbești și prin cealaltă roată, din dreapta, ba încă și cu toate hainele după tine, căci de brațul stîng îți stau agățate o mulțime de haine. Trag de braț în jos, sfoara se înfige în carne, la subțioară. Mortierul nu-l mai poți scoate afară, deoarece, conform dispoziției, întreaga locuință a devenit o baterie de artilerie, iar colonelul Malîșev cel zăpăcit, precum și Elena, care s-a cam zăpăcit și ea de la o vreme și se tot uită de după uriașa roată, nu sînt în stare să întreprindă nimic pentru a scoate tunul din odaie sau măcar pe bolnav să-l mute într-o altă ambianță, suportabilă, unde să nu mai fie nici un fel de mortiere. Datorită acelei namile blestemate, grele și reci, casa a ajuns să arate ca un han.

Sună mereu clopoțelul de la ușă... cling... și iată că au și început vizitele. Trece prin dormitor colonelul Malîșev, îmbrăcat alandala, poartă pe cap o căciulă mare, cu clape, ca un eschimos, pe umeri epoleți de aur și duce subțioară un vraf de hîrtii.

Turbin se răstește la el, și Malîșev dispare prin gura tunului, iar în locul lui apare Nikolka, agitat, zăpăcit și încăpățînat pînă la prostie. Nikolka aduce cu el apă de băut, dar nu din jetul șerpuit și rece al artezienei, ci o apă caldă, dezgustătoare, cu iz de cratiță.

— Pfui... porcăria asta... lasă-mă, murmură din nou, cînd și cînd, Turbin.

Nikolka se sperie, înalță din sprîncene, totuși rămîne neputincios și încăpățînat. Uneori, Elena ia chipul lui Lariosik cel negru și cu totul de prisos în casa asta, un nepot al lui Serioja, apoi, redevenind Elena cea roșcată, își plimbă degetele pe undeva pe lîngă fruntea bolnavului, totuși nu-i aduce nici o alinare. Mîinile Elenei, de obicei calde și îndemînatice, acum se mișcă îndelung, fără noimă, ca niște greble și fac tot ce poate fi mai inutil și mai supărător, tot ce otrăvește viața unui om pașnic, într-o blestemată curte a unui depozit militar. Și se prea poate ca tot de la Elena să fi pornit și ideea acelei prăjini care stă înfiptă în trupul lui Turbin. Ba Elena se mai și lasă... oare ce o fi în capul ei ?... pe celălalt capăt al prăjinii și aceasta pornește să se rotească încet, încet, încît ți se face greață... Și-apoi încearcă să mai trăiești cînd ți se înfige în trup o ditamai prăjina, rotundă și ascuțită ! Nu, nu, sînt cu toții de nesuferit ! Și îndată, cît putu de tare, dar, în realitate, cu un glas stins de tot, Turbin o chemă pe cealaltă :

— Iulia !

Dar Iulia nu voi să se arate din odaia bătrînească, unde niște mici epoleți de aur pîlpîie pe un portret din secolul trecut, nu voi să asculte chemarea unui bolnav. Astfel că, bietul de el, ar fi fost torturat pînă la ultima suflare de siluetele cenușii care au și început să se preumble prin întreaga locuință și prin dormitor, chiar în preajma lui Turbin, dacă n-ar fi venit unul gras, cu ochelari de aur, foarte priceput și tacticos... În onoarea lui se mai aprinse o lumină în preajma bolnavului : lumina tremurătoare a unei lumînări de stearină, înfiptă într-un sfeșnic străvechi, negru și greu. Lumînarea aceea cînd licărea, așezată pe masă, cînd umbla în jurul lui Turbin, iar dincolo de ea umbla peste pereți Lariosik, diform ca un liliac cu aripile tăiate. Lumînarea se apleca, prelingînd pe jos picături de stearină albă. Prin micul dormitor plutea un miros greu de iod, de spirt și eter. Pe masă, apăru un haos de cutiuțe strălucitoare, legănînd scîntei albastre în micile lor oglinjoare de nichel, precum și un maldăr de vată butaforică, ca un strat de zăpadă pentru pomul de Crăciun. Omul gras și auriu, cu niște mîini calde, mîngîietoare, îi făcu lui Turbin o injecție miraculoasă în brațul cel zdravăn, și doar în cîteva clipe siluetele negre încetară să-și mai facă de cap. Mortierul fu scos și el afară, pe terasă, iar de acolo, zărindu-se șters prin geamurile acoperite cu draperii, botul lui nu mai păru nici el aducător de spaimă. Puteai acum să respiri mai în voie, căci roata cea uriașă plecase și nu mai trebuia să te strecori printre spițe. Lumînarea se stinse și ea, Larion sau Lariosik Surjanski, cel venit din Jitomir, colțuros și negru ca un tăciune, dispăru din perete, iar Nikolka păru că-și revine în sfîrșit din zăpăceală și își pierde aerul îndărătnic, atît de supărător, de pînă atunci, poate fiindcă acele de ceasornic de pe chipul său s-au desfăcut ca urmare a încrederii lui în omul cel gras și auriu, și nu mai atrînă, neclintite, mărturisindu-i deznădejdea, de o parte și de alta a bărbiei ascuțite. Timpul o porni înapoi de la cinci și jumătate, la cinci fără douăzeci, iar pendula din sufragerie, deși n-a prea fost de acord cu asta, deși continua să-și trimită cu încăpăți-

pare acele înainte, mereu înainte, nu mai ticăi nici ea cu bombănitul și răgușeala bătrînească de pînă atunci, ci bătu secundele ca altădată, cu o voce curată și puternică, de bariton : tonc ! tonc !... Cu un glas de clopot, ca într-o miniaturală cetate a magnificilor gali de pe vremea lui Ludovic al XIV-lea, bătură orele și în turnul de veghe : bang ! bang ! E miez de noapte... vegheați cu toții... e miez de noapte... vegheați cu toții... Bătură de primejdie clopotele, iar dincolo de dangătul lor profund păru că niște mici halebarde nevăzute sună și ele, vesele, cu glasuri de argint. Sentinelele pășeau rar în veghea lor continuă, căci turlele, neliniștea și armele omul le-a zămislit dintr-un singur îndemn pe care el însuși nu și l-a înțeles prea bine : să apere căminele și sufletele omenești. Acesta este îndemnul care îl face să pornească bătălii și, de fapt, n-ar trebui nicicînd să le pornească pentru altceva.

De bună seamă, numai într-un asemenea cămin, străjuit de liniște, ar consimți să vină Iulia, femeia cea egoistă, vicioasă, dar atît de seducătoare. Iat-o că a și apărut. Piciorul gingaș în ciorapul negru, capătul șoșonului îmblănit, negru și el, i se ivesc o clipă la marginea unor trepte mici, de cărămidă, iar ciocăniturilor și foșnetului grăbit le răspunde, în clinchet de clopoței, gavota, răsunînd de acolo, în grădina cea albastră ca înălțimile cerului, pe malul unui lac, unde Ludovic al XIV-ea se răsfață, îmbătat de glorie și de hora legănată a unor femei multicolore și grațioase.

*

La miezul nopții, Nikolka se apucă de o treabă extrem de importantă și, desigur, tot atît de necesară. Întîi și întîi, aduse de la bucătărie o cîrpă udă, murdară, și de pe

fruntea Dulgherului din Saardam dispărură fără urmă cuvintele :

Trăiască Rusia...
Trăiască autocrația !
Moarte lui Petliura !

Apoi, fură întreprinse și alte acțiuni mult mai de seamă, la care participă și Lariosik, dînd dovadă de o sîrguință care-i făcea cinste. Din biroul lui Turbin fu scos în grabă și fără prea multă zarvă browningul acestuia, împreună cu cele două încărcătoare și cu o cutie de cartușe, plină vîrf. Nikolka cercetă pistolul și ajunse la concluzia că fratele său trăsese undeva șase din cele șapte gloanțe, cîte intrau în încărcător.

— Nemaipomenit !... șopti Nikolka.

Firește, nici măcar nu se putea presupune ca Lariosik să fie un trădător. În general, un intelectual nu poate fi niciodată de partea lui Petliura și cu atît mai puțin un gentleman care a semnat cîndva niște polițe în valoare de șaptezeci și cinci de mii și care trimite telegrame a cîte șaizeci și trei de cuvinte... Atît coltul lui Nai-Turs, cît și browningul lui Alioșa fură date din belșug cu petrol și unsoare. Ca și Nikolka, Lariosik își suflecă și el mînecile și-l ajută să așeze totul într-o cutie de caramele, lungă și înaltă, din tablă subțire. Trebuiau să lucreze repede, căci orice om cumsecade, care a participat la revoluție, știe prea bine că, sub orice guvernare, perchezițiile au loc iarna între orele două și treizeci de minute, noaptea, și șase și cincisprezece minute, dimineața, iar vara între orele douăsprezece, noaptea, și patru, dimineața. Totuși, treaba s-a prelungit, datorită lui Lariosik care, cercetînd construcția pistolului cu zece cartușe, sistem Colt, introduse invers încărcătorul în mînerul acestuia, astfel că, pentru a-l scoate de acolo, fură necesare eforturi deosebite, precum și o apreciabilă cantitate de unsoare. Pe lîngă aceasta, fu în-

tîmpinat și un al doilea obstacol, cu totul neprevăzut. Într-adevăr, cutia în care fuseseră așezate cele două pistoale, epoleții lui Nikolka și ai lui Alexei, însemnul, precum și fotografia țareviciului Alexei, cutia cea căptușită pe dinăuntru cu foi subțiri, cerate, iar pe dinafară acoperită la toate încheieturile cu o bandă lipicioasă de izolație, n-a putut să treacă prin ochiul mic al ferestrei.

Chestiunea se punea așa : dacă-i vorba să ascunzi un obiect, apoi să-l ascunzi cum trebuie !... Doar nu toată lumea e proastă cum e, de pildă, Vasilisa. Încă în timpul zilei, Nikolka chibzui asupra locului unde avea să fie ascunsă cutia. Zidul casei cu Nr. 13 era aproape lipit de cel al casei vecine, cu Nr. 11, între ele rămînînd o distanță ceva mai mare de un arșin. Pe zidul casei Nr. 13 erau numai trei ferestre : una din odaia lui Nikolka, aflată în colțul casei, alte două, din odaia vecină, biblioteca, absolut inutile (căci, oricum, nu pătrundea prin ele lumina), iar la parter, încă o ferestruică zăbrelită, din cămara lui Vasilisa. Zidul casei Nr. 11 n-avea nici o fereastră. Închipuiți-vă, astfel, o superbă trecătoare, lată de un arșin, întunecoasă și invizibilă din stradă, și cu totul inaccesibilă din curte, exceptînd copiii care puteau nimeri acolo cu totul arareori. Tocmai astfel, copil fiind și jucîndu-se de-a hoții și vardiștii, Nikolka pătrunsese o dată acolo, poticnindu-se peste grămezile de cărămizi și ținuse minte foarte bine că de-a lungul zidului de la Nr. 13 se înșiră, pînă sus sub acoperiș, niște piroane mari, de fier. De bună seamă, în trecut, cînd Nr. 11 încă nu exista, acele piroane susținuseră o scară de incendiu, care mai apoi fusese demontată. Piroanele însă rămăseseră. Acum, către seară, numai ce-și scosese Nikolka mîna pe ferestruică, că degetele i se și loviră de unul din piroane. Totul deveni limpede și foarte simplu de rezolvat. Dar cutia, legată cruciș cu trei rînduri

de sfoară foarte bună, așa-numita sfoară de zahăr, nu izbutea să treacă prin ochiul de geam.

— N-avem încotro, trebuie să deschidem fereastra, spuse Nikolka, dîndu-se jos de pe pervaz.

Lariosik aduse mai întîi prinosul cuvenit inteligenței și iscusinței lui Nikolka, apoi se apucară amîndoi să deschidă fereastra. O asemenea muncă de ocnă dură pe puțin o jumătate de oră, pentru că cercevelele umflate nu voiau să se deschidă. Izbutiră în cele din urmă să le desprindă pe cele interioare, apoi și pe cele din afară, cu care prilej, în partea unde opera Lariosik, unul din geamuri plesni cu zgomot.

— Stinge lumina, ordonă Nikolka.

Lumina se stinse, și un ger cumplit năvăli în odaie. Nikolka se aplecă mult peste hăul negru, înghețat, și prinse în sfîrșit lațul de un piron. Cutia rămase agățată frumos de sfoara aceea lungă de vreo trei arșini. Din stradă n-o putea zări nimeni, deoarece calcanul casei cu Nr. 13 nu făcea cu strada un unghi drept, ci unul ascuțit, iar pe de altă parte o ascundea, agățată sus de tot, și o firmă a atelierului de croitorie. Puteai observa cutia doar dacă intrai în gangul îngust dintre clădiri. Dar asta n-avea s-o facă nimeni înainte de venirea primăverii, pentru că dinspre curte se grămădiseră niște nămeți uriași, iar de stradă gangul era despărțit printr-un gard înalt și solid. Mai important decît toate era însă faptul că, din casă, cutia agățată de sfoară putea fi controlată oricînd, fără a deschide fereastra : n-aveai decît să scoți mîna pe ochiul geamului și gata, dădeai de sfoara întinsă ca o strună.

Lumina se aprinse din nou. Cocoloșind pe pervaz chitul pe care Aniuta îl păstrase încă din toamnă, Nikolka astupă toate crăpăturile din jurul cercevelelor. Chiar dacă, printr-o minune, cineva ar fi descoperit cutia, răspunsul ar fi fost cu totul prompt : „Ia să vedem. A cui e cutia

asta ? Aha, sînt revolvere... e și fotografia moștenitorului ? !...

— Ce tot vorbiți ! Nu știu și n-am văzut absolut nimic. Naiba știe cine o fi agățat-o. S-o fi urcat careva pe acoperiș și i-a dat drumul de acolo. Pe aici umblă multă lume. Noi sîntem oameni pașnici, n-avem treabă cu moștenitorii..."

— E într-adevăr, o operație ideală ! O jur pe viul Dumnezeu ! spuse Lariosik.

Nici vorbă că-i așa ! Pe de o parte, obiectul ți-e oricînd la îndemînă, iar pe de alta, se află cu totul în afara casei !...

*

Trecuse de ora trei din noapte. Pînă dimineață n-avea pesemne să mai vină nimeni. Abia izbutind să-și țină întredeschise pleoapele grele, istovite, Elena ieși pe vîrfuri în sufragerie. În locul ei, trebuia să facă de veghe Nikolka. De la trei la șase, Nikolka, iar de-la șase la nouă, Lariosik.

Discutau în șoaptă.

— Va să zică, ne-am înțeles : e vorba de tifos exantematic, șopti Elena. Băgați de seamă că Vanda a și venit aseară să se informeze ce-i cu Alexei Vasilievici. I-am spus că s-ar putea să fie vorba de tifos... Nu cred că a rămas convinsă ; prea îi fugeau ochii de colo-colo... A tot stat să mă descoasă : ce mai facem, pe unde au fost băieții zilele astea, n-a fost cumva rănit vreunul din ei... Prin urmare, despre rana lui Alexei să nu suflați nimănui o vorbă.

— Mormînt, își agită Nikolka brațele, protestînd. Vasilisa e un laș cum nu s-a mai văzut. În caz de ceva, ar fi în stare să spună oricui că Alexei a fost rănit, și asta numai ca să-și pună la adăpost propria lui piele.

— Ticălosul, spuse Lariosik. Asta chiar că ar fi o ticăloșie !

Turbin plutea printre neguri. După injecția pe care i-o făcuse medicul, pe chip i se așternuse o liniște deplină, iar trăsăturile feței i se subțiaseră. Veninul cel aducător de pace îi luneca acum prin sînge, veghindu-l. Siluetele cenușii nu-și mai făcură de cap nici ele. Plecaseră pe unde mai aveau treabă, luînd cu ele și tunul cel mare. Chiar dacă se mai ivea cîte un necunoscut, se purta cuviincios, intrînd repede în legătură cu acei oameni și cu acele lucruri aflate din totdeauna în casa Turbinilor. Așa apăru la un moment dat însuși colonelul Malîșev. Se așeză tacticos în fotoliu și zîmbi în așa fel, ca și cînd ar fi vrut să spună și el că totul în casa asta merge bine, ba, în curînd, va fi mai bine. Nici gînd să mormăie a amenințare ori să umple odaia cu hîrțoage făcute bucăți. Ce-i drept, se apucă după aceea să pună pe foc tot felul de acte, dar nu îndrăzni să se atingă nici de diploma lui Turbin și nici de fotografiile mamei. Și-apoi, hîrtiile arseră cu o flacără foarte plăcută, albastră, care se înălța dintr-o spirtieră, or, se știe că aceasta este o flacără aducătoare de liniște, pentru că îndată îi urmează o injecție. Se mai auzea sunînd într-una și clopoțelul de la ușa lui *madame* Anjou.

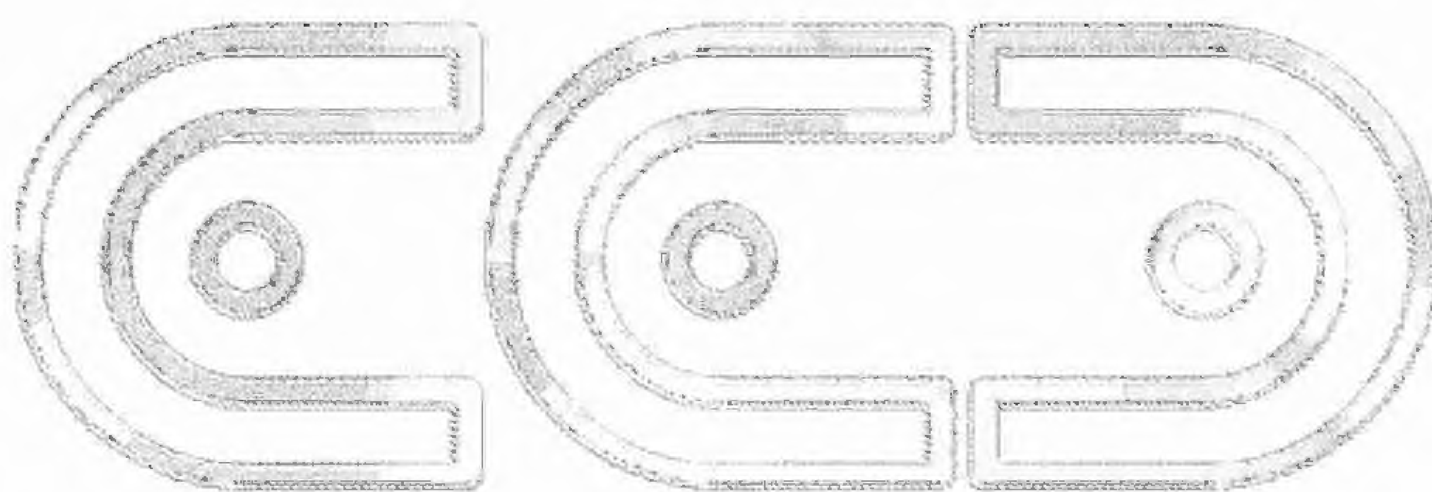
— Cling... rostea Turbin, încercînd să-i arate ofițerului care ședea în fotoliu cum anume clincheta acel clopoțel. Dar în fotoliu se mai așezară și alții : cînd Nikolka, cînd un necunoscut cu ochi de mongol (pe acela numai injecția îl oprea să facă urît), cînd amărîtul de Maxim, așa cum era, cărunt și tremurînd din tot corpul. Cling... șoptea cu gingășie rănitul și îndată pornea să alcătuiască din umbrele șerpuite dinainte o lume în continuă mișcare, tot soiul de imagini mohorîte și chinuitoare, avînd de fiece dată cîte un sfîrșit neașteptat : aducîndu-i aci un dulce sentiment de fericire, aci o amarnică suferință. Orele treceau în goană, acele orologiului din sufragerie se roteau

într-una, iar atunci cînd acul mai scurt şi mai lat ajunse în sfîrşit la cifra cinci, Turbin aţipi. Dar somnul îi era agitat. Din cînd în cînd îşi deschidea ochii mijiţi şi se pornea să murmure nedesluşit :

— În sus pe trepte, pe trepte... Ba n-am să ajung, n-o să mai am putere, am să cad... Picioarele îi sînt iuţi... şoşoneii... pe zăpadă... Rămîn urme... lupii... Cling... cling...

CUPRINS

Scanare și prelucrare digitală

de

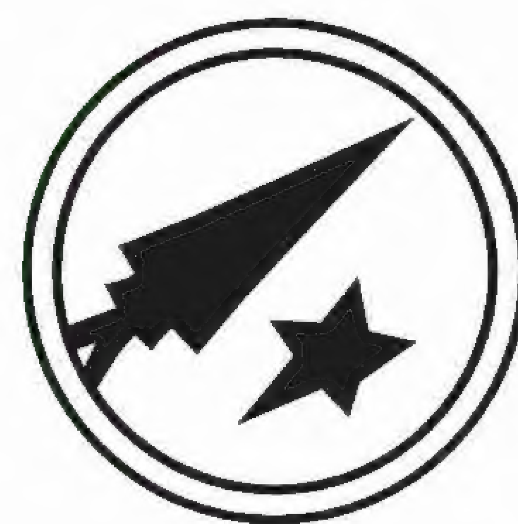

Anonim

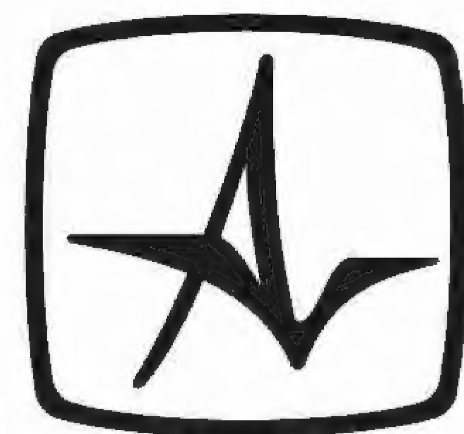
și

CAT Graur

Antwerpen

2024

